MINISTERUL APĂRĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA

ACADEMIA MILITARĂ A FORŢELOR ARMATE
„ALEXANDRU CEL BUN”

Revista Militară

STUDII DE SECURITATE ŞI APĂRARE

Nr. 1 (17) / 2017

Ministerul Apărării al Republicii Moldova
Academia Militară a Forţelor Armate
„Alexandru cel Bun”

Revista Militară

Studii de securitate şi apărare

Nr. 1 (17) / 2017

Chişinău, 2017

Revista Militară

Studii de securitate şi apărare. Publicaţie ştiinţifică. Nr. 1 (17)/2017

Fondator: Academia Militară a Forţelor Armate „Alexandru cel Bun”

Tipul de revistă: categoria C

Redactor-şef:
colonel (r) **Constantin Manolache**, doctor habilitat în ştiinţe politice, conferenţiar universitar

Secretar responsabil:
locotenent-colonel (r) **Igor Sofronescu**, doctor în ştiinţe tehnice, conferenţiar universitar

Colegiul de redacţie:
căpitan **Marin Butuc,** doctor în filologie
Svetlana Cebotari, doctor în ştiinţe politice
colonel **Vitalie Ciobanu**, doctor în istorie
colonel (r) **Valeriu Cuşnir**, doctor habilitat în drept, profesor universitar
Demir Dragnev, membru corespondent
Chen Hui, doctor habilitat în literatură (Republica Populară China)
Mikola Jelezneak, doctor în filologie, conferenţiar universitar (Ucraina)
Victor Juc, doctor habilitat în politologie, profesor cercetător
colonel (r) **Constantin Moştoflei**, doctor în ştiinţe militare (România)
Alexandru Roşca, academician
Gheorghe Rusnac, academician
Antonio Sandu, doctor habilitat în filosofie, profesor universitar (România)
colonel (r) **Mircea Tănase**, doctor în ştiinţe militare (România)
Pantelimon Varzari, doctor habilitat în politologie, profesor cercetător
Ion Xenofontov, doctor în istorie
Liu Zaiqui, doctor habilitat în istorie (Republica Populară China)

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conţinutul ştiinţific al textelor.

Adresa redacţiei: str. Haltei 23, mun. Chişinău, Republica Moldova, MD-2023
Tel.: (+373 22) 54-51-60

9 771857 405003
ISSN 1857- 405X

©Academia Militară a Forţelor Armate „Alexandru cel Bun”, Centrul de Studii Strategice de Apărare şi Securitate, 2016.

SUMAR
SUMMARY

SECURITATE ŞI GEOPOLITICĂ
SECURITYAND GEOPOLITICS

6 ***Svetlana CEBOTARI, Ion SERJANT***
SPAȚIUL EST-EUROPEAN ÎN CONTEXTUL NOII CONFIGURĂRI A ARHITECTURII GEOPOLITICE
EAST- EUROPEAN SPACE IN THE CONTEXT OF THE NEW GEOPOLITICAL ARCHITECTURE CONFIGURATION

20 ***Iurie PÎNTEA***
NECESITATEA REEVALUĂRII SECTORULUI DE SECURITATE ŞI APĂRĂRII
THE NEED TO RE-EVALUATE THE SECURITY AND DEFENSE SECTORS

28 ***Stela BOLDIȘOR, Uliana STATI***
ПРИЧИНЫ И МЕТОДЫ ДВИЖУЩИЕ ТЕРРОРИСТАМИ, СПОСОБЫ И ВАРИАНТЫ ИЗБЕЖАНИЯ ТЕРРОРИСТИЧЕСКИХ УГРОЗ
CAUSES AND METHODS OF TERRORISTS MOBILIZATION: STRATEGIES TO AVOID THE TERRORIST THREATS

34 ***Anatolie BUCUCI***
UNELE CONSIDERAȚII PRIVIND OPERAȚIUNILE DE MENȚINERE A PĂCII
SOME CONSIDERATIONS REGARDING THE PEACEKEEPING OPERATIONS

42 ***Анатолий ТКАЧ***
25 ЛЕТ МОЛДО-РОССИЙСКИХ ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ: В ПОИСКАХ ПРИОРИТЕТОВ СТРАТЕГИЧЕСКОГО ПАРТНЕРСТВА
THE 25th ANNIVERSARY OF THE MOLDOVA-RUSSIAN DIPLOMATIC RELATIONS: IDENTIFICATION OF THE STRATEGIC PARTNERSHIP PRIORITIES

ȘTIINȚA MILITARĂ ȘI INTERDISCIPLINARITATEA
MILITARY SCIENCE AND INTERDISCIPLINARY

55 ***Iurie GÎRNEȚ***
ABORDĂRI CONCEPTUALE PRIVIND CONȚINUTUL STRATEGIEI MILITARE
A CONCEPTUAL APPROACH CONCERNING THE MILITARY STRATEGY CONTENTS

59 ***Sergiu ȘARAMET***
PARTICULARITĂȚI ALE MEDIULUI URBAN ÎN ACȚIUNILE MILITARE HIBRIDE
SPECIFICS OF THE URBAN ENVIRONMENT IN HYBRID MILITARY ACTIONS

70 ***Sergiu CIRIMPEI***
DESIGNUL MILITAR: PROCES EFICIENT LA NIVEL OPERAȚIONAL
MILITARY DESIGN: AN EFFICIENT PROCESS ON THE OPERATIONAL LEVEL

75 ***Iurie PÎNTEA, Iurie MORCOTILO***
ANALIZA CHELTUIELILOR BUGETARE PENTRU APĂRAREA NAȚIONALĂ
ANALYSIS OF BUDGET EXPENDITURES FOR NATIONAL DEFENSE

88 ***Natalia LEFTER***
ACȚIUNEA BIORITMURILOR CU LONGEVITATE DIFERITĂ ASUPRA ORGANISMULUI UMAN
EFFECT OF BIORHYTHMS WITH VARIOUS LONGEVITY ON THE HUMAN ORGANISM

ISTORIE
HISTORY

95 ***Artur LEȘCU***
ACTIVITATEA ORGANELOR DE POLIȚIE DIN BASARABIA (1812–1864)
THE ACTIVITY OF POLICE ORGANS IN BASARABIA (1812–1864)

99 ***Anatolie LEȘCU***
ÎNCARTIRUIREA MILITARILOR ARMATEI IMPERIALE RUSE ÎN BASARABIA (1856–1874)
QUARTERING THE RUSSIAN IMPERIAL ARMY IN BESSARABIA (1856–1874)

103 ***Daniela HADÎRCA***
MANEVRELE DIPLOMATICE ALE MOSCOVEI ÎN PROCESUL DE REGLEMENTARE A PROBLEMEI INDOCHINEI
DIPLOMATIC MANEUVERS OF MOSCOW DURING THE INDO-CHINA PROBLEM REGLEMENTATION

119 ***Andrei COVRIG***
PARTICIPANȚI DIN RSS MOLDOVENEASCĂ ÎN CONFLICTELE ARMATE DIN PERIOADA RĂZBOIULUI RECE
PARTICIPANTS FROM THE MOLDOVAN SSR IN THE ARMED CONFLICTS DURING THE COLD WAR PERIOD

131 ***Marius GHERAS***
ARMATA ETIOPIANĂ ARUNCA CU PIETRE ÎN ADVERSARI ATUNCI CÂND TERMINA MUNIȚIILE SOVIETICE
THE ETHIOPIAN ARMY THROWS THE STONES ON THEIR ENEMIES ONCE THEIR SOVIET AMMUNITIONS HAVE BEEN FINISHED

135 ***Lidia PRISAC***
REPORTERI MILITARI ÎN RĂZBOIUL DE PE NISTRU
(2 MARTIE –21 IULIE 1992)
MILITARY REPORTERS IN TRANSNISTRIAN WAR
(MARCH 2 – JULY 21, 1992)

PERSONALIA

149 ***Constantin MANOLACHE***
GENERALUL VICTOR GAICIUC – CHEMAREA ÎNĂLȚIMII
GENERAL VICTOR GAICIUC – CALL OF THE HEIGHT

DICŢIONAR ENCICLOPEDIC MILITAR
MILITARY ENCYCLOPEDIC DICTIONARY

152 ***Ion Valer XENOFONTOV***
„GULAGUL ATOMIC”
„ATOMIC GULAG”

FOTO ENCICLOPEDIA
PHOTO ENCYCLOPEDIA

156 ***Ion Valer XENOFONTOV***
CATASTROFA DE LA CENTRALA NUCLEARĂ ELECTRICĂ CERNOBÎL ÎN MEMORIE COLECTIVĂ ȘI INDIVIDUALĂ (GALERIE FOTO DE LA CENTRUL DE CULTURA ȘI ISTORIE MILITARA, 27 APRILIE 2017)
THE CHERNOBYL NUCLEAR POWER PLANT IN THE COLLECTIVE AND INDIVIDUAL MEMORY

APARIŢII EDITORIALE. NOTE DE LECTURĂ
NEW BOOKS. NOTES FOR READING

159 ***Ion Valer XENOFONTOV***
UN DEMERS ȘTIINȚIFIC DE VALOARE INCONTESTABILĂ
A SCIENTIFIC EFFORT OF INCONTESTIBLE SIGNIFICANCE

161 ***Liviu ROTARU***
O LUCRARE PLASATĂ ÎNTRE TRECUT ȘI PREZENT
A WORK PLACED BETWEEN THE PAST AND THE PRESENT

163 ***Alexandru BEJENARU***
LUMEA DOMINATĂ DE INSTITUȚIILE ȘI CONCEPȚIILE ÎNVINGĂTORILOR
A WORLD DOMINATED BY THE WINNERS' INSTITUTIONS AND CONCEPTS

166 ***Ion CHEPTENE***
„ISTORIA NU ESTE NIMIC MAI MULT DECÂT AMINTIRI REÎMPROSPĂTATE”
„THE HISTORY IS NO MORE THAN THE REFRESHED MEMORIES”

169 ***Нелли РЕЗНИЧЕНКО***
ОЧЕВИДЦЕМ ПРОИСХОДИВШИХ СОБЫТИЙ
A WITNESS OF THE PAST EVENTS

SPAȚIUL EST-EUROPEAN ÎN CONTEXTUL NOII CONFIGURĂRI A ARHITECTURII GEOPOLITICE

Svetlana CEBOTARI [1]
Ion SERJANT[2]

EAST- EUROPEAN SPACE IN THE CONTEXT OF THE NEW GEOPOLITICAL ARCHITECTURE CONFIGURATION

Studying the geopolitical architecture of the East-European space, one can say that this part of the globe is in the process of formation as a result of relations among the geopolitical actors – power centers – the West represented by the US, NATO and EU on one hand and on the other hand the Russian Federation. Carefully analyzing the ongoing transformations within the East-European space, we can see that the contents of geopolitics centered on the ability of states to divide geographical space has been rapidly changed.

This article analyzes for the first time the subject of the "new configuration of East-European geopolitical architecture". Integration processes like the EU and NATO eastward extension, as well as integration / disintegration from the post-Soviet space, the events in the Eastern Ukraine that resulted in the annexation of Crimea and the city of Sevastopol by the Russian Federation have had a significant impact on the creation of the new geopolitical architecture of the East-European space.

Keywords: geopolitical architecture, East-European space, interest, power center, influence, state, and border.

Analyzing the geopolitical architecture of East-European space we can state that this part of the globe was formed as a result of the relationships among geopolitical actors - power centers. Geopolitical architecture depends on sharing influence in a certain area from the perspective of geopolitical actors' interests. The geopolitical space, emerged from the situation and conditions formed as a result of policies of actors in a specific geographic coordinate system that was handled as an environment of political, economic, military expression forms of the states - power centers. So in a physical (geographical) space takes place the manifestation of political, economic, military interests of geopolitical actors. Geopolitical space is treated as "real territory", on which some actors display the historical and political influence. With the increasing geostrategic and geoeconomic role of a geopolitical space, the interest in it is determined by the interaction of certain actors. The configuration trend of geopolitical space is characterized by the specific of political processes, nature and manifestation of geopolitical actors 'interests [31, p. 166-168] which causes the formation of a new geopolitical architecture in a certain area, and in our case, Eastern Europe. Carefully studying the ongoing transformations in East-European space, we see that the content of geopolitics centered on the ability of states to divide geographical

[1] *Svetlana CEBOTARI , PhD in Political Science, associate professor, Faculty of International Relations, Political and Administration Science, International Relations Department, State University of Moldova; Military Academy of Armed Forces "Alexandru cel Bun".*
[2] *Ion SERJANT, Military Academy of Armed Forces "Alexandru cel Bun".*

space has rapidly changed. If we analyze the process of East-European space "new geopolitical architecture formation", arises the need to determine the borders, as well as conditions, factors that have contributed to this geopolitical phenomenon. The new architecture of the East-European space signifies the configuration of geopolitical actors' interests, forms of manifestation and carrying out of national interests.

Appealing to the category of East-European space is noted that so far there is no international definition of the exact delineation of geographical border of this area. In specialized literature there are multiple views on delimitation of Eastern Europe. Thus, Czech geopolitician O. Kreici proves that the region has no natural borders and the name if this space has more political overtones. Nonetheless some authors believe that there is a separation of East- European space and what is characteristic for this space - is historical unity, mentality, traditions, geopolitical specific and willingness of these states for self-determination. Belarus political scientist I. I. Leavis proposes for East-European space the name "Middle Europe". According to him, the "Middle Europe" space was formed as a result of historical and geopolitical transformations. Neither East nor West, but the historical reality, geostrategic and socio-cultural traits of nations from the area has contributed to East-European space [11, p. 49-58]. Currently, if we are to make reference to the geographic location, then in East-European space the following countries are included: Belarus, Bulgaria, Czech Republic, Romania, Moldova, Poland, Ukraine, Slovakia, Hungary and the Russian Federation.

Starting from the hypothesis that geographical space or the sovereignty of a state / center of power does not overlap with geopolitical space, the area of influence extends outside the sovereignty or the geographical area, a special attention is to be given to Caucasian states in the context of European integration processes and also the Eurasian processes, which have been contributing in a unique way to forming "the new geopolitical architecture "of East-European space. Although not the whole Caucasus belongs to the East-European space (in this case deserves attention the fact that the official border between Asia and Europe, represented in most geography atlases, including those recognized by National Geographic Community crosses through the Caucasus Mountains. Georgia and Azerbaijan are located in Asia, but the northern parts of these countries are in Europe according to the recent delimitation of political border between Europe and Asia. The UN considers Georgia and Azerbaijan as transcontinental countries. Including the Council of Europe considers Georgia and Azerbaijan transcontinental states, and Armenia, geographically being located in the Asian region, politically is under European influence [39] and the Rioni River in Georgia is the natural border that splits Europe from Asian continent. According to the Classification elaborated by the Russian Federation in 2015, Azerbaijan, Armenia and Georgia are considered Asian states [42]. Although these countries are located on two continents, in terms of European values and aspirations, they are ascribed to East-European space.

Regarding Caucasus (more exactly Transcaucasia or the South Caucasus region including Georgia, Armenia and Azerbaijan) we should start from the fact that this area is one of the meeting points/crossroads of different cultural identities (some closer to Europe, others to Eurasia) and of different strategic interests

(European, Eurasian and Euro-Atlantic). This cultural and geo-political combination is crucial for the role of the region's countries and the region as a whole, within the global order. Also, the Caucasian states can be included in East-European space because Georgia, Armenia and Azerbaijan were included in the European Neighborhood Policy (ENP). Another argument that allows us to incorporate Caucasian states in East-European space is the fact that these states, like Moldova, Ukraine and Belarus belong to the Russian Federation's sphere of influence, or in close proximity. Another precondition that would allow us to incorporate Caucasian states in the East-European space is their participation in European sports championships, competitions, cultural festivals etc.

Making a retrospective analysis of the processes and events in the East-European space from the post-Soviet collapse, it is noted that they are in a process of formation, unfinished at the moment. Referring to the post-Soviet collapse, in the process of configuration "the new geopolitical architecture" of East-European space can be highlighted several steps:

- The ***first stage*** of this phenomenon (forming process) takes place between the years **1989-1996.**

The twentieth century ended with the disappearance of a geopolitical actor, whose importance would only be determined during history. Incredibly, the state that had been formed over a century ended its existence. The collapse of the Soviet Union, the biggest country with an area of 22.402 million square kilometers, and had direct access to the aquatic spaces of three oceans - Atlantic, Pacific and Frozen North, the state that owned land and direct access to the European Union, China and India, with huge natural resources (Russia has got natural resources equal to all chemical elements from the table of Mendeleev) produced a geopolitical confusion in the international arena, contributing to the formation of a "black hole" in the center of Eurasia

[19, p.107-110]. Now the territory of the Russian Federation covers an area of 17 million square kilometers and was reduced considerably, not 1/6 of the land but 1/8 of the land territory. Symbolic borders between East and West, were not removed, but were moved from west to east. Before the collapse of the socialist camp this border practically matched with the river Elbe, then, after its collapse, the border can be outlined on the River Narva. The fact that the city of St. Petersburg, is located about 1609 km away from NATO troops in 1989, and since 2008, the distance is reduced to about 113 km, makes the Russian Federation be more vulnerable to the international community. Moscow was 1930 km from the borders of NATO in 1989, whereas now the distance is only 322 km. [16, P. 69-70]. Unlike the ex-USSR space where the former soviet republics have been trying to determine their place within the international arena, the processes in Europe which in their nature and character are complex and dynamic, contradictory and unfinished, directly act on national interests and foreign policy of former members of the Warsaw Pact. After the fall of the Berlin Wall on November 11th, 1989, the whole eastern Communist bloc collapsed. This event was the starting point of the reunification process of the European continent. In the period 1987-1996, thirteen countries applied to join the EU: Cyprus, Estonia, Hungary, Poland, Czech Republic, Slovenia, Bulgaria, Latvia, Lithuania, Malta, Romania, Slovakia and Turkey [47]. As a result of the withdrawal of Soviet conventional forces from Eastern European countries and Mongolia,

practically the defense system of the USSR was destroyed. Thus, according to the multitude of obligations undertaken by the USSR a mass withdrawal of conventional forces in Eastern Europe was carried out in 1991. In this context, from Germany were withdrawn 370 thousand soldiers, 100 000 officers, 1842 families members, three General Armies and two Tank Armies (8 Motorized Divisions, 8 Tank Divisions and a Separate Motorized Brigade) groups of Armed Forces were composed of the 16th Air Army (five Air Divisions). In order to maintain the army were 5000 tanks type T-64 B and T-80, 9500 BMP (Infantry Fighting Vehicles) and BTR (Armored Personnel Carriers), 4400 artillery pieces (land artillery), 1700 3PK (Air Defense Missile System), 620 Combat Aircraft, 790 helicopters and 1,600 military hardware and other equipment. Much of this weaponry was withdrawn and sent to Russia, some forces to Belarus – 11th Guards Tank Division and Ukraine – 17th Division. The withdrawal of conventional arms ended in June 1994. From Czechoslovakia, Hungary and Mongolia were withdrawn forces in number of 186 thousand soldiers (43 000 officers and warrant officers) 77 PU PTR (Launching Missile System), 3200 tanks, 5150 BMP (Infantry Fighting Vehicles) and BTR (Armored Personnel Carriers), 2350 artillery pieces (land artillery), 350 fighter jets, 364 helicopters (which were from the former Socialist Federal Republic of Czechoslovakia - 75 thousand soldiers, 1220 tanks, 2505 BMP (Infantry Fighting Vehicles) and BTR (Armored Personnel Carriers), 121 artillery pieces (land artillery), 77 Fighter Aircraft, 146 helicopters - these forces formed the Central Group). From Poland (Northern Military Staff) were withdrawn 73 thousand soldiers, including 4th Air Army. From the Baltic States, which declared their independence, was withdrawn the North Occidental Army - 250 thousand soldiers (95 000 officers), 32 divisions, including 1 elite Army, 56th Regiment with airplanes and helicopters. Some of the forces withdrawn from the Baltic States were deployed to Kaliningrad - in the 3rd Coastline Defense Division, 107th Motorized Division was withdrawn from Vilnius and deployed to the Moscow Military District [6]. From the above mentioned is clear that after the fall of the Iron Curtain of the Western community a new border appeared at both practical/real and symbolic levels. Russian world had significantly been restricted both territorial and in terms of culture. Thus, according to the T. Pichering, the US ambassador in Moscow, "in geopolitical terms, the collapse of the Soviet Union represented the end of the strategic advancement over past 300 years of Saint-Petersburg and Moscow. Russia retreated north and east, moving away from Eastern Europe and the Middle East, unlike in the XVII century. The processes of the creation of the new frontiers also included the active involvement of new ex-socialist states and former soviet republics in joining to the Euro-Atlantic structures [34].

- The ***second stage*** of establishing "the new geopolitical architecture" in East-European space took place between the years **1996- 2007**.

Characteristic for the second stage were metamorphoses in European space, resulting from the collapse of the former Soviet Union, and extension of NATO and EU to the east - factors that determined the formation of "the new geopolitical architecture" in East-European space. The West support of so-called "colored revolutions" had given birth to political movements with anti-Russian tendencies (Ukraine, Georgia). The reserved attitude of the Southeast European states toward

the Russian Federation was conditioned by the not so distant past, undetermined future and suspicions regarding Russia's expansionist tendencies.

Thus, the attitude of ex-soviet republics toward the Russian Federation has evolved differently. Some remained close to the Russian Federation (Belarus, Armenia, Azerbaijan has held a double position in relations with the EU and Russia), other countries have been making great efforts to ensure its independence and gravitate towards structures of European security and NATO (Georgia, Ukraine, Moldova) [21]. There was a difference in attitude of Eastern Europe countries concerning the Russian Federation. In the area of Eastern Europe, Russia faced a negative attitude especially from new states, former socialist bloc states, for which the Soviet experience remains to be recent history. Strained relations between Russia and these countries, especially Poland and Romania, practically blocked the signing of the agreement that would replace the PCA between Russia and the EU.

Democratic revolutions in Southeast European states led to radical changes both among themselves (especially Poland, Check Republic, and Hungary) and in relationships with other European countries and the Russian Federation. Fusion of East European states to the EU has caused inconvenience and also contributed to diminishing the sphere of influence of the Russian Federation in this space. A pretext for initiating the ample wave of enlargement in 2004 was the fall of communist regimes in Eastern Europe and the processes of transformation initiated in these countries. At the same time, it could not be overlooked the socio-economic problems in this area and worrying issues that resulted in the desire to get the help and support of Western states.

The 5th enlargement wave of the EU had its origins in the desire of establishing peace, stability and economic prosperity on the united European continent. The EU underwent a process of expanding, encompassing in its structure on May 1st, 2004, some of the former USSR satellites. Enlargement from 15 to 25 members enabled broadening zone of stability and peace on the entire European continent, to avoid further conflicts, such as in the former Yugoslavia; encouraging economical growth and trade by expanding the single market from 378 to 453 million consumers in 2004 to over 480 million by 2007; strengthening Europe's position in the world [37].

By signing on April 25th, 2005, in Luxembourg the Accession Treaty for Romania and Bulgaria [10], the European Union extended not only the number of members to 27, but also expanded geographically and geopolitically.

A milestone that marked the formation of "the new geopolitical architecture" in East-European space was the accession in March 1999 of the first wave of countries into NATO, including Poland, the Czech Republic and Hungary. Also, the second wave of NATO enlargement in April 2004 that included countries like Lithuania, Latvia, Estonia, Slovenia, Slovakia, Romania and Bulgaria contributed to the formation of "the new geopolitical architecture" in East-European space [14, p. 46]. The EU experienced a process of expanding, encompassing in its structure on May 1st, 2004 some of the former USSR satellites. Security agreements between the US and East-European countries (the Missile System in Poland and Czechoslovakia, military bases in Romania and Bulgaria) also had a direct impact on the formation of "the new geopolitical architecture" in East-European space.

No less importance in the establishment of "the new geopolitical architecture" in East-European space had the policy proposed by the European Union on March 11th, 2003. It made the East-European countries, including Moldova, to become once again the protagonists of a new European Policy – the one of "New Neighborhood". "The new policy" launched by the EU "Wider Europe - New Neighborhood" in relation with the states after enlargement in 2004, was to have a common border, provided the deepening of cooperation by offering greater access to European internal market, granting new perspectives such as political and economic integration for countries that cannot be accepted yet as members of the European Union [32], in order to create an area of security, prosperity, sustainable development and good neighborhood, "a circle of friends" at the external borders of the Union characterized by close and peaceful relations based on cooperation.

The new system of measures for the foreign policy was later grouped under the name "Foreign Neighborhood Policy" (ENP), by the Communication Commission from June 2004 [12] and became the framework document of the ENP, together with the communication of the creation of the New Instrument for Neighborhood in July 2003. The year 2004 meant the beginning of implementation of the ENP for East- European states.

Characteristic for the period 2007-2014 was the fact that in this period of time took place a stagnation of processes in the East-European area. The Russian Federation strengthened its presence, became not only a regional power but had tendencies to show itself as an already world power – not supporting NATO and US policies in the Middle East but also in North Africa (2010 events in Libya, 2012- events in Syria).

- The ***third stage*** in the formation of "the new geopolitical architecture" in East-European space is the period from **2014 to present**.

The events in February 2014 in Kiev contributed to the changes in "the geopolitical architecture" of East-European space. The political crisis in Ukraine began in November 2013 when the Cabinet of Ministers of Ukraine announced stopping the process of European integration of the state. On February 22nd, 2014 occurred the Ukrainian Government overthrow. The Russian-Ukrainian crisis was the consequence of initialing of the Association Agreement between Ukraine and EU, which had a problematic character with the Russian Federation relations [48, p. 167]. Coming to power of the President V. Yushchenko in 2004 fortified the Western vector of Ukraine's Foreign Policy and Russian-Ukrainian relations changed from confrontation to partnership. Ukraine's leadership sustained Saacaşvili's regime in Georgia, with whom tried to form in the CIS (Commonwealth of Independent States) space "Community of democratic choice" - or a pro-Western cordon around Russia. Ukraine's forthcoming to NATO and support of locating the Missile Defense Shield in Eastern Europe determined reaction from the Russian Federation. The EU was interested to include Ukraine within its influence sphere. For Europe Ukraine would be a huge territory with a population of 46 million inhabitants. The EU also intended to create a "cordon" formed from the states in the vicinity of its border. States must support democratic values respectively become markets for European goods. Ukrainian market liberalization was in favor of the EU, but could serve as a blow to the Ukrainian domestic goods [18, p.39].

Although the agreement has been initialed, its implementation takes time.

Strategic outcome was annexation of Crimea to the Russian Federation, which fortified the Russian space in religious sphere, cultural and historical heritage, contributing to the strengthening of Russia's position in the Black Sea. Also incorporating Crimea to Russia, meant forming an image of contemporary victory, made after 1945, and to demonstrate the international community that Russian territories could be returned peacefully at an increase of national consciousness, and the confrontation between the West and the East was not over it had continued. Crimean territorial reincorporation has had some negative processes, which have changed the architecture of the East-European space. Breaking commercial and economic relationships with the West, destroying the currency system, increasing prices, destabilization of the financial situation of citizens, the transition to new standards, changing the status of objects [14, p. 167].

The Russian Federation's actions have been severely criticized by the international community. Appealing to several laws, including Constitutional provisions, Russia has been trying to justify its actions in Ukraine. Thus, on March 18th, 2014 by approving the Federal Law no.36 F-3, with 443 votes in favor and 1 against [44], was signed the International Treaty between the Russian Federation and the Republic of Crimea [35] on the acceptance of the Republic of Crimea in the Russian Federation and establishment of a new subject within the Russian Federation.

According to the Treaty that entered into force on March 21st, 2014, Crimea has been considered as part of the Russian Federation, formed as a new subject - Republic of Crimea and city Sevastopol with a federal status, people who lived at that time are recognized as Russian citizens, entitled to decide about their citizenship in one month from the Treaty. On the Crimean territory entered into force the legislation of the Russian Federation. The Land border between Crimea and Ukraine was declared as the border between the Russian Federation and Ukraine. Borders on the Black Sea water area and the Azov Sea were subject to delimitation according to the principles of international law. The decision on the Treaty validation was based on the results of the referendum held in Autonomous Republic of Crimea and Sevastopol city on March 16th, 2014, as a result of which Crimean citizens decided to unite with Russia and have the Russian Federation subjects' rights and against "the Constitution of Crimea from 1992 and the status of Crimea as part of Ukraine". On March 17th, 2014, president V. Putin by presidential decree no. 147 "About recognizing the Republic of Crimea" [30], taking into account the right of states to determine their fate, recognized the Republic of Crimea as a sovereign subject of international law, [22, p. 54-55].

Thus, according to the Constitution of the Russian Federation, approved unanimously on December 12th, 1993 [40] the acceptance of a new subject within the Russian Federation has been made in accordance with Federal Law and Constitutional Law (Article 65, paragraph 2). According to Article 4 Section 2 the acceptance in the Russian Federation of a "foreign state" or part of a state shall be done on mutual agreement between the Russian Federation and that state in accordance with the principles of international law, even more the initiator of the proposal for incorporation in Russia was the foreign state (art. 6, paragraph 1) - the Republic of Crimea.

In accordance with the international law and its principles two subjects became

part of the Russian Federation - Republic Crimea and federal city of Sevastopol (art. 2 of the Treaty) [35]. Also, under principles of the international law, any state has the right to sign international treaties. International Treaty between the Russian Federation and the Republic of Crimea has had historical significance [22, p.54].

The declaration of independence of the Autonomous Republic of Crimea and Sevastopol city was approved by the Supreme Council of the Autonomous Republic of Crimea and Sevastopol city on March 11th, 2014 [7]. The Declaration demands the right of people to self-determination and recognition and support by the UN International Court of Justice with reference to Kosovo from June 22nd, 2010, whereby the unilateral declaration of a part of a state did not violate International Law. Thus, according to the International Court decision "there is no prohibition on unilateral declaration of independence which arises from the practice of the Security Council". The International Law does not contain any prohibition on the unilateral declaration of independence of a state or territory. This idea was stated on March 18th, 2014 by President V. Putin [20]. It is also noted that under Chapter 10 of the Constitution of Ukraine [41], the population's right to self-determination also applies to Crimea. Crimean referendum on March 16th, 2014 was conducted comply with of citizens' rights and democratic values, but under a new illegal leadership. Constitutional norms cannot be applied [22, p.54-55].

An argument for justifying the Russian Federation actions in Ukraine was the referendum in Crimea. The referendum, according to the Russian position, would have been illegal if Ukraine had had a constitutional government. If the government had come to power illegally, it could not have prohibited the right to self-determination of the population in peninsula [33].

Another argument brought by Russia in order to justify its actions in Crimea has been the treaties signed between the Russian Federation and Ukraine. According to the Russian position there wasn't an unlawful intervention in Crimea from the Russian Federation. Treaties signed between the Russian Federation and Ukraine at that time allowed the Russian army to be stationed in Crimea. Thus, according to the Agreement of Friendship, Cooperation and Partnership between the Russian Federation and Ukraine from May 31st, 1997 [38] and from Harkov Agreement on April 21st, 2010 [2] stationing the Russian military forces on the territory of Crimea is legal.

Some researchers, like G. Mirşamaier believe that Ukrainian crisis was conditioned by the involvement of the West in this area. Intending to draw away Ukraine from the Russian Federation sphere of influence [28, p.55], which being oriented towards integration into Euro-Atlantic structures, the West had caused the Russian-Ukrainian crisis. The Russian Federation from the 90s has opposed NATO expansion to the east and near the Russian border and it wouldn't leave Russia remain indifferent to what happened in East-European space [25, p.89-90]. West through the eastern enlargement policy of NATO and the EU to Eastern European space acted against the security interests of the Russian Federation [27].

Thus, the Russian Federation wanted to return to the circle of world powers, but its return was not welcomed by the international community. Although the Russian Federation brought argumentation and justification of its actions in Ukraine, the West still considers it to be illegal and

contrary to the International Law [29, p 64]. The European Parliament, in its resolution from February 4th, 2015 invited the Russian Federation to the negotiating table with Ukraine on the settlement of Crimean problem. Also taking into account the point A of the European Parliament resolution of February 4th, 2015 [13], Russian Federation violated International Law, including UN status [45] Final Act Helsinki [17].

Analyzing the provisions of the Memorandum on guaranteeing security and accession of Ukraine to the Treaty on Non-proliferation of nuclear weapons, signed in Budapest between the leaders of Russia, USA, Ukraine and the United Kingdom on December 5th, 1994, in accordance with article 1 of the Memorandum - the Russian Federation, along with the UK, US confirmed the recognition of independence, sovereignty and the existing borders of Ukraine. According to article 2 of the Memorandum, the Russian Federation assumed responsibility to refrain from any threat or threat of force in violation of the territorial integrity and political independence of Ukraine [26, p. 59].

United Kingdom, represented by Prime Minister D. Cameron with G-7 partners harshly criticized Russian actions in Crimea, didn't recognize the referendum and considered it as annexation of foreign territories and being contrary to the International Law [5, p. 39]. The same opinion was supported by US President B. Osama, French President F. Hollander [8] and the German Chancellor A. Merkel. Western leaders' position was supported by international organizations such as: United Nations Security Council, OSCE and the European Council [3].

Starting from the idea that a referendum could be considered valid only if it has been organized throughout the State and being voted by the whole population, the referendum of Crimean Peninsula is to be considered invalid and the Russian Federation's actions are contrary to the rules and principles of International Law. In this case, we cannot consider Crimea to be reincorporated or reunified to the Russian Federation. Rather I would consider joining / annexation by the Russian Federation of the Crimea peninsula to its territories.

Analyzing the consequences of annexation of the Crimea peninsula and Sevastopol city to the Russian Federation, we witness geopolitical changes on the world map. Thus, analyzing the latest events between the Russian Federation and Ukraine can be traced some consequences that conditioned changing of "the new geopolitical architecture" of East - European space:

1. Russia has acquired strategic control over the entire region of the Black Sea because the Crimea peninsula is placed in the center of Black Sea and Azov Sea. It has significantly increased the possibilities of Russia's sea and air space control in the Black Sea region. Also, Russia has obtained unlimited control over maritime fleet in Sevastopol base which allows it to modernize the Black Sea fleet, and thus, got all ports and military bases in Crimea.

2. With the annexation of the peninsula the Naval Forces of Ukraine were totally destroyed, the system of military bases location and the military training system were destroyed as well. The Azov Sea currently is under Russian jurisdiction through the control of the Kerch Strait. The economic zones of the Black Sea countries have essentially been changed. We note that the changes have been against Ukraine and Ukraine lost about 70% of previously owned economic zones. With the loss of the control over the Kerch Strait, Ukraine lost control over the Azov Sea [9, p.34]. Two from the 27 Ukrainian regions got

under Russian jurisdiction, and two others declared their independence [14. p.101]. After losing Donbas and the collapse of a considerable part of the industry in the Ukraine eastern zone, Ukraine lost its leadership at the regional level in industrial and energetically importance. Dependence of European states from Russian gas has contributed again to approaching EU to the Russian Federation.

3. Another negative impact of the Russian-Ukrainian crisis on the Ukrainian territory is its ability to be subjected to a territorial division. Taking into account that the majority of the speaking population, language and traditions, linguistic and ethnic peculiarities of population within the borders between Ukraine and its neighbors, Ukraine could be divided in areas of responsibility of Poland, Romania and the Russian Federation [9 , p73].

4. If Russia has paid until the annexation an annual fee for crossing the strait for both the Navy and the Merchant Fleet, now the situation is totally different. As a result of the annexation of the Crimean peninsula and the city of Sevastopol, the Russian Federation obtained equal status with Turkey in the exclusive area and got about 40% of the Black Sea, moreover, acquired de facto control over the Black Sea, because this area is geographically located in the center of the sub-region [14, p.34].

5. The Russian-Ukrainian crisis has given Belarus a new geopolitical role in the region. Partial transfer of the Ukrainian industrial technology already shifted to Belarus. The best example to be given is the beginning of construction of military helicopters at the factory building airplanes in Orşnsk (from the company "Мотор Сич"). Also, took place the transfer of Ukrainian military industry to Belarus. Currently, Belarus has got the position previously held by Ukraine. It received a contract for building 1500 military helicopters annually for Russia. In the future is expected modernization and construction of armored vehicles, military aircraft, missiles and also, anti missile system. Belarus has got benefits from transiting its territory by the Russian heavy machinery to Europe. This leads to the modernization and construction of land communication routes. Currently, Belarus became a regional leader. Situation in eastern Ukraine, transformed Belarus in an energy hub between the eastern and the western areas, as well as became a more important partner for the Russian Federation in comparison to the period before the Russian-Ukrainian crisis. Also, the Russian-Ukrainian crisis gave Belarus a new impetus to development of relations with the Russian Federation. In Belarus has been started the construction of CAE (atomic power plant) with the support of "Rostam" and Russian investments. During the visit of D. Rogozin in Belarus in 2014, the Russian official stressed the new value of Belarus to the Russian Federation [1].

6. The Russian-Ukrainian crisis has an impact on relations between Balkan states and the Russian Federation. The project of building an AOP (Atomic Power Station) in Hungary contributed to fostering the two issues. Avoiding the territory of Ukraine has brought tensions to the pipeline "Южный поток/ South Stream" construction.

As a result of the Crimean annexation by the Russian Federation "the geopolitical architecture" of East-European space in its essence changed, and hence the role of the Black Sea. The Crimean annexation by the Russian Federation has been considered by the West as a threat to European security. As a result, the reaction of NATO for ensuring security of European states - members of NATO, as well as the whole European area was to strengthen its presence in the

region. Events in Ukraine have drawn the US attention, which in turn has developed a new strategy of development of US maritime forces. The Russian Armed Forces modernization, illegal annexation of Crimea, requires the involvement of NATO in order to ensure European security.

The same view was supported by Admiral G. Stavridis, the former Commander of NATO Armed Forces in Europe and Admiral B. Williams, Commander of NATO exercises in the Black Sea [15]. A similar view had R. Greimer the Deputy Director of the International Security Center of the Atlantic Council who considered strengthening NATO presence in the Black Sea to be necessary. The Black Sea is a strategic hub, is the crossing point of energy and trade roads between Europe, Central Asia, Turkey and the Russian Federation [43].

Geostrategic landscape changes and development of military infrastructure in the Black Sea have been considered by the European Parliament (EP) to be "serious problems after the end of the Cold War". European states must have a proper response to all actions of the Russian Federation, to update the Foreign Policy and Military Security Policy in the EU Strategy for the Black Sea, if the strengthening of Russia's presence in the Eastern European area, would take place near the borders of the EU, including Romania, Poland, the Baltic States.

According to the estimates made by the US agency Stratfor on the situation in the Black Sea, after the Russian annexation of Crimea the balance of power in the region changed and it led to NATO appropriate reaction [4].

NATO has increased its presence in Europe to deter any Russian military operations. NATO Strategy "Anaconda 2016" summed in 31,000 troops from Poland, the United States and 17 other states members of NATO (i.e. the five partner countries), equipped with 3,000 military vehicles, 105 aircraft and helicopters and 12 military ships, forces deployed from the Baltic to the Black Sea [24]. NATO exercise "Anaconda" carried out in Poland was the most important military event in the modern history of the country, involving more than 27,000 troops from 22 countries [23].

Also, from May 30th until June 9th, 2016, in the Estonian town of Tapa were conducted NATO exercises within "Saber Knight" operation, involving about 10,000 troops from 13 NATO member countries [46].

While conducting military exercises of NATO and Ukraine in the Black Sea, the commander of 6th Fleet, US Maritime Forces, G. Foggo on August 31st, 2015 promised to use "the right to move freely" of maritime forces around the Black Sea and permanent presence of the US fleet in the Black Sea. The exercises in the Black Sea can be considered as the most extensive and far-reaching in the NATO history, in which took part 2, 5 thousand soldiers (1,000 representatives of the US Armed Forces). In exercises also participated four Littoral Combat Ships (LCH), 2 submarines, planes and 6 helicopters, 40 mobile technical units - under the Pentagon aegis. The Ukrainian side involved 1,000 soldiers, 9 ships (LCH), tens of the powerboats of the Border Patrol Service, 8 airplanes and 8 helicopters and 80 vehicles. The total area of military exercises – the Black Sea water area, Military Training Area of the Armed Forces of Ukraine, Military Airfields: "Școlinâii" in Odessa, "Kulibakino" in Nikolayev, "Cernobaevka" in Kherson, Landing Fields in Ociakovo and island Pervomaisk, "International Airport" in Odessa, Commercial-sea Port "Iujnâii" in Odessa and Military Port Ociakovo (Nikolayev region).

The US desire to be "always present in

the Black Sea area" is contrary to the Montre Convention from 1936 on the status of the Black Sea channel, limiting the presence of military ships of the states not bordering the Black Sea water area. US practically violated the Convention [48].

The structure of contemporary world in the transformation process is dynamic. The political reality increasingly focuses more and more "on global political instability" which proves the erosion of Westphalia. International relations, focusing on pluricentrism principle, contribute to a "new geopolitical architecture" in general and East-European space in particular. On the other hand, it has destroyed the World System focused on the principles of Yalta- Potsdam Agreement.

Thus, analyzing the process of "the new geopolitical architecture" configuration of East-European space, and also dividing the influence spheres of power centers (in this case west -represented by the EU, US and NATO on the one hand and the Russian Federation on the other hand), we could make the first attempt to define this phenomenon. The "new geopolitical architecture" of East-European space was formed as a result of disappearance of an actor (the USSR) and strengthening of new geopolitical actors (EU), and the consequences of sharing influence spheres in this area. The "new East-European geopolitical architecture" is the space created as a result of dividing the sphere of influence between two power centers.

Even though, Belarus, Bulgaria, Czech Republic, Moldova, Poland, Romania, Slovakia, Ukraine, Hungary and the Russian Federation are included geographically in the East-European space from the geopolitical point of view the East-European space may expand its area over the Caucasus zone.

BIBLIOGRAPHY:

1. After the annexation of the Crimea Black Sea status has changed-the NATO. http://ru.krymr.com/a/26911877.html
2. Agreement between Ukraine and Russia on the Black Sea Fleet of the Russian Federation on the territory of Ukraine. http://sevkrimrus.narod.ru/ZAKON/2010sogl.htm
3. "Agreement on annexation peninsula is contrary to international law". Sovereign Moldova, 20martie 2014, p.1.
4. Anaconda 2016 - one of the largest NATO military exercises., http://www.romania-actualitati.ro/anaconda_2016_unul_dintre_cele_mai_mari_exercitii_militare_nato-90777
5. Andreeva T. The Evolution of the British approach to the crisis in Ukraine and relations with Russia. World Economy and International Relations. № 9, 2015
6. Atanasiu M. Ukraine's role in the expansionist policy of the Russian Federation. // Romanian military thinking. Military theory and science magazine published by the General Staff of the Romanian Army, Bucharest, no. July-August 2014, p.133.
7. Autonomous Republic of Crimea and Sevastopol Declaration of Independence. http://www.qrim.ru/about/docs/Independence_Declaration
8. A week of fire - G7 summit, cerimoniile Normandy, investing President of Ukraine and military confrontations with pro-Russian secessionist forces. Sovereign Moldova, June 10, 2014, p.3.
9. Bagrov LA, VA Bokov, Bagrov NV Geography of Crimea.- Kyiv: Lybid, 2001.- p. 300
10. Berbeca V. Consequences of the EU enlargement on Eastern Europe Security. European unification. The philosophy of the future. Institute of Political Studies and Public International Relations. Chisinau, 2005, p. 46.

11. Biryukov S. and Kovalenko A., Eastern Europe: Euroscepticism and right-wing conservative trend. World Economy and International Relations. 2012, № 8, p. 49-58

12. COM (2004) 373 final, Brussels, 2004, 12 May.

13. European Parliament resolution on the Crimea. Full text. http://www.blackseanews.net/read/111972

14. Features of modern integration processes in the post-Soviet space. The Crimean new reality. International Affairs. Nr. 1, 2015, p.167

15. Foreign Affairs: "Growing Russian stronghold in the Black Sea" https://openrussia.org/post/view/12704/

16. Friedman G. Flash points. The emerging crisis in Europe. USA.Ed.Copyright, 2015 , p.70.

17. Helsinki Final Act. http://www.osce.org/helsinki-final-act

18. Ilin E. Ukraine between Russia and Europe. The historic problem of choice. International Affairs. Nr. 3, 2014, p.39

19. Koroljuk S., Ukrainian military-industrial complex – to a garbage disposal? , from. 4-5. www.oligarh.net

20. March 18th, 2014 Russian President Vladimir Putin has signed the declaration of acceptance of the Russian Republic of Crimea and the city of Sevastopol. http://center-aspekt.ru/news/news_post/18-marta-2014-prezident-rf-vladimir-putin-podpisal-deklaraci

21. Mikhaylenko A. Russia and the CIS: How to live further? // International Economics and International Relations, Nr.10, 1997.

22. Moses A. Some international legal positions on the Ukrainian question. International common life. Nr. 5, 2014 p. 54-55.

23. NATO extensive exercises in the Baltics. More than 10,000 soldiers participate http://www.aktual24.ro/exercitii-nato-de-amploare-tarile-baltice-participa-peste-10-000-de-soldati/

24. NATO prepares ANACONDA, a large military exercise! 22 countries will attend, including Romania. http://www.realitatea.net/nato-pregate-te-anaconda-un-amplu-exerci-iu-militar-vor-participa-22-de-ari-inclusiv-romania_1894706.html

25. Oganesyan A. Obama's speech:Between "war and peace" International Affairs. Nr. 10, 2014.

26. Orlov A. Crimean crisis and the issue of security guarantees for Ukraine. International Affairs. Nr. 3, 2014.

27. Orlov A. New paradigm of international relations. International Affairs. Nr. 10, 2014

28. Orlov A. The crisis in Ukraine Western strategic mistake or regularity. International common life. Nr. 6, 2014

29. Pellitstsari I. The war for the right to help. International Affairs. Nr. 3, 2014, p. 64.

30. Presidential Decree on March 17th, 2014 N 147 "On recognition of the Republic of Crimea" http://www.garant.ru/hotlaw/federal/531533/

31. Pushkarev G.V. Political space: problems of theoretical conceptualization. POLIC. Political Researches. № 2, 2012.

32. Russia and the newly group of Western independent states (Ukraine, Moldova, Belarus); South Caucasus (Armenia, Azerbaijan and Georgia) and the countries of the southern Mediterranean / Algeria, Egypt, Israel, Jordan, Lebanon, Libya, Morocco, Palestinian Authority, Serbia and Tunisia).

33. Sharvili R. Ukrainian question: stage in the process of destroying the foundations of the rights by the Western powers. International common life. Nr. 4, 2014

34. Tăbârță I., Berbeca V. project CSI: Anatomy of a failure. Public Policy, No. 7, 2009, the Institute for Development and Social Initiatives (IDIS) "The Future", p.13.

35. Treaty between the Russian Federation and the Republic of Crimea on the acceptance of

Republic of Crimea within the Russian Federation and formation of the Russian Federation of new subjects. http://kremlin.ru/events/president/news/20605

36. Treaty of Accession of Romania to the EU. http://www.mdlpl.ro/_documente/negocieri/prezentare_tratat_aderare.pdf

37. Treaty of Friendship, Cooperation and Partnership between the Russian Federation and Ukraine. http://sevkrimrus.narod.ru/ZAKON/1997god.htm

38. The border between Europe and Asia http://trans-continental.ru/granica-evropa-azija/

39. The Constitution of the Russian Federation. http://constitution.kremlin.ru/

40. The Constitution of Ukraine. (Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR Ukraine), 1996. http://rada.gov.ua/uploads/documents/27396.pdf

41. The Interstate Statistical Committee of the Commonwealth of Independent States (CIS-STAT). Qualifier countries (KSMSNG) Moscow, 2015.
http://www.cisstat.com/class/razdel/kcm_cisstat.pdf

42. The standoff in the Black Sea – what does Russia achieved after the annexation of the Crimea http://news.wikilex.com.ua/2016/07/06/protivostoyanie-v-chernom-more-chego-dobilas-rossiya-posle-anneksii-kryma-2/

43. The State Duma ratified the agreement on the acceptance of the Crimea to Russia. http://www.vedomosti.ru/politics/articles/2014/03/20/gosduma

44. The United Nations Charter of June 26, 1945. http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Carta_Organizatiei_Natiunilor_Unite_ONU_.pdf

45. The US decided to impose rules in the Black Sea. http://www.vz.ru/politics/2015/9/3/764780.html

46. The 2004 enlargement: The challenge of the European Union with 25 members http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=URISERV%3Ae50017

47. 2004 enlargement. Causes and political consequences. http://doclecture.net/1-25639.html

NECESITATEA REEVALUĂRII SECTORULUI DE SECURITATE ȘI APĂRĂRII

Iurie PÎNTEA[1]

THE NEED TO RE-EVALUATE THE SECURITY AND DEFENSE SECTORS

The democratic control over the security sector is actual in the public agenda of the Republic of Moldova. In his study, the author demonstrates that the role of the Parliament in providing the democratic control over the security sector must be revized, to ensure the adequate, cyclic and permanent process of the security sector evaluation, to ensure the reciprocal responsibility of the Legislature and Executive Power, concerning the national security policy. The mechanisms and instruments that the Legislature has, must be cardinally improved.

Keywords: security, re-evaluation, Executing Power, Republic of Moldova

De mai mult de zece ani tema controlului democratic asupra sectorului de securitate a fost prezentă în agenda publică din Republica Moldova. Această prezență a beneficiat de un mediu politic destul de favorabil legat de implementarea principiilor democratice europene pe plan național. În această perioadă au fost abordate majoritatea aspectelor teoretice ale controlului democratic: conceptul general și principiile sale, rolurile și misiunile principalilor actori, mecanismele și modul de implementare, criteriile și instrumentele de monitorizare și evaluare etc. Astăzi ar fi logic să constatăm o îmbunătățire semnificativă a situației în acest domeniu, implementarea și înrădăcinarea a cel puțin unora dintre practicile europene.

De asemenea, ar fi logic ca Republica Moldova să aibă o politică de securitate bine formulată, aprobată de Parlament, înțeleasă și sprijinită de Executiv și majoritatea populației, ca Guvernul să aibă planuri detaliate de implementare a acestei politici și să prezinte cu regularitate Parlamentului și opiniei publice rapoarte privind activitățile desfășurate, rezultatele obținute și planurile pentru viitor.

Ar fi de asemenea logic să presupunem că astăzi societatea civilă ar avea o înțelegere mai bună a sectorului de securitate, a problemelor existente și reformelor implementate în acest domeniu și că ar exista un dialog deschis, permanent și consistent privind cele mai importante probleme de interes național.

De fapt însă, trebuie să recunoaștem că realitatea este departe de aceste așteptări, că progresele în procesul de democratizare sunt foarte lente și că până la implementarea de-facto a celor mai importante principii și mecanisme europene privind controlul democratic asupra sectorului de securitate mai este un drum lung de parcurs. Situația este cu atât mai dificilă în condițiile în care controlul democratic asupra sectorului de securitate nu a devenit un subiect de importanță majoră nici pentru Executiv, nici pentru Legislativ, nici pentru partidele politice și nici pentru societatea civilă.

Această situație reflectă, pe de o parte, înțelegerea și abordarea deficientă și eronată a acestor subiecte din partea instituțiilor de stat și societății, pe de altă parte, erorile în inițierea și implementarea programelor

[1] *Iurie PÎNTEA, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”.*

de asistență în democratizarea sectorului de securitate din partea beneficiarilor locali și a partenerilor externi.

În primul rând, abordând problemele sectorului de securitate, organizațiile internaționale de dezvoltare sau de securitate s-au concentrat în mod special asupra sectorului militar și, în multe cazuri, au ignorat sau nu au fost în stare să obțină implicarea altor instituții din sectorul de securitate.

În al doilea rând, această asistență a preferat asemenea programe și forme de instruire care nu erau preocupate de implementarea reală sau efectele guvernării democratice, de asumarea de-facto a angajamentelor și îndeplinirea responsabilităților, de procesul de participare largă în implementarea unor asemenea proiecte. Cea mai mare parte a asistenței a fost oferită fără a avea o evidență clară, de la bun început, a asumării proprietății asupra programelor și rezultatelor acestora de către beneficiari și nu a fost însoțită de procese complexe de monitorizare și evaluare.

În ceea ce privește beneficiarii naționali, problemele sunt de altă natură și mult mai complexe, începând cu abordarea eronată, care reflectă nivelul general de înțelegere a conceptului, obiectivelor și caracterului obligatoriu pentru funcționarea eficientă a statului democratic, cu definirea eronată a priorităților naționale, deseori limitate la obiective cu caracter pur economic, și terminând cu o implementare foarte deficitară și iresponsabilă.

O înțelegere deficientă și eronată – un concept „rătăcit în traducere"

Care este, de fapt, ideea preferată a politicienilor în discuțiile privind controlul democratic asupra sectorului de securitate?

Analiza declarațiilor și mesajelor la acest subiect sugerează concluzia că conceptul de control democratic asupra sectorului de securitate este, în cele mai multe cazuri, înțeles într-o manieră destul de simplistă, punând un accent pe funcțiile de supraveghere și control, care derivă de la înțelesul semantic primar al termenului „control". Puțini ar fi acei politicieni care ar demonstra o înțelegere profundă a conceptului, care este unul foarte complex.

O parte a problemei este că, deseori, termenii de „democratic oversight" și „democratic control" sunt traduși și promovați într-o manieră foarte simplistă, fără a atinge esența noțiunii. De fapt, atunci când se vorbește despre „supraveghere democratică" sau „control democratic" asupra sectorului de securitate, termenii „supraveghere" și „control" practic niciodată nu sunt explicați ca „ grijă, atenție și interes permanent, competent și responsabil", toate aceste înțelesuri fiind în egală măsură valabile în conceptul original.

Această interpretare eronată este promovată de-a lungul anilor și astăzi controlul democratic asupra sectorului de securitate este considerat, în primul rând, un proces vertical de sus în jos. În acest proces, rolul Legislativului este limitat la aprobarea legilor, care, pentru a fi considerate bune și adecvate, au nevoie doar de o expertiză din punctul de vedere al corespunderii tradițiilor și practicilor europene. De fapt, practicile de lucru înrădăcinate în cadrul legislativului nu mai readuc legile aprobate în atenția legislatorului pentru evaluare și revizuire. Odată ce legea a fost aprobată, problema implementării acesteia nu mai este considerată ca o misiune relevantă pentru Parlament. Pe de altă parte, posibilitățile reale ale Parlamentului nici nu permit activități extinse de reevaluare și se limitează cel mult la solicitarea în unele cazuri a unor rapoarte generale, de fapt formale, privind implementarea legislației sau rezultatele procesului de implementare.

În situația când Legislativul nu are nici capacitatea, nici expertiza și nici voința politică necesară de a revizui și evalua în mod adecvat procesul de implementare a legislației raportat de către Executiv, iar raporturile dintre Guvern și Executiv se transformă într-o formalitate și o formă de complicitate și iresponsabilitate confortabilă.

Astfel Legislativul nu poartă de fapt nicio responsabilitate pentru deciziile luate eronat, sau deciziile care sunt imperative, însă nu au fost adoptate. Totodată, Executivul nu are nici responsabilități și nici interesul de a solicita Legislativului altceva mai mult decât aprobarea legilor și bugetului.

Această situație distorsionată nicidecum nu poate contribui la crearea unui mediu favorabil de încredere reciprocă și colaborare eficientă între Legislativ și Executiv. Cu atât mai mult, asemenea relații nu pot contribui la consolidarea unui stat de drept, democratic și prosper. De fapt, așa-numitul „consens politic" care domină situația politică din Republica Moldova de la 2001 încoace ascunde multiple capcane și probleme ce țin de legitimitatea și funcționarea guvernării și prezintă o deviere substanțială de la implementarea de-facto a principiilor guvernării democratice.

Această situație trezește și mai multe îngrijorări atunci când vorbim despre sectorul de securitate și controlul democratic asupra lui.

În pofida rolului primordial al acestui sector, atât pentru buna funcționare a statului de drept, cât și pentru asigurarea condițiilor necesare pentru dezvoltarea continuă a țării, eficiența și buna guvernare a acestui sector au fost practic ignorate.

Eșecurile care au fost provocate de această situație de la 2001 încoace sunt multiple și elocvente, cele mai importante dintre acestea fiind situația privind implementarea Concepției reformei militare (2003), Concepției securității naționale (2008), Strategiei securității naționale (2010) și Planului Individual de Parteneriat Republica Moldova–NATO (IPAP).

Aceste documente și inițiative cruciale, odată ce au primit necesara „undă verde" la momentul inițierii sau aprobării, au fost ulterior tratate în modul cel mai superficial în faza de implementare, Guvernul demonstrând o lipsă totală de proprietate, angajament, capacități sau chiar de înțelegere. Aceste exemple au demonstrat că „legile bune" nu sunt suficiente pentru implementarea reală a politicilor de securitate și că controlul democratic asupra sectorului de securitate, în cazul în care este limitat la elaborarea legilor, este o practică foarte deficientă.

Un concept „străin și importat"

La interpretarea și implementarea eronată a conceptului de control democratic asupra sectorului de securitate în mare măsură a contribuit și percepția eronată internă privind filosofia și obiectivele acestui concept, precum și preocuparea principală pe care au avut-o de la bun început democrațiile europene în promovarea lui.

De fapt, mesajul de accentuare a caracterului imperativ al controlului democratic, ca element cheie al securității internaționale, a fost pe larg legat de ideea eliminării pericolului unor amenințări cu caracter militar pe plan internațional, în primul rând din partea țărilor din fostul bloc comunist.

Ca rezultat, conceptul controlului democratic asupra sectorului de securitate n-a mai ajuns să fie perceput în primul rând ca o necesitate intrinsecă a statului, care corespunde intereselor naționale și urmărește realizarea obiectivelor interne ale țării, dar în mod special ca un concept „importat", care a fost „impus" din exterior în procesul de consolidare a statalității

și care ar avea nevoie de adaptare adecvată pentru a corespunde pe deplin condițiilor și intereselor naționale.

Astfel, în abordarea acestui subiect accentul a fost plasat în mare măsură nu pe eficiența sau eficacitatea sectorului de securitate și elementelor sale constitutive, dar pe stabilirea unor bariere și limite pentru eliminarea pericolului ca sectorul de securitate să „iasă de sub control", sau să se transforme într-un „stat în stat", care ar determina politica de securitate națională în baza unor interese corporative ale instituțiilor din sectorul de securitate.

De asemenea, trebuie menționat faptul că discuțiile privind necesitatea, esența și implementarea controlului democratic asupra sectorului de securitate nu au servit ca un punct de pornire pentru dezvoltarea sau reformarea instituțiilor statului și nu au fost purtate din punct de vedere a necesității vitale pentru buna funcționare a acestor instituții sau, cu atât mai mult, ca precondiție fundamentală pentru succesul proceselor de dezvoltare economică, socială și politică.

Provocările abordării comprehensive ale unui concept complex.

Consolidarea proceselor democratice, reducerea sărăciei și dezvoltarea subzistentă nu pot fi realizate în afara unui cadru adecvat de securitate. Obiectivul final al politicii de securitate și al activității instituțiilor din sectorul de securitate nu este un termen sau sentiment abstract de securitate, dar crearea și menținerea unor condiții favorabile pentru dezvoltarea și prosperarea economică a țării. În acest context, politica de securitate, ca o politică de importanță fundamentală, nu poate fi izolată de alte politici, strategii și priorități. Este datoria guvernării ca această politica să fie formulată într-un mod comprehensiv și în conexiune cu alte politici și imperative de nivel național, cu obiectivele strategice și situația concretă.

Politica de securitate este un proces politic extrem de complex care trebuie plasat într-un context național și regional specific. Angajamentele politice, consensul național asupra obiectivelor de bază și coordonarea dintre actorii implicați, consultările largi cu implicarea societății – toate acestea sunt rechizite obligatorii pentru succesul unei politici de securitate. Totodată, politica de securitate poate fi una de succes numai dacă există un angajament ferm și continuu la nivel național, un proces în care autoritățile naționale și locale, legiuitorii și societatea civilă sunt implicați activ.

Sectorul de securitate este un sistem complex de instituții, roluri, mecanisme și relații. Se consideră că din acest sector fac parte instituțiile apărării, afacerilor interne, serviciile speciale, precum și instituții responsabile de managementul frontierelor, vamă și situații excepționale. De asemenea la examinarea acestui sector este necesar de a lua în considerație instituțiile care au responsabilități în managementul și efectuarea controlului asupra elaborării și implementării politicii de securitate, cum sunt ministerele, legislativele și chiar unele instituții sau grupe din cadrul societății civile.

Abordarea comprehensivă a controlului democratic asupra sectorului de securitate în mod tradițional include următoarele elemente constitutive:

- cadrul legislativ și normativ ce corespunde practicilor democratice, care prevede roluri și responsabilități pentru toți actorii și beneficiarii din sectorul de securitate, reguli și responsabilități de aplicare legitimă a forței în conformitate cu normele și standardele ce țin de drepturile universale ale omului;

- sistemul instituționalizat de guvernare și management a sistemului de securitate, inclusiv mecanisme pentru dirijare,

coordonare și monitorizare, management financiar și audit, precum și de apărare a drepturilor omului;

- capacitățile adecvate pentru asigurarea unei securități necesare și efective, inclusiv personalul, echipamentele, resursele și infrastructura;

- ideologia (cultura) securității și cultura instituțională care promovează respectul valorilor, integritatea profesională, disciplina, imparțialitatea și apărarea drepturilor omului, toate acestea formând modul în care actorii din sectorul de securitate îndeplinesc misiunile sale.

Această complexitate a sistemului de securitate și elementelor sale constitutive, precum și a conceptului de control democratic asupra sectorului de securitate, impun cerințe specifice pentru abordarea problemelor ce țin de securitatea națională, o calitate și complexitate deosebite.

În practică, abordarea calitativă a diferitor aspecte ce țin de funcționarea sectorului de securitate este un exercițiu extrem de complex, care depășește capacitățile unui individ sau limitele unei abordări sporadice și ne-sistematizate. Astăzi asemenea capacități nu există la nivel național nici în cadrul aparatului Guvernului, nici în cadrul Parlamentului și Comisiei parlamentare pentru securitatea națională, apărare și ordine publică. Pentru a fi cu succes abordarea acestor aspecte trebuie să fie parte a unui proces permanent, ciclic cu mult mai complex, coerent și instituționalizat, care implică experiențe relevante, este gestionat în comun de instituții specializate cu capacități largi și o memorie instituțională adecvată și care asigură implicarea activă a societății civile.

Necesitatea unei politici de securitate clare și comprehensive.

Parlamentul poate supraveghea sectorul de securitate numai dacă există o înțelegere comună despre ceea ce Guvernul urmează să obțină în sectorul de securitate și în ce mod. Această condiție este valabilă și pentru societatea civilă, care are nevoie de repere clare pentru a contribui la implementarea în practică a controlului democratic și eficiența acestuia.

În termeni practici aceasta înseamnă o politică națională de securitate clar definită și un cadru de politici care determină, monitorizează și evaluează modul în care este asigurată securitatea țării și cetățenilor.

În general, cadrul legislativ al politicii securitate este exprimat, în primul rând, printr-un document strategic cu privire la securitatea națională (strategie, concepție, doctrină) care determină cele mai importante interese naționale, cele mai eventuale sau reale amenințări interne și externe și stabilește linii directorii pentru contracararea acestor amenințări și valorificarea oportunităților. Acest cadru, de asemenea, stabilește rolurile diferitor actori și instituții, coordonează activitatea și eforturile lor pentru îndeplinirea misiunilor care le revin de a proteja interesele naționale și de a contracara amenințările.

În prezent, conceptul tradițional al securității, de obicei concentrat în mod special pe amenințări și răspunsuri de ordin militar, este redefinit în mod cardinal. În lumea modernă obiectivul major al politicii de securitate deja nu mai este concentrat în mod exclusiv pe asigurarea protecției contra amenințărilor militare, dar pe crearea unui mediu sigur care ar contribui la dezvoltarea generală a țării, la consolidarea democrației și reducerea sărăciei.

Astfel, la momentul actual atenția principală a politicii de securitate se extinde către stabilitatea statului, bunăstarea populației și dezvoltare, apărarea militară fiind percepută ca unul dintre elementele politicii de securitate.

Ca rezultat, politica de securitate își extinde cadrul său instituțional pentru a

integra atât aspectele tradiționale ale politicii de securitate, cât și politica de dezvoltare economică și de a include alți factori care au fost neglijați în trecut. Aceasta înseamnă că documentul strategic aprobat de Parlament - acea strategie, concept sau doctrină - trebuie să fie unul foarte complex și să includă o gamă largă de analize, obiective și linii directorii.

În acest sens experiența Moldovei oferă atât exemple pozitive, cât și exemple negative. În primul rând, cel mai negativ este faptul că politica actuală de securitate a statului moldovenesc nu are un fundament legal adecvat. Concepția Securității Naționale, aprobată de Parlamentul Republicii Moldova în 2008, a fost în scurt timp recunoscută ca un document steril, academic, ne-aplicabil și inutil. Mai mult ca atât, schimbările majore care au avut loc la nivel național, regional și global, precum și dinamica acestor și unor eventuale schimbări, au determinat epuizarea efectelor juridice ale acestui document și necesitatea de a dezvolta unul nou.

Această politică ambiguă promovează semnale descurajatoare în interior și, în mod special, efecte negative în sectorul de securitate. În lipsa unei politici de securitate bine definite, în lipsa unor strategii și programe de dezvoltare clare, care ar fi aprobate și susținute la nivel național, dar și implementate cu responsabilitatea cuvenită, instituțiile de forță din Republica Moldova rămân a fi „dezorientate" privind perspectivele de viitor, extrem de vulnerabile în fața conjuncturii politice și de-facto în mare parte dependente de percepțiile și obiectivele unui singur lider.

Ca rezultat instituțiile din sectorul de securitate, în special Armata Națională și forțele de ordine, suferă de o criză morală și profesională profundă și nu pot câștiga credibilitatea și autoritatea necesară nici pe plan intern, nici pe plan extern.

Și în acest caz așa - numitul „concept al neutralității permanente a Republicii Moldova" a influențat în mod negativ procesul de elaborare a documentului. Din punctul de vedere al „strategilor mioritici", neutralitatea permanentă nu oferă motivații pentru o atenție sporită sectorului de securitate. Cu atât mai mult, din punctul lor de vedere, forțele de securitate, în special Armata Națională, „oricum nu vor putea face față unei eventuale agresiuni militare". În pofida caracterului anti-statal al acestor „teorii" logica acestora a ajuns să fie preluată chiar de însăși Președintele Statului și Comandantul Suprem al Forțelor Armate, care în octombrie 2007 a lansat propunerea demilitarizării totale a Republicii Moldova invocând printre argumente și cel precum că „armata este fără de folos" [3].

De la reforma militară la evaluarea sectorului de securitate și sectorului de apărare

Modificările care au loc atât în mediul internațional, cât și în mediul intern pe plan politic, militar, economic, financiar, informațional, energetic etc., sunt permanente și condiționează modificarea continuă a riscurilor, amenințărilor, condițiilor și metodelor de răspuns, capacităților și formelor de acțiuni.

Pentru a reflecta aceste modificări profunde, reformele în domeniul securității sunt un proces permanent și ciclic în care fazele principale sunt evaluarea, conceptualizarea, decizia, implementarea și monitorizarea.

Fiecare dintre aceste faze este un proces complex de reguli, mecanisme, abordări, acțiuni, metode etc. Un ciclu eficient și calitativ depinde în mare măsură de conținutul, calitatea și eficiența fiecărei faze. Totodată, fiecare fază este strâns legată de faza precedentă și se bazează pe calitatea și rezultatele acțiunilor desfășurate anterior.

În condițiile Republicii Moldova, elaborarea Strategiei Securității Naționale a fost o inițiativă și un element din cadrul procesului de Reformă Militară, care la rândul său suferă de un șir de probleme de calitate a managementului și capacitate de a genera noi idei, inițiative și decizii necesare, dar obligatorii, precum și cele ce țin de capacitatea de a parcurge ciclul complet într-o fază de timp adecvată.

De fapt din analiza concepției reformei militare vom constata că reforma a fost inițiată fără o analiză sistemică și detaliată a stării actuale a sistemului de asigurare a securității militare, că metodologiile folosite s-au bazat mai mult pe realizarea unor obiective politice decât pe analiza capacităților existente și a capacităților de realizare a obiectivelor noi.

Chiar dacă această situație poate fi explicată din punct de vedere a condițiilor și capacităților la acea perioadă, totuși pentru a reveni pe un făgaș normal acest proces trebuie să fie eficientizat în mod cardinal, iar viteza de derulare a fazelor și procesului de acțiuni trebuie mărită.

De fapt, de la bun început aceasta a fost o inițiativă internă a Ministerului Apărării, care a fost concentrată în mod special asupra reformei Armatei Naționale și nu a reușit să atragă pe larg celelalte instituții din sectorul securității. Pe de altă parte, ideile teoretice și viziunile din această concepție au fost deja în mare parte depășite de evoluarea situației în diferite domenii, de evenimente, practici, de modul în care a fost desfășurat procesul de implementare etc.

Toți acești ani foarte puține reforme au fost de-facto operate, pe când sistemul de securitate a evoluat și această evoluție nu a fost determinată de oarecare strategii, abordări sistemice, opțiuni vizionare și progresiste sau practici inovatorii, dar de situația politică de conjunctură, de ambițiile de moment ale diferitor lideri, de competiția interdepartamentală și capacitățile interne ale acestora, de rolul și influența diferitor actori cu atribuții în domeniul securității.

Astfel, progresele înregistrate în procesul de Reformă Militară au fost mai mult la nivelul elaborării unor acte legislative, pe când schimbările conceptuale, instituționale și practice, precum și reformele majore au fost neglijate. A devenit evident că Moldova nu a fost în stare să dezvolte un model de succes de reformă a apărării, acest proces fiind mimat prin reducerea periodică a Armatei Naționale.

În aceste condiții reluarea unui ciclu normal de modernizare continuă a sectorului de securitate impune o revizuire integrală a acestuia, a capacităților existente și a rezultatelor obținute, a corespunderii forțelor și resurselor cu obiectivele și misiunile stabilite.

Pentru a fi eficientă această revizuire, trebuie să fie inițiată și susținută în comun de Executiv și Parlament și să asigure o participare activă a societății civile. De asemenea, revizuirea sectorului de securitate și reforma sectorului de securitate „trebuie să fie un proces inițiat și guvernat la nivel național care este înrădăcinat în necesitățile și condițiile specifice alt țării" [1].

Necesitatea imperativă

Necesitatea de a desfășura o revizuire detaliată a sectorului de securitate este evidentă. În 2003, în cadrul procesului de planificare și revizuire (Planning and Review Process - PARP) NATO a propus Moldovei de a efectua Revizuirea Apărării, sau, cu alte cuvinte, o revizuire detaliată a forțelor militare și a altor forțe care asigură securitatea militară a țării. Propunerea menționa că pentru a fi utilă și efectivă, revizuirea apărării (Defense Review) trebuie să fie un exercițiu anual, care ar implica nu numai Ministerul Apărării și Marele Stat Major, dar și alte ministere și departamente cu responsabilități în domeniul apărării și securității.

De fapt, această evaluare ar trebui să ofere un tablou pe cât se poate de detaliat și să fie desfășurată nu numai ca o revizuire a apărării, dar ca o revizuire a securității în general, și să introducă în practică un sistem coerent de alocare a resurselor ca bază a procesului de luare a deciziilor.

În caz dacă un asemenea proces va fi lansat în lipsa unei strategii naționale de securitate el va trebui să re-evalueze întreg spectrul de amenințări eventuale la adresa securității naționale, atât cele de ordin militar cât și cele de ordin ne-militar.

În cadrul acestui proces vor trebui re-evaluate obiectivele politicii de securitate națională, misiunile, sarcinile și capacitățile ministerelor și instituțiilor din sectorul de securitate de a răspunde amenințărilor la adresa securității naționale, managementul acestor instituții și nivelul de profesionalism, capacitatea de a apăra statul și cetățenii de agresiuni, conflicte interne, criminalitate și alte amenințări la adresa securității naționale.

Re-evaluarea va trebui să pornească de la o apreciere clară și realistă a viabilității din punct de vedere financiar, operațional și logistic, de la evaluarea „costului" instituțiilor de securitate în raport cu celelalte priorități ale statului și luând în considerație riscul și pericolele reale. „Insuccesul încorporării experienței celor mai importanți actori economici naționali, cum sunt ministerele finanțelor și economiei și a parlamentului în evaluarea necesităților și planificare poate avea ca rezultat stabilirea unor capacități care ar putea deveni peste puterile de susținere pe termen lung" [2].

Un aspect cheie în re-evaluarea sectorului de securitate este re-evaluarea guvernării democratice a acestui sector, a eficienței acesteia în garantarea nivelelor și formelor adecvate de securitate, a eficienței controlului democratic și responsabilității în raport cu instituțiile democratice alese ale puterii. Condusă într-un mod adecvat și în conformitate cu o metodologie clară re-evaluarea sectorului de securitate promovează o cooperare strânsă între instituțiile guvernamentale, relații civilo-militare pozitive și dezvoltă capacitățile societății civile și instituțiilor implicate de a înțelege și de a participa la politica de securitate în mod corespunzător.

Pe de altă parte, re-evaluarea sectorului de securitate probează asumarea proprietății și responsabilitatea guvernării și societății în ceea ce privește politica de securitate și implementarea acesteia, contribuie la formarea unui mod de planificare pe termen lung, care este bazat pe strategii și concepte definite.

Cea mai importantă concluzie care rezultă din argumentele prezentate mai sus este că rolul Parlamentului în asigurarea controlului democratic asupra sectorului de securitate trebuie să fie revăzut pentru a asigura un proces adecvat, ciclic și permanent de evaluare a sectorului de securitate, pentru a asigura responsabilitatea reciprocă a Legislativului și Executivului privind politica de securitate națională și un proces eficient de luare a deciziilor. În acest scop, mecanismele și instrumentele de care dispune Parlamentul trebuie îmbunătățite cardinal.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Securing peace and development: the role of the United Nations in supporting security sector reform. United Nations Security Council. Report of the Secretary General. 23 January 2008.

2. Idem.

3. Военная тайна президента Воронина. Interviul Președintelui Republicii Moldova ziarului Известия в Молдове, 10 octombrie 2007, http://www.prm.md/press.php?p=1&s=5399&lang=rus

ПРИЧИНЫ И МЕТОДЫ ДВИЖУЩИЕ ТЕРРОРИСТАМИ, СПОСОБЫ И ВАРИАНТЫ ИЗБЕЖАНИЯ ТЕРРОРИСТИЧЕСКИХ УГРОЗ

***Стелла БОЛДИШОР*[1],**
***Ульяна СТАТИ*[2]**

CAUSES AND METHODS OF TERRORISTS MOBILIZATION: STRATEGIES TO AVOID THE TERRORIST THREATS

The terrorism is a physical, psychological violence till the physical destruction, with regard to the political adversary, the control system based on the fear, applying the different requirements. To eliminate this phenomenon, it's indispensable to clearly discern the ways, reasons, strategies, methods, possibilities that control the terrorists and ways to avoid the terroristic danger. The modern terrorists are agents of forceful structures with an agreeable material and financial and economical resources. The modern terrorism is a group operation. The aim of any terroristic act is aggression, exaction, bringing the economic detriment for the commonwealth, rendering the protest against the policy of the government, political array, national policy. It's the action of comeuppance, the complexity of international intercourses: religious, military, political and physical slaughter.

Keywords: terrorism, psychological violence, psychologycal consequences, strategies, danger.

Актуальность данной темы связана с тем, что терроризм стал фактором политической жизни, превратился в одну из главных угроз безопасности в мире. Терроризм в последние годы стал одной из главных проблем мирового сообщества. Сегодня проблема международного терроризма превратилась в одну из острейших глобальных проблем современности, связанных со сферой международных отношений [8].

Террор – физическое, психологическое насилие вплоть до физического уничтожения по отношению к политическим противникам, всякая система управления основанная на страхе (от лат. terror – страх, ужас) – акции, сопряженные с применением насилия или угрозы насилия, сопровождаемые выдвижением конкретных требований. Терроризм – это метод, посредством которого организованная группа или партия стремится достичь провозглашенных ею целей преимущественно через систематическое использование насилия [5].

По мнению большинства исследователей, терроризм – исторически и социально обусловленное явление, его проявление и воспроизводство вызвано совокупностью объективных и субъективных причин социального, экономического, национального, идеологического, психологического характера [12].

Понятия ,,терроризм" и ,,террорист" появились в конце XX-го века. Если верить французскому словарю, якобинцы часто употребляли это понятие устно и

[1] *Стелла БОЛДИШОР, майор, докторанд Государственного педагогического университета «Ион Крянгэ», начальник мобилизационного отдела ВАО Буюканы.*
[2] *Ульяна СТАТИ, капитан, доктор, начальник психологической службы, Военная академия «Александру чел Бун» Национальной Армии Республики Молдова.*

письменно по отношению к себе – и всегда с положительным оттенком.

Однако уже в ходе Великой французской революции слово „террорист" стало носить оскорбительный смысл, превратившись в синоним „преступника". Впоследствии термин получил более расширенное толкование и стал означать всякую систему правления, основанную на страхе. Затем слово «терроризм» употреблялось очень широко и означало весь спектр различных оттенков насилия. К 70-м годам XX-го века этот термин приобрел универсальное значение и сейчас используется для обозначения мотивированного насилия со стороны „слабого", оппозиции – и с политическими целями.

Для нагнетания страха террористы применяют поджоги, взрывы магазинов, школ, вокзалов, штаб-квартир политических партий и т.д. В современных условиях террористы практикуют захват заложников, угоны самолетов. Террористические действия всегда носят публичный характер и направлены на воздействие на общество или на власть [3].

Одновременно террористы быстро осознают ряд особенностей нашего времени:

- власть сильно зависит от выборов и, следовательно, от общественного мнения;

- есть мощные СМИ, падкие на «террористические сенсации» и способные мгновенно формировать массовое общественное мнение ;

- люди в большинстве стран отвыкли от политического насилия и боятся его.

Сегодня самые ходовые и эффективные методы террора – насилие не в отношении представителей власти, а против мирных, беззащитных и, что крайне важно, не имеющих отношения к «адресату» террора людей, с обязательной демонстрацией катастрофических результатов посредством СМИ.

По статистике, количество террористических актов постоянно увеличивается, они становятся все более жестокими и все чаще их объектами становятся люди. Если в 70-80-х гг. XX-го века 80% терактов было направлено против собственности и только 20% – против людей, в начале 90-х гг. это соотношение уже изменилось. В 90-ых годах 30% террористических актов было направлено против собственности и уже 70% – против конкретных групп людей.

Террористические акты стали тщательнее готовить и в результате до 90% терактов в той или иной мере достигают своих целей.

Для того чтобы противостоять этому явлению, необходимо четко представлять масштабы, причины, способы, методы, возможности, движущие террористами, и способы, варианты, возможности избежания террористических угроз.

Подходы к определению понятия терроризм

1. Терроризм – одна из форм организованного насилия. Согласно этому положению, насилие рассматривается как угроза или использование силы для причинения психофизического ущерба отдельному лицу или группе лиц. Террористы выступают организованной группой, действия которых направлены на достижение политических или иных целей.

2. Терроризм – использование силы в политических целях, это специфическая форма политического насилия. Может использоваться и уголовный элемент, когда совершение терактов осуществляется с целью добиться

определенных уступок от властей, для того чтобы запугать население, получить определенные преимущества.

3. Терроризм – сочетание высокого уровня политических мотиваций с низким уровнем участия масс. В таких терактах участвует небольшая группа людей, оторванная от основного населения и террористические акции обычно направлены против гражданского населения.

4. Террористическая акция рассчитана на определенный эффект – посеять страх, создать угрозу самому широкому кругу лиц. Это является основной целью теракта, например, взрыв торговых центров в Америке.

При совершении террористической акции существует разрыв между непосредственной жертвой насилия и группой, являющейся объектом воздействия с целью насилия. В террористической акции, как правило, жертвами преступления становятся случайные люди. Важен эффект воздействия данной акции на власти, от которых зависит принятие того или иного решения, а также на слои населения. В террористической акции всегда представлены три стороны: 1 – террористы, 2 – жертвы акции, 3 – те, кого хотят запугать и заставить вести себя определенным образом [10].

Терроризм как метод борьбы

Террористическая среда – неоднородная группа, в основе могут быть различные мотивы преступления. Как правило, террористы объединяются в группы и организации с четким «разделением труда». Это своего рода пирамида, в которой есть свои уровни и ранги. Вершина пирамиды – идеологи, вслед за ними идут спецы – конкретные разработчики терактов, те, кто составляет подробные сценарии террористических актов и учитывает различные факторы, далее – исполнители – ниша шахидов-камикадзе, в основании пирамиды – служба тыла – обеспечивают террористов поддельными документами, квартирами; доставка оружия, денег, взрывчатки, все необходимое для проведения террористического акта [9].

Каждому слою террористической пирамиды соответствует свой психологический тип исполнителя. Непосредственные исполнители терактов – крупные, грубые люди, во внешности усиливают мужской атрибут, злоба, агрессия, ненависть в глазах, это террористы – фанатики.

Идеологи движения – высокоинтеллектуальные, высококвалифицированные, имеющие образование, прониклись религиозной, экстремистской или любой другой радикальной идеей.

Базовые качества личности террориста – преданность идее, организации, готовность к проведению террористических актов с крупными жертвами, в том числе и гибель случайных людей, готовность к самопожертвованию, выдержка, дисциплинированность, конспиративность, беспрекословное повиновение руководителю, умение поддерживать отношения в группе [11].

До 20% террористов выросли в семьях, где родители разошлись, причем в тот момент, когда ребенок был подростком; каждый третий террорист ушел из дома. Мало кто из террористов создал семью, а те кто вступил в брак, как правило, быстро оборвали эти связи. Становление террориста происходит не сразу. Поводом для решающего шага может стать любое событие, толчок. Вовлечение в террористическую деятельность – это постепенный процесс, когда происходит разрыв связей с семьей, родителями, человек отка-

зывается от работы, от всей прежней жизни. В террористическую организацию приводят друзья, родственники, изредка это носит случайный характер. Человеку, вовлеченному в террористическую организацию, кажется, что весь мир сосредоточен только на терроре, террористической деятельности. Члены террористической группы живут коммуной, общаются на им одним понятном языке, постоянно вместе, обеспечены всем необходимым и могут реализовать себя во имя вымышленной идеи. При определенных условиях террористы становятся обычными наемными убийцами. Однако, в отличии от наемных убийц, террористы придают своим преступным деяниям совершенно другую мотивацию, приписывают себе особую роль [1].

Значимую роль играют женщины среди террористов. Дело в том, что женщины, примыкая к мужчинам-террористам, встречают больше уважения, чем в иных слоях общества и при иных обстоятельствах. Однако агрессивно настроенные женщины ведут себя в жестких ситуациях более непредсказуемо, чем мужчины, и они более склонны к агрессивным и непредсказуемым действиям, чем мужчины-террористы. Уходя в подполье, эти женщины оставляют детей, родителей, обрывают все связи с прежней жизнью и находят в террористической группе ту теплоту, любовь и заботу, которых им не хватало в обычной жизни. Поэтому разрыв с террористической группой для такой женщины – это не просто крушение какой-то идеи, такие женщины более агрессивны, чем мужчины. Современные террористы – это представители мощных структур с соответствующим оснащением и финансово-экономическими возможностями. Современный терроризм – это групповое действие [4].

1. Наркотические, психотропные средства используют для поддержания боевика в активном состоянии. Из откровения чеченских боевиков следует, что они специально просверливали себе отверстие в черепе, чтобы напрямую закачивать в голову наркотики. Таким образом, и доза нужна меньше, и действует быстрее, и не надо колоть вены. Без наркотиков заниматься террористической деятельностью психически и физически сложно. Наркотик заменяет идеологию, волю, деньги.

2. Необходимо помнить, что каждый теракт – это коммерческая акция, призванная обеспечить доход организации [7].

Как показывает мировая практика борьбы с терроризмом, на захват заложников идут, как правило, три основные категории:

1) профессиональные уголовники;

2) психопаты;

3) террористические группировки (идут на смерть по идеологическим соображениям).

Ни одна из мировых религий не призывает людей к терроризму. В этом уверен профессор Амманского международного университета (Иордания) шейх Абдурразан Абдуррахман Ассаади. В связи с событиями, происходящими в последние 10 лет во многих арабских странах, люди начали воспринимать ислам как религию насилия и разрушения.

Эксперты выделяют 5 основных типов современного терроризма:

1) националистический;

2) религиозный;

3) с поддержкой государства;

4) левых экстремистов;

5) правых экстремистов.

Они различаются по целям, по способам достижения цели и по тому резонансу, который это имеет в мировом сообществе. Цель любого террористического акта – агрессия, вымогательство, нанесение экономического ущерба государству, выражение протеста против частного лица, политики правительства, политического строя, национальной политики; акция возмездия, осложнение отношений межнациональных, межконфессиональных, военных, политических; физическое устранение конкретных лиц [1].

Главное в определении формы терроризма является то, с какой целью осуществляются данные насильственные акты. В литературе выделяют следующие виды терроризма:

1) уголовный терроризм;

2) терроризм организованных преступных сообществ;

3) террористические действия отдельных лиц;

4) терроризм по политическим мотивам [6].

Необходимо отличать политический терроризм от политического экстремизма – схожего, но не тождественного явления. Понятие экстремизма значительно шире. С националистическим весьма часто пересекается религиозный. Он отличается крайней жестокостью и высоким уровнем аутоагрессии.

Средства борьбы с терроризмом

В настоящее время необходима грамотная превентивная политика по борьбе с терроризмом. Предупреждение должно заключаться в выявлении, устранении, нейтрализации, локализации и минимизации воздействия тех факторов, которые либо порождают терроризм, либо ему благоприятствуют.

Профилактика терроризма должна осуществляться на допреступных стадиях развития негативных процессов, то есть на этапах, когда формируется мотивация противоправного поведения. Для противодействия терроризму, в основе которого лежит религиозный фанатизм, необходима массовая разъяснительная работа среди населения с привлечением специалистов в области теологии, обществоведения, психологии, юриспруденции, СМИ. Необходимо дальнейшее проведение научных исследований по проблемам терроризма, с учетом современных тенденций развития мирового сообщества, которые существуют в настоящее время и оказывают свое влияние на современный терроризм.

Целесообразно выработать универсальные принципы проведения контртеррористических операций, тщательно регламентировать порядок освещения в средствах массовой информации ситуаций, связанных с актами терроризма, рассмотреть вопрос о создании единого банка данных о проявлении различных форм терроризма.

Необходимо дальнейшее консолидированное международное сотрудничество государств – членов мирового сообщества в целях борьбы с терроризмом и выработки мер его предупреждения и пресечения; чем активнее и шире взаимодействие в этой области, тем будет меньше возможностей для маневра и реализации своих намерений у террористов.

Таким образом, невозможно построить механизм защиты от террори-

стической опасности, не изучив ее природы, генезиса.

И в заключении можно сделать вывод, что терроризм – это сложное, опасное и многомерное явление. Для того чтобы эффективно противодействовать терроризму, предупреждать его акции, нужно выявить, тщательно проанализировать и уяснить первопричины терроризма.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Артамонов И.И., Терроризм: способы предотвращения, методика расследования, М., 2002.

2. Cooper H. A., *Psyhopath as Terrorist*, in *Legal Medical Quarterly*, nr. 2, 253 , 1978.

3. Cosnier, G., *Introducere în psihologia emoțiilor și sentimentelor*, Ed. Polirom: Bucureşti, 2002.

4. Delcea C., *Psihologia terorismului. Studiu psihologic asupra teroriştilor. Profilul psihologic al teroristului*, Editura „Diversitas", 2006, p. 394.

5. Delcea, C., *Mobilizarea resurselor coping la teroriști*, în: *Terorismul Azi*, vol. 7 – 10, 29 – 36, anul II, Ed. ASCT, Cluj-Napoca, 2007.

6. Delcea C., Bădulescu A., *Terorismul. Studii și cercetări asupra fenomenului terorist*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2008.

7. *Terorismul. Dimensiune geopolitică și geostrategică. Războiul terorist. Războiul împotriva terorismulu*i, Bucureşti, 2002, România. Ministerul Apărării Naționale. Statul Major General. Academia de Înalte Studii Militare. Centrul de Studii Strategice de Securitate.

8. Гончаров С., Актуальные проблемы борьбы *с* терроризмом // Мировое сообщество против глобализации преступности *и* терроризма, Международные отношения, М., 2002.

9. Кабанов П. А., Политический терроризм: криминологическая характеристика и меры *с*держивания, Нижнекаменск, 1998.

10. Лучков Н. А., Хотько А. М., Политология в вопросах и ответах, Саратов, 1999.

11. Ольшанский Д. В., Психология терроризма, СПБ, 2002.

12. Политология, под ред. Г. В. Полониной. М., 1998.

UNELE CONSIDERAȚII PRIVIND OPERAȚIUNILE DE MENȚINERE A PĂCII

Anatolie BUCUCI[1]

SOME CONSIDERATIONS REGARDING THE PEACEKEEPING OPERATIONS

To guarantee the peace and international security, the peacekeeping operations are being conducted under the jurisdiction of international organizations, that are reliable mechanisms directed at strengthening the peace and elimination of the negative factors. Thus, the specific tools transposed into the conflict practice among the different ethnic groups during the peacekeeping operations, directly lead to the enforcement of the international law rules, conditioning the positive reordering of relations within the conflict area, along with the peace building and regional security.

The peace building operations represent an important factor in regulation of the international conflicts, the proof being the over 6-decades experience of the United Nations and international regional organizations, that have established a wide range of levers required to resolve the conflict and define the mechanisms of clear and real reduction of tensions in the affected area.

Keywords: peacekeeping operations, observers' missions, doctrine, conflict, UNO, OSCE, NATO, EU.

Tratatele internaționale nu dau o definiție oficială operațiilor de menținere a păcii. Instituit în anul 1965 ca organism subsidiar al ONU pentru pregătirea și planificarea operațiilor de menținere a păcii, Comitetul special al operațiilor de menținere a păcii stabilește în mod implicit (și nu expres) că activitățile militare desfășurate de misiunile de observatori și de forțe de urgență instituite de ONU fac parte din „*operațiunile de menținere a păcii*".

Menținerea păcii este o operație decisă de Națiunile Unite sau alt grup de state în scopul restaurării păcii într-o zonă de conflict, operațiune desfășurată de unități militare care însă nu pot utiliza forța armată în îndeplinirea sarcinilor lor [3, p. 3].

Într-o definiție descriptivă, *operațiile de menținere a păcii* sunt definite ca fiind acțiunile militare care se desfășoară cu acordul părților implicate în conflict ori dispută, cu scopul facilitării punerii în aplicare sau monitorizării unui acord și a sprijinirii, totodată, a eforturilor diplomatice întreprinse pentru a ajunge la o înțelegere politică de durată. Nicolae Titulescu menționa – la debutul *operațiilor de menținere a păcii* – ca un deziderat universal: „Orice clauză pledată pe un ton mai ridicat decât cel normal este dinainte pierdută".

Academia Internațională a Păcii, prin operațiunile de menținere a păcii, înțelege operațiunile desfășurate prin intervenția pașnică a unui terț în scopul prevenirii, limitării, moderării sau încetării ostilităților interne sau între state [6].

Astăzi, complexitatea misiunilor de menținere a păcii dispune de un spectru mai larg și de aceea definițiile privind asemenea activități sunt depășite. Mărturie sunt documentele mai recente ale ONU, potri-

[1] *Anatolie BUCUCI, colonel, Academia Miltară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun".*

vit cărora operațiunile de menținere a păcii reprezintă o tehnică ce se extinde atât la posibilitățile de prevenire a conflictelor, cât și la cele de restabilire a păcii, cuprinzând: diplomația preventivă, realizarea păcii (peace-making), menținerea păcii (peace keeping), impunerea păcii (peace-enforcement) și construcția păcii [2, p. 12-13].

În conformitate cu *Doctrina* ONU publicată în 2008, menținerea păcii este definită ca o modalitate de intervenție a ONU având ca obiectiv final menținerea păcii și securității în lume și care s-a dezvoltat ca o tehnică de conservare a unei stări de pace acolo unde luptele au încetat și de a sprijini punerea în aplicare a acordului la care au ajuns părțile beligerante. Tehnica a evoluat în timp, de la folosirea de efective și proceduri militare de supraveghere a încetării focului și de interpunere la linia de demarcație până la forme complexe de mobilizare a unor componente militare, civile și de poliție, acționând în sensul punerii bazelor unei păci durabile [7, p. 22-23].

Organizația Națiunilor Unite recurge la intervenție într-o manieră selectivă sau combinată, în funcție de împrejurări. Forțele ONU sunt chemate uneori să se implice și în efortul de consolidare a păcii și acționează la nevoie cu toate mijloacele necesare, inclusiv utilizând forța pentru îndeplinirea mandatului. Folosirea forței nu poate depăși însă, în acest caz, un nivel tactic, limitat la realizarea unor obiective precise subordonate scopului de a îndeplini mandatul misiunii, pentru care există acordul implicit al părților.

Literatura de specialitate prezintă două tipuri de operații de pace: *operații de menținere a păcii* și *operații de impunere a păcii*.

Baza legală a desfășurării operațiilor de menținere a păcii o reprezintă capitolul VI din Carta ONU, care se referă la soluționarea pașnică a disputelor. În baza prevederilor capitolului VI al Cartei ONU, sunt utilizate negocierile, medierea, arbitrajul între părțile aflate în conflict și mijloacele juridice ale dreptului internațional. De asemenea, sunt utilizate operațiile de menținere a păcii și sunt stabilite misiunile de observatori ONU.

În ceea ce privește operațiile de impunere a păcii, acestea sunt definite ca fiind acțiuni de utilizare a forței militare sau de amenințare cu utilizarea acesteia, având o autorizare din partea unei organizații internaționale cu vocație de securitate pentru a asigura respectarea sau punerea în aplicare a rezoluțiilor, sancțiunilor stabilite de către acea organizație, în scopul menținerii sau restaurării păcii și ordinii.

Baza legală a desfășurării operațiilor de impunere a păcii o reprezintă capitolul VII din Carta ONU ce se referă la amenințările la adresa păcii, violării păcii și la actele de agresiune. În baza capitolului VII din cartă, Organizația Națiunilor Unite are dreptul să întreprindă acțiunile militare necesare pentru a menține și restaura pacea și securitatea internațională. Tot capitolul VII autorizează utilizarea forțelor armate puse la dispoziția ONU de către statele membre și utilizarea forței pentru a asigura respectarea rezoluțiilor ONU de către statele refractare la acestea [10].

Menținerea păcii (Peacekeeping-PK) presupune măsurile de păstrare a păcii fragile, după oprirea ostilităților, și obținută în urma acordurilor facilitate de misiunile de restabilire a păcii. Aceste operații s-au transformat pe parcursul anilor de la modelul militar, ce presupunea observarea încetării focului și separarea forțelor implicate într-un conflict interstatal, la un model mai complex, format din forțe de poliție, forțe armate și experți civili, având același obiectiv – realizarea unei păci durabile. Această misiune este diferită de alte modalități de intervenție a ONU în situații de conflict, cum ar fi: prevenirea conflictelor, realizarea

păcii, impunerea sau consolidarea păcii, cu care însă interferează adesea.

Operațiunile de menținere a păcii în plan practic se prezintă a fi necesare pentru aplanarea, soluționarea sau cel puțin înghețarea conflictelor iscate, astfel oferind posibilități reale părților implicate să revadă propriile acțiuni și politici și să-și ordoneze contactele pentru stabilirea unui consens și menținerea relațiilor de pace. În mod cert, semnificația operațiunilor pacificatoare nu se rezumă doar la stabilizarea locală a crizei, dar are în vizor și excluderea influenței acesteia asupra păcii și securității internaționale.

Reieșind din faptul că, potrivit estimărilor noastre, actualmente pe glob sunt prezente mai mult de douăzeci de focare reale ale conflictelor etnice deja anterior soldate cu consecințe grave ireversibile, neescaladarea situației la fața locului fiind asigurată de prezența forțelor pacificatoare internaționale, este prematur de a vorbi despre prezența păcii și securității între popoare.

Misiunile multidimensionale de menținere a păcii. Inițial, o misiune ONU de menținere a păcii consta în desfășurarea de observatori militari de-a lungul unei linii de demarcație între teritoriul controlat de forțele beligerante. Acest gen de misiune cu caracter provizoriu este destinată să contribuie la menținerea sub control a unui conflict existent și crearea condițiilor pentru o eventuală pace. În viziunea mai multor autori, asemenea operațiuni sunt numite ca „tradiționale". Doctrina ONU le-a caracterizat drept misiuni desfășurate în scopul sprijinirii efortului de gestionare a conflictelor și creării condițiilor necesare găsirii unei soluții durabile. Ele includ activități de observare, supraveghere și cercetare, verificarea încetării focului și de interpunere prin stabilirea de zone-tampon, precum și de creștere a încrederii. Misiunile tradiționale sunt conduse de cele mai multe ori de un militar numit comandant sau observator-șef. Ele nu sunt implicate direct în rezolvarea conflictului [5, p. 22].

În viziunea multor autori, operațiunile de menținere a păcii au fost clasificate: „de generația a doua", „robuste", „extinse", „strategice", „multifuncționale" etc. Acestor misiuni le sunt atribuite sarcini mai multe și mai complicate decât cele atribuite misiunii tradiționale, iar îndeplinirea lor face necesară uneori recurgerea la forță, în baza prevederilor capitolului VII din Carta ONU, apropiindu-se astfel de zona de intervenție prin impunerea păcii.

Unii autori au criticat această evoluție, apreciind că ONU a abdicat de la principiile recunoscute a misiunilor de menținere a păcii, ceea ce a dus la eșecul forțelor ONU în Somalia și Bosnia. În cele din urmă, Doctrina din 2008 a definit operațiunile multidimensionale de menținere a păcii ale Națiunilor Unite ca operațiuni desfășurate în zone de conflict intern și în care sunt utilizate componente de tip militar, polițienesc și civil pentru a sprijini punerea în aplicare a unui acord de pace corespunzător [7, p. 22].

Pe lângă funcțiile misiunilor tradiționale, aceste operațiuni le exercită și altele, specifice: asigurarea stabilității și a securității, facilitarea procesului politic prin promovarea dialogului și a reconcilierilor, sprijinirea instituțiilor, coordonarea activităților tuturor actorilor ONU prezenți în teatrele de operații și altele.

Scopul principal de desfășurare a misiunilor multidimensionale este implicarea directă în efortul de găsire a unei soluții politice la conflictul în desfășurare. Misiunile multidimensionale au un caracter integrat și sunt conduse întotdeauna de un civil, numit reprezentant special al Secretarului General, care își exercită autoritatea

asupra întregii prezențe ONU în teatrul de operații. De asemenea, misiunea are sarcina ce vizează oprirea și prevenirea conflictului, cum ar fi: restabilirea autorității de stat, acordarea de asistență în procesul electoral, dezarmarea, demobilizarea și reintegrarea forțelor combatante, reformarea sectorului de securitate, protecția și promovarea drepturilor omului ș.a.

Este de menționat faptul că misiunile multidimensionale mai sunt implicate în restabilirea vieții social-economice, acordarea de asistență umanitară cu impact imediat, pentru satisfacerea unor cerințe de bază ale populației [7, p. 22].

Îndeplinirea de către misiunile multidimensionale a unor numeroase și complicate funcții nu poate contraveni principiilor generale care se călăuzesc organizarea și funcționarea misiunilor, în general, așa cum au fost ele fixate de părintele fondator Dag Hammarsjkod și validare în practica ONU timp de mai multe decenii. Acestea sunt:

- consensul părților aflate în conflict, inclusiv cererea din partea națiunii-gazdă a condițiilor pentru lansarea unei operații de menținerea a păcii;

- întrebuințarea forței doar pentru autoapărare, asigurarea siguranței și securității personalului și/sau proprietății forței;

- imparțialitate în aplicarea deciziilor Consiliului de Securitate, adică neutralitate și caracter multinațional;

- existența unui obiectiv politic clar și a unui mandat precis supus reexaminării periodice și modificării naturii și duratei sale numai de către Consiliul de Securitate;

- transparența operației în ceea ce privește componența forței și misiunile de bază;

- participarea voluntară a statelor, la constituirea forței [7, p. 23].

Deși misiunile multidimensionale sunt desfășurate în situație de relativ haos, forțele ONU sunt obligate să respecte aceste principii de bază.

Mandatul – suportul juridic al misiunilor multidimensionale. Adoptarea mandatelor misiunilor a fost un răspuns la necesitatea găsirii căilor și mijloacelor potrivite pentru a gestiona situațiile conflictuale specifice, apărute după încheierea Războiului Rece.

Operațiunile pacificatoare se organizează și se desfășoară, în baza unui mandat, la inițiativa și cu aprobarea Consiliului de Securitate, dar acest rol îl poate îndeplini și Adunarea Generală a ONU. Art. 24 pct. 1 din Carta Națiunilor Unite conferă Consiliului de Securitate *răspunderea principală pentru menținerea păcii și securității internaționale* [5].

Prin mandat se înțelege cadrul legal de îndeplinire a unei misiuni încredințate prin ordin sau dispoziție. În concepția NATO, mandatul constituie autorizarea forțelor întrunite multinaționale de a executa misiuni în teatrele de operații, în baza hotărârii unui for internațional (MC362/1-NATO. Reguli de angajare) [4, p. 30]. Regulile de angajare în conflict sunt instrucțiuni elaborate de autoritatea politică și/sau militară competentă, cu scopul de a defini împrejurările și limitele folosirii forței de către forțele armate pentru a iniția și/sau continua angajarea armată atunci când acestea se confruntă cu alte forțe. Conceptul de reguli de angajare exprimă câteva realități concrete cu privire la folosirea forței de către militari ca reprezentanți ai autorităților statale care le-au încredințat misiunea [4, p. 31].

De regulă, mandatul este propus în raportul Secretarului General, înaintat Consiliului de Securitate, și este, în cele mai multe cazuri, un proiect de rezoluție. După ce rezoluția este aprobată de

Consiliul de Securitate, aceasta devine baza legală a mandatului acordat forței multinaționale și a celorlalte documente juridice care trebuie încheiate. Mandatul este inclus uneori în mai multe rezoluții ale Consiliului de Securitate în funcție de modul în care a evoluat criza.

În această ordine de idei, un mandat presupune parcurgerea unor etape succesive [10].

Observarea *comportamentului* părților aflate în conflict, stabilind un număr de pași: supravegherea înghețării operațiilor pe câmpul de luptă pentru dezangajarea forțelor aflate în conflict, încetarea focului, securitatea transportului prizonierilor, livrarea de ajutoare umanitare; inspectarea zonelor demilitarizate și supravegherea dezarmării; asigurarea coordonării acțiunilor părților în dispută prin intermediul ofițerilor de legătură; anchetarea actelor de violare a acordurilor; asigurarea cadrului de negociere asupra confruntărilor locale; asigurarea supravegherii granițelor comunităților amenințate[10].

Interpunerea între beligeranții care au căzut de acord să înceteze ostilitățile pentru a ajunge la o reglementare pașnică a conflictului, interpunere ce presupune: efectuarea de patrulări în zonele sensibile; inspectarea vehiculelor sau instalațiilor care pot conține armament în mod ilegal; supravegherea retragerii la vechile frontiere; separarea forțelor combatante; stabilirea unei zone-tampon sau a unei zone de separare; stabilirea zonei de limitare a armamentelor și instalațiilor militare.

Desfășurarea preventivă a forței într-o situație potențial conflictuală pentru realizarea unor obiective ca: prevenirea și înlăturarea violenței în zona de responsabilitate; asigurarea protecției și siguranței convoaielor și livrărilor de ajutoare umanitare; asistarea autorităților locale în protejarea securității minorităților amenințate; asigurarea securității și menținerii serviciilor indispensabile supraviețuirii populației (apă, electricitate etc.); asigurarea menținerii și respectării legii și ordinii.

Stingerea unui *conflict intern* prin îndeplinirea următoarelor sarcini: realizarea unei legături între părți; ajungerea la o încetare a focului prin negocierea unui acord și transpunerea lui în practică, asigurând părților informații utile și credibile; mutarea combatanților într-un cantonament diferit de cel de bază; impunerea unui sistem de securitate care să permită dezarmarea în siguranță; stoparea aprovizionării cu armamente din exterior, supravegherea reconstrucției poliției naționale și a forțelor armate.

Asistarea *autorității civile interimare* urmărește: menținerea legii și ordinii; organizarea și desfășurarea alegerilor; transferul puterii de la cea provizorie la guvernul ales; asigurarea serviciilor esențiale (apă, electricitate, comunicații etc.); planificarea și reconstrucția apărării naționale și poliției; reinstalarea refugiaților care se întorc; participarea la curățarea terenurilor minate și cu proiectile neexplodate.

Protejarea operațiunilor de asistență umanitară presupune: instalarea unor baze umanitare care să prezinte siguranță, să aibă acces direct la porturi și aeroporturi (pentru a permite efectuarea transporturilor strategice); asigurarea securității populației-victimă la locul livrării ajutoarelor, asigurarea securității întregii asistențe umanitare prin negocierea unor coridoare umanitare și apărarea acestora cu unități militare.

Aplicarea unor interdicții prin care se urmărește: interzicerea manevrelor aeriene, terestre și navele în zone și pe rute speciale; garantarea dreptului de trecere în situații speciale; interzicerea traficului aerian prin instituirea unor zone de in-

terdicție pentru zbor, asigurarea blocadei maritime, coordonarea emisiunilor radioelectronice și asigurarea accesului la informații strategice și tactice pe baza unor înțelegeri clar formulate [10].

Făcând o precizare, afirmăm că nici mandatele internaționale adoptate de către Consiliul de Securitate nu au fost perfecte de la bun început, deoarece procesul de stabilire a mandatului a fost unul complex și a evoluat odată cu dezvoltarea sistemului instituit de Carta Națiunilor Unite.

În acest context, amintim că mandatele aprobate de alte organizații internaționale decât Organizația Națiunilor Unite nu au un caracter deschis publicului, fiind conținute în actele interne ale organizației la care accesul rămâne a fi unul condiționat chiar și cu scurgerea timpului. De aceea, multe aspecte ale mandatului operațional sau ale unei misiuni organizate pot fi regăsite în documentele oficiale ale organizației internaționale, precum și descărcate de pe paginile oficiale ale acestora. Astfel, mandatele internaționale aprobate de Consiliul de Securitate al ONU rămân sursa primară de bază ce relevă în mod deschis procesul de implementare a unei operațiuni de pacificare.

În această ordine de idei, mandatul ca suport juridic al operațiunii pacificatoare internaționale include următoarele elemente: rolul forțelor de menținere a păcii, misiunea pacificatorilor, sarcinile și funcțiile ce trebuie îndeplinite, mandatul forțelor și termenul de împuternicire a acestora, durata mandatului, biroul responsabil de operațiune, aranjamente generale pentru susținerea financiară și logistică, termenele sau condițiile pe care țara gazdă intenționează să le impună prezenței forței sau misiunii, drepturile și imunitățile forțelor pacificatoare.

Printr-o exemplificare, este de menționat faptul că mandatul conform căruia a fost stabilită prima misiune de menținere a păcii în lume din Orientul Mijlociu (Palestina), reglementat de Rezoluția nr. 50 a Consiliului de Securitate al ONU din 29 mai 1948 [9], a fost unul destul de succint și de fapt a avut un caracter de asistare în stoparea ostilităților cu intervenția Mediatorului ONU, fără a fi dislocate operațiuni directe. Rezoluția enunțată prevedea obligația tuturor părților implicate de a înceta focul în teritoriul palestinian pentru o perioadă de patru săptămâni. Totodată, tuturor părților interesate le-a fost cerut să nu introducă trupe pe teritoriul Palestinei, Egiptului, Irakului, Libanului, Arabiei Saudite, Siriei, Iordaniei sau Yemenului [9]. La fel, a fost cerut ca în aceste teritorii să nu fie introdus armament pe durata armistițiului. Observarea respectării condițiilor stipulate a fost dată în sarcina Mediatorului ONU, asistat de un număr suficient de observatori militari capabili să reacționeze prompt în teren în caz de necesitate. Aspectul definitoriu al respectivei rezoluții, conform căreia a fost organizată prima operațiune de menținere a păcii sub egida ONU, s-a referit la faptul că în caz de respingere sau încălcare a prevederilor stipulate de către vreuna dintre părți, sau ambele, după caz, situația în Palestina va fi revăzută spre a acționa în conformitate cu Capitolul VII al Cartei Națiunilor Unite [9].

Ca un exemplu elocvent, vedem că prima misiune internațională de pacificare mandatată de către Organizația Națiunilor Unite a fost una relativ scurtă și a vizat supravegherea respectării încetării focului în teritoriul palestinian afectat de conflictul arabo-israelian și nu a reglementat dislocarea de operațiuni directe având caracter militar. Însă statutul juridic de mandat operațional al rezoluției respective nu poate fi neglijat, deoarece aceasta prevede, între altele, că Mediatorul ONU trimis în teren va fi asistat de un număr suficient de

observatori militari învestiți cu prerogative suficiente pentru a acționa.

Potrivit Rezoluției nr. 1244 a Consiliului de Securitate al ONU din 10 iunie 1999, căruia a fost mandatată misiunea Națiunilor Unite în Kosovo (UNMIK) [8]. De fapt, mandatul a demonstrat un conținut detaliat ce a permis implementarea în practică a mecanismelor internaționale de pacificare. În această ordine de idei, mandatul a consacrat introducerea forțelor internaționale militare și civile în Kosovo, fără a fi indicată o durată specifică pentru operațiunea dată [1, p. 125]. Scopul acestei misiuni a fost încetarea conflictului între comunitățile albanezilor kosovari și sârbi, încetarea focului, acordarea de ajutor umanitar spre instituirea stabilității în Kosovo. Misiunea a fost grupată în două categorii: cu caracter militar și cu caracter civil. Sarcinile militare erau menite să descurajeze reizbucnirea ostilităților, încetarea focului, asigurarea retragerii și prevenirea întoarcerii în Kosovo a militarilor federali iugoslavi; demilitarizarea Armatei de Eliberare din Kosovo și a altor grupuri armate; stabilirea unui mediu sigur în care refugiații și strămutații să se întoarcă acasă; monitorizarea securității de frontieră; asigurarea protecției și libertății de manevră a prezenței internaționale civile și altor organizații internaționale [1, p. 125]. Sarcinile civile au vizat, la rândul lor, efectuarea funcțiilor de bază administrative civile, unde și cât este necesar; facilitarea desfășurării unui proces politic, menit să determine viitorul statut al Kosovo; sprijinirea reconstrucției infrastructurii-cheie și alte reconstrucții economice; menținerea legii și ordinii civile, inclusiv stabilirea forțelor de poliție locale; protecția și promovarea drepturilor omului. Încadrat în textul Rezoluției nr. 1244 a Consiliului de Securitate al ONU din 10 iunie 1999, mandatul forțelor de securitate și a administrației civile din Kosovo este unul din ultimele mandate care demonstrează multitudinea sarcinilor și spectrul funcțiilor forțelor chemate să-l realizeze în practică în condițiile existente în zona de conflict [1, p. 125].

Catalogând misiunile de menținere a păcii desfășurate în timp și număr de participanți putem afirma că cea mai mare misiune de menținere a păcii a fost de stabilizare a Națiunilor Unite din Republica Democrată Congo (MSNURDC), care a mobilizat 20.688 oameni. Cea mai mică, Grupul Militar de Observație al Națiunilor Unite din India și Pakistan (GMONUIP), include 42 de oameni responsabili de monitorizarea situației din Jammu și Kashmir. Forțele de menținere a păcii ONU și Organizația Națiunilor Unite pentru Controlul Păcii (ONUCP) au staționat în Orientul Mijlociu încă din 1948, cea mai lungă misiune de menținere a păcii încă în desfășurare [9].

Concluzii. Pentru a garanta pacea și securitatea internațională, pentru conviețuirea pașnică între statele și națiunile lumii, operațiunile pacificatoare desfășurate sub jurisdicția organizațiilor internaționale constituie mecanisme fiabile direcționate spre fortificarea păcii și eliminarea factorilor negativi, afirmarea cărora a dus la declanșarea crizelor naționale și internaționale. În acest sens, instrumentele specifice transpuse în practica conflictuală între diverse grupuri etnice în baza operațiunii de pace desfășurate în mod direct duc spre asigurarea respectării normelor de drept internațional, condiționând reordonarea pozitivă a raporturilor din zona de diferend și instaurarea păcii și securității regionale.

Ținând cont de faptul că Organizația Națiunilor Unite reprezintă principalul garant al păcii și stabilității în lume învestit cu funcții de a asigura continuitatea

securității la scară globală, ea organizează și desfășoară cele mai multiple operațiuni pacificatoare în diferite zone fierbinți, reunind în mod consolidat eforturile tuturor statelor membre. Aceste eforturi ale comunității internaționale în vederea promovării păcii și securității în teritoriile și regiunile afectate de conflicte prin instituirea și dislocarea operațiunilor de edificare și menținere a păcii, în baza mandatelor operaționale bine fundamentate, de cele mai dese ori s-au adeverit a fi de succes. Deși au existat și insuccese, eșecurile din teren ale forțelor internaționale nu pot fi interpretate ca o demonstrație a incapacității comunității internaționale de a aduce pace în zonele afectate.

Operațiunile de menținere a păcii constituie un factor important în reglementarea diferendelor internaționale, martor fiind experiența acumulată de mai bine de șase decenii de către Organizația Națiunilor Unite și organizațiile internaționale regionale în acest domeniu, este stabilit un spectru larg de pârghii necesare soluționării unui conflict iscat și definitivate mecanisme clare și reale ale diminuării de tensiune în zona afectată, care însă, cu regret, nu întotdeauna pot fi aplicate unei soluționări cu succes a conflictului concret.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Arhiliuc V., *Diplomația preventivă* și *dreptul internațional*, Chișinău: CEP USM, 2004. 275 p.
2. Boutros Boutros-Ghali, *Agrende pour la paix*, A/47/277-S/24111 din 03.01.1995. 46 p.
3. *Căștile albastre*, Departamentul Informării Publice al Națiunilor Unite, New York, 1985.
4. Comșa A., *Operațiunile pacificatoare ca factor de reglementare a conflictelor etnopolitice din perspectiva dreptului internațional public*. Teză de doctor în drept. Chișinău 2015. 215 p.
5. *Charter of the United Nations 26 June 1945* [On-line]: http://www.un.org/en/documents/charter/chapter.shtml (Vizitat la 10.03.2017).
6. *International Peace Academy*, Peacekeeper's Handbook, New York, 1978, p. 4.
7. LEX. *Revistă editată de Direcția pentru relația cu Parlamentul și Asistență juridică din Ministerul Apărării Naționale.* Anul VI, nr.3-4 (24-25)/2011. 47 p.
8. *Resolution 1244 (1999) adopted by the Security Council at it 's 4011th meeting*, on 10 June 1999, [On-line]: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1244(1999) (accesat la 10.03. 2017).
9. https://ro.wikipedia.org/wiki/Organiza%C8%9Bia_Na%C8%9Biunilor_Unite#cite_note-37. (accesat la 13.03.2017).
10. http://www.arduph.ro/domenii/operatiuni-de-pace/operatiile-de-mentinere-a-pacii-si-dreptul-international-umanitar. (Accesat la 13.03.2017).

25 ЛЕТ МОЛДО-РОССИЙСКИХ ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ: В ПОИСКАХ ПРИОРИТЕТОВ СТРАТЕГИЧЕСКОГО ПАРТНЕРСТВА

Анатолий ТКАЧ[1]

THE 25TH ANNIVERSARY OF THE MOLDOVA-RUSSIAN DIPLOMATIC RELATIONS: IDENTIFICATION OF THE STRATEGIC PARTNERSHIP PRIORITIES

The analysis is given in the article concerning the Moldovan-Russian relations in the key areas of cooperation during the last 25 years since the establishment of diplomatic relations. The author also analyzes the potential of the full and comprehensive strategic cooperation development between the states. The analysis shows that the preservation of Moldova's foreign policy towards the European integration and its further maintenance should not be opposed to the strengthening and development of the strategic partnership with Russia. The sequence of actions for the implementation of national interests and the manifestation of pragmatism in foreign policy will enable the Republic of Moldova to develop a new strategy for the bilateral relations development with Russian Federation and cooperation with European Union.

Keywords: Republic of Moldova, the Russian Federation, strategic partnership, Moldovan-Russian relations, European Union, foreign policy agenda, trade-economic potential, humanitarian cooperation

Стратегическое партнерство подразумевает глубокую заинтересованность государств на базе общих ценностей в долгосрочной реализации национальных интересов во всех сферах взаимодействия, координацию усилий, закрепление в правовой базе механизмов по реализации стратегического сотрудничества, способность учитывать интересы друг друга и возможность идти на компромиссы, исключая любые дискриминационные и ультимативные действия. Эффективность стратегического партнерства и способность своевременно реагировать на внешнеполитические изменения напрямую влияют на уровень политического взаимодействия, социального развития и благосостояние граждан.

В декабре 1991 года Республика Молдова и Российская Федерация заявили о взаимном признании в качестве независимых государств. 6 апреля 1992 года между государствами были установлены дипломатические отношения. В этом году исполняется 25 лет с момента установления дипломатических отношений.

В первую очередь стоит отметить, что после обретения независимости в 1991 году и по сегодняшний день межгосударственные отношения между Республикой Молдова и Российской Федерацией развивались по разному в разные периоды времени, были периоды сближения в отношениях, но также были периоды и охлаждения двусторонних отношений. На начальных этапах независимости Республика Молдова предпринимала меры, нацеленные на отдаление от бывших советских республик. Спустя несколько лет

[1] *Анатолий ТКАЧ, магистр политических наук, докторант, Молдавский государственный университет, Факультет международных отношений, политических и административных наук, докторская школа социальных наук.*

после обретения независимости политическое руководство Молдовы вновь сконцентрировало своё внимание на приоритетах внешней политике на Востоке, в первую очередь по отношению к России. Внешнеполитический ориентир был обусловлен существующей зависимостью Республики Молдова от энергоносителей и рынков Российской Федерации, с одной стороны, и отсутствия явного интереса Запада по отношению к маленькому государству, находящемуся далеко от существовавшего тогда Европейского Союза, с другой стороны.

Таким образом, только начавшаяся внешнеполитическая деятельность со странами Запада не способна была компенсировать отдаление от Российской Федерации и стран СНГ. Перед Республикой Молдова как молодым, независимым государством встала угроза оказаться в изолированном состоянии между Западом и Востоком.

На протяжении 25 лет дипломатических отношений между Республикой Молдова и Российской Федерацией заключено 162 двусторонних документа, 28 соглашений о сотрудничестве с регионами Российской Федерации, а также документы, подписанные в рамках Содружества Независимых Государств, членами которого являются Россия и Молдова [4].

После распада Советского Союза и до 2003 года отношения между двумя государствами развивались достаточно быстро, характерной чертой сотрудничества стала относительная стабильность. С приходом в 2001 году к власти в Молдове Коммунистической Партии двусторонним отношениям бал придан новый позитивный импульс. Несмотря на то, что дипломатические отношения между государствами были установлены в 1992 году, только 19 ноября 2001 года в Москве между Республикой Молдова и Российской Федерацией был подписан Договор о дружбе и сотрудничестве. После чего он был ратифицирован Законом Парламента Республики Молдова № 760-xv от 27 декабря 2001 года и вступил в силу 13 мая 2002 года. Данный политический документ стал основой двусторонних отношений [19, с.185].

Договор фиксирует положение о стратегическом партнерстве двух стран, охватывает практически все стороны молдо-российского сотрудничества в политической, экономической и гуманитарной областях. Особое место занимают проблемы, связанные с положением в Республике Молдова российских соотечественников, включая повышение роли и значимости русского языка. Также в договор включено положение о приверженности сторон политическому урегулированию приднестровской проблемы, зафиксирована роль Российской Федерации в качестве сопосредника и гаранта на основе соблюдения суверенитета и территориальной целостности Молдовы [11]. В 2011 году Республика Молдова и Российская Федерация продлили срок действия Договора о дружбе и сотрудничестве на 10 лет.

С момента обретения независимости в 1991 году и на протяжении всего периода, в частности, начиная с 1995 года, с учетом особенностей исторического и геополитического положения, двустороннее сотрудничество с Российской Федерацией было и остается приоритетным внешнеполитическим направлением. Данное положение зафиксировано в Концепции внешней политики Республики Молдова 1995 года. Несмотря на то, что ряд положений

концепции не соответствует современным реалиям внешней политики Республики Молдова, двустороннее сотрудничество с Российской Федерацией остается приоритетным внешнеполитическим направлением, так же как и сотрудничество с бывшими советскими республиками в рамках СНГ [12].

Важной составляющей молдо-российских отношений на протяжении всего периода двухстороннего сотрудничества является участие и роль Российской Федерации в переговорном процессе по урегулированию приднестровского конфликта. Рядом экспертов военное присутствие Российской Федерации на территории Республики Молдова рассматривается как потенциальная возможность осуществлять свое влияние в данном регионе в собственных геостратегических интересах [1, с.100]. Российский военный контингент в Приднестровье остался единственным дислоцированным за пределами Российской Федерации. Вывод российских военных будет рассматриваться как уступка Западу и потеря рычагов влияния в данном регионе. Подобными аргументами объясняется оказываемая Россией политическая, экономическая и другая поддержка Приднестровья на протяжении многих лет.

На официальном уровне Российская Федерация всегда придерживалась позиции и выступает за территориальную целостность Республики Молдова, в соответствии с закрепленными позициями в двустороннем Соглашении о принципах мирного урегулирования вооруженного конфликта в Приднестровском регионе Республики Молдова от 21 июля 1992 года, а также в Меморандуме о принципах урегулирования отношений между Кишинёвом и Тирасполем, в котором Российская Федерация, Украина и ОБСЕ 8 мая 1997 года выступили в роли гаранта территориальной целостности Молдовы [19, с.193-194].

Важно отметить, что в переговорном процессе по урегулированию приднестровского конфликта, на протяжении многих лет, с целью найти компромиссное решение, неоднократно менялся формат участников. При этом ни четырехсторонний формат (Российская Федерация, Украина, Республика Молдова и Румыния), ни пятисторонний (Республика Молдова, Приднестровье, Россия, Украина, ОБСЕ) не дали ожидаемых результатов, по причине противоположных точек зрения политического руководства Республики Молдова и Приднестровья по вопросу о едином государстве.

Таким образом, спустя 25 лет Российская Федерация остается одним из ведущих государств-посредников в процессе урегулирования приднестровской проблемы, принципиально выступая за её разрешение с учетом сохранения и обеспечения суверенитета и территориальной целостности Молдовы. Российская Федерация неоднократно заявляла и продолжает придерживаться позиции, согласно которой разрешение приднестровского конфликта, переросшего в многолетний кризис возможно исключительно политическими методами. В частности, Российская Федерация подчеркивает важность формата переговоров (5+2) и поддерживает намерения участия в нём.

В истории молдо-российских отношений были как периоды динамичного развития, так и достаточно напряженные периоды. Так в 2003 году динамика отношений между двумя странами из-

менилась в худшую сторону. Решением Европейского суда по правам человека в июле 2003 года был вынесен обвинительный приговор по делу членов группы «Илашку», политических заключенных приднестровского режима. Постановление Европейского суда непосредственно касалось проводимой политики Российской Федерации по отношению к Приднестровью, стране, которая, по мнению суда, способствовала возникновению сепаратистского режима на востоке Республики Молдова и поддержанию его на протяжении многих лет.

Решение Европейского суда по правам человека было принято в преддверии саммита ОБСЕ в Маастрихте, где среди прочего обсуждались вопросы выполнения Российской Федерацией решения ОБСЕ, принятого на Стамбульском саммите в 1999 году. Саммит в Маастрихте придал новый импульс двусторонним молдо-российским отношениям, который приводит к появлению в ноябре 2003 года «Меморандума Козака», меморандума по разрешению приднестровского конфликта путем федерализации Республики Молдова. Документ предполагал создание «асимметричной федерации», а Приднестровье и Гагаузия (автономно-территориальное образование на юге Молдовы) получали особый статус и возможность блокирования законопроектов, нежелательных для этих автономий. Молдова согласно документу обязывалась соблюдать нейтралитет и демобилизовать армию, а также предоставить Российской Федерации право на размещение российских войск на территории Приднестровья сроком на 20 лет в качестве надежного гаранта урегулирования конфликта на Днестре [8, с.29].

По мнению многочисленных молдавских экспертов и политических обозревателей, необходимость разработки и подписания данного меморандума в преддверии саммита в Маастрихте была обусловлена стремлением Российской Федерации подтвердить в рамках ОБСЕ предпринимаемые усилия по выполнению ранее взятых на себя международных обязательств. Вместе с тем, высказывались предположения о несоответствии «Меморандума Козака» интересам Республики Молдова. Документ предусматривал равные полномочия в составе федерации, в частности для Приднестровья, что в свою очередь не устраивало Республику Молдова, поскольку принятия важных внешнеполитических решений без участия Приднестровья становились невозможными [16, с. 41-42].

В результате внезапного отказа Владимира Воронина, Президента Республики Молдова, от подписания уже парафированного накануне «Меморандума Козака», молдо-российские отношения стали заметно ухудшаться. Президент Республики Молдова объяснил свою позицию необходимостью дополнительного обсуждения и уточнения ряда положений меморандума. В 2004 году двусторонние отношения еще больше обострились в силу ряда резких высказываний с обеих сторон. К тому же, молдавская сторона усилила активность на международном уровне, требуя от Российской Федерации выполнения своих международных обязательств по выводу войск и вооружений из Приднестровья.

Победа Партии Коммунистов на парламентских выборах в Республике Молдова в марте 2005 года не способствовала позитивным изменениям в двусторонних отношениях, а

напряженность сохранялась на протяжении всего 2005 года, что, в конечном итоге, с начала 2006 года негативно отразилось на торгово-экономическом сотрудничестве двух стран. Результатом охлаждения отношений стали прекращение импорта из Молдовы в Россию растениеводческой и мясной продукции в 2005 году, а также ограничения импорта молдавских вин в 2006 году, оказав негативное влияние на экономику Республики Молдова.

По данным Национального бюро статистики, в натуральном выражении производство вина в 2006 году по сравнению с 2005 годом сократилось на 67,9% – до 10 млн. декалитров. За тот же период выпуск игристых (шампанских) вин уменьшился на 57,2% – 525 тыс. декалитров. Это вызвало снижение промышленного производства в целом на 5,3% [17, с. 87].

Российская сторона мотивировала установленные с 27 марта 2006 года ограничения на поставки молдавских вин выявленными Роспотребнадзором нарушениями санитарных норм. В свою очередь, молдавские и западные политические аналитики допускали предположения об экономической блокаде Республики Молдова со стороны России, с целью сохранить влияние последней на внешнеполитическом уровне. По мнению сторонников данного подхода, экономическая блокада не смогла оказать необходимого воздействия и вернуть Республику Молдова в поле влияния Российской Федерации [8, с. 32].

Также стоит отметить, что после провальной попытки подписания «Меморандума Козака» было прекращено продвижение в переговорном процессе по урегулированию приднестровской проблемы. Диалог между Кишиневом и Тирасполем еще больше осложнился в свете ухудшения молдо-российских отношений и начала действия международной мониторинговой миссии на приднестровском участке молдо-украинской границы, в результате чего экспорт из Приднестровья, не подкрепленный официальными документами, выданными уполномоченными молдавскими органами, был ограничен [16, с. 37-38].

Таким образом, со второй половины 2006 года наблюдалось еще большее охлаждение двусторонних отношений в сфере политического, торгово-экономического сотрудничества, а также в вопросе разрешения приднестровского конфликта. При этом, в гуманитарной области продолжалось конструктивное сотрудничество сторон. Однако надежда нормализации молдо-российских отношений не оправдала себя даже после состоявшейся в 2006 года встречи президентов Владимира Воронина и Владимира Путина. Более того, 17 сентября 2006 года в Приднестровье состоялся референдум, на котором 97% участников высказались против объединения с Республикой Молдова и за сохранение курса на независимость и свободное присоединение к Российской Федерации, тем самым подтвердив российский внешнеполитический вектор развития региона в качестве стратегического курса Приднестровья.

После длительного периода застоя в процессе разрешения приднестровского кризиса и отсутствия конструктивного диалога, в первой половине 2016 года совместными усилиями председательствующей в ОБСЕ Германии и России удалось разблокировать переговоры по урегулированию приднестровского кризиса в формате «5+2». Формат предусматривает помимо уча-

стия Кишинева и Тирасполя в качестве посредников, ОБСЕ, Россия и Украина, а также США и ЕС в статусе наблюдателя. Встреча в данном формате состоялась в Берлине после двухлетнего перерыва, где предметно обсуждались накопившиеся проблемы.

В начале 2017 года состоялась встреча Президента Республики Молдовы Игоря Додона и лидера Приднестровья Владимира Красносельского. Впервые за 8 лет встретились Президент Молдовы и лидер ПМР и обсудили темы, касающиеся жителей обоих берегов, и по большинству вопросов удалось найти общий язык. Также целью визита было установление контактов с новым руководством Приднестровья и создание механизмов для сотрудничества [9]. По мнению молдавских политологов, Российская Федерация могла бы подтолкнуть новые власти Приднестровья к более тесному сотрудничеству с Кишиневом, хотя Тирасполь не склонен к изменению статуса региона и явному сближению. В этих условиях Молдове придется идти на некоторые уступки [15].

Особое место в двустороннем диалоге между Молдовой и Россией занимают вопросы торгово-экономического сотрудничества, поскольку экономическое развитие и стабильность напрямую влияют на социальную стабильность в обществе и положение граждан. Так, после распада Советского Союза как для Республики Молдова, так и для Российской Федерации процессы трудовой миграции стали чрезвычайно актуальными составляющими экономического развития. Негативное влияние политических и социально-экономических преобразований перестройки и последовавшей за ней независимости привели к тому, что Республика Молдова стала страной-донором по отношению к России, поставляющей трудовых мигрантов. В контексте глобальных процессов миграции Российская Федерация стала главным потребителем трудовых мигрантов из Молдовы. Выбор России как приоритетного направления для трудовых мигрантов из Молдовы обусловлен исторической, языковой общностью, традиций, образовательных и других связей. К тому же, стоит отметить, что существующий огромный рынок труда в России нуждался и продолжает нуждаться в дополнительной рабочей силе [19, с.193]. 27 мая 1993 года стороны подписали Соглашение о трудовой деятельности и социальной защите граждан Республики Молдова и Российской Федерации, работающих за пределами границ своих государств [2].

По данным российских специалистов в области трудовой миграции на 2016 год, Молдова находится в пятерке стран основных экспортеров рабочей силы в Россию. По оценкам Росстата, в первом полугодии 2016 года в Российской Федерации проживает и работает около 500 тысяч молдавских граждан, что в свою очередь подчеркивает важность миграционной проблематики в двусторонних отношениях [14, с.41].

Таким образом, на современном этапе миграционная проблематика в двухсторонних отношениях занимает важное место и напрямую влияет на экономику Республики Молдова. Несмотря на то, что в последние годы часть трудовой миграции переориентировалась в направлении Западной Европы, российский рынок труда по-прежнему остается приоритетным для молдавских граждан в целом и для жителей левобережья в частности, в рамках международной трудовой миграции.

По данным Национального банка Молдовы, объем денежных переводов из-за границы через банки Молдовы в пользу физических лиц в 2015 г. превысил $1,129 млрд., что на $483 млн. (30%) меньше, чем годом ранее. Большая часть переводов пришлась на Российскую Федерацию – $487,96 млн. или 43,2% от всей суммы переводов в Молдову. В то же время доля переводов сократилась за год на 18,4% [10]. Существующая разница между показателями Молдовы и России объясняется тем, что Молдова не учитывает переводы в Приднестровье. Снижение переводов из России в Молдову объясняется также и резкой девальвацией рубля.

Анализируя содержание гуманитарного сотрудничества, стоит отметить, что данная сфера всегда занимала особое место в молдо-российских отношениях. Несмотря на периодическую изменчивость характера политической и торгово-экономической кооперации, которые оказывали влияние на гуманитарную и культурную сферы взаимоотношений, эти области всегда оставались приоритетными. По-прежнему развиваются отношения в области науки, образования и культурного обмена. Особое место в поддержании и развитии исторической общности, традиций и духовной близости народов обеих стран занимает русская община.

В 2003 году страны достигли договоренности и подписали Соглашение о взаимном признании документов об образовании, а вместе с соглашением об обмене студентами между Республикой Молдова и Российской Федерацией, поддерживается высокий интерес молдавских студентов к российским вузам. В период с 2015/2016 и 2016/2017 учебные годы свыше 1750 студентов граждан Республики Молдова получили возможность обучаться в российских вузах на бюджетной основе. На 2016/2017 учебный год Правительством Российской Федерации выделена квота в размере 500 бюджетных мест для Республики Молдова. Налаживанию контактов между молдавскими и российскими вузами содействует представительство Россотрудничества в Молдове [14, с.42].

Несмотря на объективную необходимость, укрепление и развитие стратегического сотрудничества Республики Молдова и Российской Федерации, в последнее десятилетие субъективно воспринимается со стороны части политического руководства Молдовы как потенциальное препятствие проводимого внешнеполитического курса европейской интеграции. Существующий диссонанс в подобного рода заключениях выражается в том, что в условиях многостороннего и глубокого сотрудничества с Россией ухудшение отношений с последней может спровоцировать недопустимые для Молдовы последствия.

В период с 2009 по 2010 годы уровень двустороннего сотрудничества снизился, в первую очередь по причине внутриполитической нестабильности в Республике Молдова, а также в силу проводимой политики молдавского руководства по отношению к Российской Федерации. Несмотря на очередное охлаждение в отношениях основные механизмы сотрудничества между двумя странами продолжали функционировать.

Важное место в двусторонних отношениях, прежде всего для Республики Молдова, занимает вопрос энергетической зависимости от поставок энергоносителей из Российской Федерации и открытого доступа товаров из Молдо-

вы на российский рынок. Любые негативные изменения в торговом режиме между странами оказывают серьезное влияние и наносят ущерб молдавской экономике. Российская Федерация обеспечивает энергетическую безопасность Республики Молдова, гарантируя почти 100% поставок газа и порядка 70% электроэнергии через национальные и совместные молдо-российские предприятия [19, с. 192].

Вместе с тем, по доле накопленных вложенных инвестиций в уставный капитал предприятий резидентов Республики Молдова, Россия занимает третье место с объемом порядка 10%, что позиционирует Россию как одного из крупнейших государств инвесторов в экономику Молдовы, а по объему вложений в уставный капитал коммерческих банков Россия занимает пятое место. В результате многолетнего сотрудничества и участия российского бизнеса в процессах приватизации на сегодняшний день инвестиции российского капитала не обошли ни одну отрасль молдавской экономики. Крупные предприятия Приднестровья в целом либо принадлежат российскому капиталу, либо находятся под его контролем.

В период очередного охлаждения молдо-российских отношений после подписания Республикой Молдова Соглашения об ассоциации с Европейским Союзом, по оценкам экспертов, в 2014 году реальный объем российских капиталовложений в экономику Республики Молдова превысил 500 млн. долларов. В целом, в Молдове зарегистрировано 769 предприятий с участием российского капитала. Стоит отметить, что в последние годы инвесторы из России предпочитают вкладывать в развитие новых секторов: пищевую промышленность, производство стройматериалов, приборостроение, IT, логистику и транспорт. При этом сохраняется сотрудничество в традиционных сферах – энергетика и виноделие [22, с.126-127].

Фактором риска и негативного влияния на инвестиционную активность российской стороны является отсутствие прогресса в вопросе приднестровского урегулирования. В ситуации усиления геополитического противостояния России и Запада, охлаждения молдо-российских отношений и внешнеполитического курса Республики Молдова, ориентированного на ЕС, Приднестровье оказывается «заложником» отношений на линии столкновения интересов. Начиная с 2012 года и до настоящего времени наблюдается спад интереса российских инвесторов и низкий приток прямых инвестиций в экономику Молдовы из Российской Федерации.

Торговые отношения между Республикой Молдова и Российской Федерацией всегда играли важную роль для молдавской экономики. Несмотря на неблагоприятные периоды в двусторонних отношениях, изменение внешнеполитических приоритетов Молдовы и переменную риторику со стороны молдавского руководства по отношению к России, она остается ключевым торговым партнером.

По данным Национального бюро статистики Республики Молдова, объем внешней торговли между Молдовой и Россией в 2014 году составил 1140,9 млн. долларов, по сравнению с 2013 годом объем внешней торговли сократился на 19,7 % или на 279 млн. долларов. По этим показателям Россия заняла второе место среди торговых партнеров Молдовы, с долей в 14,9 % в общем

объеме торговли Республики Молдова. В том же 2014 году экспорт молдавских товаров составил 437,7 млн. долларов, снизившись на 33% или 208,2 млн. долларов по сравнению с предыдущим годом. По этим показателям Россия также заняла второе место среди стран, в которые Молдова осуществила экспорт, с долей 18,1% в общем объеме экспорта республики. Импорт молдавских товаров на российский рынок составил 717,2 млн. долларов и снизился на 9% или 70,8 млн. долларов по сравнению с 2013 г. По импорту Российская Федерация также заняла вторую позицию, с долей 13,5% в общем объеме импорта среди странах, из которых Молдова осуществила импортные поставки [3].

По данным Федеральной таможенной службы России, торговый оборот с Республикой Молдова (включая Приднестровье) составил в 2015 году 1,22 млрд. долларов, что на 32% меньше аналогичных показателей 2014 года. Значительное влияние на снижение торгового оборота оказало не только замедление экономик двух стран, но и введение с российской стороны тарифных и нетарифных ограничений на поставки некоторых видов продукции из Республики Молдова [22, с.129].

Таким образом, несмотря на снижение объёмов внешней торговли в последние годы между странами, Российская Федерация по-прежнему играет ключевую роль торгового партнера Республики Молдова.

После подписания 27 июня 2014 года Республикой Молдова Соглашения об ассоциации с Европейским Союзом двусторонним торгово-экономическим отношениям между Молдовой и Россией был нанесён очередной удар. Российская Федерация неоднократно обращала внимание на возможные риски беспрепятственного доступа товаров из ЕС на российский рынок после вступления в силу данного соглашения. В результате 31 августа 2014 года российская сторона ввела торговые ограничения в отношении Молдовы, ограничения коснулись сферы товарообмена и экспортных поставок Республики Молдова, к тому же под запрет попали некоторые категории товаров, экспортируемых из Приднестровья [6].

Так, если до подписания соглашения одной из главных проблем в торгово-экономической сфере были ограничения на поставки вин из Молдовы, то после введения Россией ограничительных мер по защите своего рынка от реэкспорта через территорию Республики Молдова товаров из других стран, ситуация еще больше осложнилась.

Существенный спад в торгово-экономических отношениях на межгосударственном уровне был отчасти нивелирован поддержанием и развитием связей между регионами Молдовы и России. В новых условиях межрегиональные связи выполняют функцию связующего звена как в сфере экономики, так и на политическом уровне. В последние годы около 50 субъектов Российской Федерации установили и развивают отношения с Республикой Молдова и её административно-территориальным образованием. Подписаны и успешно реализуются соглашения о торгово-экономическом сотрудничестве между субъектами Российской Федерации (Москва, Санкт-Петербург, Татарстан, Башкортостан и с многими другими) и молдавскими территориями, в целом насчитывается 28 соглашений. Наиболее продуктивное сотрудничество субъектов Российской Федерации наблюдается с регионами Молдовы, проявляющими активный

интерес и создающими новые точки взаимных интересов. Примером такого сотрудничества стала автономно-территориальное образование Гагаузия, накопившая богатый опыт кооперации с регионами России и развивающая торгово-экономическое взаимодействие [22, с.131].

Подписанное Республикой Молдова Соглашение об ассоциации и проводимый молдавским руководством внешнеполитический курс интеграции в Европейский Союз повлияли на характер и содержание молдо-российских отношений во всех уязвимых для Молдовы сферах. Вместе с тем, возникли вопросы корреляции правового статуса Республики Молдова как ассоциированного члена ЕС и государства – участника СНГ. В новых условиях возникла необходимость пересмотра содержания молдо-российских отношении с целью адаптации их к современным реалиям, учитывая интересы сторон и исключение конфронтационных явлений, контрпродуктивно влияющих на двустороннее сотрудничество. При этом молдавское руководство должно принимать во внимание, что решение накопившихся проблем требует проявления инициативного взаимодействия. Вместе с тем, использование некоторыми представителями молдавского политического руководства антироссийской риторики в условиях наличия в Молдове значительного количества русскоязычного населения и многочисленной молдавской диаспоры в России, может спровоцировать дестабилизацию в молдавском обществе [7].

В конце 2016 года прошло очередное заседание молдо-российской межправительственной комиссии по экономическому сотрудничеству, продемонстрировавшее позитивные признаки восстановления сотрудничества. Молдавская сторона была представлена сопредседателем вице-премьером Республики Молдова Октавианом Калмыком и башканом Гагаузии Ириной Влах, сопредседателем с российской стороны был вице-премьер Российской Федерации Дмитрий Рогозин.

На переговорах обсуждались вопросы открытия российского рынка для молдавской продукции. Результатом стали достигнутые подвижки в переговорах с российской стороной и подписание протокола действий, выполнение которых позволит снять существующие барьеры в отношениях Кишинева и Москвы. В документ были включены не только вопросы торгового сотрудничества, но и взаимной кооперации в сфере промышленности. Также в рамках прошедших консультаций обсуждался ряд вопросов повестки дня двусторонних отношений между Республикой Молдова и Российской Федерацией, в том числе и процесс урегулирования приднестровского конфликта [13].

Стоит отметить, что инициатива, проявленная молдавской стороной по налаживанию торгово-экономического сотрудничества с Россией, была встречена позитивно, несмотря на продолжение Молдовой внешнеполитического курса на европейскую интеграцию.

Новым этапом молдо-российских отношений стало избрание в Молдове президента Игоря Додона, выступающего за налаживание стратегического партнерства с Россией. Примечательно, что впервые за 20 лет состоялись всенародные выборы президента в Молдове, на которых больше половины избирателей по итогам второго тура проголосовали за кандидата,

неоднократно заявлявшего в своей предвыборной кампании о необходимости сближения с Россией и выстраивании полноценного стратегического партнерства.

Свой первый официальный международный визит президент Республики Молдова Игорь Додон совершил в Российскую Федерацию. Важно отметить, что это был первый визит на высшем уровне за последние восемь лет, на протяжении которых Молдова сконцентрировала свои усилия на внешнеполитическом курсе европейской интеграции, а отношения с Россией значительно охладились во всех сферах интересов двустороннего сотрудничества.

В ходе трехдневного визита в Москву президент Молдовы встретился с российским президентом Владимиром Путиным. По результатам переговоров лидеры признали необходимость нормализации молдо-российских отношений и выстраивания полноценного сотрудничества с учетом интересов сторон. Главными темами обсуждения, стали: перспектива торгово-экономического сотрудничества и ликвидация установленных барьеров, культурное взаимодействие, а также поиск решения по вопросам порядка 50 тысяч молдавских трудовых мигрантов, для которых существует запрет на въезд на территорию Российской Федерации. Также обсуждался вопрос активизации переговорного процесса по приднестровскому урегулированию [21].

В рамках официального визита в Москву молдавская делегация в полном составе встретилась с представителями Евразийского Экономического Союза во главе с председателем Коллегии Евразийской экономической комиссии Тиграном Саркисяном. Стороны договорились в ближайшее время подписать рамочный меморандум о сотрудничестве между Республикой Молдова и ЕАЭС. Вместе с тем, президент Республики Молдова обратился к коллегам из ЕАЭС рассмотреть возможность получения Молдовой статуса официального наблюдателя в Евразийской экономической комиссии ЕАЭС, а также стороны обсудили и следующий этап – разработку «дорожной карты» для Республики Молдова для интеграции в ЕАЭС [5].

Реанимация молдо-российских отношений, запущенная президентом Республики Молдова, очевидно, как и открывает новую страницу в двусторонних отношениях с Россией, так и провоцирует напряженность в отношениях Кишинева с Брюсселем. В условиях парламентской республики, полномочия президента Молдовы относительно ограничены, в частности во внешней политике. Нынешнее молдавское правительство, сформированное парламентским большинством, придерживается внешнеполитического курса на европейскую интеграцию, в то время как Игорь Додон был выдвинут на должность президента Молдовы от оппозиционной партии социалистов Республики Молдова и выступает за сближение с Россией и Евразийским Экономическим Союзом.

Таким образом, несогласованность внешнеполитических приоритетов между президентом Молдовы и правящим большинством поддерживает существующий внутренний раскол по геополитическому признаку в молдавском обществе и продолжает его на внешнеполитическом треке. На данном этапе сложившееся положение не способствует формированию полноценного и всеобъемлющего диалога

Кишинева и Москвы для выстраивания стратегического партнерства в интересах обеих сторон.

В последние годы наблюдаются существенные тектонические сдвиги в геополитическом пространстве, частью которого является Республика Молдова. В этих условиях возникает необходимость реагирования на новые вызовы, среди которых неравномерное экономическое развитие, торговые ограничения, а также появление новых кризисных элементов в сфере политики и безопасности. Современный внешнеполитический ориентир и повестка Молдовы не соответствуют реалиям и требуют дополнительного пересмотра. К тому же, в силу своего географического расположения Республика Молдова находится в регионе, где пересекаются геополитические интересы Запада и Востока и развиваются разные интеграционные процессы.

Последовательные действия на внешнеполитическом уровне, системность и четкость при выстраивании двусторонних отношений в новых условиях с традиционными стратегическими партнерами позволят Республике Молдова извлечь максимум выгоды от своего географического положения и реализовывать национальные интересы.

Таким образом, на современном этапе, несмотря на существующие трудности и анахронизмы в молдо-российских отношениях, Российская Федерация остается одним из главных партнеров Республики Молдова в торгово-экономической, политической, гуманитарной и других сферах сотрудничества. Современные двусторонние отношения Молдовы и России находятся на пути формирования полноценного стратегического партнерства. Успехи в процессе выстраивания стратегического партнерства будут зависеть от способности государств создавать обстановку доверия, уважать и учитывать обоюдные интересы.

Настоящая внешнеполитическая повестка молдавского правительства проходит тяжелое испытание в контексте внутриполитических преобразований и мировых геополитических тенденций по переформатированию системы международных отношений, в которых Россия укрепляет свои позиции. В этих условиях, сохранение Молдовой внешнеполитического курса на европейскую интеграцию и его дальнейшее поддержание не должно влиять на укрепление и развитие стратегического партнерства с Российской Федерацией. В сложившейся ситуации на современном этапе, последовательные действиям по реализации национальных интересов и проявление прагматизма во внешней политике позволят Республике Молдова выработать новую стратегию развития двусторонних отношений с Российской Федерацией и сохранить сотрудничество с Европейским Союзом.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Cebotari S., Saca V., Coropcean I., *Politica externa a Republicii Moldova în contextul proceselor integrationiste. Monografie. Institutul Militar al Fortelor Armate*, 2008, 180 p.

2. Convenție între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Federației Ruse cu privire la activitatea de muncă și protecția socială a cetățenilor Republicii Moldova și Federației Ruse încadrați în muncă în afara hotarelor statelor lor. Nr. 1993 din 27.05.1993. http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=357687 (дата обращения 20.01.17).

3. http://www.mfa.gov.md/cooperare-bilaterala/#economic (дата обращения 20.01.17).

4. http://www.mfa.gov.md/cooperare-bilaterala/#juridic (дата обращения 20.01.17).

5. Igor Dodon s-a întîlnit la Moscova cu Tigran Sarkisyan. // Președinția Republicii Moldova, 17.01.17, http://www.presedinte.md/rom/comunicate-de-presa/igor-dodon-s-a-intilnit-la-moscova-cu-tigran-sarkisyan (дата обращения 20.01.17).

6. Брутер В., *Молдова: до и после Вильнюса. Внутриполитическое измерение* // *Восточное партнерство до и после Вильнюса*, Доклады Института Европы № 301, Москва 2014, с. 61-73.

7. *В Молдавии активизировалась антироссийская риторика* // *Eurasia Daily*, 18.06.15, https://eadaily.com/ru/news/2015/06/18/v-moldavii-aktivizirovalas-antirossiyskaya-ritorika (дата обращения 20.01.17).

8. Волницкий И., *Отношения Молдовы с Россией, Украиной и Румынией* // *Quo vadis, Молдова?* Малти-М. Львов, 2007 г. с. 28-39.

9. *Главы Молдавии и Приднестровья встретились впервые за восемь лет* // *Газета РБК*, 04.01.17, http://www.rbc.ru/rbcfreenews/586d05299a7947573cb42a8a?from=newsfeed (дата обращения 20.01.17).

10. *Графический анализ денежных переводов из-за границы в пользу физических лиц, январь 2016 г.* // *Национальный банк Молдовы*, http://www.bnm.org/ru/content/graficheskiy-analiz-denezhnyh-perevodov-iz-za-granicy-v-polzu-fizicheskih-lic-yanvar-2016-g (дата обращения 20.01.17).

11. *Договор о дружбе и сотрудничестве между Республикой Молдова и Российской Федерацией* // http://kremlin.ru/supplement/3400 (дата обращения 20.01.17).

12. *Концепции внешней политики Республики Молдова 1995 года.* // http://lex.justice.md/ru/306955 (дата обращения 20.01.17).

13. *Молдавия возвращается на российский рынок.* // Независимая газета, 30.11.16, http://www.ng.ru/cis/2016-11-30/7_6872_moldavia.html (дата обращения 20.01.17).

14. Мухаметшин Ф., *Российско-молдавские отношения через призму меняющейся региональной архитектуры* // *Международная жизнь* №6, 2016, с. 38-47 .

15. *Прогнозы экспертов по поводу встречи Додона с Красносельским* // Noi.md, 03.01.17, http://www.noi.md/ru/news_id/202373 (дата обращения 20.01.17).

16. Селиванова И., *Внешняя политика Молдавии* // *Внешняя политика новых независимых государств: Сборник.* Институт Экономики РАН. Москва, 2015, с. 34-69.

17. Соколов Б., Кавлак А., *Проблема экспорта продукции виноделия Республики Молдова* // *Вестник СПбГУ*. Сер. 5. № 1, 2008, с. 86-93.

18. Соловьев Э., *Политика России на постсоветском пространстве: дефицит «мягкой силы»* // *Международная жизнь*, 2010, №7, с. 66-76.

19. Турко Т., *Молдо-российские отношения в контексте добрососедства* // *MOLDOSCOPIE*, 2012, №2, с. 183-202.

20. Федулова Н., *Влияние России в странах СНГ: гуманитарные аспекты* // *Мировая экономика и международные отношения*, 2007, №5, с.79-86.

21. Филатов С., *Россия–Молдова. Начинается новый период в отношениях* // *Международная жизнь*, https://interaffairs.ru/news/show/16738 (дата обращения 20.01.17).

22. Шевченко А., *Торгово-экономические связи России с Молдавией: состояние и перспективы.* // *Проблемы национальной стратегии*. № 4, (31), 2015, с. 114-137.

ABORDĂRI CONCEPTUALE PRIVIND CONȚINUTUL STRATEGIEI MILITARE

Iurie GÎRNEȚ[1]

A CONCEPTUAL APPROACH CONCERNING THE MILITARY STRATEGY CONTENTS

Some theoretical aspects are discussed in this paper, related to the contents of the military strategy. Thus, a detailed analysis is given of the existing visions and concepts, as well as the author's proper view with regard to this subject. To obtain the desired result, the historical method was applied, including the studies of military strategies used in the wars of different historical periods; the factual material study method has also been applied, where the contents of the contemporary military strategies of various countries was analysed.

Keywords: Strategy, military strategy, armed struggle, forces strategy, strategy of means, operational strategy.

În majoritatea definițiilor date strategiei militare se observă că strategia militară are rolul de a stabili forțele și mijloacele necesare, de asemenea modalitatea de aplicare a lor pentru realizarea obiectivelor strategice militare.

În cartea *Elemente de strategie militară,* Gheorghe Logofătu scrie că ,,luarea în considerație a structurii armatei prezintă o importanță deosebită pentru strategie, condiționând în mare măsură modul de întrebuințare a forțelor armate în război, conținutul misiunilor și capacitatea îndeplinirii lor" [4, p.170]. De asemenea, se menționează că ,,între strategie, pe de o parte, și dezvoltarea categoriilor de forțe armate și a genurilor de arme, pe de altă parte, există o legătură strânsă, reciprocă. Strategia formulează anumite cerințe, indică anumite direcții, stabilește anumite priorități de care este necesar să se țină seama în organizarea și înzestrarea forțelor armate, în dezvoltarea diferitor părți componente ale acetora. La rândul lor, categoriile de forțe armate și genurile de armă determină prin specificul, gradul de dezvoltare și posibilitățile lor de acțiune, adoptarea anumitor soluții strategice, existența anumitor preocupări și chiar domenii aparte ale strategiei" [4, p. 172].

Referindu-se la conținutul strategiei militare, Constantin Onișor scrie că ,,conținutul strategiei militare este evidențiat prin: latura teoretică:

- problemele conducerii războiului și acțiunilor militare;
- modalitățile de întrebuințare a forțelor și mijloacelor participante în război;
- fundamentarea principiilor, regulilor, procedeelor și normelor de pregătire și ducere ale acțiunilor militare.

Latura practic-aplicativă direcționează activitățile desfășurate în vederea pregătirii țării și a armatei pentru război și conducerea nemijlocită a acțiunilor de mare amploare" [7, p. 29].

Scriind despre conținutul strategiei militare, V. Sokolovski menționează că ,,conținutul strategiei nu rămâne neschimbat. Ea se află în permanentă schimbare în dependență de misiunile puse strategiei militare de către politică și nu în ultimul rând

[1] *Iurie GÎRNEȚ, colonel (r), asistent universitar, Catedra artă militară, Facultatea de Științe Militare, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun".*

de posibilitățile materiale și morale, adică a forțelor și mijloacelor puse la dispoziție strategiei. Una din misiunile de bază ale strategiei este prezicerea și studierea viitorului război, iar în urma studierii lui, de a prezenta noi forme și metode de desfășurare. Reieșind din aceasta, strategia trebuie să determine forțele și mijloacele necesare pentru realizarea obiectivelor stabilite, direcțiile de bază de dezvoltare a forțelor armate și pregătirea lor pentru război" [10, p. 16].

O precizare mai clară a conținutului strategiei este redată de către Gheorghe Văduvă în lucrarea sa *Strategia integrală*. El scrie că orice tip de strategie (politică, economică, diplomatică, informațională, culturală, militară etc.) înseamnă: strategie a forțelor (generare, structurare, pregătire și folosire); strategie a mijloacelor (generare și mod de folosire); și strategie a acțiunilor (concepere, organizare, desfășurare) [12, p. 37].

Scriind despre strategia forțelor, autorul menționează că „strategia forțelor constă în ansamblul de măsuri și acțiuni care țin de punerea în aplicare, pe termen lung, a unor decizii politice privind constituirea, structurarea, pregătirea și operaționalizarea forțelor necesare îndeplinirii scopurilor și obiectivelor stabilite prin strategia securității naționale. Este una din cele mai complexe și mai dificile laturi ale strategiei. Strategia forțelor își construiește însă propria ei structură, propria ei fizionomie și se exprimă prin: managementul resurselor umane; structura de forțe; pregătirea pentru luptă și sistemul de conducere" [12, p. 97].

Referindu-se la strategia mijloacelor, Gheorghe Văduvă scrie că „strategia militară este condiționată hotărâtor mai ales de mijloacele avute la dispoziție; este, adică, volens, nolens, o strategie a mijloacelor. Neîndoielnic, în toate timpurile, factorul cel mai dinamic al condiționărilor în planul strategiei a fost cel al mijloacelor. Există, după cum bine știm, o strategie a forțelor, una a mijloacelor și una operațională, adică a operațiilor, a acțiunilor. Există, de asemenea, o strategie aeriană, una cosmică, una terestră și una maritimă, una directă și una indirectă, una obișnuită și una a acțiunilor rapide etc., iar toate acestea sunt, prin excelență, condiționate, dacă nu în exclusivitate, atunci în cea mai mare măsură, de mijloace, sunt, cu alte cuvinte, strategii ale mijloacelor" [12, p. 103].

Atunci când scrie despre strategia operațională, generalul român menționează că „strategia operațională reprezintă, de fapt, esența strategiei. Dacă nu este operațională, strategia nu este strategie. Tot ce se întreprinde pentru constituirea structurii de forțe, pentru realizarea mijloacelor necesare războiului sau altor acțiuni militare se finalizează la nivelul strategiilor operaționale. În același timp, însă, strategiile operaționale sunt cele care influențează în mod hotărâtor strategia, în toate componentele ei" [12, p. 108].

În urma analizei bibliografiei de specialitate, s-a observat că majoritatea teoriticienilor militari în lucrările lor pun accentul pe faptul că strategia militară în conținutul ei ar trebui să includă obligatoriu problemele referitoare la forțe și mijloace, precum și modalitatea de aplicare a lor pentru realizarea obiectivelor stabilite. De aceea considerăm ca ar fi mai adecvat ca strategia militară ar trebui să aibă următorul conținut: riscuri și amenințări cu caracter militar; strategia forțelor, strategia mijloacelor și strategia operațională.

Riscurile și amenințările cu caracter militar se încadrează în îndeplinirea funcției predictive a strategiei. Această componentă a strategiei militare va avea

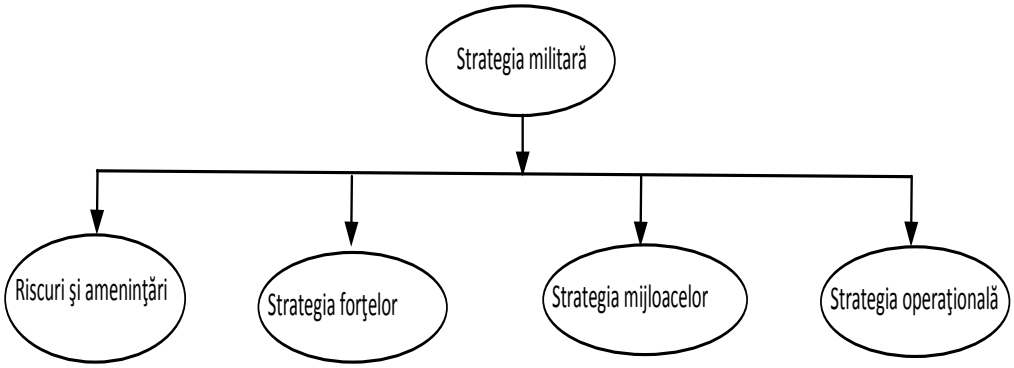

destinația, în baza analizei principalilor factori strategici, să stabilească principalele riscuri și amenințări cu caracter militar, iar în urma analizei lor să stabilească caracterul viitorului război în care poate fi implicată națiunea. Estimarea cât mai corectă a caracterului viitorului război și a luptei armate va permite elaborarea cât mai reală a celorlalte tipuri de strategii, cum este strategia forțelor, mijloacelor și cea operațională.

Strategia forțelor va fi acea componentă a strategiei militare care se va ocupa cu stabilirea structurii forțelor armate, structura principalelor grupări de forțe de nivel strategic, capabile să opereze pe principalele direcții strategice ale statului. Anume strategia forțelor, reieșind din influența principalilor factori strategici, va stabili categoriile de forțe și genurile de armă din forțele armate ale statului. Forțele se vor constitui în funcție de misiunile stabilite și fixate de conducerea politică, de resursele și de mijloacele din înzestrare. În același timp, mijloacele care se introduc în dotare trebuie să răspundă cerințelor operaționale și structurii de forțe.

Strategia mijloacelor va fi acea componentă a strategiei militare care va stabili mijloacele necesare unei armate pentru desfășurarea acțiunilor militare. Astfel, strategia mijloacelor, reieșind din analiza mijloacelor de luptă a viitorului adversar, va stabili armamentul și tehnica de luptă necesară armatei, perioadele de înzestrare a forțelor armate cu armament și tehnică, și nu în ultimul rând, modalitatea de modernizare a acestora. Strategia mijloacelor va interacționa cu celelalte componente ale strategiei militare, influențându-se reciproc. Astfel, strategia mijloacelor va influența strategia forțelor, prin faptul că, în procesul de stabilire a structurilor de forță, va fi nevoită să ia în calcul și posibilitățile de luptă ale noilor mijloace. Armamentul și tehnica militară mai performantă care vor avea o putere de luptă mai mare, vor duce la micșorarea numărului de efectiv și modificarea structurii forțelor armate, menținându-și același potențial de luptă, iar uneori acesta fiind și mai mare. La rândul său, strategia operațională va fi influențată prin faptul că va fi impusă să elaboreze și să introducă forme și procedee noi de desfășurare a acțiunilor militare. În același timp, și strategia mijloacelor va fi determinată de cele două componente ale strategiei militare, prin faptul că îi vor fi înaintate cerințe noi pentru mijloacele de luptă, reieșind din caracteristicile câmpului de luptă modern. Atât strategia forțelor, cât și strategia mijloacelor vor fi acele componente ale strategiei militare care necesită a fi dezvoltate îndeosebi pe timp de pace. De aceea, încă de pe timp de pace, în strategiile militare ale statelor

se va pune un accent deosebit atât pe problemele legate de proiectarea structurilor de forță, cât și pe modalitatea de înzestrare a lor cu noi mijloace de luptă.

Strategia operațională va fi acea componentă a strategiei militare care va stabili modalitatea de aplicare a forțelor și mijloacelor în operațiile militare pentru realizarea scopurilor strategice. Ea ține de teoria și dinamica acțiunilor și este deopotrivă atât știința, cât și arta acțiunii strategice și depinde de priceperea și abilitatea comandantului și comandamentelor de a concepe, organiza și desfășura, în timp și spațiu, operații militare de nivel strategic. În acțiunea strategică, rolul artei strategice va fi de a crea condiții cât mai favorabile pentru desfășurarea luptei armate la celelalte nivele ale artei militare, precum și de a dezechilibra rezistența inamicului și prin aceasta a crea situații favorabile pentru acțiunile la nivel operativ și tactic.

Lidel Hart, în lucrarea sa *Strategia acțiunilor indirecte*, propune câteva procedee, actuale și astăzi, de dezechilibrare a adversarului. Astfel el scrie că „pentru dezechilibrarea adversarului, strategia va acționa prin următorii factori: de origine fizică (cum este mișcarea) și psihologică (surprinderea). În cadrul acțiunii strategice, mișcarea va crea surprinderea, iar surprinderea, la rândul ei, va stimula mișcarea. Pentru dezechilibrarea adversarului prin aplicarea factorilor fizici, autorul propune următoarele procedee: dezechilibrarea dispozitivului adversarului prin obligarea lui de-a-și schimba frontul de acțiune; fracționarea forțelor adversarului; crearea amenințărilor sistemului logistic și crearea amenințărilor căilor de comunicație. La rândul său, prin aplicarea factorilor psihologici, strategistul englez propune următoarele procedee: acțiunea asupra sistemului comandă și control al adversarului și acțiunea psihologică asupra efectivului inamicului" [3, p. 110].

Deci, strategia militară, pentru a-și realiza cât mai bine rolul în ecuația de putere a unui stat, ar trebui ca în conținutul său să se axeze pe patru probleme esențiale cu referire la riscuri și amenințări cu caracter militar: strategia forțelor, strategia mijloacelor și strategia operațională sau, cum i se mai spune, arta strategică.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Гареев М., *Полководцы победы и их военное наследие*, Москва, ИНСАН, 2004, с. 480.
2. Grozea T., *Tendințe, orientări, controverse în strategiile militare contemporane*, București, Editura militară, 1991, p. 247.
3. Hart L., *Strategia acțiunilor indirecte*, București, U.N.Ap., 1995, p. 110.
4. Logofătu Gh., *Elemente de strategie militară*, București, Editura militară, 1975, p. 340.
5. Kiulman F., *Strategia*, Moscova, Editura militară, 1939, p. 546.
6. Михалев С., *Военная стратегия. Подготовка и ведения войн нового и новейшего времени*, Москва, Кучково поле, 2003, с. 947.
7. Onișor C., *Teoria strategiei militare*, București: Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1999, p. 700.
8. Rendulic L., *Conducerea trupelor*, Moscova, Editura militară, 1974, p. 149.
9. Soare C., *Dialectica luptei armate*, București, Editura militară, 1981, p. 228.
10. Соколовский В., *Военная стратегия*, Москва, Военное издательство, 1968, с. 463.
11. Семенов В., *Краткий очерк развития советского оперативного искусства*, Moscova, Военное издательство, 1960, с. 293.
12. Văduvă G., *Strategia integrală*, București, Editura U.N.Ap., 2003, p. 214.

PARTICULARITĂȚI ALE MEDIULUI URBAN ÎN ACȚIUNILE MILITARE HIBRIDE

Sergiu ȘARAMET[1]

SPECIFICS OF THE URBAN ENVIRONMENT IN HYBRID MILITARY ACTIONS

The world is undergoing massive urbanization and Republic of Moldova is not an exception. Today, when international security environment is facing major difficulties, the urban area and urban environment get a decisive role in the context of countering the new risks and threats.

Thus, a distinct challenges for Moldova are the military hybrid threats. Such types of threats require rethinking and evaluating the urban operations, due to the complexity of military and terrorist threats and risks.

The urban areas have always been the central zones, or have been significantly influenced by military operations. In this context, we find that the conflict in the Eastern Ukraine demonstrates that the understanding of the urban environment is an essential element in preventing and limiting of the adversary objectives.

This article describes the analysis of Moldova's urban environment at operational and tactic level. The recommendations are given, based on the Ukrainian events, in order to prevent a potentioal military hybrid attack.

Keywords: hybrid military action, urban area, urban environment, operative/tactic analysis, urban operation.

Este cunoscut faptul că literatura militară de specialitate a rezervat un loc de seamă luptei în zonele urbane. Indiferent de amploarea spațială a conflictelor armate și de forțele participante, zonele urbane, datorită multiplei lor funcționalități, au avut întotdeauna un rol deosebit în ansamblul luptelor și operațiilor, menținerea sau cucerirea celor mai importante dintre ele, determinând, într-o măsură mai mare sau mai mică, desfășurarea ulterioară a ostilităților.

Importanța și rolul zonelor urbane crește în condițiile acțiunilor militare hibride, când cucerirea acestora este finalitatea acțiunii militare hibride.

În ultimele decenii, atât la nivel mondial, cât și în Republica Moldova se observă fenomenul urbanizării masive. Chiar dacă sunt și excepții, în cazul țărilor subdezvoltate, cum e cazul Republicii Moldova se simte tendința mișcării populației din zonele rurale spre cele urbane. Un alt fenomen care contribuie la urbanizarea țării noastre este migrația populației la muncă peste hotare. Astfel, potrivit Biroului Național de Statistică din Republica Moldova, cei mai mulți cetățeni moldoveni muncesc în Rusia, Italia, Portugalia, România, Ucraina, SUA, Israel, Spania, Germania și Kazahstan [7]. Majoritatea investițiilor acestora merg la procurarea apartamentelor în zonele urbane mari ale republicii, cum ar fi municipiile Chișinău, Bălți, Bender, sau în centrele raionale mai dezvoltate. Această tendință este generată de oportunitățile pe care le oferă zonele urbane: locuri de muncă, condiții decente de trai, calitatea învățământului mai bună, admiterea la studii etc. Astfel, populația

[1] *Sergiu ȘARAMET, colonel, doctorand, Academia Militară „Alexandru cel Bun".*

urbană a Republicii Moldova este de 1,51 milioane de oameni (54%). În municipiul Chișinău locuiesc 814 mii de oameni, în UTA Găgăuzia sunt 161 de mii de locuitori, în municipiul Bălți – 150 mii, în Orhei – 125 mii, în Cahul – 124 mii [8].

Procesul intensiv și ireversibil de urbanizare a declanșat în ultimele decenii o serie de preocupări din partea teoreticienilor și specialiștilor militari străini privind pregătirea și ducerea acțiunilor de luptă în aceste zone, motiv pentru care trebuie avută în vedere nu atât experiența celor două războaie mondiale, cât învățămintele rezultate din conflictele militare hibride mai recente, un interes crescut prezentând contracararea acțiunilor hibride în zonele urbane.

În opinia noastră, un factor important pentru planificatorii militari devine analiza terenului/mediului urban. Pentru a stabili care aspecte ale mediului în zonele urbane trebuie analizate pentru a adopta reacția adecvată la acțiunea militară hibridă, vom trece în revistă care sunt liniile de operație și punctele decisive ale acțiunii militare hibride.

Deoarece componentele zonei urbane sunt vizate direct de acțiunea militară hibridă pentru a demonstra conexiunea dintre acestea, vom descrie succint acțiunile militare hibride ale Federației Ruse în raioanele de est ale Ucrainei din anul 2014.

Conform Russia's Hybrid War in Ukraine, Breaking the Enemy's Ability to Resist de András Rácz, războiul hibrid poate fi descris ca fiind compus din trei faze (faza de pregătire, faza de atac și faza de stabilizare), fiecare fază la rândul ei fiind compusă din linii de operații. Noi vom analiza doar prima fază, care se referă în mod expres la subiectul propus pentru dezbatere în articol [2].

Prima fază este faza de pregătire, care se concentrează pe determinarea vulnerabilităților strategice, politice, economice, sociale, ale infrastructurii țării țintă și stabilirea mijloacelor necesare pentru angajarea acestora. Aceste măsuri pot include stabilirea organizațiilor loiale Federației Ruse, căpătarea influenței economice, stabilirea unei influențe a mass-media puternice, suportul mișcărilor separatiste și a altor sentimente antiguvernamentale cu scopul exercitării presiunii asupra statului țintă. Toate aceste măsuri sunt luate cu scopul de a servi interesele Federației Ruse.

Linia de operație nr. 1. Pregătirea strategică

Puncte decisive:

- Exploatarea punctelor vulnerabile ele administrației statului, economiei și a forțelor armate ale statului țintă;

- Stabilirea ONG-urilor și a canalelor mass-media loiale agresorului în statul țintă;

- Stabilirea pozițiilor diplomatice și mediatice pentru a influența audiența internațională.

Linia de operație nr. 2. Pregătirea politică

Puncte decisive:

- Încurajarea dezacordului cu autoritățile centrale în țara țintă prin folosirea instrumentelor politice, diplomatice, operațiilor speciale și mass-mediei;

- Consolidarea mișcărilor separatiste locale și amplificarea tensiunilor etnice, religioase și sociale;

- Folosirea activă a măsurilor informaționale împotriva guvernului și țării țintă;

- Recrutarea politicienilor, oficialităților administrației locale și ofițerilor forțelor armate și atragerea acestora de partea statului atacator;

- Stabilirea contactului cu oligarhii și oamenii de afaceri locali, făcându-i pe aceștia dependenți de statul atacator prin contracte profitabile;

- Stabilirea contactelor cu grupările criminale locale.

Linia de operație nr. 3. Pregătirea operativă

Puncte decisive:

- Lansarea presiunilor coordonate politice și de dezinformare;

- Mobilizarea politicienilor, oficialităților administrației locale și ofițerilor forțelor armate care au fost atrași de partea statului atacator;

- Mobilizarea forțelor armate ruse sub pretextul exercițiilor militare.

Pe parcursul etapei de pregătire, nicio violență nu este angajată în mod deschis și măsurile luate nu contravin cursului politic sau judiciar, care ar face ca țara țintă să ia contramăsuri active serioase. Cu toate acestea, în cazul în care guvernul vizat detectează acești pași și devine preocupat, acest lucru servește deja scopurilor Rusiei, iar presiunile simțite vor face țara mai receptivă la cererile și interesele Rusiei. Ezitarea și frica constituie componente importante din inventarul politicii externe a Moscovei. Efectele pregătirilor devin vizibile numai în faza următoare, atunci când atacul este de fapt lansat.

În continuare ne propunem să analizăm caracteristicile zonelor urbane din punct de vedere operativ. Pentru analiza operativă generală a zonelor urbane din teritorii (raioane, fâșii, țări) în primul rând este necesar de a stabili numărul acestora, calitatea (tipuri dominante) și caracterul dispunerii acestora. La analiza numărului zonelor urbane, de regulă se folosesc indicii densității zonelor urbane, exprimate numeric prin numărul zonelor urbane la 100 kilometri pătrați de suprafață a teritoriului sau prin distanțele medii dintre zonele urbane. De numărul zonelor urbane și distanțele dintre acestea depinde gradul de populare al terenului [6, p. 42]. Conform Organizării administrative a teritoriului Republicii Moldova, la 1 ianuarie 2013 în Republica Moldova sunt 5 zone urbane cu statut de municipiu și 60 cu statut de orașe. Teritoriul republicii este divizat pe regiuni de dezvoltare după cum urmează: mun. Chișinău, Nord (mun. Bălți și 11 centre raionale), Centru (13 centre raionale), Sud (8 centre raionale) și UTA Găgăuzia. Populația urbană în anul 2013 constituiau în total pe țară 1492165 locuitori. În regiunile de dezvoltare populația urbană constituia: mun. Chișinău – 728662, Nord – 356749, Centru – 205556, Sud – 135888 și UTA Găgăuzia – 65310 [3].

Densitatea populației pe țară constituia, în anul 2012 – 117,2 locuitori pe 1 km^2. Densitatea zonelor urbane la 100 km^2 este de 1,7 și se califică drept densitate mijlocie. Distanța medie dintre zonele urbane este de aproximativ 60 km și se califică drept densitate mijlociu-inferioară (distanțele sunt calculate pe drumurile naționale). Din calculele expuse mai sus, putem concluziona că, având aproximativ două orașe la 100 km^2 cu distanța medie dintre ele de 60 km va fi foarte ușor pentru adversar să ocupe într-un timp relativ scurt oricare zonă urbană dacă se va acționa simultan pe mai multe direcții.

Din punct de vedere al acțiunilor militare hibride la nivel operativ, estimăm că se va efectua o prioritizare a zonelor urbane, având la bază criteriul importanței politice, militare, economice și criteriul etnic (în mod special câți locuitori ruși, bulgari, găgăuzi etc. care au orientare prorusă). Este foarte probabil ca atacurile să vizeze în primul rând municipiile Bender, Chișinău, Bălți și orașele din UTA Găgăuzia. De asemenea și garnizoanele Cahul, Căușeni sau alte locații unde sunt dislocate unități militare sau ale Ministerului de Interne.

Putem concluziona că, în funcție de dispunerea zonelor urbane în fâșia de acțiune a adversarului, acestea pot servi ca obiective ale acțiunilor militare hibride de la îndeplinirea misiunilor operative sau pot servi ca puncte de sprijin, raioane de așteptare sau puncte inițiale. O importanță operativă deosebită o capătă zonele urbane care au statut de municipiu cu importanță politică, militară, administrativă și cu populație loială (simpatizantă) statului adversar.

Principalii indicatori pentru caracterizarea tactică (pentru acțiunile clasice) a zonelor urbane sunt: mărimea localității și numărul de locuitori, suprafața și configurația localității, forma și densitatea străzilor, durabilitatea, densitatea și înălțimea construcțiilor, existența lucrărilor subterane, caracteristicile terenului pe care este amplasată localitatea.

În opinia noastră, pentru contracararea acțiunilor militare hibride, accentele analizei terenului în mediul urban trebuie schimbate pentru a ne axa pe mediul urban.

În opinia specialiștilor americani, când se concep operațiile urbane, comandantul trebuie să înțeleagă doi factori importanți: aria urbană și mediul urban. Primul factor este subansamblu pentru cel de-al doilea. Aria urbană este un complex topografic unde construcțiile artificiale sau densitatea ridicată a populației sunt caracteristici dominante. Focalizarea pe aria urbană înseamnă concentrarea pe aspectele fizice ale ariei și efectele acestora asupra armamentului, echipamentului, sectoarelor de observare, tacticilor, tehnicilor și procedurilor. Mediul urban include aspectele fizice ale ariei urbane, precum și interacțiunea dinamică, complexă și relațiile dintre componentele cheie: terenul (natural sau detaliile de planimetrie), societatea și infrastructura ca un cumul al acestora și sistem independent [4, p. 1-2].

Este important pentru comandant să înțeleagă și să ia în considerare că elementele critice ale infrastructurii zonei urbane pot să fie dispuse și în afara ariei urbane. De exemplu, stațiile electrice care asigură energia electrică a zonei urbane sunt parte a sistemului urban, dar sunt dispuse în afara limitelor acestora. Similar, efectele interacțiunii dintre componentele infrastructurii, situate în zona urbană sau în afara acesteia, se pot extinde în zone urbane mici și localități rurale cu structură proprie politică, economică și culturală. Înțelegerea totală a mediului urban este esențială pentru planificarea și desfășurarea operațiilor urbane [4, p. 1-2].

Orice zonă urbană are componente semnificative care constant se schimbă și interacționează. Acest sistem constă din teren, societate și infrastructură care le leagă pe celelalte două (Figura nr. 1).

Aceste sisteme nu sunt categorii distincte și separate, ci acționează și se interpun dinamic unul cu altul. Analizând detaliat aceste elemente cu alți factori ai misiunii, adversarului, condițiile meteo, forțele proprii și timpul la dispoziție, se contribuie la înțelegerea exactă a situației de către comandant, scade numărul și costurile angajării în luptă, fapt ce permite comandantului să elaboreze cursuri de acțiune și să angajeze resurse adecvate în punctele decisive.

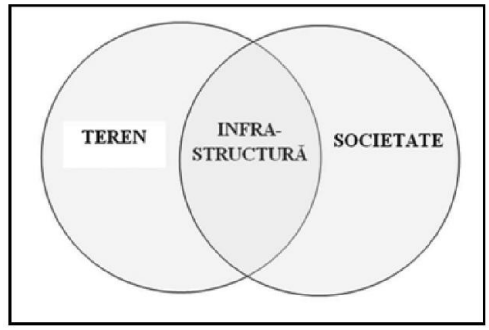

Figura nr. 1. Componentele zonei urbane
Sursa: traducere din limba engleză din [4, p. 2-2].

Din punct de vedere al acțiunilor hibride, ne vom referi doar la elementele terenului, care, în opinia noastră, influențează direct asupra apărării zonelor urbane.

Pentru contracararea acțiunilor hibride asupra zonei urbane, este foarte importantă analiza infrastructurii cheie, care se dispune în diferite zone ale urbei, cum ar fi:

- centrul orașului;
- locul de dispunere a unităților militare/unităților Ministerului Afacerilor Interne;
- cartierele rezidențiale;
- zonele industriale;
- zonele mijloacelor de transport în comun (autobaze, stații de cale ferată, aeroporturi etc.);
- zonele antreprizelor și depozitelor;
- locuri virane;
- spații verzi;
- zone sanitare de protecție.

Din punctul de vedere al acțiunilor hibride, estimăm că vor prezenta interes deosebit pentru adversar centrul zonelor urbane, locul de dispunere a unităților militare/Ministerului Afacerilor Interne, zonele mijloacelor de transport în comun (baze auto, stații de cale ferată, aeroporturi etc.).

Centrul orașului este locul unde se desfășoară activitatea publică (politică, militară, administrativă, afaceri etc.); în multe orașe edificiile din centru tind să fie din ce în ce mai adaptate acestor funcțiuni în defavoarea locuințelor; acestea sunt împinse spre periferie.

În cazul municipiului Chișinău, clădirile cu importanță de stat sunt situate în centrul orașului, inclusiv ale ministerelor de forță, cu excepția Ministerului Apărării. Acest fapt ar permite ocuparea acestora de către adversar într-un timp scurt de pe diferite direcții, deoarece rețeaua stradală este rectangulară și permite apropierea pe direcții convergente.

Locurile de dispunere a unităților militare/unităților Ministerului Afacerilor Interne de asemenea sunt la o distanță relativ scurtă față de centrul orașului și, totodată, cu căi de acces liber spre periferie, care le face vulnerabile în raport cu căile de apropiere și distanța de atac.

Din zonele mijloacelor de transport estimăm că un interes deosebit îl vor prezenta aeroporturile, care, de regulă, la fel nu sunt dispuse departe de zonele urbane și de asemenea nu dispun de forțe suficiente de pază care ar putea respinge atacurile hibride.

Putem concluziona că pregătirea din timp a terenului cu infrastructurile cheie pentru apărarea în cazul acțiunilor militare hibride este de prima prioritate. În ce privește protecția fizică a infrastructurii critice, aceasta ar trebui să asigure securitatea personalului și limitarea strictă a accesului la acesta, protecția împotriva acțiunilor de spionaj, sabotaj, defectare și furt, controlul și supravegherea continuă a echipamentelor și a locurilor de lucru ale personalului (monitorizarea video), asigurarea pazei neîntrerupte și apărării căilor de acces spre infrastructura critică. De asemenea, o măsură importantă ar fi securitatea, din punctul de vedere al personalului, care trebuie să aibă în vedere selecția și verificarea prin prisma securității.

Căile de apropiere terestre și aeriene spre zonele urbane trebuie să fie controlate dinspre frontiera statului spre interior pentru a descoperi din timp elementele de dispozitiv ale adversarului și a câștiga timp pentru reacție. Toate aceste măsuri vor trebui luate numai interministerial, cu coordonarea efortului tuturor forțelor militare, paramilitare și civile. De asemenea, un rol important, în opinia noastră, îl va juca lucrul cu populația locală, care va anunța imediat orice deplasare suspectă terestră și aeriană.

Următorul aspect al zonelor urbane este societatea (populația). Aceasta tot timpul a influențat acțiunea militară în zonele urbane. Ea devine și mai importantă în cazul acțiunilor militare de tip hibrid. Prezența populației, atitudinea acesteia și comunicarea cu mass-media poate afecta acțiunea hibridă. Omogenitatea populației descrește dramatic dacă mărimea zonei urbane crește. Va fi necesar de luat în calcul caracteristica populației urbane, a căror valori și interese variază în funcție de factorii enumerați în figura nr. 2. Analiza și înțelegerea acestor factori societali este critică pentru desfășurarea operațiilor informaționale, respectiv a acțiunii militare de tip hibrid.

În opinia noastră, în cazul unei acțiuni hibride asupra zonelor urbane ale Republicii Moldova societatea urbană în mod special comportamentul acesteia va fi centrul de greutate al acțiunii atât pentru forțele proprii, cât și pentru inamic.

În general, comportamentul societății care va sprijini acțiunea hibridă va avantaja o parte sau alta. Dacă vom avea chiar și populație neutră, în acest caz tot vom fi dezavantajați, deoarece aceasta va permite adversarului să îndeplinească cu succes acțiunile planificate.

Dacă analizăm aspectele cheie în cazul terenului zonelor urbane, acestea avantajează acțiunile hibride ale adversarului (Figura nr. 2).

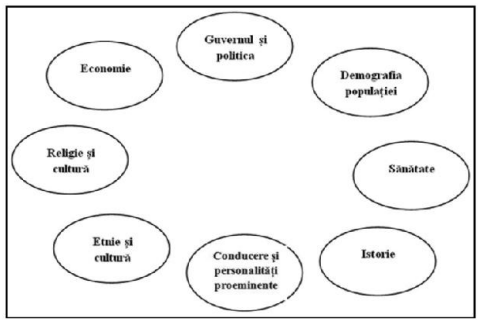

Figura nr. 2 Aspectele cheie ale societății urbane

Sursa: traducere din limba engleză din [4, p. 2-13].

Elementul etnie și cultură pentru acțiunea militară hibridă este de importanță majoră. De exemplu, în cazul conflicului din Ucraina, Rusia a lansat acțiunea hibridă cu exploatara divergențelor de opinie, valori etc. dintre grupurile etnice. Minoritatea rusă din Ucraina s-a simțit izolată de către politicile țării în care locuiau. De exemplu, un sondaj executat în iunie 2014 în Crimeea arăta că populația credea că viața va fi mai bună în Federația Rusă. De asemenea, populația din estul Ucrainei avea părere diametral opusă față de părerea populației din vestul Ucrainei privind aderarea la Uniunea Europeană [5].

Când Federația Rusă adoptă acțiunea militară hibridă în vecinătatea sa apropiată pentru a crea dezacordul dintre autoritățile centrale ale statului și populația sa, diaspora rusă în aceste țări devine o sursă potențială de tensiune. Acesta devine un punct de presiune care poate ușor fi exploatat și țintit de propaganda rusească. Chiar dacă cursul de acțiune cel mai periculos – invazia rusească – nu se va întâmpla potențialul amestecului în treburile interne ale statului rămâne constant. Populația de etnie rusă va fi întotdeauna văzută de către strategii militari ruși ca un instrument de justificare a acțiunii militare hibride sau ca și coloana a cincea pentru a sprijini politicile și planurile rusești [5].

În cazul analizei zonelor urbane ale țării noastre, putem constata că minoritatea rusă are o pondere destul de semnificativă pentru a fi folosită în acțiunile militare hibride (Figura nr. 3).

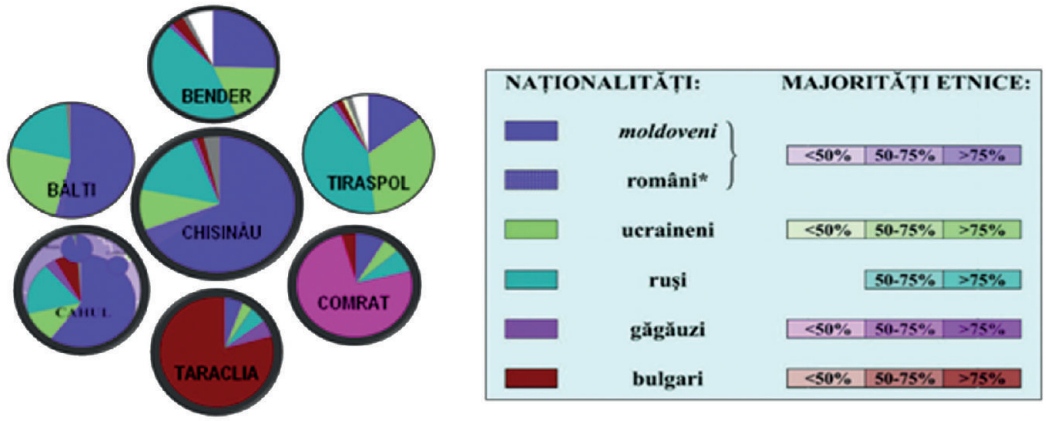

Figura nr. 3. Ponderea etniei ruse în zonele urbane importante

Sursa: figură întocmită de autor conform [11].

În cazul Republicii Moldova, estimăm că acțiunea militară hibridă va începe cu exploatarea diferendului existent cu grupurile etnice separatiste din Transnistria, fapt care va complica situația pentru contracararea acțiunilor militare hibride.

De asemenea, aproximativ o treime din populatia de circa 550000 de locuitori ai Transnistriei a primit deja cetatenie rusa, fapt care creează o enclavă de cetățeni ruși în țara noastră [10].

Un alt aspect negativ al elementului societății urbane este divizarea pe diferite criterii. Alegerile (parlamentare, prezidențiale și chiar locale) din ultimii șapte ani din Republica Moldova au demonstrat că societatea este divizată pe criterii geopolitice, respectiv prorusia și provest. Aici am putea menționa și divizarea societății privind limba vorbită: moldovenească sau română. De asemenea, un impact foarte mare asupra diviZării o are și faptul migrării populației la muncă în Rusia (neoficial, aproximativ 500 mii) și Europa (neoficial, aproximativ 300 mii).

Din sondajele nostre, majoritatea celor sosiți de la muncă din Rusia care în momentul lansării atacului hibrid asupra Ucrainei se aflau în Rusia justificau acțiunile Rusiei ca fiind corecte. Aceasta ne vorbește despre faptul că aceștia sunt modelați de propaganda rusească și putem afirma că deja Rusia are un număr semnificativ de simpatizanți în Moldova. Dacă contrapunem acest fapt pe acțiunile hibride din faza de pregătire, descrisă mai sus, putem observa că societatea urbană din Republica Moldova este parțial modelată pentru acceptarea acțiunilor hibride ale adversarului. Putem concluziona că elementul etnic este decisiv în contracararea acțiunilor militare urbane. Guvernul va trebui să ia un set de măsuri concrete pentru a contracara influența propagandei ruse asupra minorităților sau celor care dețin cetățenia rusă. De asemenea, etniile trebuie integrate pe deplin în societate pentru a exclude dezacordul acesteia cu autoritățile statului.

Următorul aspect-cheie al societății urbane moldovenești cu impact negativ îl constituie guvernul și politicile, care, de asemenea, sunt vulnerabile la acțiunile militare hibride. De exemplu, în proiectul strategiei securității naționale a Republicii Moldova se stipulează că „În calitate de risc la adresa securității naționale, corupția generează neîncrederea cetățenilor în principalele instituții ale statului

și în factorii politici de decizie, afectează relațiile sociale, subminează fundamentele democratice ale societății și credibilitatea statului pe plan internațional, determină frustrări care se transformă în acțiuni directe asupra ordinii de drept" [6].

Corupția este un element cheie de infiltrare în structurile politice, administrative, economice, de apărare, poliție, servicii speciale ale țării țintă. Statele sărace cu o guvernare slabă, unde respectul pentru democrație și drepturile omului este slab și unde tensiunile etnice sunt prezente devin vulnerabile în fața unei acțiuni militare hibride ofensive [2. p. 88].

O altă vulnerabilitate care ar facilita acțiunea hibridă este distorsionarea opiniei publice vizavi de procesele politice și de securitate în plan internațional și regional, generarea atitudinilor ostile ordinii constituționale, legalității, funcționării instituțiilor statului, politicii de stat în domeniile economic, social, cultural și al relațiilor interetnice.

Un alt factor cu impact fatal asupra aspectelor cheie ale societății urbane este incapacitatea guvernului de a crea condiții social-economice de trai decente pentru cetățeni, fapt ce creează riscuri de diminuare a loialității acestora față de statul moldovenesc și poate determina creșterea loialității cetățenilor față de alte state și proiecte politice alternative ce contravin statului moldovenesc independent și bazat pe principii democratice[6].

Putem cu ușurință observa că toate vulnerabilitățile societății noastre urbane vor servi ca puncte decisive pe liniile de operație ale acțiunii hibride (care sunt parțial realizate) și care nu vor necesita mult efort pentru atingerea acestor obiective.

Infrastructura, ca parte componentă a zonei urbane, are o importanță colosală pentru viața oamenilor. Ea este însă extrem de vulnerabilă atât la efectele fenomenelor naturale (cosmice, geofizice, climatice etc.), cât și, mai ales, la acțiunile ostile și distructive ale oamenilor. În războaiele din toate timpurile ale oamenilor împotriva oamenilor, primele care au fost vizate (create, construite, folosite sau distruse), în funcție de condițiile concrete ale confruntării, au fost infrastructurile.

Infrastructurile urbane sunt acele sisteme care sprijină locuitorii din mediul urban și economia acestora. Ele formează o legătură esențială între terenul fizic și societatea urbană. În timpul acțiunilor militare hibride, refacerea sau repararea infrastructurii urbane va fi adesea decisivă pentru îndeplinirea misiunii. Pe timpul acțiunilor de luptă urbane, distrugerea, controlul fără, sau cu protejarea părților vitale ale infrastructurii, poate fi o operație de modelare, pentru a izola o amenințare de sursele potențiale de sprijin.

O forță militară care operează într-o zonă urbană va avea nevoie de apă din zonă, energie electrică, precum și surse de combustibil, pentru a sprijini forțele sale. Acest lucru este valabil mai ales atunci când bazele sau instalațiile sale sunt situate în afara zonei. Izolând de adversar aceste surse, l-ar putea obliga să genereze propria energie electrică și să transporte propria sa apă sau combustibil din afara zonei urbane. Toate acestea i-ar putea îngreuna acțiunile. Excluderea accesului forțelor adversarului de la posturile de radio și televiziune sau alte elemente de infrastructură critică este esențială pentru contracararea acțiunii hibride.

În zona urbană pot exista sute de sisteme ale infrastructurii. Fiecare sistem are un rol esențial în buna funcționare a zonei urbane. Simple sau complexe, toate sistemele se încadrează în șase mari categorii (Figura nr. 3).

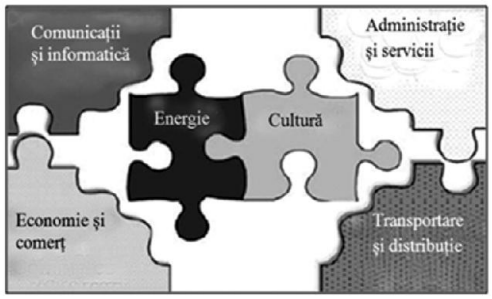

Figura nr. 4. Aspectele cheie ale societății urbane.

Sursa: traducere din limba engleză din [4, p. 2-19].

Comandantul ar trebui să analizeze cele mai importante instalații din fiecare categorie și să determine rolul și importanța acestora în toate fazele operației urbane hibride. Deoarece există multe interferențe între sistemele de infrastructură, pentru a stabili un curs de acțiune este necesar de analizat fiecare sistem, individual sau în raport cu altele.

Neutralizarea sau ocuparea de către adversar a oricărui element din aceste sisteme poate avea un impact esențial asupra operațiunilor viitoare și a locuitorilor din mediul urban.

Ca forme și procedee de atac asupra infrastructurii în conflictul hibrid din estul Ucrainei, care implică toate componentele urbane, putem exemplifica acțiunile militare hibride ale armatei Federației Ruse, după cum urmează:

- în data de 23 februarie 2014, mitingul ilegal în Sevastopol a „ales" așa-numitul „primar al poporului", iar la 24 februarie 2014, vehicule militare blindate rusești au blocat toate intrările spre Sevastopol;

- în noaptea de 26 februarie 2014, un grup de ceretare-sabotaj al forțelor speciale aeroportuare rusești a sosit de la Sevastopol în uniforme fără însemnele distinctive și a capturat clădirile Consiliului Suprem și Consiliul de Miniștri al Crimeii în Simferopol. Ei au arborat drapele rusești și au ridicat baricade în fața clădirilor;

- în dimineața zilei de 27 februarie 2014, militarii ruși au instalat puncte de control la istmul Perekop și la peninsula Chonhar care leagă Crimeea de teritoriul Ucrainei. Cazacii, care au sosit mai devreme, au acționat împreună cu militarii ruși;

- la 28 februarie 2014, forțele militare speciale ale Federației Ruse, fără însemne distinctive, au capturat aeroporturile din Simferopol și Belbek (Sevastopol). Unsprezece elicoptere MI-24 de luptă rusești au pătruns în spațiul aerian al Crimeii dinspre Rusia, iar opt avioane militare de transport IL-76 au aterizat pe aerodromul Gvardeyskoye din Simferopol. A fost anunțat că avioanele vor ateriza la fiecare cincisprezece minute, fără acordul sau participarea grănicerilor ucraineni. Câteva zeci de vehicule blindate rusești de tip „Tigru", precum și alte categorii de echipamente și armament, care anterior nu au fost observate la unitățile flotei ruse în Crimeea, s-au deplasat de la Sevastopol și Gvardeyskoye în direcția Simferopol. Bărbați înarmați neidentificați au înconjurat unitățile Serviciului Frontierei de Stat din Balaklava;

- pe data de 3 martie 2014, militarii ruși au început să blocheze toate unitățile și bazele militare ucrainene din Crimeea, acțiune care a continuat până la 25 martie 2014;

- comandantul flotei ruse din Marea Neagră, amiralul Alexander Vitko, a ordonat armatei ucrainene să se predea către data de 26 martie ora 5 a.m., că, de altfel, se vor confrunta cu atacuri asupra tuturor unităților și bazelor din Crimeea. Acest ultimatum a fost transmis pentru tot personalul militar ucrainean de către soldații ruși. O navă cu rachete a flotei ruse a blocat mai multe ieșiri în mare din

golful Sevastopol pentru navele ucrainene, inclusiv ieșirea Balaklava. Alte două vase rusești au blocat baza navală ucraineană Donuzlav, situată la nord de Yevpatoria;

- la 8 martie, o sută de așa-numite trupe de „auto-apărare", echipate cu arme automate, veste antiglonț și stații radio portabile, au sosit în trei autobuze la comisariatul militar din Simferopol și au instalat mitraliori la toate etajele. Această unitate de „autoapărare" a fost condusă de un general pensionar care s-a identificat ca fiind un consilier al guvernului din Crimeea [1]. Din șirul evenimentelor putem observa că zonele urbane – elementele teren, societate și infrastructură au fost în aceeași măsură ținte ale atacului acțiunii militare hibride. În opinia noastră, comportamentul și atitudinea societății au jucat rolul cel mai important la atingerea obiectivelor politice și militare.

CONCLUZII

În ultimele decenii, Republica Moldova este în proces continuu de urbanizare ca urmare a sărăciei și migrației la muncă a populației peste hotarele republicii în țările vecine din Est și Vest.

Din punctul de vedere al acțiunilor militare hibride, estimăm că zonele urbane vor prezenta un interes deosebit pentru adversar. În acest caz, analiza din timp a mediului urban cu subsistemele: teren, societate și infrastructură devine decisivă la prevenirea și contracararea acțiunii militare hibride în zonele urbane.

În acest context, este important să se analizeze mediul urban la nivel operativ și tactic. Corelarea acestor analize și luarea măsurilor respective vor preveni o eventuală acțiune militară hibridă.

O importanță operativă deosebită o capătă zonele urbane care au statut de municipiu cu importanță politică, militară, administrativă și cu populație loială (simpatizantă) statului adversar. În cazul unei acțiuni hibride asupra zonelor urbane ale Republicii Moldova, societatea urbană, în mod special comportamentul acesteia, va fi centrul de greutate al acțiunii atât pentru forțele proprii, cât și pentru adversar. De aceea este important de a se lua în considerare elementele etnie și cultură, care pentru acțiunea militară hibridă sunt de importanță majoră și care vor exploata divergențele de opinie, valori etc. dintre grupurile etnice.

La nivel de guvern este necesar să se ia un set de măsuri concrete pentru a contracara influența propagandei ruse asupra minorităților sau celor care dețin cetățenia rusă. De asemenea etniile trebuie integrate pe deplin în societate, pentru a exclude dezacordul acestora cu autoritățile statului.

Minoritățile, în mod special cele din zonele urbane, trebuie integrate în societate, cultural și economic, pentru a exclude discriminarea acestora, care poate fi exploatată de adversar la îndeplinirea obiectivelor acțiunii militare hibride.

În conflictul din estul Ucrainei, când Federația Rusă a adoptat acțiunea militară hibridă în vecinătatea sa apropiată pentru a crea dezacordul dintre autoritățile centrale ale statului și populația sa, diaspora rusă a devenit o sursă potențială de tensiune. Aceasta s-a transformat într-un punct de presiune care a putut fi ușor de exploatat și țintit de propaganda rusească.

Infrastructurile ca parte componentă a zonelor urbane sprijină locuitorii din mediul urban și economia acestora. Ele formează legătura esențială între terenul fizic și societatea urbană. În timpul acțiunilor militare hibride, ocuparea acestora este de importanță majoră pentru adversar. Acest fapt impune ca obligatorie protecția acestora pentru contracararea acțiunilor militare hibride.

Toate elementele puterii (diplomatic, informațional, militar și economic) ale statului Republica Moldova prezintă vulnerabilități strategice, politice, economice, sociale și de infrastructură, care sunt ușor de angajat cu acțiunea militară hibridă care poate servi intereselor Federației Ruse.

În acest context, socotim necesar ca, la nivel interministerial, să se inițieze procesul de planificare a acțiunilor militare de prevenire și contracarare a unui eventual atac militar hibrid asupra țării noastre. De asemenea, este important să luăm în considerare că avem un regim separatist și trupe de ocupație străine pe teritoriul Republicii Moldova, fapt care face mai multidimensională reacția noastră de prevenire și răspuns la amenințările militare hibride.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Andrii Klymenko, Atlantic Council, Human Rights Abuses in Russian-occupied Crimea , March 2015.
2. András Rácz. Russia's Hybrid War in Ukraine, Breaking the Enemy's Ability to Resist. The Finnish Institute of International Affairs, Published 16.6.2015.
3. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, Statistica Teritorială, 2013, în: http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=103, (accesat la 04.05.2015).
4. FM 3-06.11 Combined arms operations in urban terrain, Headquarters Departament of the Army Washinton, DC, 2002, 643 p.
5. per Concordiam, Vol. 7, Special Edition - Apr 22nd 2016, în: http://www.marshallcenter.org/mcpublicweb/en/nav-publications-per-concordiam-on-pw-en.html, (accesat la 04.05.2015).
6. Proiectul strategiei securității naționale a Republici Moldova, în: http://www.presedinte.md/app/webroot/proiecte/SSN16.pdf, (accesat la 04.05.2015).
7. Иваньков П. А., Захаров Г. В., Местность и ее влияние на боевые действия войск, Воениздат, 1969 280 с.
8. http://www.romanialibera.ro/economie/finante-banci/cati-bani-trimit-moldovenii-din-strainatate-in-tara-218681 (accesat la 04.05.2015).
9. http://bani.md/statistica--cati-oameni-erau-in-moldova-la-1-ianuarie-2016-datele-difera-considerabil-de-cele-preliminare-de-la-recensamant---69801.html (accesat la 04.05.2015).
10. http://www.financiarul.ro/newfin/kremlinul-extinde-dreptul-la-cetatenia-rusa-pentru-transnistria (accesat la 04.05.2015).
11. https://mariusmioc.wordpress.com/2016/04/06/propunere-de-curatire-etnica-a-transnistriei-in-folosul-rusiei-dar-pe-cheltuiala-romaniei-prezentata-propagandistic-ca-slujind-ideea-nationala-romaneasca/ (accesat la 04.05.2015).

DESIGNUL MILITAR: PROCES EFICIENT LA NIVEL OPERAȚIONAL

Motto: „Noi eșuăm des nu din cauza că soluționam eronat problemele care ne stau în față, ci din cauza că nu stăm cu fața la problemele ce necesită a fi soluționate" [7].
Russell L. Ackoff (1919–2009), savant american

Sergiu CIRIMPEI[1]

MILITARY DESIGN: AN EFFICIENT PROCESS ON THE OPERATIONAL LEVEL

It is difficult to resolve the basic problems within the complex environment. Even if the methodology of military design is not a magic solution, once being institutionalized, the success is not guaranteed, representing the conceptual planning process which helps to identify the main problems in the uncertain operational-strategic environment. Although the design is not a sufficient solution for planification process, in conditions of high uncertainity it becomes a necessary condition.
Keywords: military design, methodology, operational level, armed forces.

Ofițerii de planificare de nivel operațional-strategic se confruntă des cu dificultatea identificării problemelor de bază (*root problems*), cele care trebuie soluționate obligatoriu pentru a ajunge la starea finală dorită (end state). Deseori, aceste probleme de bază nu sunt vizibile sau nu pot fi ușor identificate. În locul lor însă ies în evidență problemele secundare (simptome) și astfel, pot induce în eroare planificatorii. Un proces eficient pentru asemenea cazuri este metodologia designului militar (ADM), deoarece ADM ajută la identificarea problemelor de bază în situații de incertitudine operațional-strategică și creează condițiile necesare pentru un proces de planificare detaliat (MDMP/PPO) mai eficient.

Unul din beneficiile principale ale ADM este identificarea problemelor de bază într-un mediu de incertitudine sporită [11]. Această „incertitudine sporită" poate fi generată atât de activitățile complexe care se desfășoară în mediul operațional, din lipsa de informații, cât mai ales din lipsa de claritate a directivelor/ordinelor primite de la eșaloanele superioare. Cu cât este mai superior eșalonul, cu atât sunt mai vage indicațiile. Acest fenomen este ceva normal, ceva caracteristic în majoritatea statelor. Liderii politici, atunci când dau indicații structurilor militare, încearcă să echilibreze aspectele militare cu alte aspecte ca legitimitatea, riscurile politice, coalițiile interne, interesul național și suportul popular. Incertitudinea respectivă însă creează obstacole pentru planificatorii de nivel operațional-strategic în a determina care totuși este problema de bază care trebuie rezolvată.

Spre exemplu, în 1994 Forțele Armate ale Federației Ruse au identificat greșit problema de bază pe care urmau s-o rezolve în Cecenia. Datorită misiunii incerte primite de la eșalonul superior (de a reinstitui controlul constituțional în Cecenia), dar și în lipsa informațiilor militare necesare, Forțele Armate ale Federației Ruse au dedus că ei urmau să distrugă o rezistență *convențională,* organizată de un număr mic de elemente cecene [3]. Problema de bază însa, a fost mișcarea de rezistență a

[1] *Sergiu CIRIMPEI, locotenent-colonel, Ministerul Apărării al Republicii Moldova.*

forțelor cecene, care s-au pregătit pentru un război *de gherilă*, în timp ce forțele Federației Ruse nu aveau capabilitățile dezvoltate la niciunul din elementele DOTML-PF (Doctrină, Organizare, Instruire, Materiale, Leadership, Personal, Facilități/Edificii). Ca rezultat, Forțele Armate ale Federației Ruse au folosit metode și tactici de luptă caracteristice unui război convențional similar cu „lupta în adâncime," doar că la o scară mai mică. Astfel, deși au ocupat terenul cheie – orașul Groznîi, Forțele Armate ale Federației Ruse nu au atins scopul/starea finală și, respectiv, nu au atins obiectivul politic.

Deși analiza în retrospectivă poate fi speculativă, totuși identificarea problemei de bază (insurgența și rezistența de gherilă), precum și abordarea situației în conformitate cu teoriile contra-insurgență/contrarevoluționare, putea aduce alt rezultat acelui război [14]. Exemple de identificare greșită a problemelor de bază și abordare necorespunzătoare pot fi regăsite și în acțiunile altor state, inclusiv a celor din Vest.

Pentru a confrunta asemenea situații, armata Statelor Unite a dezvoltat ADM [9]. Conform publicației doctrinale ADP 3-0, „ADM este o metodologie pentru aplicarea gândirii creative și critice pentru a înțelege, vizualiza și descrie probleme necunoscute, precum și concepții operaționale pentru a rezolva aceste probleme" [1]. Descrierea deplină a ADM este în afara scopului acestui articol, dar este important de menționat faptul că doctrina SUA identifică câteva activități de bază asociate cu ADM [2]:

1. Identificarea mediului operațional (starea curentă și starea dorită).
2. Identificarea problemei.
3. Dezvoltarea concepției operaționale.
4. Ajustarea situației /problemei/ concepției.

După cum demonstrează figura 1, planificatorii analizează starea/situația curentă, după care identifică starea/situația dorită, mai apoi identifică problema care previne forțele proprii să ajungă la starea/situația dorită, iar apoi dezvoltă concepția operațională pentru a ajunge la starea/situația dorită.

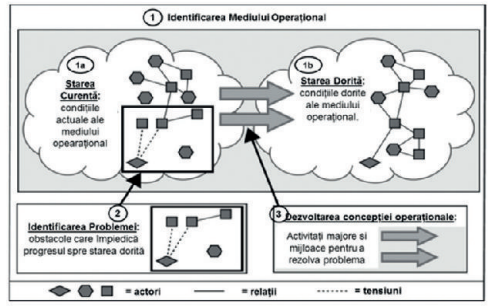

Figura1. Identificarea stării/situației curente, dorite, a problemei și a concepției operaționale *Army Techniques Publication (ATP) 5-0.1*, *Army Design Methodology* (Washington, DC: Department of the Army, 2015), 5-1.Tradus și modificat de autor.

La un nivel mai abstract, este evident că ADM nu reprezintă altceva decât o activitate pe care o facem de zi cu zi, fără poate a realiza acest lucru. În fiecare zi cunoaștem situația la momentul respectiv, știm unde vrem să ajungem sau ce vrem să obținem, analizăm obstacolele care ne stau în cale și ne gândim la metode/căi despre cum să trecem de acele obstacole. Exact aceasta este și metodologia designului. Diferența e că procesul este cu mult mai deliberat, iar sinteza mai minuțioasă, tehnicile sunt mai complexe și includ analiza conceptelor cheie asociate cu ADM [4].

Se poate spune că, pe parcursul istoriei, comandanții au avut succes și fără ADM sau fără oricare alt proces similar. Într-adevăr, un exemplu în acest sens este mareșalul William Joseph Slim, care în Campania din India-Burma (cel de-al Doilea Război Mondial) a reușit să transforme înfrângerea în victorie fără a cunoaște

detalii despre design. Totuși metodologia lui Slim de a analiza situația și indicațiile eșalonului superior demonstrează un mod de gândire foarte similar cu ADM. El permanent analiza starea curentă, starea dorită, obstacolele și potențialul concept pentru atingerea stării dorite; iar dacă era necesar – făcea ajustări [13].

Deși se poate argumenta că Slim a fost un geniu, la baza succesului său a stat, mai probabil, pe lângă stilul său de leadership, modul de gândire similar cu designul. După cum afirmă Dietrich Dorner, „abilitatea de a face față problemelor în modul cel mai adecvat este semnul distinctiv mai degrabă al înțelepciunii, dar nu al geniului" [5]. Astfel, efortul depus în timpul designului contribuie la înțelegerea mediului operațional, al problemelor și potențialelor concepte operaționale pentru a rezolva problemele identificate. ADM reprezintă un proces conceptual de planificare. Mai mult ca atât, toate produsele care rezultă din ADM servesc drept bază pentru planificarea detaliată (MDMP/PPO/etc.).

Odată cu identificarea problemei de bază, ADM creează condiții favorabile pentru un proces de planificare detaliat (MDMP/PPO) mai eficient. ADM reprezintă un proces de planificare conceptual descriptiv, adică atât metodologia, cât și teoriile, metodele și conceptele pe care planificatorii le aplică în timpul ADM pot fi ajustate la particularitățile situației, la personalitățile grupului de planificare și ale timpului avut la dispoziție. Acest proces creează condiții pentru procesul de planificare detaliat (MDMP/PPO) [10]. Astfel, planificatorii identifică problema de bază și dezvoltă o concepție operațională, care apoi, în timpul planificării detaliate, este transformată în cursuri de acțiune (COA). Trebuie menționat că atât procesul de planificare conceptual (ADM), cât și cel detaliat (PPO/MDMP/etc.) sunt procese interactive, adică ADM poate fi inițiat înainte de MDMP/PPO, odată cu MDMP/PPO, sau după inițierea MDMP/PPO. În același timp, planificatorii pot crea grupuri de lucru care fac ajustările necesare pe întreg parcursul procesului de planificare (conceptual și detaliat). Figura 2 arată că planificatorii pot trece de la MDMP/PPO la ADM și invers, în funcție de particularitățile situației.

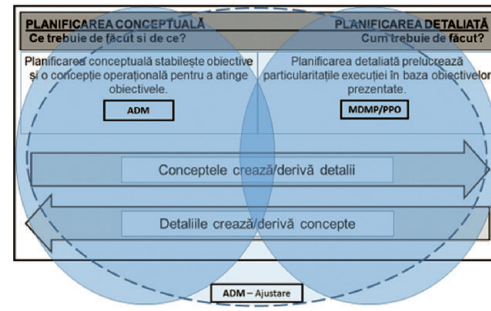

Figura 2. Combinarea planificării conceptuale și detaliate. *Army Techniques Publication (ATP) 5-0.1*, *Army Design Methodology*, Washington, DC: Department of the Army, 2015, 1-3. Modificat și tradus de autor.

Fără a intra în detaliile procesului de planificare al Armatei Naționale, este cert faptul că orice proces de planificare conține elemente ale designului. Astfel, procesele de planificare stipulează că planificatorii operaționali trebuie să înțeleagă complexitatea și scopurile strategice, să aplice corelarea intersistemică, să înțeleagă interdependența și dinamica dintre actorii/variabilele sistemului etc. Totuși procesele de planificare detaliate (PPO, MDMP) nu examinează problema de bază în amănunte. De cele mai dese ori, în PPO, MDMP problema este dată, sub o formă sau alta, de către eșalonul superior. La nivel operațional însă, de multe ori, problema este necunoscută, iar misiunea poate fi vagă din motive obiective. În asemenea cazuri, se poate de asumat

că produsele designului vor fi generate pe timpul planificării detaliate. Această ipoteză însă implică un risc, deoarece, fără o analiză deliberată a problemei, planificatorii pot omite neintenționat importante particularități, interdependente, oscilații ale sistemului, fenomene emergente, efecte secundare, sau pot omite cu vederea necesitatea propunerii pentru implicarea altor instrumente ale puterii în stat întru atingerea stării finale. Prin urmare, poate exista un gol cognitiv în procesul operațional și acest gol este creat de lipsa planificării conceptuale la nivel operațional-strategic. Respectiv, ADM poate completa acest gol și poate informa planificarea detaliată (MDMP/PPO).

Obstacolul principal în instituționalizarea ADM va fi dilema privind eficiența acestui proces [8]. Pentru a putea executa un design militar eficient, la fel ca și în cazul designului civil, este necesitate de timp. Inițial ar putea exista chiar un „paradox al studierii" similar cu ce se confruntă studenții școlilor civile de design. Conform lui Donald A. Schoen, viitorii designeri trebuie să înceapă a face design chiar dacă inițial nu înțeleg procesul pe deplin; ei învață să facă design doar făcând design [12]. Exact prin aceste etape incipiente vor trebui să treacă și planificatorii operaționali. Ei vor învăța designul după ce vor începe să facă design. Prin urmare, este important de instituționalizat designul, beneficiile vor urma. Totodată, după cum a comentat generalul James N. Mattis în 2009, „designul nu substituie procesul de planificare, dar procesul de planificare este incomplet fără design" [6].

În concluzie, soluționarea problemelor de bază într-un mediu complex este dificilă. Chiar dacă ADM nu este o soluție magică și, odată instituționalizat, nu va garanta succesul, totuși ADM reprezintă un proces de planificare conceptual care ajută identificarea problemelor de bază într-un mediu operațional-strategic incert. Prin aceasta, ADM creează condițiile necesare pentru un PPO/MDMP mai eficient și, respectiv, facilitează operațiile pe care unitățile militare urmează să le execute. Deși designul nu este o condiție suficientă pentru procesul de planificare, în situații de incertitudine sporită – designul este o condiție necesară.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Army Doctrine Publication (ADP) 3-0, *Unified Land Operations*, Washington, DC: Government Printing Office, 2011, 10.Tradus de autor.

2. *Army Techniques Publication (ATP) 5-0.1*, *Army Design Methodology*, Washington, DC: Department of the Army, 2015, 1-3.Tradus de autor.

3. Arquilla J., Karasik T., *Chechnya: A Glimpse of Future Conflict?*, *Studies in Conflict & Terrorism* 22, (1999): 208.Tradus de autor.

4. Câteva dintre conceptele ADM sunt: arta operațională, gândirea critică și creativă, colaborarea și dialogul, corelarea intersistemică, modelarea vizuală, crearea narativului. „**Arta operațională** constă în atingerea obiectivelor strategice în totalitate sau parțial, prin aranjarea acțiunilor tactice în timp, spațiu și scop (ADP) 3-0... **Gândirea critică** este modalitatea de gândire deliberată despre ce trebuie de crezut/făcut ca răspuns la anumite observații, experiență, argumente, expresii verbale și scrise. Gândirea critică implică contestarea și punerea la îndoială (în mod colegial și respectuos) a informațiilor, ipotezelor, concluziilor și opiniilor pentru a interpreta date și informații, pentru a evalua dovezi, precum și pentru a clarifica anumite scopuri… **Gândirea creativă** examinează problema dintr-un punct de vedere nou, pentru a crea soluții inovative… **Colaborarea** reprezintă două sau mai multe persoane/organizații care lucrează

împreună întru atingerea scopurilor comune prin schimb de cunoștințe și consens… **Dialogul** este o metodă de colaborare care implică schimbul sincer (și respectuos) de idei și opinii între participanți și încurajează discuții pe temele unde există dezacord… **Corelarea intersistemică** este procesul destinat înțelegerii despre cum anumite părți ale unui sistem funcționează și se influențează reciproc ca parte a unui întreg mai mare a sistemului propriu-zis]. Este o concepție privind rezolvarea chestiunilor care percep problemele respective ca fiind parte a sistemului mai mare și aceste probleme sunt interdependente. Înțelegând părțile componente și problemele într-un sistem în relație una cu alta (nu în izolare), planificatorii pot să dezvolte o concepție pentru a rezolva problema identificată… **Modelarea vizuală** este reprezentarea vizuală, bazată pe deducția logică, și ajută dezvoltarea gândirii critice în înțelegerea situației… **Narativul** este o descriere care dă sens/explicație anumitor indivizi, obiecte, sau evenimente…" ATP 5-0.1, 1-5 – 1-10. Tradus și modificat de autor.

5. Dörner D., *The Logic of Failure: Why Things Go Wrong and What We Can Do to Make Them Right*, New York, NY: Metropolitan Books, 1996, p. 193. Tradus de autor.

6. Evans M., *Centre of Gravity Analysis*, In: *Joint Military Planning and Design: Implications and Recommendations for the Australian Defense Force*, p. 95. Tradus de autor.

7. Gharajedaghi J., *Systems Thinking: Managing Chaos and Complexity: A Platform for Designing Business Architecture*, 2nd ed. (New York, NY) Elsevier, 2006), p. 126. Tradus de autor.

8. Instituționalizarea este procesul când anumite acțiuni repetate sunt standardizate de către instituții/actori. Berger P., Luckman T., *The Social Construction of Reality: a Treatise in the Sociology of Knowledge*, New York, NY: Doubleday, 1966, p. 54. Tradus de autor.

9. Începând cu 2001, Școala de Studii Militare Avansate (SAMS) a devenit promotorul principal al științei complexității în general și al designului operațional, în particular în cadrul Armatei SUA. Evans M., *Centre of Gravity Analysi,* în: *Joint Military Planning and Design: Implications and Recommendations for the Australian Defense Force*, *Security Challenges* 8, Winter 2012, p. 91. Tradus de autor.

10. Planificarea conceptuală implică înțelegerea mediului operațional și a problemei, determinarea stării finale și vizualizarea unei concepții operaționale pentru a atinge acea stare finală. Planificarea detaliată, la rândul său, transformă concepția operațională într-un plan detaliat, complet și practic. ATP 5-0.1, 1-3. Tradus de autor.

11. Problema de bază la nivel operațional este problema dintre situația curentă și situația dorită. Această problemă necesită acțiune militară pentru a fi rezolvată. TRADOC Pamphlet 525-5-500, *Commander's Appreciation and Campaign Design*, Fort Monroe, VA: Training and Doctrine Command, 2008, p. 8. Tradus de autor.

12. Schoen D., *Educating the Reflective Practitioner: Toward a New Design for Teaching and Learning in the Professions*, San Francisco: Jossey-Bass, 1987, p. 93.Tradus de autor.

13. Slim V., *Defeat into Victory: Battling Japan in Burma and India, 1942-1945*, New York, NY: Cooper Square Press, 2000, p. 27-37, 115, 177-178, 209, 309, 380, 393, 411. Tradus de autor.

14. Teoriile contrarevoluționare/contra-insurgență propun o abordare neliniară, axată pe linii de efort nespecifice operațiilor convenționale. Aceste teorii propun acțiuni precum securizarea primordială a zonelor mai loiale și ulterior avansarea operațiilor în zonele mai ostile, obținerea suportului populației și dislocarea băștinașilor ostili. McCuen J., *The Art of Counter-Revolutionary War*, St. Petersburg, FL: Hailer Publishing, 2005, p. 167. Tradus de autor.

ANALIZA CHELTUIELILOR BUGETARE PENTRU APĂRAREA NAȚIONALĂ

Iurie PÎNTEA[1]
Iurie MORCOTILO [2]

ANALYSIS OF BUDGET EXPENDITURES FOR NATIONAL DEFENSE

From the budgetary point of view, the field of the the national defense has many in common with the other public sectors. The principal difference, most of all, may exist only in the degree of confidentiality and secret of some budget expenses, which have to be justified and subjected to control from the part of Legislative Power. On the base of the efficient and professional army construction lays the highly developed and completely implemented financial management of public finances.

Keywords: expenditures, budget, defense, legislation, Republic of Moldova.

Apărarea națională este un serviciu public al cărui beneficiari sunt toți cetățenii Republicii Moldova. În mare parte, prestarea acestui serviciu este asigurată de către stat prin intermediul forțelor armate. De capacitatea acestora de a asigura prestarea serviciului de apărare depinde integritatea și existența fizică a statului și cetățenilor, deci costurile de finanțare a armatei sunt net inferioare beneficiilor de securitate și economice. Totodată, cuantumul banilor publici destinați finanțării sectorului de apărare trebuie să ia în calcul un set de factori importanți, precum mediul de securitate al țării, capacitățile statului de finanțare, eficiența utilizării banilor publici, dar și consensul național privind acest subiect.

În Republica Moldova, importanța armatei pentru stabilitatea și dezvoltarea țării este subestimată atât la nivel guvernamental, cât și la nivel de societate. Faptul dat se manifestă atât prin lipsa discuțiilor în spațiul public asupra rolului armatei, cât și în subfinanțarea cronică a instituției respective pe parcursul mai multor ani. Situația a ajuns la o așa stare că țara noastră alocă pentru apărare sub 0,4% din PIB, cu mult mai puțin decât în toate țările din regiunea Europei Centrale și de Est, noi plasându-ne pe ultimul loc. Și această tendință se menține deja câteva decenii, în pofida faptului că există un conflict înghețat pe teritoriul țării și a logicii militare de a cheltui pentru apărare cel puțin același cuantum cât și în țările vecine. De asemenea, rolul armatei în țara noastră nu a fost revizuit nici după agravarea situației de securitate din regiune, deși există o necesitate de a mări cheltuielile pentru acest domeniu.

Majorarea finanțării armatei trebuie să fie însoțită de un proces comprehensiv de analiză și planificare a sectorului apărării. Decizia de a crește finanțarea trebuie să vină doar după analiza mediului de securitate, studierea capacităților militare de a face față provocărilor respective, precum și posibilităților de finanțare ale statului. Republica Moldova, având deja o balanță deficitară a finanțelor publice, care se va ciocni în viitorul apropiat cu noi presiuni, necesită să maximizeze eficiența cheltuielilor în domeniul apărării, care nu este posibilă fără o analiză și transparență a domeniului dat. Amânarea în timp a procesului de reformare structurală și financiară

[1] *Iurie PÎNTEA , Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”.*
[2] *Iurie MORCOTILO , Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”.*

a armatei doar va mări riscurile de securitate națională și va avea, inclusiv, cheltuieli economice pentru dezvoltarea ulterioară a țării.

Cadrul general al apărării naționale

Volumul și calitatea bugetului apărării depind de următoarele elemente cheie:

1. Politicile în domeniul apărării
2. Rolul, calitatea și eficiența instituțiilor cu responsabilități și atribuții în formarea, executarea și utilizarea resurselor destinate apărării și implementării politicii de apărare
3. Calitatea și eficiența procesului bugetar.

O evaluare succintă a acestor elemente cheie indică asupra existenței unor probleme sistemice majore în cadrul de politici în domeniul apărării naționale.

Politicile în domeniul apărării sunt determinate de un set logic de acte legislative și normative cu obiective și conținut bine determinat. Reieșind din structura, modul de organizare și distribuirea responsabilităților în cadrul unui stat democratic, politica de apărare include următoarele documente obligatorii:

1. Constituția Republicii Moldova
2. Strategia securității naționale
3. Carta Albă (a securității și apărării naționale)
4. Strategia militară națională (Strategia apărăii naționale)
5. Planuri strategice și operaționale de întrebuințare a forțelor
6. Programe de constituire, dezvoltare, modernizare și pregătire a forțelor componente.

Strategia securității naționale (SSN) definește interesele și obiectivele politicilor de securitate națională, prezintă evaluarea mediului de securitate, identifică factorii de risc din mediul intern și internațional, determină direcțiile de acțiune și principalele mijloace pentru asigurarea securității naționale. Strategia are un orizont de evaluare pe termen mediu de 4 ani și o perspectivă pe termen lung cuprinzând estimarea resurselor ce vor fi alocate pentru realizarea obiectivelor de securitate și apărare.

În unele state europene, pentru asigurarea realizării prevederilor Strategiei securității naționale, Guvernul elaborează Carta Albă a securității și apărării naționale, prin care stabilește:

- Obiectivele politicii de apărare pentru perioada de guvernare;
- Obiectivele și sarcinile principale ale instituțiilor angajate în realizarea securității și apărării naționale;
- Structura de forte actuală si viitoare;
- Misiunile si cerințele specifice pentru Forțele Armate (FA);
- Măsurile și acțiunile ce urmează să fie întreprinse de acestea, resursele naturale, umane, materiale, financiare și de altă natură pe care urmează să le asigure anual pentru constituirea și pregătirea forțelor participante la apărarea națională și la asigurarea securității, conform misiunilor ce le revin.

Carta Albă a securității și apărării naționale a Guvernului vizează aceeași perioadă de valabilitate ca și SSN și se înaintează spre aprobare Parlamentului odată cu sau la două-trei luni de la acordarea votului de încredere.

Pe baza SSN, a Programului de guvernare și a Cartei Albe a securității și apărării naționale, celelalte instituții publice cu atribuții în domeniul apărării, ordinii publice și securității naționale elaborează strategii, programe și planuri departamentale proprii, menite să realizeze obiectivele și interesele de securitate națională.

Strategia militară națională (SMN) sau Strategia apărăii naționale (SAN) stabilește obiectivele militare naționale, potențialele riscuri si amenințări militare la adresa

țării, conceptele strategice și operaționale pentru îndeplinirea acestor obiective, volumul, structura și modul de alocare a resurselor necesare apărării armate, structura forțelor, misiunile, organizarea, dotarea, criterii de instruire și de operativitate, sprijinul logistic și nevoile de infrastructură necesare organismului militar în vederea realizării obiectivelor naționale de securitate, concepția de pregătire și angajare în acțiuni militare a FA, măsurile necesare în vederea îndeplinirii angajamentelor de cooperare, parteneriat, asumate pe plan internațional.

Pe baza documentelor sus-menționate, Ministerul Apărării (MA) și Ministerul Afacerilor Interne elaborează propriile planuri strategice și operaționale de întrebuințare a forțelor (1) și programe de constituire, dezvoltare, modernizare și pregătire a forțelor componente (2).

Planurile strategice și operaționale de întrebuințare a forțelor cuprind misiunile componentelor FA (categoriilor de forțe), în condiții de pace, de criză și de război, scenariile probabile în care aceste misiuni vor fi îndeplinite, modalitățile de acțiune pentru executarea acestora. Din afirmațiile reprezentanților MA, planurile strategice și operaționale de întrebuințare a forțelor sunt elaborate periodic și sunt aprobate de către Președintele Republicii Moldova – Comandant Suprem al Forțelor Armate.

Programele de constituire, modernizare și pregătire a forțelor cuprind măsurile și acțiunile concrete ce se execută pentru organizarea și înzestrarea unităților militare, pregătirea comandamentelor și unităților, asigurarea sprijinului logistic și a rezervelor pentru mobilizare și război, crearea și întreținerea infrastructurii pentru acțiuni militare, participarea la acțiuni de cooperare internațională etc. Programele se elaborează pentru o perioadă de 4 ani, cu o perspectivă pe termen lung, se aprobă de Parlament, se completează și se actualizează în raport cu stadiul de execuție. Până la momentul actual, în Republica Moldova nu există programe de constituire, modernizare și pregătire a forțelor aprobate de Parlament.

Planificarea bugetară

Din perspectiva bugetară, domeniul apărării naționale are multe în comun cu restul sectoarelor publice. Distincția principală, în mare parte, poate exista doar în gradul de confidențialitate și secretizare a unor cheltuieli bugetare, care trebuie să fie argumentate și supuse unor controale din partea Legislativului. Deci la baza construcției unei armate eficiente, efective și profesionale trebuie să stea un sistem de management financiar al finanțelor publice (SMFP) bine dezvoltat și implementat integral.

Unul din elementele cheie ale SMFP este planificarea bugetară. Conform celor mai bune practici internaționale ce țin de procesul bugetar în domeniul apărării, planificarea cheltuielilor pentru domeniul respectiv trebuie să fie efectuată pe termen scurt, mediu și lung, cuprinzând o perioadă de până la zece ani [7]. Cruciale însă sunt definitivarea și argumentarea din punct de vedere financiar a obiectivelor pe termen lung pentru construcția forțelor armate. Această planificare stă la baza întregului proces de alocare a resurselor financiare și se face în baza analizelor și strategiilor sectoriale de dezvoltare.

În prezent, în Republica Moldova, practic, nu se efectuează planificarea strategică pentru forțele armate. Unicul document de care se poate ghida MA este SSN, adoptată la 28 iulie 2010 [1]. Acest document însă a rămas nefinalizat, neimplementat și fără oricare efecte juridice și practice. Prevederile cheie ale acestui document (elaborarea în termen de trei

luni a planului de acțiuni pentru implementarea strategiei, elaborarea planurilor și strategiilor departamentale, reformarea Consiliului Suprem de Securitate, evaluarea sistematică a procesului de implementare a strategiei etc.) au rămas nerealizate. De asemenea, nu a fost elaborată SMN și o nouă Doctrină Militară, deși rămâne în vigoare doctrina aprobată tocmai în anul 1995, ea având o utilitate nulă din punctul de vedere al aplicabilității, deoarece este moral învechită [2].

Mai multe eforturi de redresare a situației cu planificarea strategică au dat eșec în ultimul deceniu. Prima încercare a fost aprobarea în anul 2002 a Concepției reformei militare, care presupunea un proces radical de modernizare a armatei naționale către finele anului 2014 [3]. În cadrul acestui proces a fost lansată și Analiza strategică a apărării (ASA) către finele anului 2007, având scopul de analiză comprehensivă a sistemului de apărare din Republica Moldova [6]. Deja în baza ASA trebuia să fie elaborată și publicată SMN și Cartea Albă a apărării, în care sunt aduse argumentele bugetare de construcție a armatei pe termen mediu și lung. În pofida faptului că a fost finalizat raportul prealabil al ASA în anii 2010-2012, el n-a fost publicat, deși se planifica o versiune pentru publicul larg. De asemenea, nu s-au întreprins măsuri de evaluare a procesului de reformare a armatei, lansat în anul 2002.

În lipsa unei abordări strategice, MA recurge la planificarea cheltuielilor bugetare doar pe termen scurt și mediu. Pe termen mediu, cheltuielile pentru apărare, ca și pentru restul sectoarelor publice, se planifică în procesul de elaborare a Cadrului bugetar pe termen mediu (CBTM). Deși în acest proces, începând cu anul 2011, au început să fie elaborate strategii sectoriale cu detalieri pe programe de cheltuieli, din anul 2013 ele nu mai sunt publicate. Conform strategiei sectoriale publicate, alocările bugetare pentru apărarea națională sunt distribuite pe șapte programe de cheltuieli – I. Elaborarea de politici și management în domeniul apărării; II. Forțe terestre; III. Forțe aeriene; IV. Operațiuni în afara țării; V. Comunicații și informatică; VI. Sprijin Armatei Naționale; VII. Învățământ superior [4]. De asemenea, aceste programe din CBTM stau și la baza programelor de cheltuieli din bugetele anuale.

Programele bugetare anuale au, la rândul lor, unele deficiențe ce țin de structura acestora. Acest argument se referă preponderent la indicatorii de performanță identificați în cadrul subprogramelor bugetare pentru apărare. Astfel, la indicatorii de eficiență ca unitate de măsură sunt indicate cheltuielile de instruire pe o persoană, dar nu sunt indicate, de exemplu, numărul de ore de instruire, numărul de manevre, numărul de ore de zbor pentru piloții din forțele aeriene etc.

Finalmente, programarea bugetară anuală și cea pe termen mediu poartă un caracter situațional. Alocările bugetare conform programelor folosite sunt orientate exclusiv către conservarea actualei structuri a AN. De fapt, fără adoptarea unor documente strategice de planificare nu se va putea da un răspuns clar la întrebarea ce armată construim și ce dorim să obținem. Această abordare reduce semnificativ din eficiența cheltuielilor bugetare, deoarece statul alocă bani exclusiv pentru întreținerea unor forțe armate doar ca atribut al suveranității, dar nu și de apărare a teritoriului său, misiunea de bază a oricăror forțe militare.

Executarea bugetară

Pe parcursul ultimului deceniu, finanțarea sectorului apărării naționale nu a fost uniformă. Odată cu lansarea Concepției reformei militare în anul 2002, au crescut și alocările bugetare pentru apăra-

re, atingând nivelul maxim de 0,61% din PIB în anul 2008. După o reducere semnificativă a finanțării în anii 2009–2010, alocările în termene nominale au început să crească din nou, depășind în anul 2014 nivelul maxim înregistrat în 2008. Totodată, cheltuielile în termene reale s-au recuperat nesemnificativ după 2010 și nu au atins nivelul maxim precedent. De asemenea, în perioada respectivă, ponderea alocărilor pentru apărare în PIB și în total cheltuieli bugetare a stagnat la un nivel cu mult mai jos decât în perioada anterioară (Figura 1). Aceste evoluții vorbesc despre pierderea interesului din partea executivului pentru reformarea sectorului dat și că finanțarea altor sectoare a crescut cu mult mai rapid.

Figura 1. Dinamica cheltuielilor bugetare pentru apărare în termene absolute (mil. lei, axa din stânga) și termene relative (%, axa din dreapta)

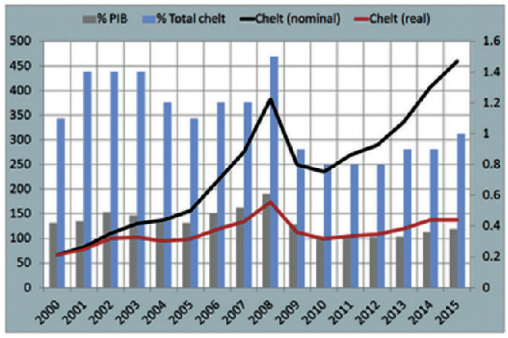

Finanțare apărării în Republica Moldova este cu mult mai joasă decât la toate țările din regiune. Astfel, în anul 2015 Republica Moldova era devansată la capitolul ponderii cheltuielilor militare în PIB de toate țările din Europa Centrală și de Est, precum și cele din CSI (Figura 2). De asemenea, alocările pentru acest domeniu la noi în țară sunt cele mai mici în comparație și cu alte țări neutre, precum și din punct de vedere al intensității cheltuielilor respective per cap de locuitor (Anexa 1) [8].

Un rol important, pe lângă volumul total de finanțare a apărării, îl joacă și structura cheltuielilor bugetare în cadrul acestui sector. Importanța acestui factor crește și mai mult în condițiile când există constrângeri bugetare, fiind necesar de alocat finanțare prioritar pentru menținerea capacităților de luptă ale armatei. În cazul când nu sunt documente strategice de planificare și nu s-au întreprins analize cost-beneficiu, este greu de spus care sunt componentele prioritare de cheltuieli pentru AN. Totodată, mai jos se vor analiza cheltuielile bugetare pentru apărare prin prisma că trebuie să fie maximizate cheltuielile pentru unitățile de luptă ale AN, capabile la moment să îndeplinească apărarea nemijlocită a țării. Pentru aceasta, se presupune că aceste unități trebuie să fie echipate cu tehnică modernă și militari instruiți.

Figura 2. Cheltuieli militare în Europa Centrală și de Est (% din PIB)

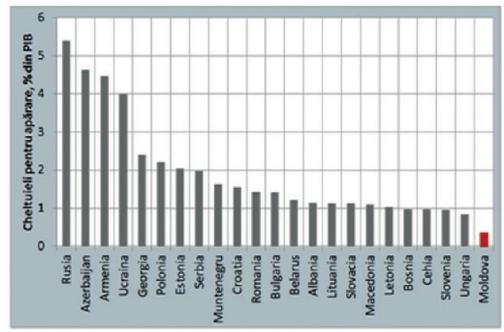

Structura cheltuielilor pentru apărare are un caracter neuniform și a suferit schimbări semnificative pe parcursul ultimilor ani. În ultimii ani, cea mai importantă pondere din alocările bugetare sunt pentru personal (mai mult de 50%), în timp ce investițiile de capital sunt nesemnificative, de doar câteva puncte procentuale (Figura 3). Cheltuielile pentru personal au crescut brusc în anul 2007 și continuă să crească până în prezent, faptul dat fiind în mare măsură explicat de trecerea la modelul de armată profesională. Totodată, această structură de cheltuieli

din nou scoate în evidență că cheltuielile actuale sunt doar pentru întreținerea fizică a unui număr dat de militari, fără a se face investiții în capacitățile lor de luptă. Perpetuarea acestui model de finanțare a AN va duce la situația când utilitatea forțelor armate pentru apărarea țării va fi nulă, și mai eficient va fi de desființat AN ca serviciu public.

Figura 3. Structura cheltuielilor bugetare (mil. lei, axa din stânga) și ponderea cheltuielilor capitale în total cheltuieli (%, axa din dreapta)

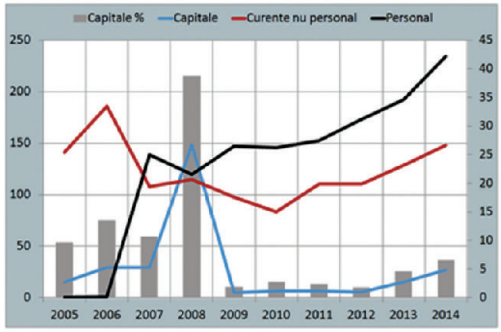

De asemenea, structura cheltuielilor capitale actuale nu contribuie la fortificarea capacităților de luptă ale AN. Până în anul 2008, o parte semnificativă din cheltuielile capitale erau orientate către investiții capitale și procurarea mijloacelor fixe. Astfel, în anul 2008 a fost atins un record de investiții capitale de circa 132,2 mil. lei sau 47% din total cheltuieli capitale pentru apărarea națională. Începând însă cu anul 2009, cheltuielile respective au scăzut drastic, iar în perioada anilor 2011 – 2014 practic nu s-au făcut alocări pentru investiții capitale (Figura 4). Dar și investițiile imense din perioada anilor 2006 – 2008 erau orientate către construcția de locuințe, atingând ponderea de 96% din total investiții capitale în anul 2008, când s-a înregistrat maximul de cheltuieli la acest capitol. De asemenea, în perioada anilor 2005 – 2007 o parte semnificativă din investiții capitale erau orientate către construcția conductelor de gaze, infrastructură ce nu ține nemijlocit de apărarea națională.

Figura 4. Dinamica cheltuielilor pentru investiții capitale (axa din dreapta) și restul cheltuielilor capitale (axa din stânga), mil. lei

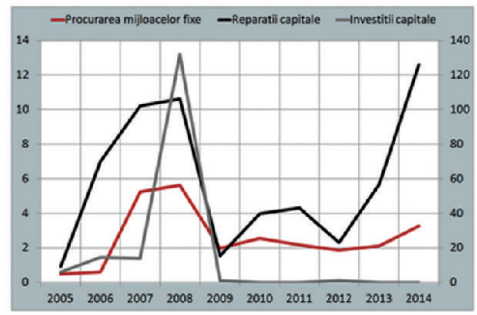

Cheltuielile pentru apărare sunt distribuite neuniform și din punct de vedere instituțional. Majoritatea alocărilor sunt adresate finanțării trupelor regulate, circa 55% din total cheltuieli destinate apărării naționale (Tabelul 1). Totodată, în cadrul acestui grup de cheltuieli pot fi evidențiate unele alocări care este greu de explicat din punctul de vedere al raportului cost-beneficiu pentru apărarea națională la momentul actual. Astfel, pentru finanțarea forțelor aeriene, care include baza de aviație din or. Florești și brigada de rachete antiaeriene, se alocă anual circa 30 mil. lei sau 14% din suma alocată pentru trupele regulate. Utilitatea acestor cheltuieli este joasă, deoarece aceste trupe sunt dotate cu avioane și rachete antiaeriene învechite moral și fizic, cu care practic nu se efectuează manevre și antrenamente. În plus, suprafața ipotetică a spațiului aerian apărat de către brigada de rachete antiaeriene este de doar 10%, iar spațiul monitorizat de către radare este de doar 70% [5]. În aceste circumstanțe, este imperativ de revizuit în cadrul noilor documente de planificare strategică oportunitatea finanțării acestor unități, în cazul dacă se decide ca finanțarea AN să rămână la nivelul actual.

Nucleul de luptă al AN este subfinanțat. Acest nucleu îl reprezintă trupele te-

restre, și anume cele 3 brigăzi de infanterie motorizată. Subfinanțarea acută a acestor brigăzi se observă din comparația cu alocările pentru alte unități militare, în special pentru batalionul de gardă. Astfel, batalionul de gardă primește finanțare aproape echivalentă cu cea destinată brigăzilor 1 și 2 (Tabelul 1). Problema majoră constă nu în faptul că sunt alocate sume semnificative pentru o unitate de elită cum este batalionul de gardă, dar în alocările minore către principalele unități de luptă ale AN, care și sunt mai mari după toți indicatorii cantitativi decât un batalion.

Tabelul 1. Alocările bugetare în profil instituțional (mil. lei)

	2012	2013	2014
Trupele regulate	**157,2 (56,0%)**	**176,0 (53,7%)**	**218,4 (54,5%)**
Brigada 3 infanterie motorizată	8,4	9,5	10,5
Brigada 2 infanterie motorizată	19,4	20,9	25,4
Brigada 1 infanterie motorizată	14,4	16,0	23,5
Baza de aviaţie or. Floreşti	12,7	12,5	12,4
Brigada rachete antiaeriene	13,2	13,6	17,4
Batalionul de gardă	32,6	36,7	43,7
Divizion de artilerie	4,1	3,6	4,2
Batalion geniu	2,5	2,6	3,4
Baza de păstrare tehnică, armament şi patrimoniu militar or. Floreşti	3,8	4,0	5,1
Baza de păstrare combustibil a armatei naţionale	3,0	3,2	4,0
Departamentul dotări al Ministerului Apărării	43,2	53,3	68,9
Instituţiile de conducere	**65,0 (23,2%)**	**87,0 (26,5%)**	**108,6 (27,1%)**
Ministerul Apărării	6,0	7,7	8,3
Marele Stat Major al Armatei Naţionale	55,8	76,0	93,7
Centrul comunicaţii şi informatică al Marelui Stat Major	3,2	3,2	6,5
Alte instituţii	**58,5 (20,8%)**	**64,8 (19,8%)**	**73,8 (18,4%)**
Institutul Militar al Forţelor Armate	18,5	19,9	22,6
Casa Centrală a Armatei Naţionale	3,6	3,5	3,6
Centrul consultativ-diagnostic	4,1	4,8	5,8
Clubul Sportiv Central al armatei	2,1	2,3	3,7
Spitalul Clinic Militar Central	30,2	34,2	38,2
Total	**280,7 (100%)**	**327,7 (100%)**	**400,8 (100%)**

Alocările bugetare au crescut brusc în perioada de incertitudini internaționale. Se observă că pentru unele unități finanțare au crescut destul de semnificativ în anul 2014, când s-a înrăutățit cadrul de securitate regional din Ucraina. Printre unitățile de luptă se evidențiază creșterea alocărilor peste media anilor precedenți pentru brigăzile 1 și 2, precum și pentru batalionul de gardă. De asemenea, au crescut semnificativ și alocările destinate Marelui Stat Major al armatei Naționale (MSM AN) și procurărilor prin intermediul Departamentului de Dotări al MA.

Creșterea alocărilor în anul 2014 nu ține de restructurarea și modernizarea AN. Dacă excludem componenta de cheltuieli de personal, deoarece în anul 2014 au fost majorate salariile militarilor, precum și cea investițională analizate mai sus, principala creștere vine de la cheltuielile curente nonpersonal. Din această grupă de cheltuieli, cea mai vertiginoasă creștere de circa 1,5 ori în 2014 față de 2013 a fost înregistrată la alocările destinate deplasărilor în interes de serviciu (Tabelul 2). Principala instituție care este responsabilă de această creștere este MSM AN, ei revenind 95% din total cheltuieli destinate deplasărilor, preponderent peste hotarele țări. Această creștere de finanțare conjuncturală însă nu poate avea efect de lungă durată, fără a fi abordată în mod sistemic legătura dintre volumul jos de finanțare și planificare strategică a apărării.

Structura actuală de cheltuieli nu corespunde constrângerilor bugetare existente. În cazul când sumele alocate apărării sunt limitate din anumite considerente, este sarcina MA să analizeze și să ajusteze structura AN în corespundere cu aceste cuantumuri. Și în cazul Republicii Moldova există anumite oportunități de ajustare structurală a AN din contul reducerii a celor componente care au la momentul actual o utilitate minimă. Totodată, procesul de ajustare trebuie să fie inițiat doar după ce vor fi finalizate documentele strategice de apărare.

Tabelul 2. Structura cheltuielilor curente nonpersonal (mil. lei)

	2012	2013	2014
Plata mărfurilor şi serviciilor	86,5	100,5	105,4
Deplasări în interes de serviciu	9,0	9,9	24,6
Documente executorii	0,04	1,0	1,0
Transferuri în scop de producţie	0,5	0,6	0,7
Transferuri către populaţie	8,4	10,4	9,8
Transferuri peste hotare	0,1	0,2	0,8
Total	**104,54**	**122,6**	**142,3**

Structura actuală de cheltuieli nu corespunde constrângerilor bugetare existente. În cazul când sumele alocate apărării sunt limitate din anumite considerente, este sarcina MA să analizeze și să ajusteze structura AN în corespundere cu aceste cuantumuri. Și în cazul Republicii Moldova există anumite oportunități de ajustare structurală a AN din contul reducerii a celor componente care au la momentul actual o utilitate minimă. Totodată, procesul de ajustare trebuie să fie inițiat doar după ce vor fi finalizate documentele strategice de apărare.

Efectele subfinanțării pentru apărarea națională

Cum a fost menționat mai sus, un exercițiu de evaluare a sistemului național de apărare a fost efectuat în anul 2010 sub denumirea de Analiză strategică a apărării (ASA) și a avut ca scop determinarea capacităților FA de a executa misiunile stipulate în Constituția Republicii Moldova și actele legislative în vigoare, inclusiv Legea cu privire la apărarea națională din anul 2003, precum și determinarea necesităților pentru menținerea și/sau perfecționarea acestor capacități. ASA a evaluat multilateral întregul organism al apărării pentru a vedea în ce măsură elementele acestui sistem asigură capabilitățile reale de apărare, în ce mod structurile de organizare corespund obiectivelor, în ce măsură diferite sisteme de arme și sisteme de armament asigură capabilități specifice de apărare.

Obiectul final al ASA a fost determinarea unui model de forțe (misiuni, structură, organizare, volum, armament, echipament, înzestrare, instruire, costuri) care ar asigura în cel mai eficient mod utilizarea resurselor disponibile.

Legea cu privire la apărarea națională determină patru misiuni ale FA:

1. Apărarea armată a statului împotriva agresiunii militare.

2. Apărarea antiaeriană a unor obiective importante ale statului și a trupelor.

3. Participarea la misiuni (executarea misiunilor) în operații de menținere a păcii.

4. Sprijinul (sau asistența) autorităților centrale și locale în situații de criză.

Evaluarea capacității Forțelor Armate de a îndeplini misiunile stabilite prin legislație a inclus o analiză aprofundată pe șapte criterii de bază ce determină activitatea unui organism militar într-un sistem integrat, și anume:

1. structura;
2. conducerea (comandă și control);
3. personal;
4. procesul de instruire;
5. logistica, starea tehnicii și armamentului;
6. mobilizarea (pregătirea de mobilizare și mobilizarea);
7. infrastructura.

În cadrul ASA s-a constatat că cerințele minime de creare a capabilităților pentru executarea misiunilor FA sunt satisfăcute numai la capitolul personal.

La celelalte șase capitole situația a fost considerată critică. Or, structura, conducerea, procesul de instruire, logistica, înzestrarea cu tehnică și armament și starea acestuia, mobilizarea și Infrastructura nu corespund nevoilor de apărare națională.

Pe lângă problemele legate de finanțarea deficitară a forțelor armate, o altă problemă gravă identificată în cadrul ASA a fost „lipsa unei viziuni clare despre structura AN pe timp de pace și de război" și „lipsa unei viziuni clare și documente de planificare cu privire la mobilizarea economiei naționale".

Ca rezultat, FA nu dispun de capabilități pentru îndeplinirea primelor două misiuni de bază stabilite conform legislației (apărarea armată împotriva agresiunii militare și apărarea antiaeriană a unor obiective importante și trupelor) și dispun de capabilități limitate pentru îndeplinirea celorlalte două misiuni secundare pe timp de pace.

Apărarea armată a statului împotriva agresiunii militare. În cadrul ASA s-a constatat că capabilitățile FA de asigurare a securității militare a statului au scăzut substanțial în comparație cu rezultatele evaluării potențialului militar din anul 2004. Nivelul de asigurare financiară și tehnico-materială nu permite procurarea armamentului și tehnicii militare noi sau deja folosite, modernizarea armamentului și tehnicii învechite, cu atât mai mult nici menținerea în stare de luptă a unei

mari părți din acesta. Astfel, concluzia la care s-a ajuns în cadrul ASA a fost că **FA nu dispun de minimumul de capacități și mijloace tehnico-materiale necesare pentru a executa misiunile în conformitate cu legislația în vigoare.**

Apărarea antiaeriană a unor obiective importante ale statului și a trupelor. La momentul actual, subunitățile FA pot executa doar misiuni limitate de supraveghere a spațiului aerian și deja nu mai au capabilități de apărare antiaeriană a obiectelor de importanță strategică ale capitalei și punctelor de dislocare a trupelor. Avioanele și elicopterele din dotarea Forțele Aeriene dispun de capacități neglijabile din punct de vedere militar și pot fi folosite numai pentru misiuni minore de transport al personalului și materialelor.

Participarea în operațiuni de menținere a păcii. AN dispune de capacități limitate și pregătire specifică necesară pentru participarea la operațiuni de menținere a păcii în cadrul forțelor mixte de menținere a păcii la executarea misiunilor în Zona de securitate din raioanele de est ale Republicii Moldova. Actualmente acest contingent include până la 500 de militari cu armamentul și tehnica din dotarea unităților respective, ce constituie 10% din efectiv. Totodată, începând cu anul 2003, peste 300 de militari ai Armatei Naționale au participat ca observatori și la executarea misiunilor cu caracter umanitar în cadrul coaliției multinaționale din Irak și la operațiuni de menținere a păcii sub egida ONU și OSCE.

AN dispune de capacități organizațional-tehnice limitate de a constitui o companie de infanterie pentru participarea la operații de menținere a păcii desfășurate sub egida ONU sau a altor organizații internaționale, iar un număr limitat de ofițeri este pregătit pentru a activa în cadrul comandamentelor și statelor majore multinaționale în diferite operațiuni de menținere a păcii.

Asistența autorităților civile în situații de criză. În total la astfel de acțiuni AN poate antrena un efectiv de aproximativ 1000 de militari cu 200 unități de tehnică (de predestinație diferită) și echipamentul respectiv din dotare. Forțele determinate pentru îndeplinirea sarcinilor în suportul autorităților civile nu sunt constituite și dezvoltate în exclusivitate pentru această misiune, dar reprezintă capabilitățile structurilor existente, destinate pentru îndeplinirea misiunii de bază și sunt puse la dispoziție autorităților civile la necesitate.

Concluzii și recomandări

În ultimii ani, finanțarea apărării naționale a devenit un obiectiv cu prioritate redusă pe agenda națională de dezvoltare. Începând cu anul 2009, sumele alocate pentru acest sector au scăzut brusc atât în termeni absoluți, cât și relativi. În pofida faptului că în ultimii ani finanțarea în termeni nominali a început să crească din nou, în termeni reali și relativi ea a stagnat. Drept consecință, către anul 2015 Republica Moldova s-a situat pe ultimul loc în regiunea Europei Centrale și de Est la capitolul ponderii cheltuielilor pentru apărare în PIB. Tendința respectivă nu a suferit schimbări radicale după anul 2014, când situația de securitate din regiune s-a înrăutățit brusc.

În constrângerile bugetare existente, fondurile alocate pentru construcția AN nu se folosesc în cel mai optim mod. Astfel, pe parcursul ultimului deceniu nu au fost finalizate procesele de reformare a AN și finalizate documentele de programare strategică pentru sector, care să ghideze construcția AN pe o perioadă lungă de timp. De asemenea, lipsa documentelor strategice a dus la faptul că structura AN este perpetuată în timp fără să se ajusteze noilor realități de securitate și constrân-

geri de finanțare. Procesul de analiză nu doar financiară, dar și militară a sectorului dat este inhibat de transparența redusă a MA. În contextul expus, este greu de analizat sectorul nu doar din punct de vedere financiar, dar și militar și este necesar de întreprins setul următor de măsuri care să redreseze situația din domeniul apărării naționale:

• **Majorarea graduală a alocărilor pentru apărare până la media regională.** În contextul când 10% din teritoriul țării nu este controlat de autoritățile constituționale, iar situația de securitate din regiune s-a înrăutățit semnificativ, este imperativ de schimbat atitudinea față de AM și readus sectorul dat în prioritățile de dezvoltare a țării. Majorarea alocărilor trebuie însă să aibă loc doar după ce se vor elabora documentele strategice de apărare.

• **Elaborarea documentelor strategice de apărare.** Fără aprobarea SMN, Doctrinei militare și Cărții Albe a apărării, alocările publice pentru sector nu dau și nu vor da un efect scontat, deci banii nu vor fi cheltuiți eficient. Efectul alocărilor va fi mic, deoarece finanțarea redusă se efectuează pentru o singură structură a AN, care, probabil, nu poate face față provocărilor militare și de securitate moderne, atât din perspectiva dotării cu tehnică uzată, cât și a necorespunderii structurii AN nivelului actual de finanțare.

• **Revizuirea structurii AN conform realităților actuale de finanțare.** În contextul constrângerilor bugetare existente, este imperativ de ajustat structura AN în așa mod, încât componentele cu contribuție minimă la apărarea națională, dar care consumă surse financiare semnificative, să fie reorganizate cardinal. Astfel, trebuie de analizat în cadrul noilor documente strategice oportunitatea menținerii în componența AN a forțelor aeriene și celor de apărare antiaeriană. Odată ce uzura echipamentului militar este mare în AN, iar costul de menținere și reînnoire a celor din forțele aeriene este cu mult mai mare, ar fi oportun de analizat din punct de vedere cost-beneficiu reducerea semnificativă a cheltuielilor pentru forțele aeriene și canalizarea surselor eliberate către cele terestre.

• **Mărirea investițiilor capitale în AN.** La momentul actual, AN este dotată cu echipament uzat moral și fizic din perioada sovietică. Chiar și în anii când au fost înregistrate cele mai multe investiții capitale în AN, acestea mergeau nu spre infrastructura și dotarea militară, dar spre construcția caselor și clădirilor administrative. Neinvestirea și nemodernizarea capacităților de luptă ale AN va duce la situația că ea nu va putea să-și îndeplinească eficient atribuțiile, deci banii publici vor fi cheltuiți pentru o armată doar ca un simbol al suveranității, dar care realmente nu va putea apăra această suveranitate într-o perioadă de agravare a securității naționale.

• **Majorarea transparenței bugetare în sectorul apărării.** Nivelul actual de transparență a instituțiilor cheie din sector nu permite de monitorizat și analizat cât de eficient se utilizează banii publici în AN. Fără a mări radical transparența, nu doar prin publicarea la timp a bugetelor și rapoartelor de activitate, dar și prin o mai mare detaliere a acestor documente, efectul scontat din mărirea ipotetică sau ajustarea structurală a AN va fi destul de redus. Doar prin implicarea actorilor terți față de executiv, se va putea de adus contribuții pozitive la alcătuirea și argumentarea bugetelor pentru apărare spre majorarea acestora și utilizarea cât mai eficientă a fondurilor publice.

Anexa 1. Cheltuieli militare pe cap de locuitor (USD)

Țara	2008	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Europa Centrală și de Est							
Albania	84.4	64.8	69.3	65.1	64.6	64.2	47.9
Bosnia și Herțegovina	59.7	56.4	54.5	50.8	51.0	49.2	42.0
Bulgaria	136	119	113	111	124	116	92.2
Cehia	282	239	236	204	198	192	169
Croația	301	237	258	224	225	214	178
Estonia	377	248	290	338	373	388	347
Letonia	265	122	143	125	139	147	141
Lituania	169	105	114	110	120	146	162
Muntenegru	138	121	128	109	113	111	104
Polonia	245	231	248	236	244	272	275
România	145	103	118	105	123	135	125
Serbia	151	120	136	119	128	127	101
Slovenia	413	377	325	264	246	236	197
Ungaria	186	135	147	133	129	122	104
Țările CSI (partea europeană)							
Armenia	133	133	132	128	149	153	150
Azerbaidjan	181	163	338	353	363	367	321
Belarus	92.5	80.8	79.8	86.3	103	107	76.8
Georgia	269	115	121	128	108	111	88.4
Moldova	10.3	5.1	6.5	6.7	7.5	7.7	6.5
Rusia	394	411	491	569	615	579	454
Ucraina	105	81.8	81.1	91.4	108	94.2	84.8
Europa de Vest							
Austria	451	385	407	379	382	388	297
Cipru	569	569	557	475	437	402	393
Danemarca	874	814	813	792	753	722	612
Elveția	540	529	632	577	626	567	579
Finlanda	682	635	698	667	698	660	544
Franța	1062	984	1024	947	981	995	792
Germania	586	566	599	577	569	568	482
Grecia	946	730	641	532	511	503	465

Irlanda	353	280	284	252	260	258	214
Italia	703	609	642	568	568	519	391
Malta	137	142	135	119	128	133	131
Marea Britanie	1069	933	952	918	887	917	854
Norvegia	1331	1324	1454	1418	1451	1422	1131
Olanda	752	675	698	619	609	613	524
Suedia	651	625	667	653	677	673	544

Sursa: SIPRI

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. http://lex.justice.md/md/340510/
2. http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=306988
3. http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=307788
4. http://mf.gov.md/common/files/CCTM%202012-2014/Anexa_19__Apararea.pdf
5. http://mf.gov.md/files/files/Acte%20Legislative%20si%20Normative/CBTM/2013-2015/Anexa%2019%20Apararea.pdf
6. http://www.asa.army.md/
7. Omitoogun W., Hutchful E., *Budgeting for the Military Sector in Africa. The Process and Mechanisms of Control*, SIPRI, 2006.
8. Pântea I., *Cheltuielile bugetare pentru anul 2015 pe componenta Apărare Națională. Notă analitică*, Expert-Grup, 2015.

ACȚIUNEA BIORITMURILOR CU LONGEVITATE DIFERITĂ ASUPRA ORGANISMULUI UMAN

Natalia LEFTER[1]

EFFECT OF BIORHYTHMS WITH VARIOUS LONGEVITY ON THE HUMAN ORGANISM

Considering the current progress, the training process and training is marked by the application of modern physical efforts of high intensity, high volume, which sometimes do not correlate with the reserves of adaptation and provokes hypertension.

Keywords: biorhythms, ovarian cycle, sport activities, physical effort, training process, planning, phase, indices, working capacity, operative, monthly, endogenous, exogenous.

Introducere: În ultimele decenii, femeia a evoluat atât pe plan social, cât și pe plan militar. Aceasta a început să ocupe, pe plan social, diferite funcții de conducere și a demonstrat că este capabilă în aceeași măsură ca și bărbatul, ba chiar nu de puține ori a demonstrat că poate excela, în anumite domenii, mult mai bine decât bărbații. Datorită demonstrației că femeile pot fi la fel de bine pregătite în cele mai multe domenii, ca și bărbații, acestea și-au câștigat dreptul de a fi puse pe același picior de egalitate cu „adversarul" lor, bărbații.

Luând în considerație progresul actual, procesul de instruire și de antrenament modern este marcat prin aplicarea eforturilor fizice de intensitate mare, volum și dinamism, care uneori nu corelează cu rezervele de adaptare ale organismului și provoacă hipertensiune.

În acest context, cunoaștem faptul că în Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun" de câțiva ani își fac studiile și femeile. Disciplinele militare din procesul de instruire a tinerelor nu afectează sănătatea, însă sub influența eforturilor fizice de intensitate maximală sănătatea acestora poate să sufere treptat. Pot să apară un șir de dereglări și de aceea este foarte important ca starea funcțională a organismului adolescentelor să fie dirijată eficient în procesul de instruire și antrenament, precum și în cadrul tuturor activităților sportive.

Pe parcursul anului studentele participă la diverse activități sportive și concursuri, în cadrul cărora acestea intenționează să obțină performanțe remarcabile. În Tabelul nr. 1 sunt clasificate activitățile sportive ale studentelor.

Tabelul nr.1 Clasificarea activităților sportive ale studentelor militare

Nr. crt.	Denumirea activităților sportive	Modul de practicare	Durata (minute)
1.	Înviorarea de dimineață	În componența plutonului/companiei/ batalionului	30
2.	Lecții de educație fizică militară (trecerea pistei cu obstacole, lupta corp la corp, deplasare rapidă, jocuri sportive etc.)	În componența plutonului	90
3.	Lucrul sportiv în masă	În componența plutonului/companiei/ batalionului	60
4.	Antrenamente sportive (diverse genuri de sport)	Individual, în componența plutonului/ companiei	60-120
5.	Competiții, sărbători și serate sportive	Individual, în componența plutonului/ companiei	-

[1] *Natalia LEFTER, maior, doctor în științe pedagogice, Marele Stat Major al Armatei Naționale.*

Toată activitatea vitală a organismului uman este caracterizată prin combinații periodice. Astfel, ritmurile cu diferite perioade de durată au fost depistate în procesul schimbului de substanțe, în procesele fiziologice și în procesele de creștere și de dezvoltare a organismului uman.

Caracterul ritmurilor biologice este determinat de complexul motivelor endogene și exogene.

Repetarea unui fenomen în sistemul biologic peste un interval de timp mai mult sau mai puțin regulat poate fi numită ritm biologic (Doschin V.A., 1989).

Ritmurile biologice cuprind un diapazon larg de perioade: de la milisecunde până la câțiva ani.

Acestea pot fi depistate în diferite celule, țesuturi și organe, în organisme întregi și numai la populație.

Ritmurile reflectă orice reacție la o acțiune periodică, exterioară vizavi de acest sistem (ritmul exogen), sau acesta apare în interiorul sistemului (ritmul endogen).

În conceptul fizicii, ritmurile exogene sunt similare variațiilor forțate în sistemele pasive, adică sistemele în care variațiile sunt posibile numai sub influența excitărilor periodice exterioare sau semnalelor (forțelor impuse) și încetinesc când acțiunea exterioară devine permanentă. Pe de altă parte, ritmurile endogene deseori sunt asemănate cu variațiile ce se autosusțin (autovariații) în sistemele active, adică sistemele în care, la venirea permanentă a energiei, variațiile continuă fără să slăbească.

Pe parcursul întregului spectru, ritmurile se deosebesc mult după variabilitatea perioadei. Majoritatea ritmurilor observate în sistemul central nervos sau în sistemul de circulație a sângelui și în cel respirator se caracterizează prin variabilitate individuală foarte pronunțată.

În anul 1984, savanții Detari L., Korțaghi V. au propus următoarea definiție: bioritmologia contemporană este o știință care examinează procesele ritmice din momentul apariției lor în cele mai tainice puncte ale celulei până la astfel de fenomene complicate și de mari proporții precum sunt ritmurile lunare și sezoniere în viața naturii. Bioritmul, pe de o parte, trebuie să fie stabil și, în măsura posibilităților, să nu depindă de influențe incidentale și de starea organismului, iar pe de altă parte, trebuie, în permanență, să se adapteze la condițiile concrete ale mediului, ca să ofere organismului posibilități maximale de adaptare.

Prin ritm se înțelege un lanț de evenimente repetate într-o anumită succesiune, în care, pentru a pierde toate evenimentele momentan, adică pentru trecerea unui ciclu, întotdeauna este nevoie de o oră stabilă de timp.

Perioada este durata unui ciclu, adică durata de timp până la prima repetare.

Numărul ciclurilor ce se realizează într-o unitate de timp constituie frecvența ritmurilor. Prin amplitudine subînțelegem dimensiunea oscilațiilor între două valori limită ale unei mărimi ritmic schimbătoare (Detari L., Korțaghi V., 1984).

Noțiunea *„fază”* poate fi atribuită la orice parte evidențiată a ciclului. Punctul maxim este mărimea maximă a indicelui examinat. Acrofaza constituie valoarea timpului care corespunde maximumului sinusoidei și servește pentru evaluarea aproximativă a bioritmului. Acrofaza se măsoară în grade, minute, ore, zile etc.

Existența ritmurilor biologice de diferită durată este confirmată în lucrările lui Agadjanean N.A. și coautorii (1989).

În prima grupă sunt clasificate ritmurile de înaltă frecvență cu o perioadă de până la 30 minute. Acestea sunt ritmurile inimii, respirației, fenomenelor electrice ce au loc în creier, variații periodice în sistemele reacțiilor biochimice.

Grupa a doua cuprinde ritmurile de frecvență medie cu perioada de la 30 minute până la 6 zile. Acestea reprezintă alternarea somnului și a capacității de muncă ridicată, activității cu starea de repaus, schimbările operative ale schimbului de substanțe, conținutul substanțelor active în sânge și creier.

Grupa a treia o constituie ritmurile cu frecvență joasă cu perioada de la șase zile până la un an. Acestea sunt ritmurile săptămânale, lunare și anuale.

În procesele biologice cuprinse de aceste ritmuri se includ și ciclurile menstruale, ciclurile de excreție a hormonilor etc.

Multe bioritmuri ce au loc în organismele vii care au un caracter endogen înnăscut pronunțat s-au format sub influența schimbărilor ciclice existente în mediul înconjurător.

Constituția temporară a sistemelor vii s-a creat pe parcursul întregii istorii de formare a materiei vii și, într-o anumită măsură, a asimilat, în primul rând, fenomenele ciclice ce au loc în natură: operative, lunare, sezoniere, anuale etc.

O mare variabilitate a bioritmurilor lunare se manifestă distinct în baza ciclurilor feminine.

Datele existente despre termenul de reproducere a acestor cicluri la sportive demonstrează că pe fondul eforturilor de antrenamente obișnuite intervalul dintre prima zi a ciclului și următoarele poate devia de la 24 până la 43 de zile.

Este evident faptul că activitatea vitală a organismului se realizează în limite de deviere destul de extinsă, adică unde indicii fiziologici, precum și cei biochimici pot avea valori începând cu cele minimale și până la cele maximale, fără a modifica caracterul homeostatic al sistemelor și al organismului în întregime.

La femei, imediat după schimbarea fazelor ciclurilor sexuale, procesele vitale își modifică direcția, ridicându-se până la limita superioară sau coborând până la valorile limită ale indicelui procesului dat.

Devierile ritmice ale funcțiilor vitale pentru prima data au fost descoperite în clinica de femei, în 1890, când medicul rus Ott D.O. a formulat „Legea periodicității oscilatorii a direcțiilor fiziologice ale organismului feminin".

Devierile ritmice exacte ale temperaturii la femei au servit drept temei pentru a introduce în clinică T-testul de temperatură pentru aprecierea valorii ciclurilor. E demonstrat că ciclurile extragenitale cuprind toate sistemele, țesuturile, celulele organismului feminin. Acestea se observă în sistemele enzime în procesul de sinteză, metabolism și în excreția hormonilor în reacțiile de comportament și cele ale psihicului.

Importanța biologică a ritmurilor extragenitale constă în faptul că acestea determină rezistența mai mare a femeilor în comparație cu masculul.

Organismul femeilor pe parcursul întregii perioade reproductive „lucrează în regim variabil", fapt care necesită efortul tuturor sistemelor reglatoare, le antrenează, le fixează, le face mai dinamice și mai stabile.

În cercetările lui Detari L. (1984) se constată că ciclul ovarian-menstrual se deosebește de ritmurile obișnuite, care sunt reglate de sincronizatorii exteriori. Dacă acest ciclu ar fi de tipul acestor ritmuri, atunci toate femeile care trăiesc în localitatea dată ar avea ciclul concomitent.

Bioritmurile cu o varietate mare de perioade mai cunoscute sunt ritmurile operative. Acestea se cunosc deoarece sunt atestate aproape la toate organismele vii, totodată, examinarea fenomenelor de durată mai mică este un proces mai simplu decât cel ce durează o lună sau un an.

Doschin V.A. în 1989 menționa în

cercetările lui despre bioritmurile lunare în organismul omului. În acest ritm se schimbă toate funcțiile organismului nostru, deși în ultimul timp noi dispunem de date autentice privind periodicitatea operativă doar a 300 de funcții și procese.

În acest context, savanții consideră ritmul temperaturii corpului ca fiind unul din cele mai importante.

Astfel, temperatura corpului noaptea este cea mai joasă, însă, spre dimineață, aceasta se majorează și atinge valori maxime la orele 18.00. Ritmul temperaturii corpului îl repetă indicii mai multor sisteme ale organismului, cum ar fi: frecvența pulsului, tensiunea arterială, respirația etc.

În cercetările sale Mozjuhin A.S. și coaut. (1975) referitoare la dependența stării funcționale a organismului în timp de 24 ore, examinând un grup de tineri cu vârsta între 19 și 23 de ani, pe parcursul a trei săptămâni, acesta a depistat:

- pulsul inimii dimineața: 58,4 +- l,5 b/min., ziua se majora cu 5%, iar seara cu 10%;

- frecvența respirației și tensiunea arterială s-a majorat puțin în a doua jumătate a zilei;

- indicele coeficientului de rezistență seara depășea cu 10% indicele de dimineață;

- timpul de reținere a respirației a fost mai mare dimineața și mai mic în timpul zilei;

- indexul Ruffie înregistra pe parcursul zilei valori mai reduse cu 17% în comparație cu indicii de dimineață, iar seara – cu 30%.

Rezultatele și datele obținute denotă o relaxare a stării funcționale a organismului spre sfârșitul zilei.

Totodată, schimbările menționate n-au fost unidirecționale: 12% – din cazuri au înregistrat dinamica inversată a schimbărilor reacției organismului la efortul fizic, iar 18% – la reținerea respirației.

În experimentele lui Blake M.I. (1967), efectuate cu tinerii militari, cei mai înalți indici la „prelucrarea rapidă a informației" s-au înregistrat la orele 21.00, deși în majoritatea cazurilor s-a înregistrat și un punct culminant dimineața.

În timpul antrenamentelor, în orele de dimineață, se modifică caracteristicile amplitudinilor de fază într-un anumit grup de ritmuri fiziologice, și în întregime structura ritmurilor diurne la sportivii care se antrenează dimineața se deosebește de structura ritmurilor la persoanele ce nu practică sportul sau se antrenează pe parcursul zilei. Executarea regulată a eforturilor fizice în diferite faze ale ciclului diurn are un efect de antrenare diferit (Zubanov V.P., 1981).

Mulți cercetători afirmă că efortul fizic de bază sportivii trebuie să-l efectueze în a doua jumătate a zilei. Analiza minuțioasă a activității atleților în timpul competițiilor dimineața și seara a demonstrat că sportivii au obținut rezultate mai performante în a doua jumătate a zilei (Doskin V.A., 1989).

Cea mai răspândită clasificare bioritmologică — divizarea oamenilor în „bufnițe" și „ciocârlii" – presupune din start că oamenii se deosebesc după capacitatea de muncă în orele de dimineață și de seară (Doskin V.A., Lavrientiev I.S., 1989).

În cercetări (Doskin V.A., Lavrientiev. I.S., 1989) se menționează:

- 25% din studenții examinați sunt mai activi dimineața;

- 30% din studenții examinați sunt mai activi seara;

- 45% din studenții examinați sunt mai activi ziua.

În sport, ca și în alte domenii de activitate, femeia nu trebuie să uite că este femeie, iar sportul pe care dorește să-l practice trebuie să fie adaptat organismului său,

conformației feminine, să nu dăuneze, ci, din contra, să întărească sănătatea și să înfrumusețeze.

De aceea, pentru obținerea succesului în procesul de antrenament al sportivelor trebuie de avut cunoștințe temeinice ce țin de particularitățile specifice ale organismului feminin, chiar de la primii pași, când se creează baza activității sportive ulterioare.

În scopul structurării și realizării reușite a procesului de antrenament al sportivelor trebuie în mod deosebit să se țină cont de distincțiile aparatului motric al femeilor față de cel al bărbaților, deosebirile sistemului cardiovascular, respirator și ale altor sisteme, atât în stare de repaus, cât și la efort (Dragan I., 1989).

Baza dimorfismului sexual o constituie, în primul rând, toate organele de reproducere – interioară și exterioară.

Totodată, organismul femeii se caracterizează printr-un șir de particularități morfologice și fiziologice, existența cărora se explică, în primul rând, prin funcția biologică a organismului feminin, și anume funcția de maternitate.

Durata ciclului menstrual se determină convențional din prima zi a menstruației până la prima zi a următoarei.

Durata CM la vârsta de procreare la femeile cu ciclul stabil și regulat este variabilă (Jmakin K.N, 1980; Kreff A.F., Kaniu M.F., 1986).

Durata ciclului biologic la femei depinde de următoarele aspecte: factorii genetici, condițiile de viață, efortul fizic, starea neuropsihică (Fiodorov L.P., 1987) etc.

Se repetă ciclul peste 21-26-28-30-36 zile și durează aproximativ 3-5 zile, uneori mai mult (Fiodorov L.P., 1987; Sologub E.B., 1987 ș.a.).

Participarea scoarței cerebrale la reglarea funcției sistemului genital este stabilită de mulți cercetători.

O pot confirma, observațiile clinice permanente despre influența factorilor psihologici la particularitățile funcției menstruale (Jmakin K.N., 1980), efoturile fizice și psihice ce acționează asupra SNC în lănțișor. Scoarța emisferelor mari – hipotalamusul – hipofiza – glandele genitale pot schimba substanțial C.O.M. al organismului feminin până la întreruperea definitivă a menstruației (amenoreea).

Unii cercetători au menționat un număr important de modificări nefavorabile în urma așa - numitei „activități sportive stresogene".

Aceste schimbări constituie diverse devieri de la ciclul ovarian menstrual normal: polimenoreea, oligomenoreea, dismenoreea.

Polimenoreea reprezintă de fapt un ciclu menstrual cu o durată mai scurtă decât la normal, în sensul că durează mai puțin de 24 de zile (între 17 si 21 de zile). Astfel sângerările menstruale sunt mai frecvente, apărând adesea de doua ori în aceeași lună.

Oligomenoreea. Majoritatea femeilor știu ca un ciclu menstrual ține 28 de zile. În realitate, un ciclu menstrual regulat apare la fiecare 24 până la 36 de zile, cu o variație de 7 zile între două cicluri. Dacă sunt mai lungi de 36 de zile, înseamnă că suferi de oligomenoree sau „ciclu menstrual neregulat". Acesta are o variație între cicluri mai mare de 7 zile și este caracterizat lunar fie de menstruații abundente (caz care se cheamă oligohipermenoree), fie de menstruații slabe (adică oligohipomenoree).

Dismenoreea este durerea din timpul menstruației, localizată în abdomenul inferior. La unele femei, durerile menstruale sunt ușoare; la altele, în schimb, sunt severe și împiedică activitățile cotidiene timp de mai multe zile.

În practica activității în domeniul culturii fizice și sportului și în cadrul cercetării problemei de antrenare sportivă a

femeilor, uneori se utilizează clasificarea ciclului ovarian menstrual în 4 faze: menstruală, postmenstruală, intermenstruală, premenstruală (Jelezneacov V.N., 1964; Kot I.N., 1981; Fiodorov L.P., 1987).

Starea fiziologică a diferitor sisteme şi capacitatea fizică de activitate, în general, la femei este într-o anumită dependenţă de fazele ciclului menstrual, iar înseşi eforturile fizice influenţează la decurgerea CM (Kot I.M., 1981). În condiţii obişnuite, la diferite faze ale ciclului menstrual are loc nu numai restructurarea activismului hormonal, ci şi schimbări ale stării funcţionale a tuturor sistemelor organismului (Sologub E.B., 1987).

În fazele premenstruale şi menstruale, precum şi în zilele ovulaţiei, capacitatea de lucru fizic şi intelectual se reduce, se majorează importanţa funcţională a activităţii efectuate, apare starea fiziologică de stres (Sologub E.B., 1987). În aceste zile femeia poate deveni un pic mai agitată, simte o stare de surmenaj, senzaţii de durere în partea inferioară a abdomenului şi în sacrum (Fiodorov L.P., 1987).

Tişcencov I.I. (1988) consideră că participarea la competiţii în faza menstruală a femeilor şi domnişoarelor ce nu se antrenează în timpul ciclului menstrual poate provoca complicaţii, întrucât organismul lor nu este obişnuit cu eforturi fizice şi neuropsihice în această perioadă.

Astfel, este evident că antrenamentele suprasolicitate fizic, necoordonate cu fazele ciclului menstrual provoacă schimbări funcţionale ale stării fizice a femeilor (Kaniu F., Kreff A., 1986).

În perioada 2013-2016 am efectuat o cercetare la Academia Militară a Forţelor Armate „Alexandru cel Bun", unde au participat la experiment 12 studente militare.

În tabelul 2 sunt prezentate rezultatele studentelor intervievate, ce ţine de devierile şi modificările ciclului ovarian menstrual în urma eforturilor.

Tabelul 2. Dinamica devierilor şi modificărilor ciclului ovarian menstrual

Nr. crt.	Numele şi prenumele	Durata ciclului ovarian menstrual (COM)	Notă
1.	A.N.	2-3 zile	fără reţineri
2.	B.S.	3-5 zile	fără reţineri
3.	N.O.	3-5 zile	cu reţineri
4.	T.O.	3-5 zile	fără reţineri
5.	P.O.	3-4 zile	cu reţineri 1-2 luni
6.	B.M.	5-7 zile	cu reţineri
7.	C.Z.	4-6 zile	cu reţineri
8.	I.E.	3-5 zile	fără reţineri
9.	B.O.	5-7 zile	cu reţineri
10.	G.N.	3-4 zile	fără reţineri
11.	S.E.	5-8 zile	cu reţineri
12.	C.D.	4-5 zile	cu reţineri

Interpretarea rezultatelor: Am observat că studentele militare au răspuns afirmativ la cercetarea dată. La 41% din studentele intervievate, acest proces fiziologic nu a avut schimbări majore, însă la 59% ciclul ovarian menstrual s-a dereglat în urma diverselor eforturi, atât fizice, cât şi psihice. Acest fapt ne confirmă încă o dată importanţa regularităţii ciclului ovarian menstrual.

Cadrele didactice, comandanții de plutoane și companii etc., în procesul de instruire cu efectivul de studente militare, ar trebui să acorde o atenție mai mare la planificarea și structurarea eforturilor fizice și psihice în această perioadă. Excesul eforturilor fizice, de regulă, poate provoca dereglarea regularității, iar mai apoi chiar dispariția ciclului ovarian menstrual.

Concluzii: Putem menționa că organismul feminin suportă în timpul ciclului menstrual dereglări atât fiziologice, cât și psihologice, în funcție de fazele ciclului ovarian menstrual.

Aceste dereglări provoacă variații ciclice ale stării funcționale, ale viabilității organismului sportivelor.

Activitățile sportive se caracterizează prin eforturi de mare volum și înaltă intensitate, fapt ce nu poate avea consecințe pentru sănătatea femeilor încadrate în procesul de antrenare fără considerentul ciclului menstrual individual.

În acest context, planificarea procesului de antrenament al studentelor militare trebuie coordonat astfel încât să faciliteze repartizarea volumului și direcționării eforturilor corespunzător indicilor individuali ai stării funcționale și viabilității sportivelor în timpul ciclului ovarian menstrual.

Propuneri: Dereglarea ciclului menstrual la studentele militare constituie un semnal că organismul este supus unor eforturi nefavorabile. Din aceste motive, activitățile sportive ale acestora trebuie structurate ținându-se cont de toți factorii, de tulburările specifice în organismul feminin.

BIBLIOGRAFIE ȘI RESURSE WEB:

1. Агаджанян Н.А., Шабатура Н.Н., Биоритмы, спорт, здоровье. - М.: Физкультура и спорт, 1989. - 208 с.

2. Агеев Ю.А., Структура и содержание МКЦ специальной физической подготовки квалифицированных спортсменок в подготовительном периоде: Автореф. дисс. канд. пед. наук. – Л., 1984. - 22 с.

3. Манолаки В.Г., Программа контроля общей и специальной подготовленности дзюдоисток. / Современные проблемы подготовки высококвалифицированных спортсменов, Республиканский сб. научн. тр., СПб., из-во СПбУЭФ, 1994,С.33-36.

4. Харабуга С.Г., Динамика работоспособности в процессе адаптации к новому суточному ритму // Биоритмы и спортивная деятельность: Сб. науч. тр., Кишинев, 1978. - С. 72-73.

5. Blake M.I. Time of day effects on performance in a range of tasks, Psihonomic Science, 1967.-c.349-350.

6. Regulamentul pregătirii fizice militare, Chișinău 2015.

8. http://deweekend.ro/femeia-si-sportul-i/

9. http://healthy.kudika.ro/articol/healthy~enciclopedie-medicala/9979/polimenoreea-sau-menstruatia-frecventa.html

10. http://www.copilul.ro/fertilitate/menstruatie/Oligomenoreea-sau-ciclul-menstrual-neregulat-6779.html#Ce_inseamna_un_ciclu_menstrual_normal_si_cand_apare_oligomenoreea?

11. http://www.csid.ro/health/sanatate/dismenoree-durerea-menstruala-cauze-diagnostic-tratament-3869366/

ACTIVITATEA ORGANELOR DE POLIȚIE DIN BASARABIA (1812–1864)

Artur LEȘCU[1]

THE ACTIVITY OF POLICE ORGANS IN BASARABIA (1812–1864)

This article is dedicated to the aspects of the activity of police - Law Organs in Tsarist's Russia, which was established in Basarabia since 1812. The author has demonstrated the police structure and work methods in Basarabia, an integral part of the Russian Empire.

Keywords: police, convicted persons, prison, Basarabia, crime prevention.

Imediat după anexare, în Basarabia au fost înființate organele de poliție, cu sediul în capitala regiunii și în centrele ținutale. În fruntea poliției din capitală se afla șeful, ajutat de 4 comisari de circumscripție. În fruntea fiecăruia din cele 8 cartiere ale orașului se afla un supraveghetor de cartier, care avea în subordinea sa mai mulți subalterni – polițiști de rând. Poliția capitalei era alcătuită de un contingent de circa 70 de angajați. În reședințele ținutale, organele de poliție erau constituite din șeful poliției, 2 comisari de circumscripție, 4 supraveghetori de cartier, un conțopist și 14 polițiști de rând. În fruntea acestor instituții polițienești erau numiți ofițeri și funcționari ruși, aduși, anume pentru aceasta, din alte gubernii ale imperiului. Misiunea poliției, subordonată Ministerului de Interne, era supravegherea ordinii publice, menținerea liniștii și păcii sociale și luarea măsurilor de prevenire a orice fel de fărădelegi și a încălcării legislației în vigoare. Organele de poliție țineau sub control situația din localitățile supravegheate. Polițiștii țineau evidența tuturor incidentelor care se produceau în decursul anului, fapt care ne permite să cunoaștem starea de lucruri reală existentă în Basarabia. Lista funcționarilor organelor de poliție poate fi consultată în anexa nr.2. Radiografierea incidentelor pentru anul 1832 se prezintă în felul următor:

Incendii – 58 de cazuri;
Cazuri de înec – 34 de cazuri;
Moarte accidentală – 31 de cazuri;
Omoruri – 29 de cazuri;
Sinucideri – 20 de cazuri;
Tâlhării și furturi – 19 cazuri;
Decese survenite în urma consumului de băuturi spirtoase – 15 cazuri;
Bătăi – 1 caz;
Evadări din locuri de detenție – 1 caz [9].

Analiza sociologică a datelor prezentate în raportul înaintat la adresa guvernatorului general al Novorosiei și Basarabiei atestă spiritul patriarhal, caracteristic Basarabiei, în perioada respectivă. Cele mai frecvente incidente erau incendiile, fapt ușor explicabil din cauza materialului principal utilizat în construcție. Situarea omorurilor (29 de cazuri) și furturilor (19 cazuri) în mijlocul listei se înscrie în media devierilor comportamentale tipice speciei umane. Totodată, respectiva listă infirmă mitul înrădăcinat în perceperea socială despre excesele consumului de alcool la moldoveni. Din cele 15 cazuri, numai 6 sunt atribuite moldovenilor (40%), restul aparținând reprezentanților minorităților naționale. Întâietatea, la acest capitol, indiscutabil, aparținea orașului Cetatea Albă

[1] *Artur LEȘCU, doctorand, asisten. universitar, Universitatea de Stat de Educație Fizică și Sport.*

(Akkerman), unde au fost înregistrate 4 cazuri de moarte din cauza consumului băuturilor spirtoase.

O misiune importantă, care revenea organelor de poliție, era și supravegherea discretă a persoanelor puse sub urmărire secretă. Regiune de frontieră, Basarabia nu putea fi ocolită de supravegherea de către organele însărcinate de către judecători cu controlul secret al persoanelor suspecte din punct de vedere politic, care ar fi putut provoca multiple prejudicii intereselor supreme ale țarismului. Serviciul de urmărire secretă, aflat sub tutela judecătoriilor în curs de afirmare, nu era lipsit de anumite carențe și lipsuri, care afectau activitatea acestora. Urmărirea persoanelor suspecte era pusă în sarcina instituțiilor judecătorești locale, în strânsă colaborare cu subunitățile de poliție, misiune pe care aceste organe se onorau destul de anevoios, neavând în componența sa cadre profesioniste din acest domeniu, cu atât mai mult, în Basarabia. Așadar, către anul 1828, sub urmărire secretă erau puse 15 persoane. Mare parte din cei 15 erau persoane implicate în întreținerea relațiilor secrete cu Principatele Române a liderului mișcării de eliberare națională sârbă – Miloș Obrenovici, refugiat în Basarabia. Unul dintre principalii agenți de legătură din curtea domnească din Iași și principe sârb era nobilul Anastasie Ciolac, refugiat în Basarabia și stabilit cu traiul în Chișinău. Având un venit net de circa 100 mii lei, A. Ciolac, conform organelor de urmărire secretă, ducea o viață liniștită, departe de zbuciumul politic din trecut și, deci, nu prezenta un pericol pentru stat.

Rapoarte liniștitoare ale agenților secreți erau și în privința postelnicului Iancu Schină, suspectat de autorități de legături secrete cu Miloș Obrenovici și serdarul Costachi Saldaji, ambii stabiliți în Chișinău, ca și aga Costachi Ungaru. Urmărit de către poliția secretă era și arhimandritul Luca, stabilit în Lăpușna [2].

Un caz unic, în felul său, a avut loc în toamna anului 1829 și este legat de persoana domnului Principatului Moldovei Ioan Sandu Sturdza. Primul domn pământean, după desființarea regimului fanariot, era cunoscut prin convingerile sale politice filootomane și antirusești. Datorită acestui fapt, nu era privit cu ochi buni de către guvernanții din Sankt Petersburg, care numai căutau un motiv ca să-l destituie din domnie. Momentul potrivit s-a ivit cu începerea războiului ruso-turc din anii 1828–1829, când, la intrarea trupelor ruse în Iași, a fost ridicat cu întreaga sa familie și exilat sub escortă, în aprilie 1828, în Basarabia. Aflat sub supravegherea autorităților locale, fostul domn suporta cu tărie și demnitate nedreptatea impusă, retrăgându-se în moșia proprie din satul Ciripcău. O fire mândră și autoritară, Ioan Sturdza gestiona afacerile moșiei, de parcă ar fi fost în continuare domn al Moldovei, aplicând pedepse țăranilor, în conformitate cu legislația principatului. În cei 16 ani de administrație rusească, țăranul basarabean, curtat de țarism prin oferirea diferitor scutiri și fiindu-i recunoscută libertatea personală, s-a simțit, într-o oarecare măsură, fără un control riguros. Simțind mâna grea a stăpânului, țăranii au depus o plângere la Judecătoria ținutală Iași, îndreptată împotriva fostului domn. Profitând de ocazie, Judecătoria ținutală a emis o hotărâre privind interzicerea pedepsirii țăranilor din satul Ciripcău de către Ioan Sturdza, conform legislației Moldovei. Aducerea la cunoștința locuitorilor satului a hotărârii judecății a fost îndeplinită de către funcționarul Partniţki [3]. Zelosul funcționar nu s-a limitat numai la aducerea la cunoștință țăranilor a hotărârii respective, ci și îi îndemna la nesupunere față de stăpân, ba mai mult, a intrat în casa fostului domn, comportându-se cu el în mod grosolan. După plecarea acestuia din Ciripcău, țăranii au ieșit complet din supunere. La 19 septembrie 1829, Ioan Sandu Sturdza se adresează guvernatorului civil al Basarabiei, Akinfei Sorokunski,

cu rugămintea de a porni o anchetă oficială privind comportamentul arogant și acțiune de instigare la nesupunere ale reprezentantului Judecătoriei ținutale Iași, funcționarul Partnițki [4]. Ancheta pornită de către ispravnicul de Iași, maiorul Malinski, a constatat comportamentul brutal, manifestat de un funcționar față de o persoană respectabilă, Partnițki fiind admonestat și avertizat că, la recidivarea unui comportament similar, va fi concediat din serviciu [5].

Totodată, sub urmărire secretă erau puși și criminalii ordinari, a căror activitate nu periclita securitatea statului, cum ar fi cazul lui Dimitrie Golubenco, hoț de oi, și Simion Bârladean, hoț de cai. În total, din cele 15 persoane, puse sub urmărirea poliției secrete, 7 persoane erau condamnate în trecut pentru diverse fapte cu caracter criminal [6]. Numărul destul de mare (aproximativ 50%) din cei puși sub urmărire secretă, care, în trecut, au avut antecedente penale, poate fi explicat numai prin competențele slabe ale personalului instituțiilor respective, ceea ce ne demonstrează și rapoartele liniștitoare cu referire la comportamentul exemplar al celor urmăriți.

Instituțiile polițienești reprezentau veriga cea mai slabă în mecanismul administrativ din Basarabia, atât din punct de vedere calitativ, cât și din punct de vedere cantitativ. Către deceniul șase al secolului al XIX-lea, poliția nu corespundea cerințelor timpului, păstrând fără schimbări statele aprobate încă în anul 1828. Complexitatea problemelor, cât și numărul crescut al populației regiunii depășeau posibilitățile limitate ale poliției locale. Numărul efectivului era insuficient pentru Basarabia, ceea ce poate fi ușor observat din tabelul următor.

Tabelul 4.1. Numărul celor condamnați și pedepsele aplicate [7]

Localizarea	Numărul populației		Efectivul de poliție					
	1856	1858	1856			1858		
			Serg.	Ostași	Funcț.	Serg.	Ostași	Funcț.
Chișinău	63.469	85.622	8	80	-	8	80	-
Ținutul Chișinău	79.957	100.478	-	-	-	-	-	-
Tighina	14.879	18.096	1	20	-	2	18	-
Ținutul Tighina	23.253	53.529	-	-	-	-	-	-
Ismail	30.631	-	4	48	-	-	-	-
Ținutul Ismail	-	-	-	-	-	-	-	-
Tuzla	715	-	-	6	-	-	-	-
Popușoi	9.057	2.228	-	-	3	-	-	3
Șaba	2.258	2.359	-	-	3	-	-	3
Vâlcov	1.610	-	-	-	2	-	-	-
Reni	8.263	-	1	13	-	-	-	-
Chilia	5.563	-	1	9	-	-	-	-
Turlac	7.136	7.552	-	-	3	-	-	3
Hotin	13.074	14.102	2	18	-	2	14	-
Ținutul Hotin	134.364	130.575	-	-	-	-	-	-
Bălți	6.646	8.247	1	8	-	2	9	-
Ținutul Iași	95.896	100.683	-	-	-	-	-	-
Akkerman	22.548	22.046	1	24	-	1	24	-

Ținutul Akkerman	2.264	3.224	-	-	-	-	-	-
Soroca	5.069	5.130	-	7	-	-	7	-
Ținutul Soroca	112.455	114.562	-	-	-	-	-	-
Orhei	4.120	4.336	1	8	-	-	-	-
Ținutul Orhei	108.900	108.799	-	-	-	-	-	-
Cahul	3.808	-	-	2	6	-	6	-
Ținutul Cahul	30.709	-	-	-	-	-	-	-
Domeniul statului	76.244	65.220	-	-	-	-	-	-
Coloniile germane	22.652	24.562	-	-	-	-	-	-
Coloniile bulgare	100.096	49.440	-	-	-	-	-	-
Oastea cazacilor de Novorosia	11.867	12.084	-	-	-	-	-	-
Total	**997.503**	**932.874**	**20**	**243**	**17**	**15**	**158**	**9**

Din tabelul prezentat reiese că în anul 1856 unui polițist îi reveneau 3562,5 de cetățeni, iar în 1858 situația s-a agravat și mai mult, unui polițist revenindu-i 5125,7 de cetățeni. Fizic, ei nu puteau acoperi întreg teritoriul Basarabiei, ținuturi întregi fiind lăsate în supravegherea administrației locale. În vederea redresării situației, guvernatorul Basarabiei s-a adresat, în noiembrie 1854, guvernatorului general militar al Novorosiei și Basarabiei, generalului conte M. Voronțov, cu rugămintea de a schimba statele existente. Contele M. Voronțov, folosind momentul potrivit, a ordonat, la 14 septembrie 1855, autorităților locale de a pregăti un proiect de hotărâre privind schimbarea statelor și introducerea în Basarabia, a legislației imperiale cu privire la poliție din 1837 [8]. Legea respectivă prevedea înființarea, în ținuturi, a unor unități administrativ-polițienești mici, ocoale, în frunte cu șeful de ocol, secondat de sutași și decurioni [1]. Prin introducerea statelor noi, paralel cu implementarea Legii din 1837, se urmărea scopul desființării oarecărei particularități a Basarabiei în cadrul Imperiului Rus într-un sector atât de important și sensibil cum este sistemul polițienesc.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. *Arhiva Naíonală a Republicii Moldova*, F.2, 1, 1316, f. 10, 11.
2. *Ibidem*, f. 12.
3. *Ibidem*, f. 9v.
4. *Ibidem*, f. 12v.
5. *Ibidem*, f. 23.
6. *Ibidem*, F.2, 1, 6710, 6768.
7. *Ibidem*, f. 155.
8. *Государственный архив Одесской области*, фонд 1, опись 214, дело 1.
9. Е.Н. Анучин, *Исторический обзор развития административно-полицейских учреждений России, с Учреждения о губерниях 1775 г. до последнего времени*, Санкт-Петербург, 1872, p. 180.

ÎNCARTIRUIREA MILITARILOR ARMATEI IMPERIALE RUSE ÎN BASARABIA (1856–1874)

Anatolie LEȘCU[1]

QUARTERING THE RUSSIAN IMPERIAL ARMY IN BESSARABIA (1856–1874)

This article is dedicated to one of the aspects of emplacement of the Russian troop's barracks in Bessarabia in period 1856–1874, which was also implemented in Bessarabia since 1812. This practice facilitate a live of people from Bessarabia.

Keywords: quartering, tsarist army, cost of works, construction, fortress, local authorities, military authorities, civil administration, Bessarabia.

Încartiruirea militarilor era cea mai apăsătoare și grea îndatorire obligatorie la care era supusă populația în statul rus. Începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în practica încartiruirii au survenit unele modificări, urmare directă a modernizării țării. Îmbunătățirea infrastructurii, apariția căilor ferate, procesul urbanizării, reducerea efectivului aflat permanent sub arme, toate acestea elemente noi au impus modificarea sistemului de încartiruire. Devenea tot mai evident faptul că încartiruirea dispersată în localitățile rurale era un procedeu anacronic și nu se înscria în structurile armatei în plin proces de restructurare. Tot mai multe unități erau transferate din sate în orașe, unde erau încartiruite în cazarmă sau în fondul locativ închiriat de la persoanele particulare. Bineînțeles că tendința respectivă era caracteristică și pentru Basarabia. Evident că, în primii ani ai desfășurării reformei militare, această tendință era într-o formă embrionară, ieșind la iveală mai mult ca intenție decât ca fapt împlinit. Dispozitivul dispunerii trupelor pentru anul 1857, prezentat în anexa nr. 5, demonstrează faptul că, în faza incipientă a reformei, foarte multe localități rurale erau supuse încartiruirii. În pofida acestui fapt se observă totuși tendința concentrării unităților în centrele urbane, cum ar fi Chișinău, Tighina (Bender), Bălți, Orhei, Cetatea Albă (Akkerman), Hotin, Soroca și un număr de târguri mai mici. Numai în Chișinău, în anul 1858 au fost dispuși și încartiruiți 1997 de militari, iar în localitățile adiacente din ținut 2.666 de militari, ceea ce înseamnă că în capitala provinciei erau concentrate 43% din întregul efectiv aflat în ținut [1].

O parte a efectivului staționat în centre urbane era încazarmat în edificii construite de către regiune și trecute la balanța Ministerului de Război, fapt care scutea autoritățile locale de cheltuieli suplimentare de întreținerea lor. Astfel, în capitala regiunii, la balanța Ministerului de Război se aflau două clădiri capitale, transformate în depozite alimentare, efectivul fiind încartiruit în case particulare închiriate de către autoritățile locale. Mai bine se prezenta situația în garnizoana Tighina (Bender), instalată în cetate. La balanța ministerului, în cetate se aflau 140 de edificii construite din piatră sau cărămidă. Din acest număr de clădiri, 6 reprezentau cazărmi, una cu trei și restul cu un etaj, în care puteau fi adăpostiți 1606 de ostași. Corpul de ofițeri era cazat în 21 de case, 15 dintre aces-

[1] *Anatolie LEȘCU, doctor în istorie, conferențiar universitar, Catedra de administrație publică, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun", Republica Moldova.*

tea erau repartizate spitalului militar, iar restul alcătuiau cancelarii, corpuri de gardă, camere de arest, ateliere, depozite, bucătării, grajduri etc. La Hotin, care a pierdut orice importanță operativă, militarii gestionau două clădiri capitale întrebuințate ca depozite alimentare. Aceeași situație era și la Cetatea Albă (Akkerman), unde autoritățile militare dispuneau de o clădire din piatră pe post de depozit alimentar. La Briceni era un depozit alimentar din lemn al armatei. Începând cu a doua jumătate secolului al XIX-lea, a crescut valoarea strategică a Bălțiului, care s-a transformat într-un important centru militar. Autoritățile militare din această garnizoană dispuneau de 14 edificii capitale din piatră, dintre care 4 cazărmi cu capacitate de dispunere pentru 561 de militari [2]. După cum se poate de observat, cu cazărmi puteau fi îndestulați 2167 de militari de rând, fără a se ține cont de corpul de ofițeri cu familiile lor, ceea ce reprezenta aproximativ 13% din efectivul de rând al armatei staționate în Basarabia, încartiruirea restului de 87% fiind asigurată de către autoritățile provinciei.

Totuș, cea mai mare parte a militarilor erau încartiruiți în casele private ale locuitorilor. Închirierea încăperilor pentru militari se efectua din bugetul orășenesc. Așadar, primăria din Chișinău a achitat în anul 1856 stăpânilor locuințelor 56986 ruble 47 copeici [3], în anul 1858 –34025 ruble 25 copeici [4] și 30797 ruble 42 copeici în anul 1859, în condițiile unei datorii a Ministerului de Război, neachitată până la urmă față de primărie, de 60280 ruble 80 copeici, ceea ce însemna o formă ascunsă a creditării autorităților militare centrale [5]. La Tighina, autoritățile urbane au repartizat trupelor aflate în oraș în anul 1856 – 7898 iar în anul 1858 – 4503 de apartamente [6], Cetatea Albă – 4376 (1856) [7] și 1205 (1858) apartamente [8], Bălți – 769 (1856) [9] și 1014 (1858) [10], Soroca – 2433 (1856) [11] și 618 (1858) [12], Hotin – 3945 (1856) [13] și 416 (1858) [14], localitatea Popușoi – 6992 (1856) [15] și 867 (1858) [16], Turlac – 4500 (1856) [17] și 775 (1858) [18], Ismail – 2390 (1856, după război orașul a fost demilitarizat) [19], Tuzla – 373 (1856) [20], Orhei – 12647 (1856) [21], Cahul – 9 (1856) [22], Reni – 1548(1856) [23], Vâlcov – 163 (1856) [24], Chilia – 9000 (1856) [25]. În total în anul 1856 în centrele urbane au fost repartizate 57.043 apartamente pentru încartiruirea militarilor, iar în anul 1858 – 9398 de apartamente. Cifra enormă pentru anul 1856 se datorează evacuării masive a trupelor ruse din principate și guberniile învecinate, aflate în tranzit prin Basarabia. În condiții normale, de pace, localitățile urbane adăposteau peste 50% din întregul efectiv al trupelor dislocate în Basarabia. Din contul bugetului regional erau achitate și plățile sume pentru procurarea lemnului de foc, lumânărilor pentru iluminare, fânului pentru așternut ostașilor din aceste localități. În acest scop, ca și pentru alte cheltuieli de acest gen, în anul 1858 a fost alocată suma de 55608 ruble 52 copeici din cele 279548 ruble 88 copeici care au constituit cheltuielile totale ale Basarabiei din acel an, ceea ce ar însemna 20% din cheltuielile provinciei [26].

Bineînțeles că cele mai mari cheltuieli pentru întreținerea armatei le suporta reședința oblastei, orașul Chișinău. Din toate orașele regiunii el era singurul, unde banii colectați de către Comisia de încartiruire erau alocați unităților militare pentru închirierea spațiului locativ. Celelalte primării, în lipsa mijloacelor financiare și cu ajutorul resurselor administrative, împovărau populația cu prestarea serviciului de încartiruire. Anual, pentru închirierea spațiului locativ destinat celor 2441 de militari, primăria din Chișinău transfera

unităților militare în jur de 16 mii ruble, fără cheltuieli extrabugetare. Pentru cartierul general al diviziei 15 infanterie era închiriată casa negustorului Kolțov [27]. Regimentul Lublin infanterie ocupa mai multe edificii din oraș, printre care vom menționa casa locuitorului din Grigoriopol Tîlica; casa cu două aripi a negustorului Karasik, situată în preajma Pieței Noi; casa cetățeanului Adam Șal din primul cartier al orașului; casa cu șopron a negustorului Morșca Șlain [28]. Statul major al batalionului serviciului de garnizoană din Chișinău ocupa casa asesorului colegial Rîbițki, iar efectivul de rând era dispus în edificiile Mitropoliei Armene, transformate în cazarmă [29]. Chiria apartamentelor menționate costa Comisiei de încartiruire anual 6.948 ruble 14 copeici [30]. Suplimentar, pentru încălzire, iluminare, procurarea și reparația mobilierului necesar, erau cheltuite anual încă 9518 ruble 71 copeici, suma totală alocată întreținerii oastei dislocate în Chișinău fiind de 16466 ruble 85 copeici [31]. Cheltuielile reale depășeau suma de 30 mii ruble. O situație a cheltuielilor reale ne oferă darea de seamă a Comisiei de încartiruire a orașului Chișinău pentru anul 1867, după cum urmează:

- achitarea datoriilor pentru anul 1866 – 642 ruble 29 copeici;
- întreținerea Comisiei de încartiruire – 692 ruble;
- întreținerea detașamentelor de poliție și pompieri – 622 ruble 58 copeici;
- întreținerea trupelor serviciului intern și de jandarmi – 8176 ruble 32 copeici;
- întreținerea unităților militare și statelor-majore – 16429 ruble 44 copeici;
- închirierea casei doamnei Conceacovsca pentru infirmeria regimentului 59 Lublin infanterie – 64 ruble 28 copeici;
- închirierea casei doamnei Bortovoi – 14 ruble 50 copeici;
- închirierea casei văduvei Zinovia Landzbergh pentru infirmeria regimentului 59 Lublin infanterie – 1650 ruble;
- închirierea casei cu grajd a moșierului Crupenschi pentru efectivul bateriei nr. 2 brigada 15 artilerie – 500 ruble;
- procurarea a două lacăte de la negustorul Zaharin – 2 ruble;
- achitarea sumei domnului Fiodor Tarcașin pentru salubrizarea veceurilor infirmeriei regimentului 59 Lublin infanterie – 22 ruble 50 copeici;
- achitarea domnului Finkel pentru darea cu var a infirmeriei regimentului 59 Lublin infanterie – 600 ruble;
- achitarea doamnei Conceacovsca pentru reparațiile încăperilor – 500 ruble;
- închirierea casei doamnei Elena Seroținsca – 14 ruble;
- închirierea casei domnului Râbițchi pentru comisarul militar regional – 1000 ruble;
- achitarea comerciantului Felkman pentru repararea infirmeriei regimentare – 502 ruble 3 copeici;
- achitarea moșierului Crupenschi pentru închirierea casei – 500 ruble;
- închirierea casei doamnei Alexeeva pentru biserica regimentului 59 Lublin infanterie – 350 ruble;
- închirierea casei doamnei Conceacovsca pentru infirmeri – 716 ruble 69 copeici;
- altele – 8 ruble;

Total – 32056 ruble 64 copeici [32].

Faptul că în jur de jumătate din efectivul trupelor staționate în Basarabia era dislocat în orașe nu însemna diminuarea presiunii de încartiruire asupra localităților rurale. Alegerea localităților supuse încartiruirii era prerogativa autorităților locale, care colaborau în acest domeniu cu comandamentul militar. De obicei, la repartizarea satelor supuse încartiruirii se respecta cerința ca numărul efectivului să nu fie mai mare în raport

cu numărul locuințelor din localitatea respectivă. Schimbul des al localităților de către subunitățile diviziei 15 infanterie care reieșeau din necesitățile tactice a devenit o practică obișnuită pe parcursul întregii perioade respective îngreuna și mai mult situația din sate.

În încheiere, putem concluziona că încartiruirea militarilor în casele locuitorilor Basarabiei, precum și încălzirea, iluminarea, prepararea bucatelor pentru ostași a constituit o obligațiune foarte anevoioasă și grea. Lăsând la o parte suferințele fizice și morale la care erau supuși locuitorii, menționăm costul ridicat în bani al acestei îndatoriri. Cel mai bine acest efort financiar poate fi demonstrat dacă analizăm structura bugetului Basarabiei pentru anul 1861, anul care poate servi ca reper pentru întreaga perioada cercetată. În acel an, venitul total a regiunii constituia 4504281 ruble 25 copeici [33], iar cheltuielile legate de întreținerea trupelor se ridicau la 301888 ruble 92 copeici [34], ceea ce reprezenta 8% din cheltuielile totale ale regiunii care se cifrau cu suma de 3792449 ruble și 21 copeici. Începând cu anul 1867, alocațiile anuale din bugetul regional pentru întreținerea trupelor și infrastructurii militare au scăzut până la 96216 ruble [35], ceea ce reprezenta aproximativ 2,5% din cheltuielile bugetare totale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. *Arhiva Națională a Republicii Moldova, F.2, 1, 6768, f. 29-30.*
2. *Военное обозрение Одесского военного округа. Составлено по материалам, собранным при Окружном штабе офицерами Генерального штаба капитаном Бодаревским и подполковником Милорадовичем (3-й отдел), Одесса, 1871, p. 518-527.*
3. *ANRM, F.2, 1, 6768, f. 24v.*
4. *Ibidem, F.2, 1, 6710, f. 4v.*
5. *Ibidem, F.2, 1, 7082, f. 26.*
6. *Ibidem, F.2, 1, 6768, f. 3v.*
7. *Ibidem, F.2, 1, 6710, f. 42.*
8. *Ibidem, F.2, 1, 6768,f. 39.*
9. *Ibidem, F.2, 1, 6710, f. 21.*
10. *Ibidem, F.2, 1, 6768,f. 54.*
11. *Ibidem, F.2, 1, 6710, f. 62v.*
12. *Ibidem, F.2, 1, 6768,f. 58v.*
13. *Ibidem, F.2, 1, 6710, f. 59.*
14. *Ibidem, F.2, 1, 6768, f. 65v.*
15. *Ibidem, F.2, 1, 6710, f. 90.*
16. *Ibidem, F.2, 1, 6768, f.71v.*
17. *Ibidem, F.2, 1, 6710, f. 101v.*
18. *Ibidem, F.2, 1, 6768, f. 80.*
19. *Ibidem, F.2, 1, 6710, f. 16.*
20. *Ibidem, f. 27.*
21. *Ibidem, f. 66.*
22. *Ibidem, f. 68v.*
23. *Ibidem, f. 75v.*
24. *Ibidem, f.81v.*
25. *Ibidem, f.88.*
26. *Ibidem, F.2, 1, 6788, f. 599.*
27. *Ibidem, F.6, 3, 909, f. 72v.*
28. *Ibidem, f. 73v.*
29. *Ibidem, f. 74v.*
30. *Ibidem, f. 76v.*
31. *Ibidem, f. 83v.*
32. *Ibidem, F.2, 1, 7836, f. 28-30.*
33. *М.В. Грисенко, Обороты разных сумм по казенной палате в 1861 г., в: Записки Бессарабского статистического комитета, т. 2, Кишинев, 1867, с. 272.*
34. *Ibidem, с. 273.*
35. *Ibidem, с. 330.*

MANEVRELE DIPLOMATICE ALE MOSCOVEI ÎN PROCESUL DE REGLEMENTARE A PROBLEMEI INDOCHINEI

Daniela HADÎRCA[1]

LES MANŒUVRES DIPLOMATIQUES DE MOSCOU DANS LA RÉGLEMENTATION DE LA GURRE DE L'INDOCHINE

Le but de la présente recheche est contituié sur l'identification de l'image des jeux diplomatiques des délégations qu'ont participé à la conference de Genève de 1954, organisée pour pour mettre fin à la guerre de l'Indochine (1946–1954). En analysant les actions de l'URSS pendant les dicussions sur le conflit de l'Asie on peut faire une estimation des conséquences de la conférence pour l'élévolution des rélations internationales.

Mots-clés: guerre de l'Indochine, l'URSS, conference de Genève, délégations, rélations internationales.

Războiul din Indochina (1946–1954) este un caz singular în istoria decolonizării când o putere cu o mare reputație, precum Franța, este înfrântă, în ciuda forțelor de luptă și a avioanelor sale antrenate într-o bătălie de anvergură de către o mișcare de eliberare națională. Încă în cursul anului 1953, Franța făcea aluzii privind organizarea unei conferințe de pace, nu înainte ca fiecare dintre părțile beligerante să depună eforturi militare până a ajunge la masa tratativelor pentru ca ulterior să-și asigure o poziție cât mai avantajoasă și să poată să-și permită luxul de a cere și, respectiv, de a fi în drept să obțină mai multe cedări din partea celeilalte parți. În acest climat tensionat, miniștrii de externe ai celor 4 Mari Puteri (URSS, SUA, Marea Britanie, Franța) s-au întrunit la Berlin în ianuarie–februarie 1954 pentru prima oară pentru a pune în discuție necesitatea unei conferințe de pace în problema Coreii și a Indochinei. În cadrul acestei prime întâlniri nu s-a ajuns la un compromis privitor la situația din Indochina, de aceea cele 4 state au hotărât că este indispensabilă organizarea unei conferințe *speciale* pentru acest conflict, optând pentru o reuniune în *orașul păcii* – Geneva, care avea să se desfășoare (cu intermitențe) între 26 aprilie – 20 iulie 1954.

În vederea continuării conferinței privind problema Indochinei era necesar pentru delegați să decidă componența forului, deoarece occidentalii nu găseau necesară prezența vietnameză la abordarea acestui subiect. Încă la 22 aprilie, ministrul francez Georges Bidault propune că „dacă sovieticii insistă" Vietminhul ar putea fi invitat cu „un statut minor" [1]. În numele celor 3 puteri occidentale, ministrul francez a fost însărcinat de a negocia această chestiune cu URSS (pentru a evita ca China să nu fie implicată direct în conversații). Cei doi miniștri, francez și sovietic, s-au întâlnit la Geneva la 27 aprilie pentru a discuta. G. Bidault vine cu propunerea de a invita cele trei state asociate din Indochina și două state limitrofe: Thailanda și Birmania. Molotov insistă pentru participarea Vietminhului. De asemenea, ministrul sovietic propune ca conferința pentru Indochina să fie prezidată de către oficialul britanic Anthony Eden și el însuși. Alte două

[1] *Daniela HADÎRCA, cercetător, Biblioteca Științifică (Institut) „A. Lupan" a AȘM.*

întâlniri au avut loc la 28 aprilie, dimineața și seara, dar nu au adus schimbări privitor la chestiunea reprezentării Vietminhului. Abia la 2 mai cele trei puteri occidentale au acceptat participarea Vietminhului în măsura în care această participare să nu implice nici o recunoaștere juridică [2]. Astfel, URSS a reușit să obțină un succes în acest sens, delegația Vietminhului fiind invitată la 3 mai la conferință, ajungând la Geneva la 4 mai.

De la înfrângerea de la Dien Bien Phu (7 mai 1954) și odată cu deschiderea conferinței asupra problemei Indochinei, delegația franceză era presată pentru a soluționa chestiunea prizonierilor de război și a soldaților răniți, acest subiect fiind atins încă de Molotov la primele întâlniri de la 27–28 aprilie. Tot în cadrul acestor întrevederi, ministrul sovietic a înaintat și problema retragerii trupelor franceze de pe teritoriul Vietminhului. Ulterior, ministrul francez a cerut delegației sovietice de a interveni pe lângă Vietminh pentru ca evacuarea să fie afectată cât mai curând posibil. La cererea înaintată, Molotov a răspuns că această chestiune „trebuie să fie reglată direct între părți" [3]. Ministrul sovietic face o remarcă precum că reglementarea acestei afaceri, precum și deschiderea conferinței pentru chestiunea Indochinei depinde numai de Franța. Prezența unei alte părți însemna o condiție a soluționării acestui conflict, de aceea Molotov considera că implicarea celorlalte puteri în reglementarea problemei era o șansă de a accelera procesul. La întâlnirea de la 28 aprilie cu Bidault, Molotov a declarat că el este „pregătit să contribuie la soluționarea problemei răniților, în schimbul acceptării participării Vietminhului" la conferință. Delegația franceză concluzionează că URSS căuta să exploateze situația tragică a răniților pentru a-și atinge scopurile: „poziția Sovietelor este clară – ea viza să obțină invitația Vietminhului" [4]. Molotov își reafirma poziția la 30 aprilie în timpul conversației între Eden și Chou Enlai, în timpul căreia ministrul chinez părea mai hotărât decât colegul său sovietic. Cu toate acestea, delegația franceză se orienta spre discuții mai ample cu chinezii, sperând că aceștia își pot schimba poziția. Astfel, la 5 mai, în urma unei întâlniri dintre colonelul Guillermaz [5] și secretarul delegației chineze Wang Ping-nan [6], Bidault spunea: „De menționat că delegația chineză, după câteva ore de așteptare, ne-a dat același răspuns ca și Molotov cu 8 zile în urmă" [7]. După cele declarate de către ministrul francez, s-a început o polemică politică din partea statelor comuniste, acesta fiind acuzat că a pus la îndoială *sentimentele umanitare* ale comuniștilor. De altfel, și în presa occidentală au apărut articole care criticau atitudinea ministrului francez; un exemplu este o publicație din jurnalul *Le Monde* [8]. În pofida acestor critici, concluzia oficialului francez era că China, strict aliniată poziției sovietice, nu avea nicio intenție să facă unele concesii în probleme în care URSS era foarte fermă, iar guvernul maoist nu va întreprinde nimic atâta timp cât sovieticii nu vor permite.

În intervalul 8 mai–20 iulie 1954, când fronturile de la Die Bien Phu erau încă *calde*, s-au deschis dezbaterile referitor la Indochina. În cadrul acestor discuții erau implicați cei 4 Mari și China, precum și cele două delegații vietnameze, cea de la Vietminh, condusă de Pham Van Do [9], și cea a împăratului Bao Dai [10], condusă de ministrul de externe Tran Van Do, alături de delegațiile Cambodgiei și Laosului. Discuțiile aprinse vor dura două luni și jumate și se vor încheia în noaptea de la 20 spre 21 iulie la ora 3:45 dimineața. Șefii delegațiilor se vor întruni doar de 4 ori în ședințe plenare, negocierile cele mai importante s-au derulat în cursul a 23 ședințe

restrânse și numeroase tête-à-tête [11].

Climatul conferinței încă de la început a fost tensionat în abordarea acestei probleme. Înfrângerea de la Dien Bien Phu plasa în poziție de forță delegația Vietminhului, idee pe care nu o puteau concepe francezii, din această cauză au și refuzat în repetate rânduri acceptarea lor la masa tratativelor. De asemenea, Georges Bidault spera mereu la o nouă intervenție militară americană. La Geneva, ministrul francez insista ca să se separe cazul Cambodgiei și Laosului de cel al Vietnamului, pentru că, după părerea sa, prezența Vietminhului pe teritoriul laoțian și cambodgian constituie clar o agresiune, care necesita retragerea imediată a trupelor vietnameze, în timp ce Vietnamul se afla în pragul unui război civil și deci era necesară o tratare diferită. Bidault este susținut de către Eden și Foster Dulles asupra acestui subiect. Pe lângă acestea, ministrul francez vine cu încă o serie de propuneri, cum ar fi încetarea focului, dar cu o regrupare a diferitor forțe armate în zonele pe care le controlează, pentru a evita reluarea luptelor în aceste teritorii. Această regrupare de supraveghere din partea unui control internațional trebuia să mai fie însoțită de către o dezarmare a trupelor neregulate [12]. Ideea principală a Franței era de a stabili în prim plan o reglementare a unor condiții militare înainte de a discuta asupra condițiilor politice. Acest plan mai este numit *pielea leopardului* [13].

Pham Van Dong răspunde ministrului francez printr-un proiect (plan) în 7 puncte, în cele din urmă rezumat în 4:

1. Recunoașterea independenței complete a celor trei state indochineze de către Franța.

2. Prezentarea unui calendar de plecare a trupelor franceze.

3. Alegeri libere organizate sub controlul Națiunilor Unite.

4. Recunoașterea intereselor economice și culturale ale Franței în regiune.

Ho Chi Minh aici mai adaugă promisiunea de aderare la Uniunea Franceză, dar impunând și unele condiții și anume recunoașterea grupărilor Patheot Lao și Khmer Issarak [14]. Rapid, conferința se transformă într-un dialog surd, occidentalii aliniindu-se Franței, în timp ce URSS, urmată de China, susține planul țării *surori.* De altfel, Molotov nu a pus problema recunoașterii și participării grupărilor Pathet Lao și Khemer Issarak la primele sale întâlniri din 27 si 28 aprilie, ci abia la 8 mai, când în ședința plenară Pham van Dong, primul ministru al Republicii Democratice Vietnam, a cerut admiterea delegaților revoluționari laoțieni și cambodgieni. Iar susținerea acceptării acestor delegații de către URSS era mai mult o chestiune de imagine. Poziția sovietică și chineză erau identice în ceea ce privește participarea acestor delegații la conferință. Ulterior, Molotov va susține atitudinea Vietminhului față de Laos și Cambodgia. Într-unul din discursurile sale din 12 mai a abordat cazul Vietnamului, dar în care a plasat guvernele revoluționare Pathet Lao și Khmer pe aceeași poziție ca și Republica Democratică Vietnam. Însă aceste propuneri s-au lovit de refuzul francezilor, al căror scop era de a nu trata problema vietnameză pe aceeași poziție cu cea a Laosului și Cambodgiei.

De asemenea, proiectele militare prevăzute de către americani sunt tot timpul la ordinea zilei [15], ceea ce provoacă tensiuni și nemulțumirea chineză și a Vietminhului. Această partajare a Vietnamului după planul *pielea leopardului* a fost mai mult sau mai puțin acceptată și de alte delegații. Spre exemplu, Marea Britanie susține planul francez, doar că recunoaște că aceasta cerea prea mult Vietminhului, prin dezarmarea trupelor neregulate, având în vedere situația.

Negocierile avansau lent, dar sigur, deși exista posibilitatea de a fi întrerupte din cauza controverselor permanente. La 14 mai, Bidault insistă asupra încetării focului, însă fără a fi înaintate condiții politice. De altfel, situația internă a Franței la acest moment a fost influențată anume de discuțiile purtate la Geneva, precum și de opinia publică franceză, care căuta un vinovat pentru înfrângerea de la Die Bien Phu, fiind dizolvat guvernul lui Laniel, înlocuit cu cel al lui Pierre Mendes France, care se arăta foarte hotărât să stabilească pacea. Ministrul francez, încercând să evite o întrerupere a negocierilor, ca în cazul Coreii. Astfel, la următoarele runde de negocieri, ia parte însuși Pierre Mendes France, acesta fiind mai hotărât în stabilirea urgentă a păcii, pentru a se face uitată cât mai rapid înfrângerea Franței.

Începând cu reuniunea plenară din 14 mai 1954, s-a decis crearea unor sesiuni restrânse în cadrul conferinței. Scopul acestor sesiuni era de a urgenta avansarea conferinței, întrucât negocierile se împotmoleau în timpul ședințelor plenare. În dorința de a se ajunge la un compromis, în special cu țările comuniste și cu Marea Britanie [16], a fost favorizată o apropiere între părți, pentru a se ajunge la un compromis și a se discuta cele mai importante puncte – cazul Laosului și Cambodgiei – și a se stabili dacă „reglementarea politică precedă sau urmează reglementarea militară a conflictului" [17].

La 15 mai, Molotov vine cu un set de propuneri, care se arătau a fi foarte îndrăznețe și asupra cărora sovieticii insistau [18]:

1. Franța trebuie să garanteze recunoașterea suveranității nu numai a Vietnamului, ci și a Khmerilor și Pathet-Lao. Se insista pentru realizarea unui acord referitor la retragerea tuturor trupelor străine de pe teritoriul vietnamez, a Khmeri și a Pathet-Lao [19] într-un termen bine determinat de către părți.

2. Alegerile generale libere trebuie să fie organizate de către Vietnam, Khmerilor și Pathet-Lao, în urma cărora se vor constitui guverne democratice în fiecare din aceste state.

3. Guvernul Republicii Democratice Vietnam, precum și al Khmerilor și Pathet-Lao trebuie să se declare pregătite să examineze subiectul adeziunii lor la Uniunea Franceză, având la bază principiul liberului consimțământ.

Numai delegația sovietică a susținut recunoașterea Khmerilor și Pathet-Lao. Prin aceste propuneri, care oarecum se arătau a susține interesele franceze, sovieticii încercau astfel să câștige susținerea francezilor în realizarea unor scopuri ascunse. Însă URSS nu a reușit cu desăvârșire să-i convingă pe francezi, care sub nicio formă nu doreau o abordare a subiectului Cambodgiei și Laosului, alături de problema vietnameză. În esență, aceste propuneri fusese deja făcute de către delegația vietnameză, însă susținute și preluate de către sovietici. În așa mod încerca Kremlinul să atragă simpatia atât franceză, cât și a celorlalte state din Indochina.

Un debut al unui acord militar a intervenit în cadrul discuțiilor conferinței, începând cu 10 mai, asupra chestiunii Dien-Bien-Phu: Vietnamul era de acord de a întoarce Franței 1000 de prizonieri, dacă aceasta va neutraliza [20] ruta 41 (care ducea de la Dien-Bien-Phu la Son La). Însă Vietminhul refuza reîntoarcerea prizonierilor vietnamezi, iar Giap (general al armatei vietnameze) profita de ruta 41 pentru a aduce trupe spre delta de la Tonkin. De aceea la 16 mai comandantul francez Henri Navarre decide bombardarea din nou a rutei, războiul continuând în Vietnam în ciuda negocierilor de la Geneva. O încetare a focurilor, înainte ca

Vietminhul să profite de situație pentru a ocupa încă mai mult teritoriu, era primordială pentru Franța. Astfel, s-a decis, la 17 mai, ca, începând cu 19 mai, colonelul Brebisson și colonelul Ha Van Lau s-ar putea întâlni pentru a decide modalitățile de evacuare a răniților, să discute chiar pe seama schimbului de prizonieri.

Susținerea americanilor și britanicilor pentru cauza franceză a fost întărită și de un plan din 7 puncte, care confirma o eventuală contribuție la stabilirea păcii și semnarea tratatului. Discuții asupra acestui subiect au apărut în cadrul unei vizite între Churchill și Eden la Washington din 24 iunie. De altfel, acest plan *a inspirat* textul unui acord între cele trei state, care va fi adoptat la 14 iulie de către Mendes France la Paris. Acest plan mai stipulează că SUA și Marea Britanie vor susține Franța în cadrul conferinței de la Geneva, pentru a obține următoarele:

1. Respectarea integrității și independenței teritoriale a Laosului și Cambodgiei, asigurându-se retragerea Vietminhului din aceste state.

2. Prezervarea unei jumătăți din sudul Vietnamului și, dacă e posibil, crearea unei enclave în delta de la Tonkin, linia de demarcație să nu depășească la sud Dong Hoi – paralela 17°.

3. Asigurarea că Cambogia și Laosul vor putea avea regimuri noncomuniste, dispunând și de o forță armată necesară [21].

4. Absența unei cauze politice de natură a antrena pierderea zonelor rezervate în favoarea comuniștilor.

5. Garanția unei posibilități, pentru Vietnam, de a se reunifica ulterior prin mijloace pacifiste.

6. Liberul transfer, sub control internațional, a tuturor celor care vor să treacă dintr-o parte în cealaltă a Vietnamului.

7. Un control internațional eficace.

Cele șapte puncte devin programul comun pentru occidentali la Geneva și Mendes France va încerca să promoveze aceste idei în cadrul conferinței.

În campusul advers, rușii și chinezii vor încerca să-și conjuge eforturile pentru a face presiune asupra lui Pham Van Dong înainte ca acesta să transmită revendicările sale. Pentru Molotov, în ciuda revoluției chineze și a războiului din Coreea, adevăratul teren de confruntări, între Est și Vest, se afla totuși în Europa. În pofida dezacordurilor între participanți, la acest moment pentru URSS era prioritar de a-și aduce aportul în încetarea războiului din Indochina, nu numai pentru a câștiga încă un stat în campania lor de cucerire prin intermediul revoluției comuniste, dar și a câștiga aprecierea opiniei publice internaționale că ei depun eforturi pentru instalarea păcii în lume [22], cu atât mai mult că după decesul lui Stalin și situația internă era, oarecum, instabilă, se cerea o destindere în relațiile internaționale. Pentru chinezi, soluționarea problemei Indochinei era cu mult mai importantă, ei având ca scop îndepărtarea imperialismului occidental și american, iar Vietnamul trebuie să aibă rolul unei *perne de aer*.

În Vietnam însă continuă războiul, pentru că nu era semnat niciun acord de încetare a focului. La 18 mai vine la Saigon o delegație formată din trei oficiali francezi: Ely, Salan, Pelissier, aceștia urmau să studieze situația militară pe loc. Impresiile lor s-au resimțit în raporturile pe care le-au făcut, marcând că situația în această zonă a lumii este deplorabilă, țara este împărțită în două zone de la paralela de 18°. La întoarcerea lor la 25 mai la Paris, prin raportul care l-au făcut, mai cereau ca în Vietnam să fie trimise trupele de rezervă din Africa de Nord, pentru a *menține ordinea*. Propunerile, raportul, precum și sejurul atât de scurt al delegației oficialilor francezi în Vietnam au stârnit critica

sovietică, care susținea că în 7 zile este imposibil să faci un raport cu privire la 9 ani de război, iar Vietnamul nu avea nevoie de trupe noi în teritoriu, ci de instaurarea păcii [23].

Odată cu începerea discuțiilor, între Franța și Vietminh, pe marginea unor negocieri militare, acestea cunosc o rapidă împotmolire. Eden reacționează rapid și la 25 mai propune ca discuțiile să se orienteze spre „un caracter mai realist și să înceapă să se vorbească despre termenele și condițiile încetării focului, care ar include o regrupare a forțelor, transferul de trupe între zonele de regrupare și o dezarmare a trupelor neregulate din cel puțin trei mari regiuni [24], fără ca aceste acțiuni să aibă vreo repercusiune asupra populației" [25]. Propunerea este acceptată de delegațiile occidentale și trebuia aprobată și de către cele trei delegații comuniste. Recomandarea britanică, în sine, prevedea de fapt separarea în primul rând a problemei vietnameze de cea laoțiană și cambodgiană. În aceeași zi, delegația Republicii Vietnam a făcut o propunere care permitea avansarea negocierilor: „În procesul de definire a limitelor acestor zone ale regrupării, conferința ar trebui să ia în considerare amplasarea în unele teritorii convenabile, ținându-se cont de dimensiunile acestora, numărul populației, precum și de valoarea lor economică și strategică. Fiecare zonă ar trebui controlată de către o singură autoritate. De asemenea, statele care vor controla aceste zone trebuie să ofere susținere economică, dar regiunea în cauză să dispună de administrație independentă. Linia de demarcație, dacă va fi trasă, nu trebuie să constituie un impediment în comunicarea și transportul populației" [26]. Această propunere a vietnamezilor demonstra că țările comuniste acceptă indirect ideea unei partajări a țării. Acest punct de vedere înaintat de Marea Britanie convenea tuturor participaților, mai ales celor 5 Mari, care preferau un Vietnam partajat, unde fiecare poate avea zona sa de influență, decât un Vietnam unificat, care își putea „alege puterea protectoare". Franța propune, în același timp, crearea unui comitet militar care avea menirea de a studia condițiile încetării focului.

În această etapă a discuțiilor din cadrul conferinței, șefii delegațiilor erau în căutare de sprijin din partea unei sau altei țări. URSS a reușit să sondeze toate posibilitățile unor discuții cu țările europene. Astfel, la 28 mai 1954, la Berna a avut loc o întrevedere între Molotov cu șeful departamentului politic elvețian, Petitpierre. În cadrul acestei întruniri, cei doi au abordat subiectul conferinței de la Geneva, întrebându-se reciproc ce părere are fiecare despre acest eveniment. Molotov a insistat să asculte mai întâi părerea oficialului elvețian, care făcuse unele afirmații referitor la starea actuală a discuțiilor: „Din moment ce conferința a fost confirmată și mai ales când s-a decis locația, la Geneva, elvețienii își exprimau dorința ca aceasta să ofere rezultatele dorite […]. La începutul conferinței ne puteam exprima ezitarea între optimism și pesimism și chiar să avem unele îndoieli în șansele de succes. Dar după mai multe zile putem fi optimiști. Pare-se că nimeni nu vrea să riște a porni spre un război general. Se va face tot posibilul pentru a se ajunge la un compromis. Fără îndoială că o reglementare a problemelor nu va fi posibilă cu desăvârșire, dar scopul primordial era să se pună capăt ostilităților, ceea ce va fi deja mult […]. Trebuie răbdare. Eu admit două eventualități: că conferința va da rezultatele pozitive sau că va fi necesar să se organizeze încă o conferință pentru o reluare în discuție a chestiunilor din Asia. Eu țin să adaug că la Geneva sunt doi oameni de stat, care mi se pare că pot și au dorința de a juca un rol de conciliatori și prin eforturile lor de a facilita un compromis: Dumneavoastră, dle mi-

nistru [27], și dl Eden, ministrul afacerilor externe al Marii Britanii. Țin să subliniez încă, operațiile militare din Indochina complică lucrurile, pentru că beligeranții (nu precizez aici Vietminhul) au tendința de a-și asigura la maximum avantaje pe teritoriul lor pentru a-și ameliora poziția la conferință" [28]. Din întrevedere se observă că Molotov cade de acord cu cele spuse de către omologul sau și că admite că, din cauza puterilor occidentale, discuțiile nu avansează. Totodată, ministrul sovietic este de părerea că datoria sa și a ministrului britanic, Eden, este de a concilia părțile, însă consideră că sunt unele delegații care complică discuțiile și că pentru ei este mai avantajos de a continua războiul în Indochina. Aici oficialul elvețian remarcă că se făcea referire la SUA.

La 29 mai, britanicii au propus în fața conferinței un set de idei, pentru a accelera procedura de încheiere a păcii: 1) reprezentanții celor două comandamente trebuie să aibă o întâlnire cât mai curând posibil la Geneva; 2) membrii conferinței trebuie să studieze chestiunea ariilor de regrupare în Vietnam; 3) se vor face rapoarte privind rezultatele și recomandările conferinței cât mai curând posibil [29]. Cu aceste propuneri a fost de acord până și URSS, care, prin persoana lui Molotov, și-a exprimat aserțiunea atâta timp cât aveau un caracter temporar. Însă Molotov, la ideea unei întruniri a reprezentaților comandanților părților beligerante, a înaintat o sugestie că nu ar fi rău dacă la această întrunire vor participa, în calitate de observatori, și reprezentați ai celor 5 Mari. La această sugestie, partea occidentală a reacționat cu un refuz categoric, afirmând că chestiunea unui compromis trebuie mai întâi să înceapă de la țările beligerante și apoi vor fi cuplate la discuții și celelalte părți.

În același timp, Franța ducea un joc dublu. Mai întâi ea accepta să discute cu Vietminhul, la 2 iunie, la propunerea engleză, dar ea își dorea ca SUA să intervină în Vietnam sub auspiciul Acțiunii de Unificare. Această dublă politică caracteriza Franța încă de la începutul războiului [30], sovieticii acuzând partea franceză că în mod intenționat prelungesc negocierile conferinței [31]. De altfel, politica dublă a francezilor nu a dat rezultatele așteptate de ei, pentru că, sub presiunea americanilor, au fost nevoiți să recunoască independența Vietnamului la 4 iunie 1954, lăsându-le cale liberă de acțiune SUA. Unii cercetători occidentali îndreptățesc într-o oarecare măsură politica franceză, susținând-o ca fiind normală, pentru că „este evident că ea încearcă să negocieze și să ceară ajutorul SUA. Este logic de a vedea că, înainte de încetarea focului, fiecare parte își dorește să câștige cât mai mult *spațiu* posibil. Problema Franței era că, cu cât mai mult timp trece, cu atât mai multe teritorii pierdea și cum conferința nu avansa, în acel moment, foarte mult ea prefera o soluție care să o avantajeze pe un termen scurt, cel puțin, de aceea și vine cu cererea către SUA de a interveni" [32].

Americanii, timp de câteva săptămâni, nu știau cum să reacționeze la cererea franceză, cu atât mai mult că vedea că francezii pierd războiul, ceea ce însemna și o înfrângere a intereselor americane. În cele din urmă, la 3 iunie, la o reuniune a Consiliului Național de Securitate, președintele american Eisenhower declara că Statele Unite vor interveni în războiul din Vietnam, dacă China va ataca; dar este indispensabil ca toate celelalte state din Asia să se implice, în caz contrar întreaga politică americană va fi revăzută [33]. La ezitarea americanilor, Franța a încercat să exercite un șantaj: daca SUA nu vor interveni, guvernul galic va fi nevoit să încheie pacea cu oricare rezultat și preț ar fi ceea ce guvernul de la Casa Albă nu putea permite. Franța urmărea intervenția ame-

ricană în deltă pentru a putea negocia cu Vietminhul pe poziții egale. Americanii ezitau din teama de a nu asista la plecarea Franței în urma acțiunii de unificare. În cele din urmă, SUA se angajau să susțină Franța militar în nord pe durata negocierilor, iar la încheierea acestora, America va negocia cu guvernul lui Bao Dai și îi va ajuta în lupta împotriva comunismului. Pentru guvernul american este important ca să nu transforme Indochina într-o a doua Coree [34]. De toate aceste *curtări franco-americane*, sovieticii nu erau la curent, întrucât erau secrete, însă intuiau, de aceea, în cursul întrevederilor cu secretarul american Foster Dulles, le-a dat de înțeles că discuțiile purtate, în secret și separat, de conferința cu francezii, vor stârni reacția Moscovei, fără a da amănunte prin ce și cum se va manifesta aceasta [35].

La începutul lunii iunie, la Geneva situația se complica: Bidault, în cursul unei reuniuni plenare la 8 iunie, cere crearea unui Consiliu internațional de supraveghere, pentru a controla cum decurge încetarea focurilor, precum și transportul trupelor și instalarea zonelor de regrupare [36]. Molotov propune ca acest Consiliu să fie format din jumătate de membri din țările comuniste și cealaltă jumătate din statele noncomuniste, ministrul sovietic insistând ca să se accelereze procesul negocierilor și să se rezolve cât mai curând posibil chestiunile politice. Eden, în schimb, cu tot dinadinsul, căuta să fie înlăturată propunerea sovietică de a trece la chestiunile politice, pentru că problemele politice trebuie a fi (pentru occidentali) plasate după problemele militare; iar în ceea ce privește componența Consiliului internațional de supraveghere, britanicii își exprimau dorința de a fi implicate și țările din Asia nealiniate, cele 5 *Colombo*: Birmania, Ceylon, India, Indonezia, Pakistan. Pentru britanici, această alegere nu era întâmplătoare, pentru că, astfel, ea putea să integreze țările asiatice la reglementarea acestui conflict pentru a-și permite păstrarea legăturilor privilegiate pe care le întreținea cu țările Asiei. La 9 iunie, China cade de acord cu propunerea sovietică, mai adăugând că problema Vietnamului este aceeași ca și cea a Cambodgiei și Laosului și deci ele trebuiesc antrenate în discuții.

Rușii și chinezii au sfârșit prin a se convinge că niciun acord nu va fi posibil atâta timp cât Bidault va reprezenta Franța și cât politica franceză oscila între tentativele diplomatice și visul unei intervenții americane. Campania propagandei comuniste contra lui Bidault a constituit un element în influențarea hotărârii membrilor Adunării Naționale de la Paris. La 9 iunie, guvernul Laniel a fost demis, iar noul executiv a influențat asupra salvării conferinței [37].

La 12 iunie are loc o întrevedere între Chou Enlai, primul ministru chinez, și Petitpierre, șeful departamentului politică al Elveției, în cadrul căreia s-a atins subiectul conferinței și a etapei de lucru a acesteia. Însă ministrul chinez este de părere, la această dată, că „pentru Coreea este posibilă o stabilizare, cel puțin militară, însă în Indochina este o situație periculoasă, în sens că ostilitățile continuau în același timp cu negocierile de la Geneva" [38]. Chou Enlai susține că „delegații au sentimentul că ei fac un lucru ineficient, posibilitățile de control fiind insuficiente" [39]. Întrucât China făcea parte din Comisia neutră de supraveghere a armistițiului din Indochina, ministrul chinez își exprimă nemulțumirea față de atitudinea SUA privind rolul acestei comisii, care o consideră inutilă și că statul american și-ar dori ca ea să dispară. Aceste declarații confirmau încă o dată politica maoistă, trasă la indigo cu cea sovietică, de a nu pierde nicio ocazie de a critica politica americană.

La 12 iunie, oficialii francezi și vietnamezi progresau în ceea ce privește negocierile din timpul întrevederilor. Generalul

francez Henri Delteil și colonelul de Brebisson propuneau două condiții ce urmau a fi acceptate într-o eventuală sesiune a conferinței: „1. Obținerea unei declarații oficiale din partea Vietnamului, prin care va confirma că își va retrage trupele din Laos și Cambodgia, precum și confirmarea că se va abține de la orice imixtiune în afacerile acestora. 2. O posibilă retragere a forțelor franco-vietnameze din deltă va fi efectuată numai în cazul în care forțele Vietminhului se vor retrage la nord de Portul Annam" [40]. Reprezentanții Vietminhului, Ha Van Lau și Ta Quang Bu, acceptau aceste condiții. Se observa bine o oarecare libertate a forțelor Vietminhului față de China și Uniunea Sovietică: aceasta se datora faptului că cele două țări comuniste își disputau rolul și poziția în Vietnamul de Nord. Eden va profita de situație și va încerca să convingă sovieticii și comuniștii chinezi ca să cadă de acord cu reglementarea păcii în Vietnam și cu cele două propuneri ale oficialilor francezi. China nu se arăta deranjată de aceste recomandări, chiar putea accepta recunoașterea Laosului și Cambodgiei, dacă SUA nu va crea aici baze militare.

La 13 iunie, Dulles merge la Paris pentru a se întâlni cu Pierre Mendes France și Eden. Faptul că locația a fost aleasă de către americani, și anume că nu au ales Geneva, era un semn că SUA nu mai doresc să participe la conferința de la Geneva. În ciuda tentativelor francezilor de a-i convinge să participe, americanii nu doreau o revenire la conferință. Înainte de a se întoarce la Washington, Dulles a semnat cu Franța un acord secret care îi permitea celei din urmă să negocieze în afara celor 7 puncte ale acordurilor de la Washington, adică acceptau „o soluționare a problemelor din Vietnam, doar că SUA nu consideră necesar ca ea să respecte condițiile acordurilor care vor fi semnate". Ceva mai târziu, americanii realizau că dacă Franța va semna un acord de încetare a focului la Geneva, aceasta din urmă va refuza să participe la activitatea Comunității Europene de Apărare [41], iar reînarmarea Germaniei nu va fi posibilă fără ajutorul trupelor franceze. Într-o manieră de târguire diplomatică, Statele Unite declară că dacă Franța nu va ratifica actul creării CEA [42], americanii nu vor mai susține la Geneva poziția franceză.

Totodată, Uniunea Sovietica și China aveau o oarecare teamă față de reacțiile americane, venirea lui Dulles la Paris și nu la Geneva, le-au determinat pe cele 2 state comuniste să facă presiuni asupra Vietminhului pentru a-și reduce cererile, în cele din urmă acesta a renunțat la pretenția sa de a împărți țara nu de la paralela de 13°, cum cerea inițial, ci de la 16°. Anume în jurul acestei paralele vor continua discuțiile de la conferința de la Geneva. Dar înainte de a discuta chestiunea hotarelor, sovieticii aveau nevoie de a stabili unele aspecte așa-zise tehnice, dar care reprezentau un deosebit interes pentru Kremlin, și anume a structurii viitoarelor comisii, pentru a-i fi mai ușor să controleze mai departe aplicarea viitoarelor acorduri. Astfel, la 14 iunie vine cu un set de propuneri, care aveau menirea de a-i întări poziția în zona sud-asiatică.

Propunerile delegației Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste în cadrul conferinței de la Geneva [43]:

I. Comisia mixtă
(comisia militară de armnistițiu)

Compoziția Comisiei mixte

1. Comisia mixtă este compusă dintr-un număr egal de reprezentanți din ambele părți. Membrii principali ai comisiei mixte trebuie să dețină gradul de general. Comisia mixtă va institui o inspecție (nu-

mărul membrilor inspecției va fi decis de către participanți) care va conține un număr egal de membri din ambele părți.

Funcții și puteri

2. Comisia mixtă va avea ca misiune exercitarea controlului aplicării dispozițiilor Acordului privind încetarea ostilităților și va îndeplini următoarele funcții:

a) de a controla executarea exactă a planului de *ajustare* a zonelor și de regrupare a forțelor armate ale ambelor părți;

a) de a veghea ca încetarea focului să fie făcută integral, simultan și în tot restul țării;

b) de a regla pe calea negocierilor toate chestiunile legate de violarea unor dispoziții ale Acordului privind încetarea ostilităților.

3. Comisia mixtă și Comisia statelor neutre vor acționa în paralel fără ca vreo una dintre acestea să fie subordonată celeilalte. Pentru a asigura eficacitatea acordului, comisiile își vor repartiza responsabilitățile și vor lucra în colaborare în baza articolelor prevăzute de acordul privind încetarea ostilităților.

II. Comisia de control a statelor neutre

Compoziția Comisiei de control a statelor neutre [44]

. Comisia statelor neutre va avea sarcina de a controla aplicarea dispozițiilor acordului prinvind încetarea ostilităților în Indochina [...].

Funcții și împuterniciri

Comisia statelor neutre va avea sarcina de a controla, de a observa, de a inspecta, de a ancheta și de a aplica dispozițiile acordului. Tot în competența acestei comisii va intra și stabilirea liniilor de demarcație; controlul operațiilor de repatriere a prizonierilor de război și a internilor civili efectuate de ambele părți; de a supraveghea în porturile maritime și aerodromuri specifice, pentru a evita introducerea în țară a unor noi contingente de forțe militare și personal din străinatate etc.

Dispoziții generale

Comisia statelor neutre va lua decizii din momentul aplicării și intrării în vigoare a acordului semnat între părți. Comisia statelor neutre va aduce la cunostință deciziile sale Comisiei mixte, care le va examina, dar hotărârile vor fi luate de comun acord [...].

Garanțiile internaționale

Aplicarea acordului privitor la încetarea ostilităților, țări garante vor fi statele participante la conferința de la Geneva. În cazul în care comisiile nu vor reuși să stabilească definitiv pacea și ulterior vor apărea unele încălcări ale acordului, statele semnatare se vor obliga să contribuie la soluționarea problemelor intervenite.

Aceste propuneri au fost reluate în discursul lui Molotov din 16 iunie, semn că sovieticii nu aveau de gând să cedeze sub nici o formă.

În decursul ultimelor săptămâni, discuțiile au fost aprinse, însă au cunoscut o avansare remarcabilă. Odată cu reînceperea negocierilor la Geneva, întrunirile au fost private de această dată, iar cele semnate inițial au fost confidențiale. Discuțiile s-au purtat asupra mai multor subiecte, însă s-au orientat mai mult spre detalii, pentru că era clar de la început că Vietnamul va fi împărțit în două ca și Coreea. Rămânea să se hotărască limitele de demarcație: Franța opta pentru paralela de 18°, în timp ce Vietnamul pentru cea de 16°. Tot în cadrul acestei reluări a discuțiilor, la ordinea de zi se adăuga problema termenului de retragere a trupelor franceze: Franța încerca să fie acceptat termenul ei, cel de 12 luni, iar Vietnamul insista pentru 6 luni. Un alt element destul de spinos abordat în timpul discuțiilor a fost neutralitatea Cambodgiei, Laosului și a sudului Vietnamului. În cele din urmă

s-a ajuns la un compromis, s-a decis ca acestea să aibă un statut neutru, numai SUA s-au opus. Asupra acestei decizii se va reveni în cadrul discuțiilor din 20 iulie, când Cambodgia și Laosul insistau să nu fie considerate ca părți neutre, pretenție acceptată atunci doar de delegația sovietică, nefiind susținută și de celelalte delegații.

La 16 iunie, Chou Enlai accepta oficial ideea retragerii trupelor Vietminhului din Cambodgia și Laos. La 17 iunie, după conferințele militare se discuta posibilitatea unui acord, prevăzut pentru soluționarea problemei Laosului și Cambodgiei. La acest moment, Eden este convins de poziția pacifistă a statelor comuniste. Însă în acest context se ivește un nou eveniment – alegerea lui Ngo Dinh Diem (la 16 iunie) în calitate de prim-ministru de stat al Vietnamului, care avea o poziție antifranceză și anticomunistă, dar proamericană, ceea ce îngrijora atât delegația franceză, cât și cea sovietică. De aceea francezii schimbă tactica rapid, la 19 iunie Pierre Mendes France declara că este împotriva războiului și este pregătit pentru negocieri, înaintând chiar și o dată limită de încetare a focului (20 iulie). Politica guvernului Mendes France este mult mai independentă de SUA și Marea Britanie, accentuând că negocierile trebuie să treacă *prin ea* (nr. Franța), deoarece este direct implicată în conflict și că nu se va lăsa dominată de politica unei sau altei puteri aliate.

La 20 iunie, ministrul englez A. Eden și secretarul de stat american Bedell Smith părăsesc conferința și revin în țările lor. Conferința este suspendată. Cauza plecării lui Bedell Smith constituia data limită propusă de partea franceză, pentru că, în opinia americană, astfel de acțiuni ar fi precipitat unele lucruri care necesitau o *analiză mai amplă*, dar adevărata cauză era că în ultima decadă a conferinței delegația franceză a început a fi *curtat*ă mai des de către comuniști.

La 25 iunie, președintele american Eisenhower și primul ministru britanic Churchill, împreună cu miniștrii afacerilor externe, Dulles și Eden, s-au întâlnit pentru a discuta unele probleme cum ar fi bomba de hidrogen și conferința de la Geneva. Englezii urmăreau ca scop crearea în Asia de Sud-Est a unui al doilea tratat de la Locarno (1925), care va garanta neagresiunea statelor semnatare. Americanii se arătau contra acestei idei, care au făcut o greșeală când au permis la acea epocă Germaniei să intre în Societatea Națiunilor, raportându-ne la perioada anului 1954, când China fusese admisă în ONU, deci SUA se așteptau la o nouă cârdășie de la Munich. Americanilor le era frică de a vedea cum Franța negociază direct cu Vietminhul, însă Statele Unite lăsau să se înțeleagă că vor accepta totuși partajul Vietnamului, ca fiind un act inevitabil.

Întrevederile de la Washington (25–27 iunie) aveau să se termine cu o declarație aprobată de către cei doi șefi de stat, care era axată asupra condițiilor acceptării și respectării unui armistițiu în Indochina. Adoptat la 29 iunie, acest text viza separarea problemelor indochineze în trei părți și partajarea Vietnamului în două (în jurul paralelei de 17°), pentru posibilitatea unei reunificări pacifiste, precum și supravegherea de către un comitet internațional. Aici se insista asupra creării unui sistem de apărare asemănător NATO în Asia, South East Asia Treaty Organisation (SEATO), doar că britanicii impuneau și o condiție ca această organizație să fie înființată după încheierea conferinței de la Geneva, iar crearea acestui organism să nu implice o schimbare după obținerea rezultatelor conferinței.

Chiar dacă conferința suferise o întrerupere începând cu 20 iunie, Franța oricum încerca să reia negocierile cu Vietminhul. La 23 iunie, Pierre Mendes France se întâlnește cu delegația chineză la Berna, aceasta din urmă fiind un sol al cererilor vietnameze. Aici China își manifestă dorința de a se face un partaj până la paralela de 13°, în timp ce francezii insistau pentru paralela de 18°. La 25 iunie, Jean Chauvel îl înlocuiește pe diplomatul Bidault în cadrul discuțiilor franco-vietnameze. Ambasadorul Jean Chauvel transmite Ho Chi Minh-ului propunerile franceze, precum că Parisul abandonează planul *Pielea leopardului* și propune o separare a țării la nivelul paralelei de 18°. Această primă întrevedere va permite Franței să negocieze direct cu Vietnamul, astfel accelerând procesul asigurării păcii, aici discutându-se două subiecte importante referitoare la latitudinea paralelelor și asupra termenului lăsat trupelor franceze pentru a evacua nordul țării: francezii optau pentru un termen de 6 luni, iar vietnamezii pentru 3 luni. Anume din cauza *paralelelor* vor apărea dispute fervente în cadrul reluării negocierilor de la Geneva. Vietminhul nu vedea nici un motiv să cedeze din teritoriu pentru că, timp de 8 ani de război, ei au reușit să obțină unele victorii în fața francezilor. În cele din urmă, sub presiunea lui Molotov, care face unele concesii în ultimele zile, cele două protagoniste cad de acord pentru a situa linia de demarcație la paralela de 17°.

Aceste întrevederi între opozanți au suscitat multe critici din partea Uniunii Sovietice și a Chinei, care acuzau Vietminhul că nu a așteptat venirea lor pentru a începe discuțiile. La rândul lor, Statele Unite au lăsat pentru un timp presiunile asupra Franței, pentru că de la schimbarea noului guvern se observă o oarecare independență a deciziilor, iar prea multe *sfaturi americane* alimentau dorința volnică a francezilor. Teama americanilor de a vedea Franța să negocieze cu orice preț cu vietnamezii se adeverea.

Între timp, în Vietnam avea loc operația Auvergne, care consta în evacuarea posturilor franceze la frontierele din delta Tonkinului pentru regrupare, mai aproape de centrele strategice, pentru o mai bună apărare în caz de atac. Americanii se arătau nemulțumiți de această strategie care, după părerea lor, seamănă foarte mult cu concentrarea de la Dien-Bien-Phu, ceea ce putea duce la o înfrângere analogică. În ciuda acestor proteste, Franța și Republica Democratică Vietnam continuă negocierile: la 4 iulie ambele delegații se întâlnesc pentru a discuta asupra problemelor militare, iar la 6 și 7 iulie încep primele discuții referitoare la retragerea trupelor vietnameze din Cambodgia și Laos.

Aceste schimbări bruște ale discuțiilor franco-vietnameze au alertat Marile Puteri, determinând reîntoarcerea la Geneva pentru a relua tratativele sub controlul lor. Însă americanii refuză să mai vină, ei au trimis la Berna, la 11 iunie, o notă în care își exprimă poziția lor: „Noi nu avem nicio confirmare dacă vreun acord poate fi atins și în cazul în care ar fi atins, dacă poate el fi acceptabil sau nu. Cu toate acestea, un lucru poate fi spus cu siguranță, Statele Unite nu vor lua parte nici la un acord ce doar miroase a împăcare. Și nici nu vor recunoaște legitimitatea controlului comunist în segmentul Asiei de Sud-Est" [45]. Statele Unite iau poziția de observator și nu de participant direct la reluarea negocierilor. Aceasta le dădea dreptul de a nu semna tratatele sau vreo declarație finală de la conferință. Deci americanii puteau duce în paralel o politică diferită în țările din Indochina după încheierea păcii și semnarea acordurilor, întrucât nu erau legați prin tratat.

Conferința nu dispunea decât de 10 zile pentru a permite lui Mendes France de a-și îndeplini promisiunile făcute parlamentului francez. Molotov primul a revenit la Geneva la 8 iulie. Președintele consiliului francez vine la 10 iulie și în aceeași zi a avut o întrevedere cu delegația sovietică, iar a doua zi se întâlnește cu Pham van Dong. Chou Enlai revine împreună cu consilierii săi, Shih Che și Chiao Kuan-hua, la 12 iulie. În aceeași zi, ministrul chinez a avut lungi discuții cu ministrul sovietic, apoi cu Pham van Dong. Scopurile acestor întrevederi era de a stabili acțiunile lor de mai departe în cadrul conferinței. De la 13 iulie, liderii delegației chineze și sovietice s-au întâlnit cu Mendes France, apoi cu Eden, înainte ca aceștia să se întâlnească cu Johnson și Dulles.

La 17 iulie, Bedell Smith se reîntoarce la Geneva, însă nu recunoaște obligațiile asumate de Franța prin tratatul care este gata să-l semneze. La 19 iulie, delegațiile consideră că discuțiile care au fost până la acel moment vor da și un rezultat pozitiv, însă SUA declară că nu se vor asocia în susținerea viitoarei reglementări a conflictului [46]. La 20 iulie, delegațiile, cu excepția celei americane și a Vietnamului, s-au întrunit.

Este adevărat că amploarea reluării conferinței presupunea mai multă seriozitate și responsabilitate din partea mediului diplomatic, pentru că pe umerii lor era sarcina de a regla într-o săptămână ceea ce ei nu au reușit să duca la capăt în 2 luni, fiind nevoiți să accelereze procesul negocierilor, având în față mai multe probleme spre soluționare. Una dintre aceste chestiuni era stabilirea liniei de demarcație. Întrevederile între generalul Delteil și Ta Quang Buu inițial se prezentau a fi foarte productive, însă au reînceput divergențele privind linia de demarcație, pentru că delegația franceză insista să fie fixată la paralela de 18°. Cu toate că, în agenda anglo-americană transmisă guvernului francez la 29 iunie, Marea Britanie și SUA „și-au subordonat *respectul* față de eventualele acorduri privitor la fixarea unei linii de demarcații cel puțin de la paralela de 17°" [47], ceea ce contravenea intereselor francezilor, din cauza acestor disensiuni era necesar ca să se ajungă la un compromis, mai întâi, între puterile occidentale. Asupra problemei liniilor de demarcație au avut loc mai multe întâlniri între Mendes Frace și Molotov la 10 iulie. Sovieticii optau pentru o partajare de la 17°, însă în urma acestor discuții nu s-a ajuns cu desăvârșire la un compromis.

O altă problemă care necesita soluționare era cea a componenței comisiei de control. Întrevederile de la 13 iulie între Chou Enlai și Mendes France marcau, pentru delegația chineză, precum și cea sovietică, debutul unei extreme activități în acest sens. Franța propunea o comisie tripartită compusă din India, Canada și Polonia. URSS propune la 16 iulie formatul a 3 state, 2 asiatice – India (care trebuia să prezideze) și Indonezia – și unul european – Polonia. Prezența a două state asiatice însemna evident o concesie din partea URSS făcută pentru China, care, de la începutul conferinței, își dorea să vadă alte națiuni din zonă care să ia parte la reglementarea conflictului din Indochina. Însă prin această propunere URSS mai miza și pe simpatia statelor asiatice. La 17 iulie, problema comisiei a fost repusă în discuție între Mendes France, Molotov și Eden. În cadrul acestei întruniri, șeful delegației britanice a venit cu o nouă propunere precum că ar trebui din această comisie să facă parte un stat comunist și unul occidental. Imediat, la ideea britanica s-a raliat și Mendes France. Molotov a răspuns la această propunere că trebuie să se consulte cu China și Vietminhul [47]. O reuniune între Molotov și ceilalți oficiali comuniști a avut loc în aceeași zi,

hotărârea finală luându-se la 18 iulie, când delegația chineză i-a furnizat ministrului britanic decizia blocului comunist privitor la propunerea franceză de a fi formată această comisie din India, Canada și Polonia. SUA, în pofida prezenței Poloniei, a acceptat această formulă. Delegațiile comuniste au căzut de acord asupra componentei comisiei, cu unele retușări totuși, la subiectul procedurii de vot și relațiilor dintre comisia internațională și comisia mixtă. Pentru China, această formulă era acceptabilă, însă nu pe placul ei, care ar fi preferat să vadă încă un stat asiatic. Pentru URSS, componența acestei comisii însemna o cedare serioasă întreprinsă pentru a destinde relațiile cu Vestul. Francois Joyaux, la 1979, în lucrarea sa *La Chine et le reglement du premier conflit d'Indochine (Genève 1954)*, scria că „la 17 iulie a fost o reuniune sovieto-occidentală degajată".

Organizarea alegerilor generale din Vietnam a fost discutată încă din timpul întâlnirilor de la Berna [48], iar la Geneva delegații sperau să găsească o soluție. Vietnamul cerea ca în 6 luni să fie organizate alegeri, în timp ce URSS opta pentru 16 luni. Termenul disputei unor eventuale electorale era o problemă asupra căreia sovieticii căutau să insiste, pentru că aceasta le permitea să câștige timp pentru a-și infiltra flagelul comunist mult mai serios în această zonă, în timp ce delegația franceză opta pentru o perioadă de la doi la trei ani, pentru a permite guvernului de la Saigon să se pregătească. Chestiunea alegerilor a fost abordată la 15 iulie în urma întrevederilor dintre Molotov și Pierre Mendes France. Oficialul francez evita să se stabilească o dată exactă, considerând că acest subiect trebuie să fie pus în discuție după încheierea conferinței. Molotov a emis ideea că responsabilitatea stabilirii unei date exacte pentru organizarea alegerilor trebuie încredințată Vietminhului și Saigonului. A doua zi, în timpul discuțiilor dintre Mendes France, Eden și Molotov, ministrul sovietic a propus formula în cursul anului 1955 pentru organizarea alegerilor. Franța nu a căzut de acord. La 17 iulie această problemă a fost reluată la întrevederea dintre Medes France și Chou Enlai. Ministrul chinez a reluat poziția sovietică în urmă cu două zile.

Semnarea acordurilor era necesară, în primul rând pentru Indochina și pentru Franța, iar celelalte state căutau doar să-și atingă interesele în Asia de Sud-Est. Cu toate acestea, nu fiecare stat era dispus să-și ia angajamentul semnării și parafării acordurilor. Era clar, de la începerea noii reprize a conferinței, că SUA nu vor recunoaște și nu vor semna nici o hotărâre. La ședința restrânsă din 18 iulie, Bedell Smith a declarat că, dacă conferința va ajunge la semnarea unor acorduri, țara sa (SUA) ar putea să le respecte, adăugând că se vor abține de a recurge la utilizarea armelor și a forței pentru a încălca viitoarele acorduri. Pe de altă parte, lipsa unor relații diplomatice între unii participanți, cum ar fi între SUA și China, complica semnarea unor documente comune. SUA considerau că, dacă cele două țări vor semna un act internațional comun, ar însemna că de facto aceasta va recunoaște existența Republicii Populare Chineze. Un alt aspect al semnării unor acorduri era chestiunea celor trei state din Indochina, cum ar trebui ele să apară în aceste documente oficiale. Toate aceste motive au dus la pregătirea unor texte separate de încetare a focului, pentru fiecare din cele 3 state din Indochina, la care veneau să se adauge câte o declarație finală. Astfel, la 21 iulie au fost semnate așa-numitele acorduri de la Geneva, care au pus capăt războiului din Indochina

Conflictul din Indochina reprezintă, de asemenea, un caz particular privind ui-

tarea colectivă a istoriei, când un stat mic reușește să înfrângă, într-o luptă acerbă de 9 ani, o forță militară precum era Franța. În pofida succeselor militare obținute de armatele vietnameze, pacea oferită de Marile Puteri la Geneva reprezenta, de fapt, nerăbdarea obținerii unui compromis internațional (cel puțin, temporar) în conflictul indochinez, și nu o rezolvare definitivă a problemelor asiatice.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Joyaux, François, *La Chine et le reglement du premier conflit d'Indochine (Genève 1954)*, Paris, 1979, p. 131.

2. *Ibidem*.

3. *Ibidem*.

4. *Ibidem*, p. 135.

5. Jacques Gullermaz (1911–1998) – diplomat și militar, specialist în istoria Chinei secolului XX și a Partidului Comunist Chinez.

6. Wang Ping-nan – diplomat chinez, ambasadorul Chinei în Polonia.

7. Joyaux François, *La Chine et le reglement du premier conflit d'Indochine (Geneve 1954),* Paris, 1979, p. 136.

8. *Le Monde*, 9–10 mai, 1954, p. 4.

9. Pham van Dong (1906–2000) – om politic și diplomat vietnamez, un apropiat al lui Ho Chi Minh; a fost prim-ministru al Republicii Democrate Vietnam între 1954–1976, apoi prim-ministru al Vietnamului în 1976–1987.

10. Bao Dai (1913–1997) – al 13-lea suveran al dinastiei Nguyen și ultimul împărat al Vietnamului. Regimul lui Bao Dai a fot susținut de către americani și francezi până la destituirea lui din 1955.

11. Mettan Guy, *Genève – ville de paix, de la conférence de 1954 sur l'Indochine à la coopération internationale,* Genève, 2004, p. 129.

12. În timpul acestui război, trupele Vietminhului erau compuse din trupe regulate și neregulate, ultimele fiind compuse din populație civilă, care, în funcție de situație, puteau pune mâna pe arme pentru a ataca trupele Corpului Expediționar Francez. Aceste trupe erau foarte numeroase și constituiau pentru Vietminh una din principalele sale forțe de luptă de gherilă.

13. *Ibidem*.

14. Aceste două mișcări aparțineau Vietminhului, care treptat au căutat să instaureze în Laos și Cambodgia un climat de gherilă. Aceste grupări garantau, de fapt, prezența trupelor Vietminhului în cele două țări. Din această cauză, Franța și SUA au refuzat prezența lor în timpul negocierilor.

15. Bidault face un joc dublu și nu a renunțat niciodată să se facă auzit. Întâlnirile americano-franceze continuau în secret, chiar dacă au fost rapid dezvăluite de presă. La 14 mai, Dulles îi transmite lui Laniel oferta unei intervenții americane. Dar el insistată ca Franța și statele asociate Indochinei să reclame solemn sprijinul armatei americane, fără a lăsa impresia susținerii dominației albilor asupra Asiei.

16. Propunerile Marii Britanii nu au fost luate în considerare în nenumărate rânduri de către Franța, fapt ce îi nemulțumea pe britanici și înrăutățea relațiile între aceste state.

17. Randle Robert F, *Geneva 1954, The Settlement of the Indochinese War*, New Jersey, p. 220–221.

18. Archives ONUG, IC/1-55, English and French, Roneographed, Confidential, 1 v. 28 cm, IC\13, 15 mai 1954; *Documents of the Indo-chinese phase of the Conference, Discours prononcé par V. Molotov, ministre d'affaire* étrangère *de l'URSS le 14 mai 1954*.

19. Prin exprimarea de khmer și pathet-lao, oficialul sovietic făcea referire la Laos și Cambodgia.

20. Se avea în vedere încetarea bombardamentelor.

21. Forțele armate erau necesare pentru a menține forțele democratice și a nu permite infiltrarea unui regim comunist; aceasta constituia menirea lor primordială, de aceea ulterior armata Laosului și Cambodgiei vor cunoaște finanțare din exterior, în special din partea SUA.

22. Жуков Ю., Плышевский И., Рассадин Г., Три месяца *в* Женеве, Издательство Правда, 1954, p. 21.

23. *Ibidem*, p. 67–68.

24. Se face referire la cel puțin trei state: Cambodgia, Laos și zona de sud a Vietnamului.

25. Randle Robert F, *Geneva 1954, The Settlement of the Indochinese War*, New Jersey, p. 232.

26. *Ibidem*.

27. Adresarea este făcută către Molotov.

28. *Documents officielle suisse*, Notice du Chef du Departement politique, M. Petitpierre, Entretien avec M. Molotov, ministre des affiares etrangeres de l'URSS, le vendredi 28 mai 1954, E 2800(-)1967/59/20 [DoDiS-9023], p. 282-283, Geneve, 2003.

29. *Ibidem*, p. 233.

30. Аносова Л. А., Промышленность Демократической Республики Вьетнам *(1954–1965)*, М., Наука, 1973, p. 70.

31. Грибачев Николай, Женевский репортаж, Москва, 1954, p. 37.

32. Gentaz Nicolas, *Les acteurs occidentaux de la décolonisation francaise au Vietnam, 1945–1954*, Geneve, 1994, p.79.

33. Randle Robert F., *Geneva 1954. The Settlement of the Indochinese* War, New Jersey, p. 259-263.

34. *Ibidem*.

35. *Documents of the Indo-chinese phase of the Conference, Discours prononcé par M. Anthony Eden le 8 juin 1954*, IC/1-55, English and French, Roneographed, Confidential, 1 v. 28 cm, *Entretien entre Molotov et Dulles*, IC-17, 7 juin, 1954.

36. *Documents of the Indo-chinese phase of the Conference,* IC/1-55, English and French, Roneographed, Confidential, 1 v. 28 cm, *Discours prononce pa M. Georges Bidault, le 8 juin 1954*, IC/18, le 8 juin 1954.

37. Cable James, *La conference de Genève sur l'Indochine* // *Histoire, Economie et societé*, nr. 13, 1994, p. 63-76.

38. *Documents officielle suisse*, Notice du chef du departement politique M. Petitpierre, Entretien avec M. Chou-Enlai, premier ministre de la Republique Populaire de Chine, le samedi 12 juin 1954, a 11h40, E 2800(-)1967/60/7 [DoDiS-8175], 2003, p. 296-296.

39. *Ibidem*.

40. Randle Robert F, *Geneva 1954, The Settlement of the Indochinese War*, New Jersey, p. 277.

41. Ideea creării Comunității Europene pentru Apărare (CEA) a apărut în 1950 la propunerea ministrului francez René Pleven. Scopul înființării acestei organizații era crearea unei armate europene unice pentru a întări apărarea Europei de Vest împotriva unui eventual atac din partea URSS.

42. În 1954, problema ratificării CEA a fost retrasă de pe ordinea de zi a Adunării Naționale a Franței, astfel eșuând planul Pleven de a crea o organizație de apărare a Europei.

43. *Documents of the Indo-chinese phase of the Conference,* IC/1-55, English and French, Confidential, 1 v. 28 cm , Propositions de la delegations de l'Union des Républiques Socialiste sovietiques, IC\30, 14 juin 1954,Original: russe, p. 1.

44. Delegația sovietică ține să precizeze că prin expresia de „state neutre" se are în vedere statele ale căror forțe nu au participat la ostilitățile din Indochina.

45. *Indochine 1945/1954. Les vraies raisons d'une défaite*, // *Historama,* nr. 28, Mars-Avril, 1999, p. 96.

46. Joyaux, François, *La Chine et le reglement du premier conflit d'Indochine (Geneve 1954*), Paris, 1979, p. 274.

47. *Ibidem*, p. 281.

48. La 23 iunie 1954 au avut loc, la Berna, unele întâlniri între delegația chineză și sovietică cu cea franceză și britanică, unde se repuneau în discuție problemele din cadrul Conferinței de la Geneva, dar de astă dată nu sub forma oficială, ci în întrevederi private.

PARTICIPANȚI DIN RSS MOLDOVENEASCĂ ÎN CONFLICTELE ARMATE DIN PERIOADA RĂZBOIULUI RECE

Andrei COVRIG[1]

PARTICIPANTS FROM THE MOLDOVAN SSR IN THE ARMED CONFLICTS DURING THE COLD WAR PERIOD

In the Cold War period our co0citizens from the Moldovan SSR have participated in the fighting actins in Afghanistan, Egipt (United Arab Republic), Angola, Vietnam, Syria, Ethiopia and North Korea. The Soviet authorities were talking of the „hand of American imperialism", whereas the Western ones were mentioning the „agressive ambitions of the Evil Empire". The instruments were the same for the both rivals: using of reglar troops and mercenaries, supply of the military equipment, weapons and ammunitions. The diplomatic, military and economic pressures were reported, large-scale assistance to satellite countries, diplomatic maneuvers, espionage, arms race enhancing, creation of military coalitions, rivalry at the sport competitions, massive propaganda campaigns, murders, military actions and imminence of a nuclear war.

Keywords: Cold War, warmen, military conflicts, Moldovan SSR, Soviet Union.

Războiul Rece reprezintă o sintagmă care caracterizează perioada tensionată a relațiilor internaționale după încheierea Războiului Doi Mondial până la desființarea regimurilor comuniste din estul Europei. Cauzele care au generat și alimentat „războiul rece" au fost dorința Uniunii Sovietice și Statelor Unite ale Americii de a domina în lume, contradicțiile între cele două sisteme sociopolitice, ambițiile politice ale liderilor sovietic Iosif Stalin și american Harry Truman. Cu implicarea a zeci de state, confruntările, inclusiv cele armate, s-au extins pe toate continentele. Multe dintre conflictele armate, soldate cu suferințele milioanelor, nu sunt soluționate nici până în prezent.

Autoritățile sovietice vorbeau de „mâna imperialismului american", pe când cele occidentale remarcau „ambițiile agresive ale imperiului răului". Comun pentru rivali era instrumentarul: folosirea trupelor regulate și mercenarilor, furnizarea de tehnică militară, armament și muniții. Sunt semnalate presiunea diplomatică, militară și economică, ajutorul pe scară largă statelor-sateliți, manevre diplomatice, spionajul, amplificarea cursei înarmărilor, crearea de coaliții militare, rivalitatea la competițiile sportive, campanii masive de propagandă, asasinatul, operațiunile militare și iminența unui război nuclear.

Pe durata Războiului Rece, concetățenii noștri au participat la acțiuni de luptă în Afghanistan (aprilie 1978 – 15 februarie 1989) – cca 12 500, Egipt (Republica Arabă Unită) – 100, Angola (noiembrie 1975 – noiembrie 1979) – 10, Vietnam (ianuarie 1961 – decembrie 1974) – 3, Siria (iunie 1982) – 10, Etiopia (decembrie 1977 – noiembrie 1979) – 8 și Coreea de Nord (1950-1953) – 6 combatanți [1].

În anul 1956 trupele sovietice au invadat Ungaria. Rezistența maghiară a fost înăbușită în sânge. Mărturiile celor din RSS Moldovenească care au participat în acest conflict armat lipsesc. De vină este

[1] *Andrei COVRIG, colonel (r), președintele Asociației de Drept Umanitar.*

timpul și restricțiile impuse de autorități persoanelor implicate.

Înainte de introducerea trupelor sovietice în **Ungaria**, la 4 noiembrie 1956, efectivului i-a fost adus la cunoștință ordinul nr. 1 al mareșalului sovietic Ivan Konev, comandant suprem al forțelor armate. În ordin se constata că „la sfârșitul lunii octombrie în Ungaria fraternă s-au răsculat forțele reacționare și contrarevoluționare pentru a distruge orânduirea populară, a elimina cuceririle revoluționare ale oamenilor muncii. În conformitate „cu solicitarea Guvernului Ungariei și în baza acordului dintre țările socialiste ale Pactului de la Varșovia", trupele sovietice au recurs la realizarea angajamentelor asumate. Batjocoritoare, în opinia mea, este indicația mareșalului prin care se cerea ca militarii să „poarte cu cinste onoarea și demnitatea soldatului sovietic, să întărească **prietenia frățească** cu oamenii muncii din Ungaria" [2]. Ce fel de frăție? Minciuni adevărate! Însă ce patos!

Un *deja vu*, aceste acțiuni și argumente ale Uniunii Sovietice (astăzi, ale Rusiei lui Putin) le-am auzit și mai târziu în raport cu Cehoslovacia (1968), Afghanistan (1979-1989), Republica Moldova (1992), Georgia (2008) și Ucraina (2014). În Ungaria, ca apoi și în alte conflicte, au fost încălcate prevederile dreptului internațional.

Comunitatea internațională a condamnat intervenția, proteste civile s-au desfășurat în mai multe colțuri ale lumii. Una s-a produs la New York în preajma clădirii ONU. Uniunea Sovietică nu a fost excepție. Nu toți cetățenii s-au dat manipulați de propaganda sovietică sau cea a unor „spălători de creiere" maghiari precum istoricul Erwin Sholosh, care afirma că regizorii revoltelor din Ungaria sunt cercurile imperialiste occidentale, efectuate cu mâna contrarevoluționarilor, foștilor naziști, ofițeri din armata hortistă, jandarmerie și a clericilor catolici [3, p. 14].

Persoanele care dezaprobau intervenția armată în Ungaria erau arestate și condamnate. Această soartă a avut-o viitorul poet, eseist și traducător Boris Marian, originar din raionul Grigoriopol [4]. Din 1953 își făcea studiile (jurnalist) în Universitatea din Kiev. Instituția de învățământ nu o absolvește deoarece în anul 1957 este arestat pentru «agitație antisovietică». În scurt timp este condamnat la cinci ani de pușcărie. Marian este învinuit ca fiind autorul programului de restructurare a regimului socialist și participant la întruniri în sprijinul rebelilor cu sloganul „Jos mâinile de pe Ungaria!".

Această soartă, de rând cu pământeanul nostru, au împărtășit-o și alți tineri. La finele lui 2016, la Chișinău, într-o conferință, Boris Marian și-a expus opinia că „revoluția maghiară a provocat o avalanșă și a devenit începutul sfârșitului totalitarismului sovietic", deoarece „atunci când tinerii patrioți sunt la închisoare, regimul, lipsit de energia care-i dă viață, nu are o durată lungă" [5].

În noaptea din 21 august 1968, trupele Pactului de la Varșovia (Uniunea Sovietică, Bulgaria, Ungaria, Germania de Est și Polonia) au invadat **Cehoslovacia**. Cu excepția unor cazuri, lupte active nu s-au produs, potrivit unor date, 108 cetățeni și-au pierdut viața, cca 500 persoane s-au ales cu răni. În prima zi a ostilităților, 58 persoane au fost ucise sau rănite, inclusiv șapte femei și un copil de opt ani [6]. Participarea basarabenilor în reprimarea „Primăverii de la Praga" este puțin elucidată. Explicația este că, alături de restricțiile impuse de serviciile speciale, legislația Republicii Moldova nu tratează aceste evenimente ca conflict armat și, prin urmare, nu există motiv aparent pentru a vorbi despre veteranii basarabeni [7].

Oficialii sovietici percepeau Cehoslovacia ca o citadelă în aliniamentul de apărare al Pactului. O eventuală distanțiere a cehilor și slovacilor de Kremlin era inadmisibilă. Agresorii în 36 zile au stabilit controlul deplin asupra teritoriului statului și în scurt timp conducerea de la Praga a fost înlocuită cu una docilă Kremlinului [8].

Agresiunea militară a avut un ecou. La 25 august 1968, pe Piața Roșie din Moscova a fost organizată o manifestare numită sugestiv „Demonstrația celor șapte". S-au găsit cetățeni revoltați în republicile unionale, inclusiv din RSS Moldovenească, care au condamnat invazia. Cei mai activi au nimerit în vizorul KGB-ului, excluși din rândurile Partidului Comunist și eliberați de la serviciu [9]. S-a produs tremur în Iugoslavia, România, China și Albania, state a căror conducere și-a manifestat un tratament negativ față de agresiune. Nesiguranță s-a simțit și la Chișinău. La 23 august, părinții, cu multe zile înainte de sfârșitul odihnei, ne-au retras cu sora din tabăra de copii „Călărași". Noi nu am fost unicii.

După ani de zile, prin „Declarația din 4 decembrie 1989 a liderilor Bulgariei, Ungariei, Germaniei de Est, Poloniei și Uniunii Sovietice" și „Declarația Guvernului Sovietic" din 5 decembrie 1989, s-a constatat că „decizia de a trimite trupele aliate în Cehoslovacia a fost una nejustificată s-a produs imixtiune greșită în afacerile interne ale unui stat suveran" [10].

Vasile Ciobanu, colonel în rezervă, fost „militar-internaționalist" în Libia, mărturisește că despre participarea băștinașilor în conflictele armate nu se pomenea defel. Autoritățile și KGB-ul impuneau restricții dure. Subsemnatul, fiind în relații amicale cu V. Ciobanu, am aflat despre îndeplinirea de acesta a „datoriei internaționale" doar după proclamarea independenței.

În școala militară a trupelor antiaeriene din Leningrad, în care în anii 1975-1979 am făcut studiile, era multă literatură cu titulatura „secret". Din aceste cărți am aflat despre participarea militarilor sovietici în războaiele locale. În instituție erau ofițeri-profesori care au luptat în Egipt, Vietnam și Siria. Aceștia, de obicei, erau zgârciți la vorbă, însă se mai scăpau uneori cu unadouă. Ei ne povesteau că în situații dificile se așezau la posturile de luptă în locul militarilor localnici. Era un procedeu des realizat. O făceau din cauza pregătirii slabe și a moralului scăzut al rachetiștilor arabi, care erau tratați nefavorabil. Spre exemplu, la 13 martie 1970 unul din divizioanele de rachete antiaeriene dislocat de sovietici de-a lungul frontierei arabo-israeliene a doborât un avion de bombardament al egiptenilor; nimeni nu a fost pedepsit, deoarece aviatorii egipteni nu au informat la timp rachetiștii despre zbor. Ca urmare – un avion doborât și doi piloți morți.

Kremlinul avea grijă să trimită încontinuu spre statele-sateliți subunități cu efective. Aceste eforturi însă nu totdeauna se finalizau cu performanțe. În iunie 1982, în cerul Libanului, pentru sirieni s-a produs un adevărat dezastru. Forțele israeliene, preluînd controlul spațiului aerian, fără pierderi au doborât mai mult de optzeci de nave siriene. Pierderile siriene pe uscat în efectiv, tancuri și mașini blindate au fost și mai grave. O bună parte din tancuri (IS-3 și T-55) și blindate au devenit prada israelinilor, care pe urmă au format unități întregi cu tehnica capturată.

Metodele tactice și practicile războiului aerian, dezvoltate și testate de către comandamentul israelian în acea vară, au determinat calea de evaluare a aviației militare, sistemelor antiaeriene, războiului electronic și folosirea aparatelor zburătoare fără pilot.

Războiul din Afghanistan. La finele lunii decembrie 1979, fiind locotenent, cu

zeci de mii de militari am intrat în „Țara Montană" pentru ca să îndeplinim **„datoria internațională"**. Acesta era unul din argumentele majore a conducerii. Sintagma a fost totdeauna o explicație pentru justificarea invaziilor militare, războaielor purtate atât în țările vecine, cât și la mii de kilometri depărtare. Mai era și o altă justificare, simplă de tot: dacă nu intram noi, acest lucru îl făceau americanii.

Cu camarazii de arme, din primele ore, am avut de înfruntat momente atroce. În prima noapte rămăsesem în munți cu zece ostași și cu un tun defectat. Datorită sergentului **Șulț**, originar din Lvov, și lui Adîlbecov, un turkmen sosit din rezervă, am reușit să ne isprăvim în câteva ore. În condiții staționare, acest lucru ar fi durat câteva zile. În zorii zilei de 28 decembrie, palma lui Dumnezeu am simțit-o dimineață deasupra capetelor noastre, când vii și nevătămați am trecut centrul regiunii Herat. Vii și nevătămați, spre uimirea șefilor, la amiaza zilei eram în punctul de destinație.

Cu câteva zile în ajunul invaziei, comandantul de pluton Aleksandr Timoșenko mi-a spus că va crede că vom fi în Afghanistan atunci când cauciucurile automobilului vor trece linia de frontieră. Când aceasta s-a întâmplat, ofițerul a rostit o frază șocantă: **Вот теперь мы оккупанты***!,*(adică, *Iată, acum suntem ocupanți!*). Cu timpul, am înțeles că nu au fost puțini care deja pe pământul afghan tratau realitatea cu mai multă înțelepciune decât umila mea persoană. Sunt memoriile unui militar care mărturisea că în unitate „s-a format o grupă de ofițeri care au protestat împotriva războiului. Unii au fost condamnați de tribunal, alții s-au împușcat [11, p. 51]".

Războiul din Afghanistan (1978–1989) este cel mai extins conflict militar din istoria URSS-ului. În scopul menținerii Afghanistanului sub influența sa, Kremlinul a folosit cca 90 000 de militari. Generalul de divizie Ion Creangă, originar din raionul Căușeni, scrie despre 110 000 militari aflați permanent în contingentul redus al trupelor sovietice din Afghanistan [12]. În zece ani, cca 620 000 de militari și angajați civili au trecut prin calvarul războiului. 15 051 de militari/angajați sovietici (2,3% din numărul total) și-au pierdut viața, iar 53 753 s-au ales cu răni [11, p. 547]. Din RSS Moldovenească, pe atunci parte componentă a URSS, au participat cca 12 500 militari, dintre care 301 și-au pierdut viața, 3 sunt dați dispăruți, iar cca 700 au rămas invalizi. Ludmila Prisăcar din orașul Drochia, din cele 83 femei basarabence, este singura care în 1987 și-a pierdut viața [11, p. 15].

Care este numărul mujahedinilor [13] și pierderilor acestora? Datele sunt diferite. Conform amintirilor lui D. Crile, colaborator al SIA, numărul mujahedinilor finanțați de americani [14, p. 205] ar fi de 150–400 de mii. Cea mai înaltă estimare a pierderilor irevocabile totale ale populației este de 1,5–2 milioane, iar numărul refugiaților în 1990, era de 6,2 milioane.

Pe parcursul a zece ani de război cca nouăzeci la sută (88.56%) au fost internați în spitale din cauza bolilor grave [15]. Din cei spitalizați, fiecare al cincilea – din cauza hepatitei infecțioase, precum și altor boli infecțioase ca ciuma, malaria, holera, difterie și dizenteria [16]. În fiecare an, o treime din personalul sovietic suferea de o anumită formă a bolilor infecțioase. Mulți dintre basarabeni, din cauza bolilor specifice pentru zonă au avut de suferit după revenirea la baștină; fiecare al treilea până în prezent suportă consecințele acestor maladii. Gheorghe Condrea – „Gicu" din satul de baștină Gordinești, Rezina, s-a stins din viață în scurt timp după revenire în sat. Acesta nu este unicul caz în rândul foștilor combatanți moldoveni.

În Afghanistan, militarii au început să întrebuințeze droguri, ca apoi narcomania să poposească pe teritoriul Uniunii Sovietice, inclusiv în RSS Moldovenească. De zeci de ori a crescut traficul de droguri în localitățile URSS-ului și statele europene. Pe fundalul unor eforturi specifice pentru un război a crescut numărul bolilor psihice. O cunoștință, Nicolae Mogutov, „și-a pierdut mințile" după revenirea acasă. Ofițerul a fost permanent în componența unor comandouri cu sarcina de a depista punctele de comandă/logistice, depozite cu arme și muniții ale insurgenților. În multe cazuri, față de cei capturați aplicau tortura și niciodată nu-i lăsau pe aceștia în viață ca și pe nenorociții care i-au observat, adică indiferent cine să fie, bătrâni, femei sau copii. Logica era simplă și monstruoasă, aceștia puteau trimite insurgenți pe urmele comandoului.

Pe parcursul războiului, 417 militari sovietici au fost dați dispăruți. Înainte de retragerea trupelor sovietice, o sută treizeci dintre aceștia, aflați în prizonierat, au fost eliberați. Cca o sută din cei dispăruți și capturați și-au pierdut viața, opt persoane au fost recrutate de către mujahedini. Urmele a douăzeci și unu de combatanți s-au pierdut, soarta acestora este necunoscută, și, prin urmare, Afghanistanul rămâne în prezent o durere pentru cei apropiați.

Concludent este cazul lui Leonid Vîlcu, originar din raionul Cimișlia, care pe 4 octombrie 1984, în provincia Parvan, a nimerit în prizonierat. Se știe că soldatul a primit un nume musulman – Azizola și „a acceptat islamul nu în calitate de profundă concepție personală, ci ca o șansă de a supraviețui". Unul din camarazii săi a fost omorât, deoarece „își permitea familiarități exagerate și manifesta ireverență față de Coran". În Moldova, Vîlcu s-a reîntors după nouă ani de pribegie. În captivitate, făcea notițe în speranța să scrie o carte despre acel „războiul nedrept". A reușit să realizeze această intenție? Nu se știe. Vîlcu a avut o întâlnire cu ministrul apărării Pavel Creangă; demnitarul i-a înmânat cheia de la un apartament în Chișinău.

Un timp, a trăit în Siria: știe limba persană. În lipsa de profesori, a predat algebra țăranilor și copiilor [11, p. 205]. Din Belgia, în 1989 reușește să transmită rudelor că este în viață. După revenire, în anii 1993–1994 a fost student la Universitatea din Cluj-Napoca și apoi a plecat în Occident. În opinia publică, istoria lui Leonid Vîlcu este plină de controverse. În unele documente ale serviciilor de contraspionaj, era considerat trădător și „urma să fie capturat, iar în cazul când acest lucru era imposibil de realizat urma să fie lichidat fizic". Unele referințe invocă date despre implicarea lui Vîlcu în asasinarea prizonierilor, fiind etichetat cu implicarea în mișcarea talibană [11].

Poate fi așa ceva? Sper, cu timpul se va cunoaște. Viața ne oferă diferite ciudățenii. Soldatul Nikolai Bystrov, trimis după marijuană, rănit și capturat, a avut să se întâlnească chiar cu legendarul Ahmad Shah Massoud [17]. Bystrov este convertit în islam și devine bodyguard-ul personal al acestui „comandat de câmp". În 1999 se întoarce împreună cu soția sa afghană și fiica la baștină în regiunea Krasnodar a Federației Ruse [18].

Referitor la moralul trupelor sovietice sunt opinii diferite. Cu toate că în subordinea mea erau 75 militari de 17 naționalități, nu am avut probleme majore. Baterea noastră de tunuri antiaeriene era o subunitate cu sarcina să apere statul major al diviziei și aerodromului din Șindant. Nu prea am făcut treabă mare, deoarece insurgenții nu aveau aviație. Foarte des eram „ținta" în exercițiile piloților afghani. Cu toate că aceștia zburau pe avioane învechite MIG-15, ei demonstrau o pregătire

bună, se înălțau sus de tot și apoi atacau poziția noastră. Doar în ultima clipă, când adrenalina era ridicată la limită, o luau în ceruri. Cu psihicul, la militarii noștri era totul OK, deoarece așa exerciții le-am avut la poligonul Marî din Turkmenistan.

După treizeci și șapte de ani îmi amintesc de bine de cei șaptesprezece turkmeni mobilizați, care cu mult ne depășeau în vârstă. S-au manifestat bine tadjicul Saliev, un ostaș cultivat care cunoștea araba, ofițerii Piotr Andrușcenko, Aleksandr Timoșenko și Serghei Pozdneakov, frații gemeni Vladimir și Nicolae Cerkașin din Ucraina, rusul Aleksndr Terentiev, bașkirul Tim Husnul Timerbulatov și alții. Unele din motivele care ne făceau să fim consolidați erau nu doar pericolul care ne păștea, dar și greutățile de zi cu zi pe care le confruntam în comun ofițerii și soldații.

Momente importante pe care le-am sesizat în acea perioadă... La război, în absoluta majoritate au fost trimiși tineri din familii obișnuite sau puțin favorizate. Feciorii demnitarilor și ai lucrătorilor de partid nu ajungeau după munții Hinducuș, un obstacol natural care hotărnicea Uniunea Sovietică de Afghanistan. Aceasta este explicația că după revenirea în Uniunea Sovetică mulți dintre foștii combatanți au fost supuși unui tratament umilitor. Foștilor combatanți și părinților care și-au pierdut feciorii nu e necesar să le tălmăcești sensul declarațiilor unor demnitari (atunci și acum), precum că „eu (noi) nu v-am trimis în Afghanistan ". Pentru părinți, durerea pierderii feciorului devenea insuportabilă și din cauza unor abordări ostentative. Eugenia Alfiorov, mama caporalului Vladimir Alfiorov (ostaș căzut în Afghanistan la 21 martie 1982, când încerca să salveze viața unui camarad rănit) are o poveste aparte. Funeraliile feciorului adus în sicriu la Chișinău s-au făcut în tihnă și înjositor. Ea așa și nu înțelege de ce nu a avut posibilitate să-și vadă feciorul. De, așa erau înmormântați foștii combatanți, pentru a nu afecta psihicul cetățenilor. Aceasta era grija securiștilor, demnitarilor și activiștilor de partid, ca pe urmă femeia rămasă singură, fără fecior și soț, să umble cu mâna întinsă [11, p. 41].

Un caz aparte a fost când în divizie a fost numit pentru un timp scurt la funcția de șef al statului major un locotenent-colonel, feciorul mareșalului Serghei Ahromeev. Tatăl ofițerului, în decembrie 1979, a fost coordonatorul principal al intervenției sovietice în Afghanistan [19]. Juniorul, un carierist și fustangiu, avea grija unei înregistrări în dosarul personal precum că „a fost în zona acțiunilor de luptă". Această inscripție imediat îi croia cale sigură la „locuri călduțe". În armată exista o constatare amară, doar pe înțelesul gradaților, precum că „feciorul unui ofițer nu poate fi general, deoarece generalul are și el fecior".

În ultimii ani au apărut mai multer memorii, cele mai reprezentative fiind ale generalilor Pavel Creangă, Nicolae Petrică, medicului Olga Căpățină și altora. Ample și prețioase interpretări aparțin lui Ion Valer Xenofontov, doctor în istorie. Cercetătorul apare în fața publicului cu două lucrări inedite. Aspecte în contextul general al războiului sovieto-afghan, instruirii combatanților, istoriei trăită și istoriei narate, precum și impactul războiului asupra participanților moldoveni sunt tratate în lucrarea „Războiul din Afghanistan (1979–1989)". Mărturiile a șaizeci și doi basarabeni sunt expuse în studiul „Războiul sovieto-afghan (1979–1989): studiu de istorie verbală, percepții, documente".

Dinamica implicării moldovenilor în acel război a fost condiționată de factori politico-militari și de componența națională a trupelor. Astfel, primii soldați mobilizați proveneau din regiunile asiatice ale Uniunii Sovietice. În opina liderilor sovie-

tici, elementele etnice și lingvistice urmau să constituie componentele principale ale proximității dintre armata sovietică și afghană, un gen de „internaționalism proletar". Realitatea s-a dovedit a fi de o altă natură, deoarece litigiile istorice regionale, cunoașterea limbii și altele au favorizat cazurile de dezertare, narcomanie, de sustragere/vindere a bunurilor materiale, armamentului și muniților.

Eu, locțiitor al comandantului de subunitate - un „politruk", am avut două cazuri memorabile. Un azer, motivând că „nu are ce căuta în țară străină deoarece acolo sunt frații musulmani", a devenit prada securiștilor și momentan a dispărut din unitate. O situație similară s-a produs când un turcmen, simulând că este bolnav psihic, ne-a oferit un „spectacol". Dorea cu orice preț să fie mai departe de „onorabila datorie internațională". Momente similare, fără îndoială, erau și în alte unități.

În primele zile ale anului 1980 fuseseră o întâmplare groaznică. Doi militari de naționalitate uzbecă dintr-o unitate de infanterie au intrat într-o casă; stăpânul i-a ospătat cu ce a avut, ca pe urmă nemernicii să-i violeze soția și să-i împuște pe toți din casă. Acest caz de rezonanță și altele au avut consecințe, Kremlinul se reorganizase, iar în contingentul din Afghanistan au început să sosească mai mulți ruși, ucraineni, belaruși și moldoveni (romani).

De obicei, cei recrutați făceau șase luni de instruire în unități specializate (așanumita „ucebka") pe teritoriul sovietic. Tabere de pregătire erau create și în unitățile regulate. Spre exemplu, în divizia din Kușka, în care mi-am satisfăcut serviciul, erau instruiți anual cca zece mii de tineri ostași. Pentru război erau solicitați comandanți inferiori, operatori, conducători-mecanici la mașini blindate, lunetiști și alți specialiști.

Generalul Pavel Creangă [20], la începutul anului 1982 era comandant adjunct al Armatei 40 pentru armament [21], își amintea că, înainte de a fi trimis în Afghanistan, s-a convins că „informația despre situația în Afghanistan era tăinuită" [21, p. 59]. Erau două realități, cea virtuală impusă la televizor cu „frăția de nezdruncinat sovieto-afghană" și alta cu suferințele populației și viața dură a contingentului militar.

Doamna Natalia Zapisocinîi, mama locotenentului Anatol Zapisocinîi decedat la 2 noiembrie 1984, în timpul unei lupte în trecătoarea Panjshir, mărturisește că știrile despre cei decedați erau tăinuite. Asta se referă și la feciorul ei. Erau sărbătorile din noiembrie și o paradă de groază nu se dorea [11, p. 417]. Sicriul a fost expus în regimentul de aeropurtați de pe strada Vasile Lupu din Chișinău, s-a făcut o rânduială militară și atât. Părinților nu li s-a permis să deschidă sicriul, așa și l-au îngropat [22].

Pe parcursul Războiului Rece, în rândurile militarilor era promovată ordinea, de lucru aveau procuraturile militare și serviciul de contraspionaj. Din decembrie 1979 până în februarie 1989 au fost condamnate 4 307 de persoane. La ziua intrării în vigoare a hotărârii Sovietului Suprem al URSS (15.12.1989) „Cu privire la amnistierea foștilor militari din contingentul militar redus al trupelor sovietice din Afghanistan care au comis infracțiuni", în închisori erau 420 de foști soldați-internaționaliști [23].

Securiștii monitorizau corespondența trimisă către rude și prieteni. Din câteva scrisori trimise de mine în Moldova nu a ajuns nici una. Pentru autorul răvașului, orice referință la serviciul în Afghanistan sau unele precizări erau motive pentru neplăceri. Erau cazuri când unii militari transmiteau răvașele prin camarazii care plecau în concediu.

Contraspionajul militar activa în fiecare unitate: în companii erau militari care „duceau poșta". Unii erau racolați chiar în unități, alții soseau racolați deja de secțiile KGB-urilor locale. RSS Moldovenească nu a fost excepție. La întoarcerea mea în Uniunea Sovietică, cineva a avut „grijă" să denunțe că am cu mine câteva filmulețe. La frontieră un grănicer le-a găsit momentan și le-a întors batjocoritor: „Na, locotenente!". Alta e, a făcut-o după ce peliculele au fost expuse la lumină.

În Afghanistan, nici un soldat nu se simțea în siguranță, indiferent de locul unde se afla. Mujahedinii controlau fiecare bucățică de teritoriu. Se întâmpla că uneori automobilele cu militari erau aruncate în aer chiar la ieșire din unitate. Permanent exista pericolul să fii atacat. În una din primele zile, la traseul care ducea spre aerodrom, un bărbat l-a lovit cu o săpăligă-n cap pe un „**șuravi**" (sovietic) [24] chiar în preajma unui duchan (magazin mic). Afghanilor nu le-a fost pe plac comportarea gălăgioasă a acestuia și, cine știe, ofițerul și-a pierdut vigilența. Evenimentul s-a produs chiar la câteva sute de metri de poziția noastră.

Pe tot teritoriul Afghanistanului erau risipite sute sau chiar mii de mașini distruse sau abandonate. Acestea erau o dovadă convingătoare că rezistența afghană crește" [21, p. 66]. Mujahedinii evitau confruntările armate deschise. Paradoxul era că trupele sovietice aveau un avantaj absolut în toate tipurile de echipamente militare și armament, însă acestea nu era posibil de a fi folosite eficient în practică [21, p. 75].

Nicolae Petrică (general, în anii 1985–1987, consilier militar) mărturisește că, cu mult înainte de a fi trimis în Afghanistan, îi era clar că va fi un război de lungă durată, „un război născocit și inutil". Se afirma că există contingentrRedus, care, chipurile, avea în „grijă" punctele de referință, și nu participa în lupte. În realitate a fost un adevărat război cu folosirea tuturor componentelor armatei, întregului arsenal de arme, sistemelor „Uragan" și aviației de bombardament plasate chiar pe teritoriul Uniunii Sovietice. „Laleaua neagră" [25] transporta cu regularitate sicrie în Uniunea Sovietică.

Peste ani de zile am înțeles că acest termen – „datoria internațională" – era un fals cu o tentă ideologică agresivă. Ni se vorbea dspre internaționalismul proletar. Însă ce fel de „proletari" în această țară nenorocită cu un trai și obiceiuri medievale? Trupele sovietice – așa cum a fost în Ungaria, Cehoslovacia, Vietnam și Coreea – erau folosite pentru a lărgi comunitatea statelor socialiste, a suprima revolte sau a asigura transferul de competențe către forțe docile Kremlinului. Se dădea de înțeles că era un război pentru apărarea hotarelor de sud ale URSS. Fraza lui Timoșenko precum că „suntem ocupanți" avea o încărcătură ironică, însă ofițerul avea dreptate. Acest lucru s-a înțeles mai profund când spre URSS au început să fie transportate primele cadavre. Tot mai mulți se întrebau: ce căutăm noi în această țară? Cu mult mai târziu am ajuns să constat că invazia trupelor sovietice în această țară musulmană a fost o încercare de a reînvia un cadavru.

După mulți ani, ca și alți foști combatanți, am realizat că ni s-a propus spre consum o marfă cu un ambalaj drăgălaș – „datoria internațională", însă în care erau învelite produse scârboase, ocupația și agresiunea. Astfel, pe timpuri Kremlinul trata revoltele din 1953 în Republica Democrată Germană ca „tentativă a imperialiștilor vest-germani de a răsturna guvernul muncitorilor și a clădi un nou focar de război în centul Europei". Încercarea, chipurile, „a fost stăvilită de acțiunile decisive ale trupelor sovietice și poliția Germaniei democratice" [26, p. 209].

Evenimentele din octombrie-noiembrie 1956 din Ungaria sunt tratate de același centru ca o „rebeliune contrarevoluționară" armată organizată de forțe imperialiste occidentale stopată de forțele sănătoase revoluționare maghiare cu sprijinul Armatei Sovietice fidele datoriei internaționale" [26, p. 213]. Prin această noțiune de „datorie internațională" erau camuflate interese imperiale ruseşti. Actualmente Kremlinul înlocuiește această noțiune cu un alt slogan – „promovarea lumii ruseşti".

Sunt suficienți tipi care încearcă să ne buimăcească precum că în anul 1992 tânărul stat Republica Moldova a avut să sufere într-un război civil fratricid și că, chipurile, moldovenii sunt singuri vinovați. Minciuni! Scenariul este vechi de tot, noi am fost implicați în conflict armat cu caracter internațional cu trei actori: Republica Moldova, Federația Rusă cu regimul său marionetă de la Tiraspol.

De asemenea, prezintă interes interpretările ideologice la retragerea unor unități militare din Afghanistan. Tentă propagandistică exista tot timpul. În 1980, primul an al agresiunii în această țară, pe teritoriul sovietic au fost retrase șase regimente, inclusiv regimentul 24 de tancuri din divizia noastră. Acțiunea avea drept scop să demonstreze intențiile de pace ale Kremlinului. Explicația corectă era de o altă natură; se cerea o reacție la cele ce se întâmplau în lume. Președintele american Jimi Carter a etichetat Kremlinul ca „imperiu al răului". Occidentul a impus sancțiuni Uniunii Sovietice; o mare parte din statele lumii au boicotat Jocurile Olimpice în URSS. Scenariul după agresiunea rușilor în Ucraina din 2014, se pare, se repetă.

La etapa finală a războiului afghan am fost martor la un ciclu de show-uri cu trupele retrase din Afghanistan. Solemnitățile erau organizate cu participarea autorităților locale și centrale, ziariștilor sovietici și străini. Fiecare combatant ajuns în Uniunea Sovietică a avut să primească o diplomă-mulțumire din partea Comitetului Central al Partidului Comunist și o medalie specială de la guvernul din Kabul – „Militarului-internaționalist de la poporul afghan recunoscător". Pe 15 februarie 1989, ziua acordului final al războiului, am fost la o asemenea manifestare la care l-am întâlnit pe un fost camarad – Serghei Guşcin. Cu ofițerul, în 1979 am început serviciul în Turkestan. El, un tanchist de o înaltă pregătire și într-un fel modest, a devenit în acele zile Erou al Uniunii Sovietice deoarece a retras de la frontiera iraniană, printr-o zonă controlată de islamiști, fără pierderi subunitatea sa. Am reținut dorința acestuia și a colegilor săi cât mai de curând cu „terminarea acestui ajutor poporului frățesc".

Pentru a sprijini guvernul de la Kabul, Uniunea Sovietică avea cheltuieli enorme, anual cca 800 de milioane de dolari, contingentul militar redus dn Afghanistan primea anual din bugetul statului cca 3 miliarde dolari [27]. A fost o povară grea pentru stat, care intra într-o profundă criză economică și socială. Vârstnicii își amintesc de rândurile interminabile la magazine și tejghelele pustii. O marfă era procurată prin rude sau cunoscuți la prețuri exagerate. Ceva asemănător se produce și astăzi în Federația Rusă, deoarece, conform unor analiști, costul unei zile de acțiuni militare în Siria este de 200 mln. ruble (adică cca 3 milioane de dolari americani). Da, să nu trecem cu vederea și cheltuielile actuale ale Moscovei pentru frații ucraineni.

Aventura afghană s-a prelungit exact pe perioada cât în Afghanistan au staționat trupe sovietice. După retragerea acestora, regimul marionetă intră în agonie. Kremlinul nu mai manifestă interes.

Livrările de tehnică și bani s-au stopat. Mai grav s-a resimțit lipsa carburanților, deoarece tehnica militară stătea nemișcată. Mujahedinii au intrat în capitală, în ambasada americană l-au capturat pe președintele Nadjibulla pe care l-au spânzurat pe poartă. Cu unele excepții, islamiștii au preluat controlul asupra țării, iar populația a fost aruncată în brațele Talibanului. Insurgenții erau chiar la frontiera cu URSS: grănicerii sovietici erau nevoiți să îndure atacuri și după retragerea trupelor sovietice.

În Afghanistan nu am întâlnit originari din RSS Moldovenească, cu excepția locotetnt-colonelului Danileicu(o), care era șeful statului major în regimentul nostru. În subunitățile de instruire însă am avut întâlniri de suflet cu militari moldoveni. Cu Vasile Borș din satul vecin Trifești (Rezina) suntem prieteni și actualmente.

Convingerea fermă este că pe parcursul a zece ani, militarii înrolați din spațiul Nistru-Prut nu au fost fricoși și lași, s-au manifestat bărbătește. Mulți dintre tinerii care au supraviețuit în Afghanistan, în anul 1992, cu arma în mâini au apărat independența Republicii Moldova. Mă refer la sute de bărbați ai neamului și cu plecăciune adâncă la martiri: Sîrghii Mihai Petru din Cioburciu, raionul Ștefan-Vodă, căzut la 9 aprilie 1992, decorat post-mortem cu ordinul „Ștefan cel Mare"; Agatiev Valentin Simion din Cocieri, raionul Dubăsari, căzut în luptă la 17 iunie 1992, decorat post-mortem cu ordinul „Ștefan cel Mare"; Cotuc Gheorghe Vasile din Cucuieții-Vechi, raionul Râșcani, și-a pierdut viața la 17 martie 1992, decorat post-mortem cu ordinul „Ștefan cel Mare", și mulți alții. Pomenire și slavă veșnică pentru acești eroi!

Războiul moldo-rus cu implicarea a 29000 de polițiști, militarii și voluntari [28] prezintă o erupție la finele Războiului Rece. Conflictul transnistrean pentru Kremlin reprezintă o stavilă oferită basarabenilor în calea încorporării reale în România și UE.

Fiind cu serviciul în districtul militar din Belarus, îmi amintesc sosirea în garnizoana Minsk a propagandiștilor organizației naționaliste ruse Unitatea Națională Rusă (Русское Национальное Единство), lider fiind un oarecare Aleksandr Barkashov [29], fără îndoială, un KGB-ist. Era anul 1987, iar oaspeții moscoviți ne vorbeau despre „lumea rusă" și o posibilă separare de Chișinău a zonei transnistrene. Aceștia și alți nemernici au apărut mai târziu la Nistru. Dmitrii Rogozin scrie fără jenă despre participarea sa în confruntările cu „național-fasciștii" la Dubăsari. După ceva timp, viitorul vicepremier rus apare la Moscova, unde s-a ocupat de recrutarea mercenarilor. Partidul lui Rogozin „Rodina" în prezent se ocupă de același lucru, recrutarea mercenarilor pentru luptele din estul Ucrainei.

Fiind în vara anului anului 1992 la Thighina, sunt martor al participării nemijlocite în război a militarilor/mercenarilor ruși de partea gardiștilor lui Smirnov. În acele zile mi s-a consolidat opinia că sursele mediatice, activiștii proruși și cozile de topor locale încearcă să ne prostească prin afirmațiile că a fost un război civil și fratricid. Minciuni din nou, deoarece la Tighina din cei zece gradați din subordine doi ofițeri erau de naționalitate ruși și unul ucrainean. Cu deosebit respect îmi amintesc de acești militari, Vladimir și Aleksandr din Chișinău și Iurie din Bălți.

Kremlinul, aplicând pârghii politice, diplomatice, mediatice de „spălare a creierilor" și trupe militare, ne-a impus la Nistru un conflict armat specific. Despre „războiul hibrid" ca ceva nou se vorbește deseori. O fac și cei care habar n-au ce este acest fenomen. Eticheta este una nouă, însă

nu esența. Potrivit lui Iens Stoltenberg, Secretarul General al NATO, prima tehnică cunoscută a „războiului hibrid" a fost calul troian, astfel cu acest fenomen ne-am întâlnit și acum, diferență este că e folosit pe scară largă [30]". Să recunoaștem că, după agresiunea rușilor în Georgia (a. 2008) și Ucraina (a. 2014), suntem martorii unei reînvieri a Războiului Rece. Kremlinul, alături de pârghiile tradiționale, utilizează pe larg metode specifice. Războiului hibrid în secolul XXI astfel devine o metodă predominantă. Confruntarea între Federația Rusă – „moștenitoarea imperiului răului" – și restul lumii continuă. De ce restul lumi? Oponenții de altădată ai Kremlinului sunt mai mulți la număr, iar dovadă sunt sancțiunile impuse.

În concluzie, este necesar de menționat că, cu toate că Moscova și Washingtonul au evitat o confruntare militară directă, conflictele armate pe parcursul Războiului Rece au avut efecte determinante pentru istoria secolului XX. Vorba e despre prăbușirea blocului statelor socialiste și destrămarea Uniunii Sovietice, apariția pe harta lumii a noilor state, inclusiv a Republicii Moldova, stat recunoscut de comunitatea mondială în martie 1992.

Pe parcursul Războiului Rece, participanții din RSS Moldovenească au fost prezenți în mai multe conflicte armate, iar această participare pentru unii a fost temei de mândrie ca actori ai istoriei, pentru alții o posibilitate să facă unele reevaluări în percepția istoriei contemporane. Pentru mulți băștinași a urmat o perioadă de debusolare, traume psihice și suferințe fizice.

Să recunoaștem că, în majoritatea cazurilor, atunci când era vorba de îndeplinirea datoriei internaționale, băștinașii noștri, în mare parte îndoctrinați, au fost utilizați drept combatanți, dar în esență „carne de tun", fără să înțeleagă adevăratele scopuri ale politicienilor, actorilor regionali sau globali.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Datele referitoare la numărul băștinașilor participanți în conflictele armate au fost puse la dispoziție de dl Ion Coropcean, general de divizie (r), consilier de stat al prim-ministrului Republicii Moldova în problemele veteranilor de război.

2. http://www.coldwar.ru/conflicts/hungary/hungary2.php. Verificat la 8.12.2016.

3. *Эрвин Шолош*, *Чего они добивлись? Документальный очерк. Москва*, *Политиздат*, 1969, p. 14.

4. *В Молдове отметили 60-летие Венгерской Революции*, http://www.infotag.md/m9_culture/232905/, 13.10.16.

5. http://www.moldpres.md/news/2016/09/27/16007647.

6. П. Вайль. В августе *68-го, Российская газета*, 20.08. 2008.

7. Vorba e despre *Lista conflictelor armate în care au participat cetățenii Republici Moldova*, anexă la „Legea cu priire la veterani" din mai 2003. Aceat act normativ este o calchiere a legii similare din Federația Rusă.

8. *Фалин* В. М. , Без *скидок на обстоятельства. Политические воспоминания,* p. 68.

9. *Шинкарев* Л. И. Я это все почти забыл...: Опыт психологических очерков событий *в* Чехословакии *в 1968* году. — *М.: Собрание*, 2008.

10. *„Пражская весна" 1968 года и вывод войск СССР из Чехословакии. Справка,* https://ri1a.ru/history_spravki/20101122/299452886.html, verificat la 12.12.2016

11. Ion Xenofontov, *Războiul sovieto-afghan: (1979-1989): studiu de istorie verbală, percepții, documente*, Iași, Lumen, 2011, p. 51.

12. *În limba rusă, se numea „ОКСВА" - Ограниченный Контингент Советских Войск в Афгнаитсане*, adică „Contingentul redus al trupelor sovietice în Afghanistan".

13. Mujahed – nu este doar un combatant, ci și orice musulman a cărui luptă se înscrie în cadrul unei definiții cauzale a jihadului (războiului sfânt). Astfel, mujahed ar putea fi *și* profesor, și preot, și mama care educă copilul. Mujahedul este considerat *shaheed* - un martir, care *își mărturisește în așa fel credința față de Allah. În limbile europene, termenul* „mujahed" este adesea perceput ca un sinonim pentru „militant islamic", „terorist". Acest lucru se datorează în mare parte faptului că mujahedinii înșiși *se califică ca adversari armați ai* țărilor *europene, inclusiv apel*ând la teroare.

14. *Д. Крайл*, *Война Чарли Уилсона,*. M., 2008, p. 205.

15. Грау Лестер, Джоргенсен Вильям, *Медицинское обеспечение в локальных Войнах: эпидемиологические уроки советско-афганской войны*, verificat la 12.12.2016 - http://artofwar.ru/f/foreign/text_0260.shtml

16. Грау Лестер, Джоргенсен Вильям, *Медицинское Обеспечение в Локальных Войнах: Эпидемиологические Уроки Советско-Афганской Войны*, verificat la 12.12.2016 - http://artofwar.ru/f/foreign/text_0260.shtml.

17. Ahmad Shah Massoud, tadjic de origine, cunoscut ca „leul Panjshirului", este o persoană remarcabilă și erou național al statului afghan. Și-a pierdut viața într-un atentat organizat de „Taliban". Vezi: Ion Xenofontov, *Ahmad Shah Massoud – „Leul din Panjshir" sau strategul care a câștigat Războiul Rece*, în: *Revista Militară. Studii de securitate și apărare. Publicație științifică*, nr. 2 (14), 2015, p. 142-147.

18. Навсегда в плену *(*Фотогаллерея*),* www.novayagazeta.ru, 8.08.2015

19. În august 1991 mareșalul a fost figură-cheie în „lovitura de stat" împotriva lui Mihail Gorbaciov. În cele din urmă, pe 24.08.1991, și-a pus capăt zileleor în biroul său de la Kremlin.

20. Pavel Creangă, un personaj abordat uneori într-un mod controversat de unii care nu au închipuiri despre realitățile timpului. Generalul, în opinia mea, merită tot respectul, a avut o carieră militară de invidiat: de la comandant de pluton până la comandant de divizie. În Afghanistan era în funcția de comandant-adjunct al trupelor sovietice. A exercitat apoi funcția de consilier militar al ministrului apărării din Cuba. Fiind deja trecut în rezervă, generalul își propune serviciile tânărului stat Republica Moldova, fiind viceministru și ministru al apărării. Nemijlocit participă în războiul de la Nistru.

21. *Павел Крянгэ*, *Я хочу Рассказать… (воспоминания с острым сюжетом)*, *Кишинэу*. 1998.

22. Posibil că acest lucru se făcea și din alte raționamente, unele lesne de înțeles. Trupul nefericitului militar, pe durata transportării, se discompunea și apoi erau răni care ar fi provocat efecte psihologice groaznice pentru părinți și rude…

23. *Независимое военное обозрение,* 13.02.2004.

24. „*Șuravi*", așa populația afghan*ă îi* numea pe sovietici.

25. „Laleaua neagră" (în rus*ă, „Черный тюльпан*") era trista denumire a avioanelor care transportau sicriile spre Taşkent. Din capitala Uzbekistanului sovietic, acestea erau distribuite pe teritoriul URSS spre baștina militarilor nenorociți.

26. *Всемирная история. Даты и события. Издательство «Международные отношения». Москва*. 1968. P. 209.

27. Cu referire la un raport al grupului de economiști sub coducerea lui Nicolai Rîjkov cu privire la costurile războiului din Afghanistan, elaborat prin ordinul lui Mihail Gorbaciov, http://afghanistan.ru/doc/18319.html.

28. Date oferite de Centrul de Cultură și Istorie Militară din Chișinău.

29. Barkașov în ultimii ani este implicat în destabilizarea situației în Donețk, iar alții, gen Strelkov, mercenar la 1992 în Tighina și Dubăsari, în operațiunile de ocupație în Crimeea și la Slaveansk în estul Ucrainei.

30. Stoltenberg, J. (2015), http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_118347.htm, accesat 12.12.2016.

ARMATA ETIOPIANĂ ARUNCA CU PIETRE ÎN ADVERSARI ATUNCI CÂND TERMINA MUNIȚIILE SOVIETICE

Marius GHERAS[1]

THE ETHIOPIAN ARMY THROWS THE STONES ON THEIR ENEMIES ONCE THEIR SOVIET AMMUNITIONS HAVE BEEN FINISHED

The author has interviewed Mr. Mihail Costeniuc, who made his military stage on the Soviet military navy between 1976 and 1979, being an indirect participant of the Ethiopian-Somalian war of 1977–1978. The aspects are presented of everyday life of the former Soviet sailor.

Keywords: Mihail Costeniuc, sailor, Ethiopian-Somalian war, Cold War, Soviet Union.

Mihail Costeniuc s-a născut la 24 noiembrie 1957 în satul Burlănești, raionul Edineț, RSS Moldovenească. A efectuat stagiul militar în marina militară sovietică între 1976 și 1979. A participat indirect la războiul etiopian-somalez din anii 1977–1978. Din RSS Moldovenească, parte componentă a Uniunii Sovietice, în războiul din Etiopia (decembrie 1977 – noiembrie 1979) au participat opt combatanți. Actualmente Mihail Costeniuc este funcționar la Primăria comunei Burlănești, raionul Edineț.

M. G. – Domnule Mihail Costeniuc, amintiți-vă, vă rog, cum ați ajuns să slujiți în marina sovietică?

M. C. – Sincer vorbind, a fost și pentru mine o mare surpriză această destinație. La 2 noiembrie 1976 am fost înrolat în flota maritimă sovietică direct din Chișinău.

M. G. – Ați avut instrucție militară?

M. C. – Am avut o instrucție militară în intervalul noiembrie 1976 – 20 iunie 1977, în orașul Pinsk, Bielorusia. Am învățăt de radiotelegrafist.

M. G. – Care a fost destinația ulterioară?

M. C. – Din or. Pinsk, ne-au dus în or. Murmansk, apoi în orășelul cu regim închis Polearnoe. Orășelul acesta era plasat pe o insuliță din Murmansk.

M. G. – Când ați ajuns la aceste destinații, ați sesizat relații extraregulamentare, *dedovșcina*?

M. C. – *Dedovșcină* nu era.

M. G. – Aveați calități fizice diferite de cele ale camarazilor pentru a fi trimis la marină?

M. C. – Da, aveam anumite calități fizice și intelectuale. Aveam o sănătate bună, auz perfect, mai ales decodam cu ușurință alfabetul Morse.

M. G. – Care a fost prima impresie atunci când ați urcat pe vapor, ați avut rău de mare?

M. C. – Prima impresie nu a fost una agreabilă. Mă uitam în zare și vedeam doar apă și iar apă. Eram într-o stare permanentă de amețeală. Au apărut și primele simptome ale „bolii marine". Însă după o anumită perioadă am depășit această senzație. Inițial am fost plasat la primul nivel al vaporului, pentru a mă obișnui. Apoi ne-au permis să stăm și pe puntea navei, admiram marea.

M. G. – Cum era alimentarea pe nava maritimă?

M. C. – Mâncarea era bună. Atunci când am devenit radiotelegrafist, ne serveau și cu câte un păhărel de vin roșu, pentru întremare.

M. G. – Pe ce tip de vapor navigați?

M. C. – Prima misiune am început-o din

[1] *Marius GHERAS, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova.*

baza submarinelor Diesel. Am pornit din orașul Polearnoe pe submarinul „K-21".

M. G. – Știați unde veți pleca?

M. C. – Da, am știut de misiunea pe care urma să o executăm. Din Murmansk și până la Sevastopol am plecat cu trenul, iar de acolo, pe o navă de război de mare tonaj, ne-au dus în Marea Mediterană, unde am executat stagiul militar.

M. G. – Cum ați ajuns pe coastele Etiopiei, ați fost informați despre misiunea pe care urma să o îndepliniți?

M. C. – Am efectuat stagiul militar pe nava de război „Dmitri Galkin". Pe acest vas maritim se afla totul: mâncarea, armamentul, punctul de comandă. Eram dislocați în zone speciale din Marea Mediterană. Era un fel de rotație, ne transferau dintr-o zonă în alta. M-am aflat pe Marea Mediterană de pe data de 1 iunie 1977 și până la 25 decembrie 1977. Nu trebuia să depășim opt luni de aflare pe mare. Dar din cauza că un vapor sovietic a fost atacat în Marea Roșie de către somalezi ni s-a indicat ca să înlocuim echipajul și la începutul lunii ianuarie 1978 am trecut Canalul Suez și ne-am îndreptat spre coastele Etiopiei.

M. G. – Se s-a întâmplat în Etiopia? În ce a constat implicarea sovieticilor?

M. C. – URSS a susținut Etiopia sub aspect logistic, cu arme. Cu aportul ofițerilor noștri de pe vapor, noi îi ajutam pe etiopeni să elaboreze planurile de luptă împotriva somalezilor. Atunci când autoritățile somaleze au aflat despre acest fapt au înaintat o notă de protest sovieticilor, în care cereau ca în timp de 24 ore toți cetățenii sovietici, inclusiv consilierii, să părăsească țara.

M. G. – Ce impresie v-a produs armata Etiopiei, era pregătită?

M. C. – Armata etiopiană nu era bine pregătită. Atunci când se terminau munițiile oferite de sovietici, lăsau jos automatele și începeau să arunce cu pietre în adversari. Erau situații în care soldații etiopieni erau chemați pe vaporul nostru, primeau instrucțiuni de luptă de la consilierii militari sovietici, specializați în acest domeniu.

M. G. – Erau și alte nave militare străine?

M. C. – Nave militare stăine erau doar în Marea Mediterană. În Marea Roșie erau mai puține din cauza că apa nu era prea adâncă, fiind necesare nave speciale acolo. În Marea Mediterană erau portavioane americane și ale NATO care supravegheau navele sovietice. La fel și noi îi supravegheam.

M. G. – Ați fost implicat în război sau distribuiați armament?

M. C. – În război nu am fost implicat direct, nu aveam dreptul să părăsesc nava, doar distribuiam armament. În acțiuni directe erau implicați doar ofițerii trimiși de la centrul de comandă.

M. G. – Era un război corect sau un interes al Uniunii Sovietice în lumea a treia?

M. C. – Atunci noi nu știam realitățile acestui război. Desigur, URSS avea un interes în regiune, de a avea influență mondială. Într-un fel, ei profitau de aceasta: dacă le ofereai etiopienilor o insignă cu chipul lui V.I. Lenin, îți ofereau orice doreai. Lenin avea o imagine pozitivă în Etiopia.

M. G. – Ce caracter avea misiunea pe care o executați, era strict secretă?

M. C. – Misiunea nu a fost secretă, din cauza că se știa că se duce război între Etiopia și Somalia, iar Uniunea Sovietică era de partea Etiopiei.

M. G. – Serviciul militar la marină, v-a influențat viața?

M. C. – Da, viața în serviciul militar marin m-a influențat foarte tare. M-a maturizat, lucrurile în viață le înțelegeam altfel.

M. G. – Vă mulțumesc frumos.

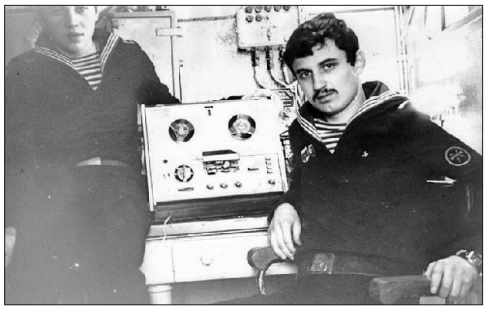

M. Costeniuc la postul de radiotelegrafist, 1978.

Soldați etiopeni la instrucțiuni militare.

Un concert pe nava militară, 1978.

Într-un moment de relaxare, 1978.

M. Costeniuc (stânga) alături de camarazi.

O privire în larg.

Ofițeri sovietici discutând cu un comandant etiopian.

O zi solemnă pe o navă militară americană.

O navă militară americană.

Avioane de supraveghere NATO.

REPORTERI MILITARI ÎN RĂZBOIUL DE PE NISTRU (2 MARTIE – 21 IULIE 1992)

Lidia PRISAC[1]

MILITARY REPORTERS IN TRANSNISTRIAN WAR (MARCH 2 – JULY 21, 1992)

In the context of the perestroika and liberalization processes, many Soviet republics have proclaimed their sovereignty, as the Soviet Union was collapsing. For Republic of Moldova this process began in 1990 with Declaration of Independence. But, the transformation of MSSR into a sovereign state, in context of the national renaissance movement, has urged the Eastern region of the country, inhabited predominantly by the Russian speaking population, to proclaim, on September 2, 1990, the so-called "Transnistrian Moldovan Soviet Socialist Republic". In the spring of 1992 this action quickly passed into a military conflict. Usually, the memories concerning the war conflicts are linked to those who participated in them - combatants. But there are a small number of people who could make the connection between the war and the reports concerning the war events, actions and situations on the battlefields. Moldavian military reporters were side by side with combatants and became witnesses and chroniclers of the military conflict events hold in 1992. Thus, the basic objective of the present work is a narrative description of the war events made through the reporter's point of view and recent war aspects revision (after 25 years).

Keywords: military reporters, Transnistrian war, Republic of Moldova, Russian Federation.

Preliminarii. La 2 martie 2017 s-au împlinit 25 de ani de la declanșarea războiului de pe Nistru [27, p. 344-348; 2]. Evenimentele escaladării flagelului militar se plasează în condițiile unei din cele mai dramatice perioade din istoria recentă a Republicii Moldova. Pierderile umane de pe urma războiului (care a durat aproape cinci luni) se evaluează între 320 și 1 000 de persoane, altele 1 180 sau 2 000 de persoane au fost rănite și/sau maltratate. Zona conflictului armat a fost părăsită de cca 3 000 de refugiați sau, după alte date, 108 000 de persoane au plecat din partea stângă a Nistrului și din Tighina (dintre care 51 000 s-au localizat în partea dreaptă a Nistrului). În conformitate cu datele statistice de la Tiraspol, forțele separatiste au pierdut peste 500 de oameni, iar 899 au fost răniți. Totodată, în plin proces de făurire a entității independente moldovenești, pierderile materiale ale Republicii Moldova, de pe urma războiului, se estimează între 12 mlrd. și mai mult de 40 mlrd. ruble (echivalentul a 10 mlrd. dolari SUA), alte 15 mlrd. ruble fiind necesare pentru restabilirea infrastructurii și edificiilor distruse [21, p. 141].

Chiar de la început, memoria și istoria războiului de pe Nistru au fost prezentate în spațiul public sub diferite forme: mese rotunde, simpozioane, conferințe, vernisaje fotografice etc. Au fost scrise diferite articole, studii și cărți memoralistice consacrate războiului transnistrean [20, p. 21-30]. De obicei, amintirile despre războiul de pe Nistru se leagă de cele ale combatanților – participanților nemijlociți la operațiile militare. Însă puțini sunt cei care fac conexiune între acest război și cei care au prins secvențe și au realizat reportaje despre desfășurarea acțiunilor militare

[1] *Lidia PRISAC, doctor în istorie, cercetător superior, Institutul Patrimoniului Cultural, Academia de Științe a Moldovei.*

și situația de pe câmpul de luptă. Anume reporterii de război, care au efectuat cronica evenimentelor dramatice, au devenit martorii flagelului militar din 1992, fiind alături de combatanții din dreapta fluviului Nistru.

Prin urmare, obiectivele pe care le etalează titlul acestui studiu țin de prezentarea și redefinirea războiului de pe Nistru din perspectiva reporterilor militari. Ceea ce sugerează abordarea noastră este comunicarea unui „nespus". „Povestea" trăită de aceștia rămâne, în primul rând, o sursă de reconstituire istorică, iar mărturiile lor pot fi exploatate atât ca reconstituire/completare a unei istorii dramatice, cât și ca reflecție asupra momentului de istorie de acest gen.

Meditația venită dinspre reporterii de război poate fi consacrată ca o completare prețioasă în perimetrul interpretării istoriografice. Mesajul pe care îl degajă opiniile reporterilor militari este de cele mai multe ori neintermediat. Prin urmare, conturul reconstituirii războiului prin intermediul memoriei poate argumenta valențele descriptive și interpretative ale războiului disputat astăzi între istorie și memorie.

Din punct de vedere metodologic, în tratarea subiectului, pe lângă sursele istorice convenționale, am apelat la sondarea memoriei reporterilor de război. În acest sens, am intervievat câțiva jurnaliști moldoveni – martori direcți ai scenelor dramatice de pe Nistru [11].

Contextul istoric. Transformările survenite în urma restructurării și liberalizării gorbacioviste de la sfârșitul anilor 1980 au determinat destrămarea Uniunii Sovietice și afirmarea statelor independente. Declararea suveranității Republicii Moldova a însemnat însă și o polarizare a populației republicii pe principiul etnolingvistic (românolingvi/rusolingvi) [19, p. 31-32].

La începutul anilor 1990, limba română devenea cel mai politizat factor al modelului etnocultural al identității populației republicii. Dacă teza cu privire la originea latină a limbii populației majoritare era greu de contestat, fiind confirmată prin Legea *Cu privire la funcționarea limbilor pe teritoriul Republicii Moldova*, atunci problema identității lingvistice (românești/moldovenești) a suscitat divergențe, antrenând clasa politică într-o serie de ostilități și provocând apariția unor fisuri substanțiale în interiorul societății postsovietice moldovenești. Astfel, în plină tranziție spre un stat de drept și economie concurențială [26], populația republicii s-a aflat într-o criză identitară endemică [10, p. 62]. Acest moment critic a marcat evoluția ulterioară a statalității moldovenești [9, p. 262], cât și structura social-politică a societății [13].

La scurt timp, sub patronajul autorităților de la Kremlin, în discursul identita public s-au implicat și reprezentanții minorităților rusă și găgăuză din republică, activi politic [21, p. 134-141; 19]. Aceștia interpretau perpetuarea identității etnolingvistice românești drept tendință de unificare dintre Republica Moldova și România, precum și factorul destabilizator al relațiilor interetnice din republică [18, p. 96-97]. Astfel, identitatea determinată de denumirea limbii române a devenit principalul motiv al scindării populației republicii pe criteriu etnic și politic, așa încât, prin filiera indirectă a promovării limbii române, discursurile au luat forme agresive, care nu reprezentau decât confruntarea a două tipuri de stereotipuri: cel al grupului majoritar (românofon) și cel al grupurilor minoritare (rusolingve și rusofone).

Acest dezacord „interetnic" în problema identitar-lingvistică a fost abil manevrat ulterior atât de forțele subversive din interiorul, cât și din exteriorul țării (în

special din partea fostei metropole) pentru a da curs dezintegrării teritoriale a Republicii Moldova prin alimentarea separatismului în estul și sudul republicii [14] și de a menține fosta republică sovietică în sfera de influență a Federației Ruse.

Deși, pe acest fundal exploziv în problema națională [3, p. 438], în scopul atenuării „obsesiilor (separatiste – n.a.) ale minorităților" [1, p. 36], autoritățile moldovenești, imediat după proclamarea independenței (27 august 1991), au acordat o atenție sporită cu privire la asigurarea drepturilor minorităților național-etnice și integrării lor în noul cadru statal [22, p. 97-111], eforturile oricum au fost calificate de reprezentanții rusofoni drept „foarte rigide" [29, p. 33], iar relațiile interetnice continuau să aibă caracter tensionat.

Apogeul „nemulțumirilor" reprezentanților minoritari au determinat atragerea Republicii Moldova de forțele prorusе într-un război denumit de separatiști drept „interetnic" [20], cu toate că acesta nici pe departe nu comporta un asemenea caracter din simplu motiv că populația rusă în regiunea declanșării conflictului era în minoritate, cea mai mare parte (75%) locuind pe malul drept al Nistrului [28, p. 158], și nu invers [12].

Dezlănțuit în noaptea de 1 spre 2 martie 1992, la ora 22^{00}, când formațiunile înarmate ilegale secesioniste au atacat și ocupat Secția Raională de Poliție Dubăsari subordonată Chișinăului [25, p. 232], războiul de la Nistru s-a extins, în doar câteva zile, asupra localităților Coșnița, Cocieri, Pohrebea, Doroțcaia, Speia, Tocmagiu, Mălăiești etc., riscând să escaladeze într-un conflict local în unul regional [16]. Recunoscut pe plan mondial și de comunitatea internațională, războiul de la Nistru pentru Republica Moldova a fost unul de autoapărare, de salvgardare a suveranității, independenței și integrității sale teritoriale, reieșind din implicarea iminentă de partea separatiștilor a Armatei a 14-a a Federației Ruse.

Conform datelor statistice, trupele sovietice din partea stângă a Nistrului la 1990 numărau mai mult de 3 000 de ofițeri și peste 12 000 de cadre în termen și pe bază de contract, care aveau în dotare un uriaș arsenal de arme și muniții – 120 de tancuri de luptă, 166 de vehicule blindate, 129 de piese de artilerie, șase vehicule blindate lansatoare de poduri, nouă elicoptere de luptă, 36 de lansatoare de rachete antitanc și cca 50 000 de arme automate [15, p. 54-60]. Armata fostei URSS a pus cu generozitate la dispoziția forțelor separatiste militari, experți și echipamente sofisticate [17, p. 117]. Deja în primăvara lui 1992, în „armata separatistă nistreană" erau înrolați 8 000 de ofițeri activi, rezerviști și militari în termen, care formau „garda transnistreană", la care se mai adăugau 5 000 de angajați ai trupelor de interne și 4 000 de muncitori înarmați din „detașamentele de autoapărare". Pe lângă apărătorii cauzei separatiste se mai numărau peste 3 000 de pușcăriași puși în libertate din penitenciarele rusești, cu condiția de a veni în ajutorul enclavei separatiste [17, p. 119]. Totodată, întreprinderile de la Tiraspol și Râbnița au fost trecute pe picior de război, pentru a asigura capacitatea de luptă a forțelor separatiste.

Sigur că șansele Republicii Moldova de soluționare pe cale militară a diferendului transnistrean nu puteau fi decât iluzorii, în timp ce forțele armate ale Republicii Moldova se aflau doar în faza incipientă de constituire, Decretul despre formarea Forțelor Armate ale Republicii Moldova, semnat de președintele Mircea Snegur la 3 septembrie 1991, intrând în vigoare cu o întârziere de șase luni. Astfel, la sfârșitul lui martie – începutul lunii aprilie 1992, efectivul armatei moldovenești, cu volun-

tari și rezerviști, atingea cifra de 1 500 de oameni. Trupele de interne și subunitățile de poliție aveau sub arme cca 10 000 de oameni [17, p. 135-136].

De remarcat că, atunci când s-a produs incidentul de la Dubăsari, care a delimitat trecerea de la perioada de provocări și hărțuire continuă a autorităților legale ale Republicii Moldova de către forțele separatiste la un război nedeclarat împotriva Chișinăului, Republica Moldova a intrat în acest război, practic, fără armată, armament și muniții, având la dispoziție doar efectivele subunităților de poliție [4]. Pe lângă aceasta, autoritățile centrale au aplicat, de la izbucnirea conflictului armat, tactica războiului pozițional, de apărare în tranșee, ceea ce acționa demoralizator asupra combatanților [17, p. 259]. Autoritățile de la Chișinău aveau la dispoziție un spațiu de manevră limitat.

Războiul prin optica jurnaliștilor militari. La începutul războiului, Republica Moldova nu se bucura nici de susținerea Organizației de Securitate și Cooperare în Europa (OSCE), nici a altor organisme internaționale, în timp ce separatiștii transnistreni, pe lângă suportul Armatei a 14-a, se bucurau de sprijinul Dumei de Stat și al mass-mediei din Federația Rusă [25, p. 232]. În acest sens, războiul mediatic dus de Federația Rusă mergea în paralel cu cel militar dezlănțuit în regiunea transnistreană. Declanșat în special de agențiile informaționale și televiziunile ruse în contextul flagelului militar de pe Nistru, războiul mediatic a constat în special în denigrarea Republicii Moldova, autorităților și politicii acesteia. Prin intermediul massmediei, Federația Rusă ducea o propagandă agresivă împotriva Republicii Moldova pentru impunerea propriei opinii publicului atât din perimetrul spațiului ex-sovietic, cât și al celui internațional, privind cauzele, desfășurarea și consecințele războiului transnistrean. În sens larg, războiul mediatic dus de Federația Rusă a cuprins întreg spectrul de confruntări purtate exclusiv de mass-media referitoare la războiul în cauză pentru impunerea propriilor puncte de vedere [6].

În raport cu arsenalul mediatic al Federației Ruse, cel de la Chișinău era foarte fragil, relatarea războiului în massmedia fiind pusă pe umerii a doar cinci jurnaliști de război: cineastul **Victor BUCĂTARU** [23], fotograful **Tudor IOVU** [8], fotojurnalistul **Nicolae POJOGA** [7], colaboratorul programului informativ de știri „Mesager" de la TV Moldova 1 **Gherman SANDU** [24] și reportera de la Teleradio-Moldova **Valentina URSU** [5].

După 25 de ani de la declanșarea războiului, din cei cinci reporteri de război nominalizați, în viață au rămas doar doi: Valentina Ursu și Nicolae Pojoga. Deși povestea fiecăruia în acest război pare a fi identică, aceștia totuși au percepții diferite, amintirile fiind rememorate în mod diferit. Percepția evenimentelor tragice de pe Nistru, în care au fost implicați cei doi jurnaliști militari, a fost în funcție de maniera în care fiecare a fost mișcat sau emoționat de un anumit moment sau scenă de război, dublată de sentimentul disperării, care face ca percepția să devină acută.

Fotojurnalistul Nicolae Pojoga își amintește că vestea războiului l-a prins săpând în grădină, „…deși eram în cunoștință de cauză ce se întâmpla, pentru că fusesem pe la Tiraspol, atunci am auzit la radio cuvântarea președintelui Mircea Snegur". Își amintește că doar cu ceva timp înainte venise din Karabah, unde a fost, la fel, jurnalist militar timp de o lună și jumătate. „Lucram la agenția Moldpress și am devenit reporter de război la ziarul «Oastea Moldovei», …aveam permis pentru zona de conflict de la Ministerul de

Interne, astfel, dimineața eram la război, seara eram acasă… jumătate de oră prin Vadul lui Vodă, până la Bender, dura cam o oră".

Valentina Ursu, unica femeie reporter de război, își amintește că a devenit cronicarul conflictului armat pe când activa în cadrul departamentului Actualități la Radio Moldova,…a fost un fel de îndeplinire a misiunii de jurnalist.., trebuia de elucidat conflictul armat, o zonă cu mare risc, adevărat că puțini colegi de breaslă se încumetau să meargă acolo.., peste ani îmi puneam și eu întrebarea dacă trebuia să merg acolo sau nu.., astăzi poate aș judeca altfel. Categoric aș merge și acum, dar, Doamne ferește (!) să se mai întâmple o asemenea tragedie…".

Chiar dacă zilele unui reporter în război arătau diferit, acestea, totuși, începeau identic: „…mergeam cu noaptea-n cap, dacă trebuia sa ajungi pe la platoul Cocieri, mergeai pe la Molovata, după care iți mai trebuiau încă 2 ore ca să reușești să te întorci la Chișinău pentru că dotarea tehnică a unui reporter era diferită de cea de astăzi. Trebuia să culegi informația, să aduni înregistrări, să revii și la Chișinău…, deși am folosit inclusiv telefonul pentru relatări în direct, de cele mai dese ori făceam transmisiuni în direct de la fața locului, de pe câmpul de luptă, fie din biroul președintelui raionului Criuleni, fie de la primarul de Cocieri, fie de la Comisariatul de Poliție din Tighina (Valentina Ursu). „Mergeam dimineața și de multe ori uitam de mine, uitam să și mănânc… Nu aveam nicio frică, poate anume din acest considerent am cunoscut atâta lume bună, adevărați patrioți ai acestui pământ, timpul trecea foarte repede…" (Nicolae Pojoga).

Nicolae Pojoga își amintește că, în comparație cu cei care luptau, reporterilor de război le revenea doar rolul de simpli spectatori : „… mergeam cam peste tot, vorbeam cu unul, cu altul… (militarii – n.a.), erau cam supărați pe noi, care umblam încolo-încoace, blazați cu camera de fotografiat la gât… Eram mesagerul părților, a ceea ce se întâmpla la Chișinău, în Parlament și acolo, în tranșee, misiunea mea nu mi-a fost clară și nu mi-i clară nici astăzi…".

Valentina Ursu crede că a fost avantajată în calitate de reporter militar : „…mam simțit chiar favorizată pentru că, fiind femeie printre bărbați, am putut ajunge în zonele de risc, în tranșee etc. Soarta era de partea mea, pentru că puteam să obțin informații.., acum bănuiec că unui bărbat i-ar fi fost mai greu să le obțină. Mulți dintre combatanți mi-au devenit prieteni, cunoștințe bune, de fiecare dată când reveneam nu îmi era greu să îi găsesc să îmi vorbească cum a decurs o operațiune, cum s-au mobilizat, cum au făcut pași înapoi… etc.".

Duritatea războiului, potrivit mărturiilor jurnaliștilor militari, constă în moartea pe care o vezi în fiece clipă. Moartea este cea care te marchează ireversibil – acesta este mesajul cronicarilor de război. Valentina Ursu spune că a văzut atâtea secerături de vieți omenești, cazuri peste cazuri, începând cu Coșnița, Cocieri, Tighina. „…Cele mai sângeroase lupte s-au dus la Tighina, unde ostași, de 18 ani, au venit chiar nepregătiți, habar nu aveau cum să lupte într-un conflict armat, pe lângă faptul că erau tinerei și nepricepuți au mai fost lăsați și în voia sorții. Îmi amintesc cea mai sângeroasă duminică, pe 19 iunie, la Tighina, care chiar m-a marcat, pentru că vedeam cum săreau capetele, mâinile, picoarele și cum peste cei răpuși de gloanțele inamicilor, treceau buldozerele… De frică, au fost și mulți care fugeau de pe câmpul de luptă și care azi se dau mari politicieni și lideri de formațiuni politice…" (Valentina Ursu).

Din mărturiile relatate de Nicolae Pojoga aflăm că acesta „a nimerit într-o încercuire vara, la Tighina, și nu prea vedea ieșirea din situație". „... Se trăgea din toate părțile, și nu trebuiai nimănui.., am văzut cum mureau lângă mine, era îngrozitor și înjositor.., moartea la război nu este ca în filme… Am avut norocul să nu pun mâna pe armă, să nu trag, deși, acum, peste atâția ani, am coșmaruri legate de momentul când eram în încercuire.., frica e mare mare, și ea vine foarte târziu… La război nu există sentimente, nu există viață, nu există nimic personal, războiul este cel mai devastator sentiment" (Nicolae Pojoga).

Referitor la ceea ce cunoșteau autoritățile despre desfășurarea războiului de pe Nistru, surprindem faptul că „…Chișinăul nu avea idee ce se întâmpla acolo…", ambii reporteri afirmând că în capitala țării nici pe departe nu se știa ce se întâmpla pe Nistru. Nicolae Pojoga menționează că era o diferență ca între cer și pământ, „Chișinăul nu avea idee.., răceală, fără mâncare, uneori fără muniții… Combatanții nu au simțit umărul Chișinăului, asta e o tragedie mare – aici erau serbări peste serbări, discoteci, acolo se murea…". Valentina Ursu își amintește că „… în foarte multe cazuri, nu s-au cunoscut realitățile de acolo și ceea ce se vorbea aici". Concluzia pe care a tras-o este că în anturajul conducerii de atunci erau persoane care nu informau obiectiv ceea ce se întâmpla acolo. „Contrastul cel mai mare era că acolo se împușca.., la trei combatanți revenindu-le o singură armă, iar la Chișinău erau discoteci de dimineață până seara, inclusiv copiii marilor demnitari se distrau în baruri și discoteci…" (Valentina Ursu).

Atât Nicolae Pojoga, cât și Valentina Ursu susțin că cei care au luptat în războiul de pe Nistru nu și-a văzut cu adevărat adversarul sau împotriva cui luptă. „În comparație cu cei din Karabah, care erau mai motivați psihologic, având la bază factorul etnic, religios, combatanții noștri nu știau să-și definească pentru ce luptă – pentru separatiștii dracului! De partea cealaltă a Nistrului erau mai pregătiți, ei luptau împotriva fascismului românesc, împotriva naționalismului – vector care este important într-un război" (Nicolae Pojoga). „Este adevărat că moldovenii au avut un dușman foarte puternic, au venit o sumedenie de elemente criminale, cărora li se plătea pe atunci câte 1 000 de dolari americani, o sumă importantă pentru timpurile celea, inclusiv Armata a 14-a cu un efectiv militar și armament de ultimă oră. Cei care au venit spuneau că noi căutăm români și trebuie să distrugem națiunea…" (Valentina Ursu).

În ceea ce privește propaganda mediatică dusă de Federația Rusă în regiune și nu doar, Valentina Ursu conchide că „… războiul de pe Nistru, dacă a și fost câștigat, atunci doar datorită propagandei **și** ideologiei pe care o făcea mass-media din Rusia...", astfel propaganda rusă în războiul de pe Nistru fiind decisivă în pierderea acestuia de către moldoveni. „Cunoaștem foarte bine «Maiakul» de la Grigoriopol, care de dimineață până seara spuneau că vin românii, că tancurile românești au ajuns la Nistru… etc.". La rândul lui, Nicolae Pojoga crede că „război ideal nu există, nici pe o tablă simplă de șah nu înțelegi care este orchestra forțelor…".

Modul în care este reprezentat discursul nonverbal al celor implicați în câmpul de luptă reprezintă cheia de înțelegere a raporturilor interumane, care exclud ideologiile și adversitățile conjuncturale, pentru că, în orice parte a lumii și în orice timp, comunitățile umane funcționează în mod firesc și doar seisme de ordin militar pot afecta pentru un anumit timp aceste

raporturi. Replica cronicarilor de război, Valentina Ursu și Nicolae Pojoga, legată de acest discurs, poate fi văzută ca o latură pur umană surprinsă de aceștia. „Acum știu bine că existau și parlamentari care au negociat anumite lucruri peste capul celor mai mari, anumite pauze, cum ar fi cele de Paști sau de Crăciun. Am fotocopii care arată negocierea închiderii focului, documente care au fost semnate de generali care au luptat în Afghanistan și, iată, în războiul de pe Nistru s-au pomenit luptând unul împotriva altuia… dar au găsit limbă comună, punând mari speranțe în acel armistițiu.., însă care nu a plăcut…" (Nicolae Pojoga). Valentina Ursu susține că, începând cu luna martie până în luna iunie, a participat inclusiv la negocieri care s-au purtat între partea moldovenească, partea rusă și partea transnistreană. „În multe cazuri, aceștia găseau limbaj comun. Înțelegeau că acel război era impus și nu se merita să se încaiere mai tare, se împăcau, semnau concilieri… Îmi aduc aminte, eram în preajma mănăstirii Noul Neamț (Chițcani – n.a.), iar unii din ei spuneau că ne vor lăsa în pace, doar să le aducem un borcan cu vin și să le dăm să bea câte-un pahar. După aceasta, în unele segmente de securitate un armistițiu dura câteva zile, însă de fiecare dată apăreau provocatori și acele ordine de sus, ...de tragere trebuiau executate…" (Valentina Ursu).

Conștienți de caracterul nedrept al războiului, atât Valentina Ursu, cât și Nicolae Pojoga, încearcă să cauționeze în primul rând combatanții militari care au luptat pe Nistru. În acest sens se evidențiază că cei mai nedreptățiți de pe urma războiului au fost combatanții. „Sunt oameni ai nimănui, vai de mine cât sunt de nedreptățiți, nemulțumiți, marcați… un indice este multitudinea de organizații de război care nu se înțeleg… În opinia statului, ei cer prea mult, în opinia combatanților, statul nu le-a oferit nimic. Din păcate, un contract între stat și combatant nu a existat, nu există și nu va exista" (Nicolae Pojoga). „Am văzut moartea cu ochii, dar plâng de mila multor combatanți care astăzi își pun capăt zilelor nefiind în război. E o mare tragedie pentru Republica Moldova și ar trebui să dea bătăi de cap guvernanților… Combatanții ajunși la limita sărăciei își pun capăt zilelor. Nu e vorba de unu, ci de zeci, sute, care au ajuns la limita disperării..." (Valentina Ursu).

Considerații finale. În acest registru al mărturisirilor putem conchide că fenomenul războiului rămâne în conștiința supraviețuitorilor și a posterității ca momente dramatice și de discontinuitate în evoluția unei comunități și, nu în ultimul rând, în biografia individuală. Mărturisirile reporterilor militari, Valentina Ursu și Nicolae Pojoga, se regăsesc într-un lexic al șocului și al evenimentului traumatic, care traduce o dificultate în înțelegerea și, deci, în exprimarea spectacolului văzut sau trăit. Consecințele acestui război din istoria contemporană rămân a fi stabilite și analizate de istoriografie prin instrumentele investigației științifice, care trebuie să cuprindă o gamă variată de direcții interpretative: sociale, politice, economice etc., toate constituind sau reconstituind un capitol din istoria mai recentă a Republicii Moldova.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Cazacu M., Trifon N., *Moldavie ex-soviètique: histoire et enjeux actuels*, în *Collection Cahiers d'Itzok*, nr. 2-3, Editions Acratie, 1993.
2. Chirica C. V., *Republica Moldova între Rusia și Europa*, Iași, Helios, 2004.
3. Cojocaru Gh., *Separatismul transnistrean: aspecte interne și internaționale*, în *O istorie a regiunii transnistrene din cele mai vechi timpuri până în prezent*, Chișinău, Civitas, 2007.

4. Despre inegalitatea forțelor a se mai vedea: Pântea Iu., *Aspectul militar în soluționarea conflictului din zona de est a Republicii Moldova*, în *Aspecte ale conflictului transnistrean*, Chișinău, 2001, p. 94-122; Fruntașu Iu., *Op. cit*., p. 314-329; Gârneț Iu., *Considerații privind structura forțelor armate*, în *Revista Militară. Studii de securitate și apărare*, 2012, nr. 1 (7), p. 29-33; Ciobanu V., *Organizația instituției militare a Republicii Moldova (1990–2011)*, Chișinău, Bons Offices SRL, 2011; Manolache C., *Organismul militar al Republicii Moldova. Construcția militară și securitatea statului: Monografie*, Chișinău, Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan", 2015.

5. Din 2004 este editor la Radio Europa Liberă. Autoarea cărții „Râul de sânge", apărută în două ediții (1993; 2013), în care a inclus propriile reportaje realizate pe linia frontului în timpul conflictului armat de la Nistru. Vezi și: *Valentina Ursu. Jurnalist, radio „Europa Liberă"* pe http://arhiva.vipmagazin.md/top-femei/99_femei_ale_Moldovei_2013/Valentina_Ursu_femei13/ (accesat pe 11.03.2017).

6. După aceleași principii se conduce mass-media rusă astăzi, în contextul războiului din Ucraina. Vezi: Информационная война: как работает российская пропаганда, pe https://delo.ua/ukraine/informacionnaja-vojna-kak-rabotaet-rossijskaja-propaganda-229022/ (accesat pe 19.03.2017).

7. Este profesor universitar, *stringer* pentru Reuters, AP, EPA, BBC, Rompres, jurnalist și editor în agenții de știri, expert regional în probleme de etică și libertate a presei. Fondatorul agenției de fotojurnalism „Argus", care în perioada 1991–1993 a activat în Letonia, Lituania, Nagorno-Karabakh, Republica Moldova și Federația Rusă. După înghețarea conflictului armat din Republica Moldova a participat cu propriile fotografii (realizate în intervalul martie–iulie 1992) la diferite vernisaje de la Sibiu, New York, București, Tokio, consacrate evenimentelor dramatice derulate în dreapta și în stânga Nistrului. Vezi: *„Din senin", Nicolae Pojoga la „C. Brâncuși"*, pe http://www.jc.md/din-senin-nicolae-pojoga-la-c-brancusi/ (accesat pe 02.03.2017).

8. Fotoreporterul de război Tudor Iovu s-a născut la 5 octombrie 1948 în s. Ciopleni, r. Criuleni. A absolvit Facultatea de Jurnalism din cadrul Universității de Stat din Moscova. Din 1990 a colaborat cu Agenția Reuters. Prin intermediul acesteia, imaginile surprinse de Tudor Iovu în timpul flagelului de pe Nistru au fost răspândite în lumea întreagă. După 1991 a lucrat în calitate de fotoreporter la ziarele „Moldova Suverană", „Adevărul", în cadrul Studioului de Creație „Fotojurnalist" ș.a. A participat la mai multe expoziții de fotografie din țară și de peste hotare. A obținut Premiul Mare și Medalia de Aur la Concursul de fotografie militară FOTOARM-97 organizat de NATO. În 2002, la Chișinău, a văzut lumina tiparului cartea acestuia „Poduri de foc: cronica alb-negru a unui război".S-a stins din viață pe 5 decembrie 2016 la vârsta de 68 de ani. Vezi: *Tudor Iovu s-a stins din viață* pe http://unica.md/monden/stiri-de-acasa/tudor-iovu-s-stins-din-viata/ (accesat pe 23.03.2017).

9. Fruntașu I., *O istorie etnopolitică a Basarabiei. 1812–2002*, Chișinău, Cartier, 2002.

10. Gribincea M., *Basarabia în primii ani de ocupație sovietică (1944–1950)*, Cluj-Napoca, 1995.

11. Interviurile cu Valentina Ursu și Nicolae Pojoga au fost realizate de autoarea studiului în perioada 20–22 martie 2012 în cadrul Școlii de Studii Avansate în Jurnalism. Vezi pe https://ssaj2011.wordpress.com/2012/03/28/razboiul-de-la-nistru-trait-de-jurnalisti/ (accesat pe 25.03.2017).

12. În 1989, conform ultimului recensământ sovietic, populația din partea stângă a Nistrului avea următoarea componență etnică: moldoveni – 40,4%, ucraineni – 28%, ruși – 25%.

13. În primii ani după 1991, dezbaterile publice privind identitatea națională au fost arbitrate de Frontul Popular Creștin Democrat și Partidul Democrat Agrar din Moldova. Dacă primul insista constant asupra caracterului românesc al teritoriului republicii și se pronunța în favoarea unirii Moldovei cu România, cel de-al doilea, compus mai ales din fosta elită comunistă a epocii sovietice, promova ideea Moldovei sovietice și era vehement împotriva tendințelor unioniste moldo-române.

14. La 19 august 1990, în raza raioanelor Comrat, Ceadâr-Lunga și Vulcănești a fost de-

clarată așa-numita rss găgăuză cu drepturi de republică unională, succedată de fondarea așanumitei rssm nistrene la 2 septembrie 1990.

15. Levință Ch., *Conducerea militară în războiul pentru independența Republicii Moldova*, în *Cugetul*, nr. 3-4, 1993, p. 54-60.

16. Mai multe detalii despre conjunctura politico-armată anterioară declanșării războiului, derularea acțiunilor militare, activitatea structurilor legale de stat în depășirea situației beligerante și soluționarea diferendului transnistrean a se vedea: Levință Ch., *Conducerea militară în războiul pentru independența Republicii Moldova*, în *Cugetul*, nr. 3-4, 1993, p. 54-60; Budeanu Gh., *Transnistria în flăcări*, Chișinău, 1993; Bârsan V., *Masacrul inocenților. Războiul din Moldova. 1 martie–29 iulie 1992*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1993; Idem, *Procesul Ilașcu. Cartea Albă a Comitetului Helsinki Român*, București, 1994; *Conflictul din Transnistria: adevărul așa cum a fost el: Materialele conferinței științifico-practice, Interesele de stat și rolul organelor de interne în asigurarea ordinii constituționale, drepturilor și libertăților omului în raioanele de est ale Republicii Moldova*, Chișinău, 12–13 ianuarie, 1993, Chișinău, Logos, 1996; Căpățină O., În memoria ostașilor căzuți în Transnistria, Chișinău, Editura Centrală, 1997; Idem, *Cartea memoriei celor căzuți în luptele pentru independența și integritatea Republicii Moldova*, Chișinău, Editura Centrală, 2000; Cojocaru Gh., *Separatismul în slujba Imperiului*, Chișinău, 2000; Țăranu A., *Cauzele conflictului armat de la Nistru*, în *Caiete de istorie*, Chișinău, 2002, nr. 2, p. 1-10; Cojocaru N., Suhan S., *Organizarea și reorganizarea socială a memoriei conflictului din Transnistria*, în *Sociologie românească*, nr. 3, 2003, p. 40-53; Cimbriciuc A., *Eroi soroceni în războiul de la Nistru*, Chișinău, 2004; Jurja Șt., *Ciuruit de zeci de schije în dealul lui Traian: ce facem cu ecologia din sufletele noastre!?!* Chișinău, 2004; Munteanu A., Ciubotaru N., *Românii de la est. Războiul de pe Nistru (1990–1992)*, București, Editura Ager Economistul, 2004; Munteanu A., *1990–1992. Luptele pentru Tighina. Sacrificiu și trădare*, în *Cugetul*, nr. 4 (24), 2004, p. 27-35; Enciu N., *Transnistria, breșa strategică a Uniunii Sovietice/ Rusiei în Balcani*, în *Caiete de istorie*, nr. 12, 2004, p. 23-27; Boboc E., *Implicarea Armatei a 14-a a Federației Ruse în războiul din Transnistria (1991–1992). Aspecte social-politice, militare, memorialistice*, în *Anuarul de Istorie Orală* (AIO), vol. V, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2004, p. 285-305; Idem, *Aspecte bizare ale războiului de pe Nistru* (I), în *AIO*, vol. VI, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2005, p. 311-338; Grecu V., *O viziune din focarul conflictului de la Dubăsari*, Chișinău, Prut Internațional, 2005; Munteanu A., *Sacrificiu și trădare. Războiul de secesiune din Republica Moldova (1990–1992)*, București, 2005; Trofim Șt., *Candela Speranței*, Chișinău, 2005; Soltan P., *Transnistria, lacrima mea*, Chișinău, 2006; *Femeia în zonele de conflict: Istoria verbală*, Chișinău, 2006; Boboc E., *Aspecte bizare ale războiului de pe Nistru* (II), în *AIO*, vol. VII, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2006, p. 367- 398; Țăranu A., Gribincea M., *Conflictul transnistrean: Culegere de documente și materiale (1989–2012)*, Chișinău, Lexon-Prim, 2013; Stăvilă I., Bălan Gh., *Conflictul transnistrean: eșecul reglementării unui conflict care poate fi soluționat*, în *Revista Militară. Studii de securitate și apărare*, 2010, nr. 2 (4), p. 4-26; Ciobanu V., Ohladciuc E., *Conflictul transnistrean și perspective de soluționare*, în *Revista Militară. Studii de securitate și apărare*, 2011, nr. 1 (4), p. 12- 18; Varzari V., *Noile perspective de soluționare a conflictului din raioanele de est ale Republicii Moldova în contextul integrării europene*, în *Revista Militară. Studii de securitate și apărare*, 2012, nr. 2 (8), p. 25-33; Costaș I., *Transnistria 1989–1992: Cronica unui război „nedeclarat". Dedicată celor căzuți în luptele pentru integritatea Republicii Moldova*, București, 2012 etc.

17. Munteanu A., Ciubotaru N., *Românii de la est. Războiul de pe Nistru (1990–1992)*, București, Editura Ager Economistul, 2004.

18. Prisac L., *Arhitectura relațiilor interetnice în spațiul ex-sovietic: Republica Moldova (1991–2014)*, Iași, Lumen, 2015.

19. Prisac L., *Factorul etnic din Republica Moldova la 25 de ani de la proclamarea independenței*, în Conferința științifică națională cu participare internațională a tinerilor cercetători *Valorificarea patrimoniului etnocultural al Republicii Moldova în educația tinerei generații*, 17 noiembrie 2016, Chișinău, CartPrint, 2016, p. 31-32.

20. Prisac L., *Istoriografia separatismului transnistrean*, Iași, Lumen, 2008.

21. Prisac L., *Războiul din stânga Nistrului (2 martie–21 iulie 1992) și integrarea minorităților național-etnice din Republica Moldova*, în *Revista Militară. Studii de securitate și apărare. Publicație științifică*, Chișinău, 2015, nr. 2 (14), p. 134-141.

22. Prisac L., *Republica Moldova în contextul edificării statului de drept: tendințe și caracteristici generale (1991–1994)*, în *Materialele conferinței științifice internaționale Consolidarea și dezvoltarea statului de drept în contextul integrării europene*, Ediția a V-a, 31 martie 2011, Chișinău, 2011, p. 97-111.

23. Regizorul și scenaristul moldovean Victor Bucătaru s-a născut la 25 decembrie 1948. A fost membru (din 1980) și președintele Uniunii Cineaștilor din Moldova în perioada 1991–1993. În 1991 a fondat primul studio de producție și film independent din Republica Moldova. A fost autor al reportajelor video de pe linia întâi de foc a conflictului armat din 1992 de pe Nistru difuzate la TVR-Bucuresti, TF-1, Canal TV-Boston, Canal Los Angeles, BBC. În 2013 a lansat filmul documentar „Masacrul inocenților sau cronica unui război uitat" consacrat comemorării războiului din Transnistria. S-a stins la vârsta de 65 de ani, pe 12 august 2013, în urma unui atac de cord. Vezi: *Cineastul Victor Bucătaru s-a stins din viață* pe http://adevarul.ro/moldova/actualitate/cineastul-victor-bucataru-s-a-stins-viata-1_5208b3b4c7b855ff56cc6ddd/index.html (accesat pe 23.03.2017).

24. Reporterul Gherman I. Sandu s-a născut la 19 august 1946 în s. Codreanca, r. Strășeni. Din 1976 a activat în calitate de redactor-șef adjunct în cadrul Departamentului Actualități și Publicistică al Companiei de Stat „Teleradio-Moldova". În 1990 este denumit în funcția de redactor superior. În 1999 cere să fie trecut în funcția de corespondent de rând. Din cauza precare a sănătății (fiind rănit în timpul războiului de pe Nistru), dar și a reformării instituției în care activa, a fost disponibilizat în 2000. În familia acestuia, subiectul războiului de pe Nistru era o temă tabu. S-a stins din viață pe 3 iunie 2007, la vârsta de 61 de ani. Vezi: *Arhiva Companiei de Stat „Teleradio-Moldova"*, Inventar 7, Dosar 578, ff. 236-295; Date furnizate de fiica regretatului Cornelia Pană (Gherman) pe 18.04.2017.

25. Republica Moldova. Ediție enciclopedică. Ediția a doua revăzută și adăugită, Chișinău, Institutul de Studii Enciclopedice, 2011.

26. Șofransky O., *Republica Moldova: capital geopolitic*, Chișinău, Cartier istoric, 1999.

27. Teritoriul regiunii transnistrene, din punct de vedere fizico-geografic, cuprinde spațiul de est al Republicii Moldova și este împărțit în cinci raioane: Slobozia, Grigoriopol, Dubăsari, Râbnița, Camenca și municipiile Tiraspol și Tighina. Cadrul natural al regiunii transnistrene are relief de câmpie și climă temperată continentală cu tranziție spre cea maritimă. Grație amplasării într-o zonă de silvostepă și stepă cu soluri fertile de cernoziom, teritoriul transnistrean a fost populat și valorificat din cele mai vechi timpuri. O altă particularitate importantă constă în poziția regiunii față de intersecția căilor de transport terestru și maritim, care au favorizat relațiile ei economice și culturale cu diferite teritorii megieșe. Populația regiunii transnistrene este amplasată preponderent în spațiul urban, 66,3% constituind populația urbană, iar restul cea rurală. Cele mai populate orașe din stânga Nistrului sunt Tiraspol, Râbnița, Dubăsari, Grigoriopol, Dnestrovsk și Camenca. Dintre centrele cele mai însemnate economic semnalăm Tiraspolul și Râbnița. Regiunea transnistreană este una industrial-agrară (în raport cu restul Moldovei, care este preponderent agrară), grație în special faptului că în perioada sovietică autoritățile de la Kremlin au polarizat aici economia industrială, cele mai dezvoltate ramuri ale industriei fiind cea grea (Râbnița), energetică (Dubăsari și Dnestrovsk) și ușoară (textilă și alimentară de la Tiraspol). Începând cu 1947, 80% din regiunea transnistreană intra în cea de-a patra zonă economică a RSS Moldovenești, și anume de Sud-Est (celelalte zone erau: de Nord, de Centru și de Sud). În perioada 1960–1975, acestei zone îi reveneau cca 30% din totalul fondurilor industriale ale RSSM, astfel încât aceasta era privilegiată în raport cu celelalte zone ale republicii, mai ales dacă amintim, că ea constituia doar 11% din teritoriul Moldovei sovietice. Dacă facem un calcul estimativ putem spune că regiunea transnistreană a RSSM producea 40% din producția industrială a Moldovei sovietice. În același registru trebuie să subliniem că zona de Sud-Est era cea mai urbanizată regiune a RSSM, iar mediul lingvistic era dominant rusofon (nu întâmplător cele două orașe – Tiraspol și Bender la 1989 se aflau

în fruntea mișcării Unitate-Edinstvo, care contesta vehement legislația lingvistică adoptată la Chișinău pe 31 august 1989). Tot în această regiune, în perioada sovietică au fost dislocate și o parte din diviziile Armatei a 14-a. Vezi mai multe în Capitolul VII (scris de I. Caşu) *Raioanele de est ale Republicii Moldova în perioada postbelică (1940–1941, 1944–1989)* din *O istorie a regiunii transnistrene din cele mai vechi timpuri până în prezent* / I. Chirtoagă, I. Jarcuțchi, E. Negru ș.a., Chișinău, Civitas, 2007.

28. Țâu N., *Politica externă a Republicii Moldova*, București, 2000.

29. Субботина И. А., Стратегия поведения русской молодежи *в* странах нового зарубежья*:* Молдавия, Москва, 1998.

Victor BUCĂTARU (1948–2013)
Sursa: http://ipn.md/en/societate/56248; http://www.ziaristionline.ro/2015/03/05/documentar-razboiul-din-transnistria-la-23-de-ani-masacrul-inocentilor-sau-cronica-unui-razboi-uitat-de-victor-bucataru-video/ (accesate pe 26.04.2017)

Tudor IOVU (1948–2016)
Sursa: http://www.publika.md/doliu-in-moldova-s-a-stins-din-viata-fotoreporterul-tudor-iovu-_2832921.html (accesate pe 26.04.2017).

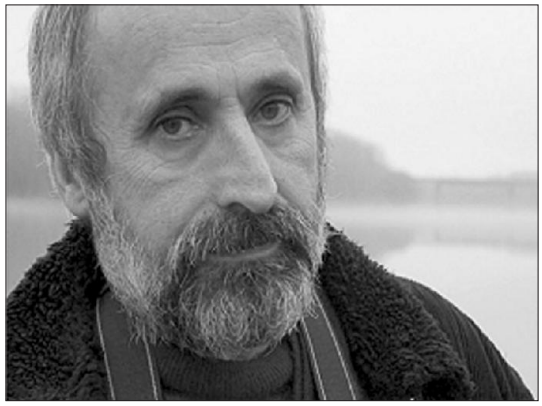

Nicolae POJOGA
Sursa: http://diez.md/2014/02/28/sunteti-invitati-din-senin-la-expozitia-fotografica-a-lui-nicolae-pojoga/ (accesat pe 26.04.2017).

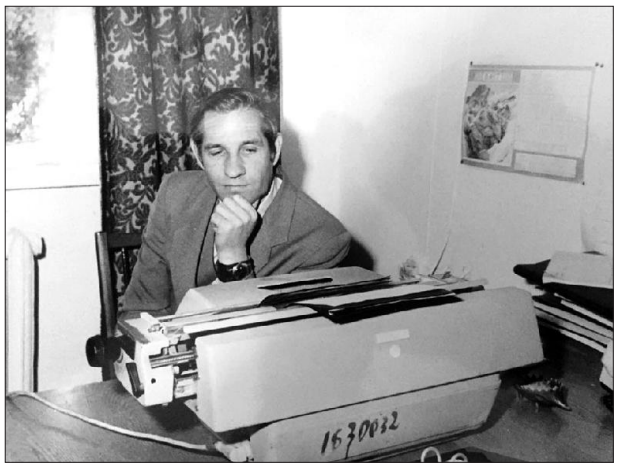

Gherman SANDU (1946–2007)
La masa de lucru. Sursa: Arhiva privată a familiei Liviu Sandu (fiul).

Printre combatanți. Gherman SANDU (primul din dreapta), primăvara anului 1992.
Sursa: *Arhiva privată a familiei Liviu Sandu (fiul)*

Printre combatanţi. Gherman SANDU (al doilea din dreapta), primăvara anului 1992.
Sursa: *Arhiva privată a familiei Liviu Sandu (fiul)*

Războiul şi consecinţele lui. Reportaj la faţa locului.
Sursa: *Arhiva privată a familiei Liviu Sandu (fiul)*

Împreună cu Angela Aramă pe platoul de filmare.
Sursa*: Arhiva privată a familiei Liviu Sandu (fiul)*

Valentina URSU
Sursa: http://www.europalibera.org/a/25084721.html (accesat pe 26.04.2017).

Cele două ediții ale cărții „Râul de sânge”
Surse: http://bibliotecaovidius.blogspot.md/2012/03/douazeci-de-ani-de-la-razboiul-de-pe.html; http://www.kubon-sagner.com/opac.html?record=F031953 (accesat pe 26.04.2017)

GENERALUL VICTOR GAICIUC – CHEMAREA ÎNĂLȚIMII

Constantin MANOLACHE[1]

GENERAL VICTOR GAICIUC – CALL OF THE HEIGHT

FIȘIER BIOGRAFIC

Născut la 12 martie 1957 în satul Pepeni, raionul Sângerei. Studiile: Academia Politico-Militară din Moscova, 1989; Școala Superioară Militară de Aviație din Harkov, 1978; cursuri la Colegiul NATO din Roma,1997. 1978 – 1993: Serviciul militar în Forțele Aeriene ale Uniunii Sovietice. 1993- 2004: Serviciul militar în Armata Națională în funcțiile: specialist principal, șef de secție, șef de departament; viceministru al apărării; ministru al apărării. 2005–2009: ambasador al Republicii Moldova în Regatul Belgiei, Marele Ducat de Luxemburg, Regatul Țărilor de Jos și NATO. Din 2009: președintele Companiei de Asigurări „Acord Grup". Din 2012: președintele Uniunii Ofițerilor din Republica Moldova. Grad militar: general de brigadă. Grad științific: doctor în științe istorice. Decorații de stat: Ordinul Credința Patriei, gr. I și gr. II, 2007, 2012; posedă distincții ale altor state. Căsătorit. Doi copii, un nepot.

În copilărie, majoritatea băieților, mai ales în timpurile departe de televizor, computer și alte chestii sofisticate informaționale, visau să se facă, când vor crește, piloți. Avionul, pe care îl văzuse doar în filme, era acea culme pe care vroia s-o cucerească cu tot dinadinsul.

Ca, ajungând mai mărișori, să-și dea seama ca acest vis de poveste este irealizabil pentru ei, oprindu-se mai apoi la profesii mult mai prozaice pentru mediul rural, tractorul sau combina purtându-i cu încredere prin lanurile mănoase de grâne și alte culturi agricole.

Adolescentul Victor Gaiciuc, ca și mulți dintre camarazii săi din sat, a fost și el copleșit de frumusețea cerului. A purtat tainic în inimă visul de înălțime, chemarea zborului i-a cuprins ființa, identificându-se în conștiința lui în formare ca fiind ireversibil unicul sens al vieții sale. Atunci când a fost să aleagă, n-a ezitat nici o clipă, a luat o decizie pe cât de fermă, pe atât

de îndrăzneață: școala militară de aviație. Nu l-a speriat incertitudinea, nu l-a clintit necunoscutul în care se avânta, l-a încurajat siguranța în forțele proprii și acea convingere lăuntrică de a-și vedea realizat visul. Astfel, ambițiosul tânăr Victor Gaiciuc susține cu brio probele de admitere și, trecând un concurs destul de mare, în 1974 devine cursant la Școala Superioară Militară de Aviație din Harkov, pe care o absolvă în 1978.

[1] *Constantin MANOLACHE, colonel (r), doctor habiltat, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun".*

Începe serviciul militar în Forțele Aeriene ale Uniunii Sovietice, unde parcurge calea de la pilot până la adjunctul comandantului regimentului de aviație. A acumulat o vastă experiență profesională, activând concomitent în structurile educative militare. A efectuat zboruri cu sarcini complicate. S-a bucurat, aflându-se între cer și pământ, că și-a văzut visul realizat. Chemarea înălțimii a fost acel imbold care l-a mobilizat în momentele de încercare, de care ca orice om s-a ciocnit și pe care le-a înfruntat. A fost permanent printre primii în profesia bărbătească de pilot militar. A avut perspectiva irezistibilă să fie înscris în detașamentul cosmonauților. După comisia de specialitate a refuzat însă, aflând că nu va mai zbura cu avionul, cu care făcuse legământ pe viață și fără care nu-și închipuia destinul.

În cele din urma, a venit momentul când a trebuit, totuși, să se despartă de dragostea sa cea mare – avionul. A prevalat altă dragoste, inegalabilă și incomparabilă, dragostea de Patrie.

S-a întors la baștină și s-a inclus activ în edificarea Armatei Naționale din primele luni de la demararea constituirii Forțelor Armate ca un atribut inerent al tânărului stat independent Republica Moldova.

Domnul Victor Gaiciuc, alături de alți entuziaști, nu prea numeroși, s-a încadrat activ în opera de formare a unei armate naționale pe principii noi. Serviciul militar în cadrul Ministerului Apărării a coincis cu etapa inițială și de cea mai înaltă răspundere de organizare a Armatei Naționale. Domnului Victor Gaiciuc, la toate funcțiile pe care le-a ocupat, i-a revenit obligațiunea să asigure armata cu acele elemente care se instituiau pentru prima data. Astfel, Domnia Sa s-a ocupat, în primul rând, cu completarea Direcției educație cu cadre, asumându-și responsabilitatea să încorporeze, pe lângă cadrele de carieră, persoane civile cu pregătire pedagogică. Ulterior, această abordare s-a dovedit a fi corectă și destul de eficientă, condițiile specifice noi solicitând soluții îndrăznețe și neordinare. Sub conducerea Domniei Sale s-au elaborat programe noi de pregătire umanitară și juridică a militarilor în termen și a corpului de plutonieri și ofițeri. Cu ajutorul savanților din domeniu, domnul Victor Gaiciuc a organizat elaborarea materialelor pentru orele de educație militară. Tot dumnealui îi revine inițiativa de a elabora Concepția de educație militar-patriotică a tineretului în Republica Moldova. Această Concepție, împreună cu planul de acțiuni, a fost aprobată printr-o Hotărâre de Guvern și, ca principiu, rămâne valabilă până în prezent. Domnul Victor Gaiciuc, fiind deja la funcție decisivă, a considerat necesar și oportun să includă în procesul de educație militară în armată elementul moral-creștinesc. În acest sens, a desfășurat activitatea de pregătire a Acordului de colaborare cu Mitropolia Chișinăului și a întregii Moldove. Acordul a fost semnat de ministrul apărării Valeriu Pasat. Ca rezultat, în toate unitățile militare au fost incluse funcții de capelani, care continuă să activeze în rândul ostașilor, fiind prezenți la toate evenimentele și sărbătorile militare, contribuind la educația militar-patriotică a militarilor.

Un alt aspect ține de instituirea, sub conducerea domnului Victor Gaiciuc, a Centrului de editare și cercetări științifice militare, unde au fost publicate materialele necesare pentru instruirea profesională a militarilor în termen, care lipseau cu desăvârșire în limba maternă.

Pe lângă numeroasele recomandări metodice și regulamente interne, care sunt valabile și astăzi, domnului general de brigadă Victor Gaiciuc îi revine meritul deosebit de a conduce elaborarea și editarea a patru *Regulamente militare generale*

pentru Forțele Armate, lucru de pionierat pentru Republica Moldova. Dumnealui a fost inițiatorul și coordonatorul ediției în 8 volume a lucrării *Cartea Memoriei*, apărute pentru prima dată în țară și cuprinzând informații despre persoanele decedate în Războiul Doi Mondial, originare din Republica Moldova. Domnul Victor Gaiciuc a pus începutul cercetărilor militare în Armata Națională prin elaborarea bazei legislative și normative, în temeiul cărora, ulterior, în Academia Militară, au fost fondat Centrul de Studii de Apărare și Securitate și „Revista Militară".

Funcția de ministru al apărării n-a fost pentru domnul Victor Gaiciuc una exclusiv administrativă. Dumnealui a continuat să participe la elaborarea legislației militare, în special referitoare la reforma militară, a dus la capăt instituirea Aleii Domnitorilor, a contribuit pe toate căile la sporirea prestigiului Armatei Naționale pe plan internațional, precum și a serviciului militar în rândul populației. În această perioadă a crescut substanțial nivelul de pregătire profesională a militarilor Armatei Naționale, ei participă cu succes la diferite aplicații internaționale și la operațiuni de menținere a păcii, bucurându-se de cele mai înalte aprecieri din partea organizațiilor internaționale de profil.

Pe perioada serviciului militar, generalul de brigadă Victor Gaiciuc a înscris *o pagină aparte* în construcția militară a Republicii Moldova, aducându-și contribuția substanțială la asigurarea securității militare, a independenței și neutralității țării noastre, reușind să susțină printre primii în armata națională teza de doctor în istorie.

Munca diplomatică l-a plasat pe domnul Victor Gaiciuc pe același făgaș al apărării intereselor Republicii Moldova în contextul stabilirii relațiilor interstatale, promovării imaginii țării pe plan internațional, consolidării statalității. Succesele obținute în acest domeniu sunt incontestabile.

O latură distinctă a activității generalului de brigadă Victor Gaiciuc după încheierea serviciului diplomatic o constituie protecția socială a militarilor trecuți în rezervă. Cunoștințele și experiența în acest domeniu sunt recunoscute de comunitatea ofițerilor. Din 2012 este președinte al Uniunii Ofițerilor din Republica Moldova. Sub conducerea Domniei Sale, Uniunea Ofițerilor a devenit o organizație ce întrunește mii de persoane care la timpul respectiv și-au îndeplinit cu cinste datoria militară și astăzi fac totul pentru susținerea statalității, neutralității și independenței țării noastre. Organizația condusă de generalul Victor Gaiciuc activează cu încredere în viitorul statului nostru Republica Moldova.

De la întoarcerea în patrie și până astăzi, nu l-a părăsit nici pentru o clipă chemarea *înălțimii*, atracția zborului fiind implantată adânc în inimă. S-a consolat cu faptul ca tot ce a făcut este de strictă necesitate și importanță pentru țară. Rămâne de adăugat ca activitatea desfășurată de Victor Gaiciuc a fost și rămâne a fi la *înălțimea* celor mai nobile exigențe.

Astfel, chemarea înălțimii rămâne valabilă pentru Victor Gaiciuc atât în cer, cât și pe pământ.

„GULAGUL ATOMIC”

Ion Valer XENOFONTOV[1]

„ATOMIC GULAG”

Motto: „Câte un atom pașnic
în fiecare casă”.
Slogan din orașul Pripet, localitate
situată în apropierea Cernobîlului

Catastrofa de la Centrala Atomoelectrică de la Cernobîl, estimată la cel mai înalt nivel de cataclisme, al șaptelea, și produsă la 26 aprilie 1986, este considerată cea mai gravă catastrofă nucleară din istorie. Cataclismul tehnogen a lăsat amprente nefaste asupra stării de sănătate a oamenilor, a ambianței, a generat o nouă viziune referitoare la impactul factorului antropogen în univers, a intensificat protestul tacit al populației față de sistemul administrativ de comandă sovietic, față de ideologia comunistă. Potrivit scriitoarei belaruse, laureată a Premiului Nobel pentru literatură (2015) Svetlana Aleksievici, Cernobîlul a devenit „metaforă, simbol”. Cernobîlul simbolizează colapsul Uniunii Sovietice. După catastrofa de la Cernobîl au fost expuse mai multe scenarii apocaliptice, unele extrase din perimetrul lecturilor biblice: „va fi verdeață, însă nu va fi viață” sau „va fi totul, însă nu va fi nimeni”. În prezent, zona a devenit o artacție turistică. Aici a fost deschis chiar un hotel (plasat într-o zonă cu un nivel de radiație mai scăzută) pentru vizitatorii din Australia, Canada, Noua Zeelandă, SUA ș.a.

Wladimir Tchertkoff, care a înregistrat mai multe mărturii din localitățile din nordul Ucrainei și din sudul Belarusului, a denumit Cernobîlul în mod generic „Gulag atomic”. Ca o ironie a sorții, sub aspect etimologic, „Cernobîl”, în limba ucraineană, semnifică „pelin” (*Artemisia absinthium*). CAC, aflată la 18 km nord-vest de localitatea omonimă, situată pe râul Pripet, regiunea Kiev, Ucraina, a început să fie construită în 1972, prima de acest gen din Ucraina, și purta numele liderului bolșevic – V. I. Lenin. În 1977 a fost dat în exploatare primul reactor cu o putere de 1,0 mil. kW, iar în 1985 funcționau 4 reactoare, cu o putere de 4,0 mil. kW. Conform unui plan de perspectivă, puterea Centralei urma să fie extinsă până la 6 mil. kW. Anterior „marei catastrofe”, activitatea de la Centrală a fost însoțită de o serie de accidente. În 1978, atunci când a fost dat în exploatare reactorul doi, au avut de suferit 170 de muncitori, iar între 1981 și 1985 au avut loc cca 1 000 de accidente tehnice. La 9 septembrie 1982, primul reactor al Centralei a cedat, afectând o porțiune de 14 km la nord-est și 5 km sud-vest (locuitorii cătunului Cistogolovka din apropierea Cernobîlului au fost evacuați).

Între 25 și 26 aprilie 1986, inginerii de la Centrală, în urma unui experiment eșuat, au generat o reacție în lanț necontrolabilă în interiorul reactorului, iar explozia a dus la prăbușirea acoperișului și la emisia de substanțe radioactive în atmosferă. Accidentul a avut loc pe 26 aprilie 1986, ora lo-

[1] *Ion Valer XENOFONTOV, doctor în istorie, cercetător științific, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”.*

cală 01:22:44, iar focarul nu a putut fi stins decât pe 13 mai 1986. Praful și focul, care s-au ridicat până la 2 km, au aruncat în mediul înconjurător peste 40 de elemente radioactive și de gaze rare, cca 156 tone de produse suprimate. Cantitatea de materiale radioactive răspândite în atmosferă a fost de 200 de ori mai mare decât cea de la Hiroshima și Nagasaki.

Sunt expuse mai multe cauze ale catastrofei de la Cernobîl: ratarea proiectului tehnic al reactorului nr. 4, neajunsuri tehnice, eroare profesională, nerespectarea securității muncii, incompetența birocratică și caracterul secret etc. O altă cauză care a generat cataclismul de la Cernobîl rezidă în incompetența profesională a angajaților, la Centrală activând un număr infim de specialiști în domeniu.

Inițial s-a acreditat ideea că la Cernobîl a avut loc doar un banal accident, iar în lunile iunie–iulie 1986, reactorul nr. 4 va fi pus în funcțiune. De aceea autoritățile sovietice au mușamalizat evenimentul. Ministerul Afacerilor Externe al URSS nu a recunoscut dezastrul de la Cernobîl. Ministerul Ocrotirii Sănătății al URSS, în pofida menirii sale, a ținut în secret informația referitoare la catastrofă și rezultatele tratamentului celor internați, pericolul la care au fost expuși personalul stației și participanții la lichidarea deflagrației. Doar atunci când monitorizatorii centralei – Suedia și Finlanda – au raportat nivelul ridicat de radioactivitate purtată de vânt, Kremlinul a fost nevoit să recunoască accidentul.

Cel mai afectat de catastrofa nucleară a fost Belarusul. Circa 70% din precipitațiile radioactive au căzut pe teritoriul acestei țări, fiind contaminate 20% din suprafața împădurită a republicii și 6 000 km² de terenuri arabile; 109 000 de persoane au fost evacuate din zona periculoasă. Suprafața afectată de accident a inclus un teritoriu de cca 150 mii km²: Ucraina (8,9% din suprafață), Rusia, România (cea mai afectată zonă a fost cea la nivelul lanțului Carpatic), alte state din Europa, în total o populație de 7,1 mil. de oameni, dintre care 3 mil. de copii. Pierderile financiare generate de catastrofa de la Cernobîl, până în 1990, se estimează la 9 miliarde ruble. Belarusul alocă anual 9% din PIB pentru înlăturarea consecințelor catastrofei nucleare, Ucraina – 5%. Pentru a construi un nou sarcofag (cu o înălțime de 100 de metri și o greutate de 29 mii de tone) necesar opririi scurgerilor radioactive, este preconizată alocarea a peste două miliarde de dolari SUA.

În procesul de eliminare a radioactivității nocive după catastrofa de la Cernobîl au luat parte cca 800 mii de oameni din mai multe țări, inclusiv 210 unități militare, cu un efectiv de 340 mii de militari, ingineri și tehnicieni și alți civili care au lucrat la dezactivarea substanțelor radioactive și construirea sarcofagului din beton deasupra reactorului, fiind supuși pericolului direct al contaminării. În Ucraina, de exemplu, numărul „lichidatorilor" constituie circa 120 mii de persoane. După cinci ani de la catastrofă, aproximativ 10 mii de „lichidatori" și-au pierdut viața. Participanții la lichidarea consecințelor avariei de la Cernobîl, în multe cazuri, nici nu au fost anunțați că vor fi mobilizați în acest focar (astfel s-a procedat și în cazul războiului sovieto-afghan din anii 1979–1989). În Uniunea Sovietică aceste acțiuni erau considerate drept secrete de stat. Actualmente „lichidatorii", nominalizați și *bioroboți*, reprezintă o categorie de populație frustrată și marginalizată. Printre aceștia este frecvent fenomenul sinuciderii.

Principalele localități afectate, Pripet (cu o populație de 50 mii de oameni), format în majoritate din muncitori de la Centrală, și Cernobîl (cu o populație de 14 mii de locuitori), pe parcursul zilelor de

26–27 aprilie 1986 au dus o viață cotidiană obișnuită. În Pripet (localitatea avea în anii 1980 o populație cu vârsta medie de 26 de ani, unde anual se năștea circa 1 000 de copii, iar serile se transformau în „parade de cărucioare"), de exemplu, s-au organizat două nunți, oamenii plecau la pescuit etc. În prima zi a catastrofei de la Cernobîl, gradul de iradiere a locuitorilor Pripetului a fost de 50 de ori peste limita admisă.

Din RSS Moldovenească, la înlăturarea consecințelor accidentului de la Cernobîl, au participat 3 500 de persoane. În anii 1986–1988 majoritatea „lichidatorilor" aveau vârsta cuprinsă între 21 și 40 de ani (83,3%), iar în 1989–1990 între 17 și 40 de ani (94,5%). Vârsta medie a participanților la lichidarea consecințelor catastrofei constituia 29,68 ani. Majoritatea persoanelor sunt din zona de centru a Republicii Moldova (60,6%), din cea de nord – 24,2% și din cea de sud – 15,2%. „Lichidatorii" din Moldova s-au aflat la Cernobîl în medie 62,5 zile. În Republica Moldova sunt 1740 de persoane născute în familii în care unu sau ambii părinți au fost la Cernobîl.

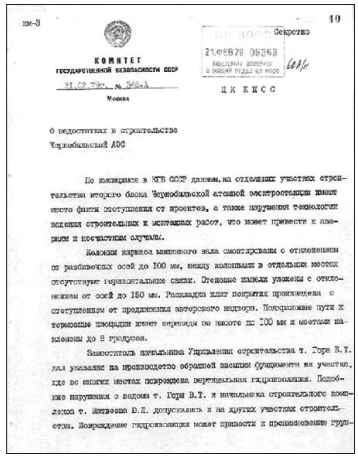

КОМИТЕТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СССР

Москва

ЦК КПСС

О недостатках в строительстве Чернобыльской АЭС

По имеющимся в КГБ СССР данным, на отдельных участках строительства второго блока Чернобыльской атомной электростанции имеют место факты отступления от проектов, а также нарушения технологии ведения строительных и монтажных работ, что может привести к аварии и несчастным случаям.

В Чернобыльской АЭС

Reactorul nr. 4 al Centralei Atomoelectrice de la Cernobîl. *Sursă: Arhiva curentă a Muzeului Militar al Armatei Naționale a Republicii Moldova*

În documentele semnate de Comitetul Securității de Stat al URSS se semnalau încălcări ale sistemului de securitate la Centrala Atomoelectrică de la Cernobîl, 21.02.1979

Logoul „Uniunea Cernobîl. Republica Moldova". *Sursă: Arhiva curentă a Muzeului Militar al Armatei Naționale a Republicii Moldova*

„Lichidatori" moldoveni la reactorul nr. 4 al Centralei Atomoelectrice de la Cernobîl, după catastrofă. *Sursă: Arhiva curentă a Muzeului Militar al Armatei Naționale a Republicii Moldova*

„Lichidatori" moldoveni la reactorul nr. 4 al Centralei Atomoelectrice de la Cernobîl, după catastrofă. *Sursă: Arhiva curentă a Muzeului Militar al Armatei Naționale a Republicii Moldova*

CATASTROFA DE LA CENTRALA NUCLEARĂ ELECTRICĂ CERNOBÎL ÎN MEMORIE COLECTIVĂ ȘI INDIVIDUALĂ

(GALERIE FOTO DE LA CENTRUL DE CULTURA ȘI ISTORIE MILITARĂ, 27 APRILIE 2017)

THE CHERNOBYL NUCLEAR POWER PLANT IN THE COLLECTIVE AND INDIVIDUAL MEMORY

UN DEMERS ȘTIINȚIFIC DE VALOARE INCONTESTABILĂ

Ion Valer XENOFONTOV[1]

A SCIENTIFIC EFFORT OF INCONTESTIBLE SIGNIFICANCE

De la prima ediție (1992), demersul științific elaborat de istoricii Ion Jarcuțchi (1948–2014) și Vlad Mischevca – „Pacea de la București" – s-a impus ca o lucrare autentică, bazată pe materiale documentare inedite, bibliografie de specialitate și reevaluări ale concepțiilor istoriografiei sovietice (care, în esență sunt de sorginte politică). Analizată prin prisma perioadei în care a fost elaborată, monografia a fost considerată de experți drept una revoluționară. Era foarte dificilă distanțarea de factorul emoțional și readucerea pe făgașul raționalului a enunțului bazat pe argumente și repere conceptual-teoretice inovatoare.

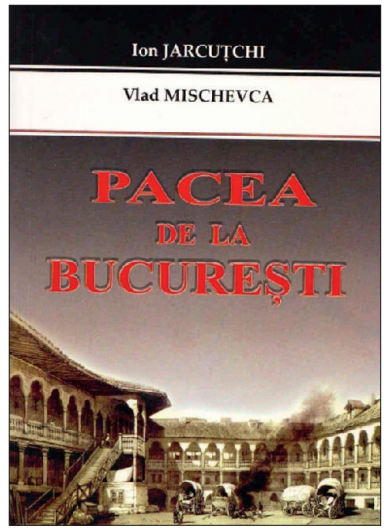

Evident, ediția a doua, revăzută și adăugită, publicată peste aproape un sfert de veac, este una mai complexă, „crescută mai bine de două ori în volum" (p. 14), ajustată cu noile realități documentar-bibliografice și profund marcată de maturitatea profesională a autorilor, mai echilibrată și mai plină de enunțuri de certă valoare socio-istorică. Asupra discursului științific și-au lăsat amprenta și evenimentele de consemnare a 200 de ani de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus, fapt validat prin ampla conferință științifică internațională „Basarabia – 1812. Problemă națională, implicații internaționale", desfășurată sub egida Academiei de Științe a Moldovei și Academiei Române între 14 și 16 mai 2012 la Chișinău și la Iasi. La acest eveniment științific major, istoricii Ion Jarcuțchi și Vlad Mischevca au fost printre raportorii de bază, fapt recunoscut de comunitatea științifică ca fiind autorii de bază ai temei în cauză.

Evident, subiectul cărții e trasat pe acel *Annus horribilis – 1812*, configurat de cea mai teribilă dezmembrare teritorială a Țării Moldovei.

Contextul internațional al Păcii de la București a fost redat de cercetători cu acribie profesională. S-a analizat contextul general al suzeranității otomane asupra spațiului (pp. 15-29), apoi impactul Problemei Orientale (1711–1792) asupra regiunii (pp. 30-52). În urma unei analize ample de cauze și efecte s-a abordat minuțios traseul sinuos de la sfârșitul secolului XVIII – începutul secolului XIX,

[1] *Ion Valer XENOFONTOV, doctor în istorie, cercetător științific, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun".*

care a divagat de la colaborare la ostilitate (pp. 53-156), de la acțiuni dimplomatice la agresiune militară (pp. 157-182). În capitolul „La Tilsit și Erfurt (1807–1808)" s-a accentuat faptul că „Problema Orientală nu a fost un subiect periferic în raporturile franco-ruse, fapt ce a determinat și abordarea multiplă a temei Principatelor Române în discuții referitoare la destinul posesiunilor europene ale Imperiului Otoman în raporturile internaționale de până la 1812" (p. 253). Autorii au analizat cu minuțiozitate duelul diplomatic din anii 1808–1812, segmentat în două faze: I) de la Erfurt până la Giurgiu (octombrie 1808 – octombrie 1811); II) negocierile de pace de la Giurgiu și București (octombrie 1811 – mai 1812). Lucrarea se finalizează cu concluzii (pp. 343-361), anexe (pp. 362-371), bibliografie selectivă (pp. 372-386), adnotări (pp. 387-391), informații despre autori (pp. 392-398), indice de nume (pp. 399-408).

Monografia elaborată de doctorii în istorie Ion Jarcuțchi și Vlad Mischevca este una de certă valoare științifică și documentară, o sinteză a unui eveniment major în istoria românilor. E o privire complexă și critică asupra unor dimensiuni socio-istorice și militare, care, *volens nolens,* revine periodic în configurația noastră geopolitică.

Pietrele funerare ale lui Manuc-Bei (1769–1817) și fiicelor acestuia, Mariam și Gaiane. Foto: *Lidia Prisac, 11 iunie 2017*

O LUCRARE PLASATĂ ÎNTRE TRECUT ȘI PREZENT

Liviu ROTARU[1]

A WORK PLACED BETWEEN THE PAST AND THE PRESENT

Culegere de documente și materiale «Они сражались против фашизма» a fost editată cu ocazia aniversării a 70 de ani de la Victoria Marelui Război pentru Apărarea Patriei, 1941–1945.

În prima parte a lucrării sunt publicate articole și foto-documente care se referă la primele acțiuni de apărare a grănicerilor sovietici și a altor unități din componența Armatei a 9-a a Frontului de Sud. De asemenea, referitor la activitatea clandestină a grupărilor anti-naziste și a partizanilor. Sunt prezentate și o serie de documente care atestă crimele administrației româno-germane pe teritoriul pruto-nistrean și în Transnistria (teritoriul dintre Nistru și Bug), sunt publicate listele de decorarea cu medalia „Erou al Uniunii Sovietice" a participanților la luptele de pe teritoriul actual al Republicii Moldova.

În a doua parte a cărții sunt publicate articole și documente referitoare la aportul moldovenilor la obținerea victoriei la Stalingrad și listele celor care au luptat în această mare bătălie originari din teritoriul pruto-nistrean. La fel sunt prezente și listele moldovenilor care au luptat și în alte regiuni ale frontului sovieto-german. Sunt publicate copiile listelor de decorare originale a Eroilor Uniunii Sovietice și a cavalerilor „Ordinului Gloriei" originari din actualul teritoriul al Republicii Moldova, copiile listelor de decorare a 70 de concetățeni decorați cu ordine și medalii de luptă, foto-documente care demonstrează crimele de către armatele naziste în cadrul Bătăliei de la Stalingrad și din regiunea Krasnodar.

După această prezentare a ceea ce ne prezintă respectiva culegere de documente, este necesar să facem și un comentariu referitor la aportul pe care îl aduce editorul în problema respectivă care, apropo este una foarte sensibilă în Republica Moldova. Desigur, publicarea acestor documente, într-un număr destul de mare, prezintă un ajutor semnificativ pentru viitorii cercetători care se vor ocupa cu problema rolului locului populației din fosta RSSM în cadrul celui de-al Doilea Război Mondial. Din păcate, populația Republicii Moldova este împărțită în două viziuni total diferite în ceea ce privește participarea României alături de Germania nazistă în războiul contra URSS. O parte califică acest fapt

[1] *Liviu ROTARU, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova.*

ca o operațiune de eliberare a teritoriului Basarabiei care îl considera ocupat de către URSS în vara anului 1940. Altă extremă – drept un război de cotropire de către trupele româno-germane, care, în anii de administrare a acestei regiuni vor săvârși multiple crime contra populației locale și în mare măsură asupra evreilor. Lucrarea se prezintă ca exponent a acestei ultime viziuni. Autorul publică un număr însemnat de documente care demonstrează crimele săvârșite de administrația română. Un mare număr de documente prezintă cantitățile mari de produse agricole și animale care erau furnizate armatei române. Altele – referitoare la deportările evreilor de pe teritoriul Basarabiei. În același timp, ridică în slăvi Armata Roșie și nu pomenește niciun document referitor la tactica pământului pârjolit pe care îl folosea în timpul retragerii. Considerăm că este o eroare ca să fie folosit ca titlu pentru lucrare anume cuvântul *fasciști*, deoarece, după cum se știe, germanii erau naziști, și ideologia nazistă este ceva diferită de cea fascistă.

Totuși lucrarea nu prezintă o cercetare obiectivă a celor întâmplate cu mai bine de jumate de secol în urmă, fiind exponentul doar a unei idei prezente în cercetarea istorică din Republica Moldova. Autorul în mare parte prezintă datele care au fost expuse încă în lucrările sovietice de pe timpul comunist care își jertfeau câte ceva din adevăr în plusul propagandei. Desigur nu am nicio intenție în a pune sub semnul întrebării eroismul în masă care era prezent printre rândurile Armatei Roșii, soldații căreia, deși îndemnați de comisarii partidului, mergeau în atac pentru a elibera Europa Răsăriteană de aceste idei de fascism și nazism, și nu se gândeau că eliberează aceste teritorii pentru ca să instaureze comunismul. Însă pentru o astfel de cercetare care să fie una obiectivă, este nevoie de a fi pe o poziție neutră în raport cu cele două idei enunțate mai sus care merg paralel, și de a studia obiectiv și critic ceea ce s-a petrecut în anii 1941–1945, inclusiv pe teritoriul aflat sub administrația româno-germană.

LUMEA DOMINATĂ DE INSTITUȚIILE ȘI CONCEPȚIILE ÎNVINGĂTORILOR

Alexandru BEJENARU[1]

A WORLD DOMINATED BY THE WINNERS' INSTITUTIONS AND CONCEPTS

„Era Extremelor", un studiu complex al renumitului istoriomarxist britanic Eric Hobsbawm (1917–2012), reprezintă o continuare logică a precedentei sale trilogii dedicate Îndelungatului *secol al XIX-lea* (care s-a desfășurat în perioada anilor 1780–1914 și s-a caracterizat prin formarea societății burgheze), cum susține autorul, constituirii civilizației industriale europene moderne prin prisma capitalismului și liberalismului dezvoltat în acea perioadă. „Era Extremelor" se încadrează cronologic în intervalul anilor 1914–1991, care este intitulat de către Hobsbawm *Scurtul secol al XX-lea* în comparație cu etapa precedentă din istoria omenirii. Obiectivul enunțat de către autor în introducerea cărții sale nu este o simplă relatare cronologică a faptelor împlinite în această perioadă, ci realizarea unei tentative de a înțelege și a explica de ce evenimentele descrise s-au derulat într-o asemenea manieră, și nu oricare alta. De asemenea, cercetătorul britanic și fost emigrant german din perioada interbelică admite caracterul autobiografic al lucrării în planul contemplărilor sale, fiind în mare parte contemporanul conștient al evenimentelor *Scurtului secol al XX-lea*, începând cu venirea lui A. Hitler la putere în Germania în 1933 și până la destrămarea URSS în 1991.

Fenomenul cel mai caracteristic al acestui veac era distrugerea memoriei trecutului, a mecanismelor sociale ce legau experiența contemporanilor cu cea a generațiilor anterioare. Era o epocă care s-a început cu atentatul contra prințului austro-ungar Franz Ferdinand din 28 iunie 1914 în Sarajevo și care s-a sfârșit cu asediul sângeros al aceluiași Sarajevo în timpul dezastruosului război civil din Iugoslavia în anii 1990. Legăturile rupte au format o tânără generație către sfârșitului mileniului doi, pentru care exista un prezent permanent separat de trecutul public al națiunilor sale. Același fapt rămâne actual și pentru generația începutului secolului XXI. Autorul remarcă rolul tot mai important al istoricului de a restabili acele tangențe pierdute la hotarele epocilor zbuciumate.

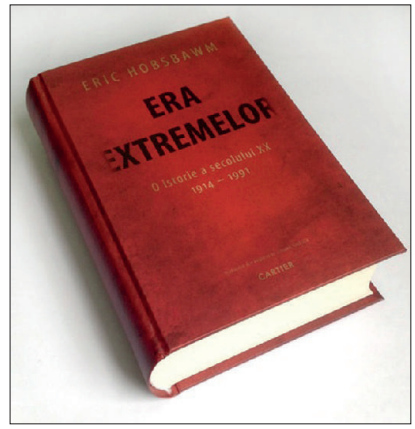

În cadrul lucrării sunt delimitate trei faze distincte ale desfășurării *Scurtului secol XX*, servind, totodată, ca trei mari compartimente în conținutul cărții. *Era*

[1] *Alexandru BEJENARU, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova.*

Catastrofei (1914-1945) reprezintă o piatră de mormânt pentru întreaga comunitate europeană formată în timpul revoluției industriale din secolul XIX, care a înglobat prin intermediul ideilor liberale și imperiilor coloniale întreaga lume într-o rețea economică interdependentă. Primul Război Mondial a marcat dezintegrarea civilizației occidentale a secolului XIX – capitaliste din punct de vedere economic, liberale din punct de vedere legislativ și constituțional, burgheze din punct de vedere al stării sociale de frunte, glorioase prin prisma dezvoltării științelor și a sistemului educațional, fiind, în același timp, o civilizație profund eurocentristă. Consecințele conflagrației și Marea Depresiune, care au lovit puternic chiar și state aparent înfloritoare precum SUA, au subminat adânc bazele regimurilor liberale pentru anii 1918–1942, demoralizându-le serios în fața URSS și a dictaturilor radicale de dreapta. Numai alianța bizară a democrațiilor occidentale și a Uniunii Sovietice a pus capăt amenințării forțelor Axei în frunte cu Germania nazistă. Hobsbawm atribuie un rol decisiv Uniunii Sovietice în căderea regimului nazist, având parțial dreptate în aspectul faptului că numai un regim totalitar poate să înfrângă un alt regim totalitar. Autorul ironizează că în acest fel guvernarea sovietică și-a salvat oponentul ideologic din Occident, predestinându-și totodată propriul final.

Era de Aur (1947–1972) a fost o surpriză chiar și pentru țările economiilor de piață, care au trecut printr-o renaștere economică spectaculoasă. Autorul este destul de rezervat cu privire la obiectivitatea viziunii sale asupra cauzelor acestui proces (argumentând că este necesară trecerea unui timp mai îndelungat pentru a evalua pe durată lungă efectele acestei dezvoltări economice), însă susține ideea că aceste schimbări au produs un impact major în domeniul economic, social și cultural – probabil cel mai mare impact din istoria omenirii. O economie mondială eficientă a fost rezultatul acestei evoluții complexe și dinamice.

Acest scurt secol de aur a fost urmat de *Era Crizelor* (1972–1991). Marele salt economic, stimulat și de noul avânt al revoluției științifico-tehnologice, a fost terminat odată cu izbucnirea crizelor economice din anii 1970, care au subminat din nou bazele instituționale ale tuturor regimurilor atât în Occident, cât și în Orient. Cu cât perioada dificultăților se prelungea, cu atât guvernele occidentale recurgeau mai mult la măsuri radicale de redresare a situației. Astfel s-a ajuns la urmarea sfaturilor părtașilor credinței în piața liberă nerestricționată, care au ignorat politicile economice utilizate cu succes în anii 1950–1960, dar care au dat faliment în anii '70. Hobsbawm a evaluat rezultatele noii politici ca fiind mediocre, fiindcă s-au întors toate problemele perioadei interbelice: șomajul masiv, crizele sectoarelor economice, decalajul tot mai mare între cei mai săraci și cei mai bogați, între veniturile reduse și cheltuielile tot mai mari. Între timp, URSS și sateliții săi est-europeni au intrat într-un impas economic tot mai adânc, care s-a soldat cu destrămarea accelerată și spectaculoasă a blocului socialist în Europa. Această criză paralelă marchează finalul *Scurtului secol XX* și al subiectului principal discutat în cadrul lucrării.

Fiindcă lucrarea a fost editată pentru prima dată în 1994, sfârșitul lucrării reprezintă o viziune personală a renumitului istoric privind viitorul apropriat, referindu-se la epoca anilor 1990–2000. Colapsul imperiului sovietic a cauzat instabilitate economică și politică atât în zona statelor postsocialiste, cât și în rândul statelor Lumii a Treia. A fost distrus sistemul internațional care a stabilizat relațiile dintre

Marile Puteri timp de patru decenii. Autorul combate ideea „sfârșitului istoriei", din simplul motiv că s-a creat iluzia unei finalități logice a evenimentelor, pe când în realitate se accentua o nouă criză morală a omenirii în contrast cu progresul tehnologic impresionant.

În același timp, E. Hobsbawm definește lumea *Scurtului secol XX* care a dispărut la hotarele anilor 1980–1990 ca una formată sub impactul consecințelor Revoluției Ruse. Pe parcursul întregii perioade, factorul sovietic a determinat atât deciziile statelor occidentale, ale dictaturilor de dreapta în ascensiune în perioada interbelică, cât și evoluția Lumii a Treia în timpul Războiului Rece. Totuși autorul critică conceptul gândirii economice în termeni binari opuși, „capitalismul" și „socialismul" ca alternative reciproce. Acest antagonism era în mare parte unul arbitrar, fiind o construcție artificială încadrată în contextul politic al anilor 1945–1991. SUA, Japonia, Brazilia, RFG și Coreea de Sud difereau la fel de mult între ele, precum și economiile de stat din URSS și Europa de Est de cele din Asia de Est și Sud-Est.

Autorul subliniază faptul că lumea contemporană a fost dominată de instituțiile și concepțiile învingătorilor celui de-al Doilea Război Mondial. Cei care au rămas de partea celor înfrânți din Axă sau au fost asociați cu aceștia au fost reduși la tăcere și etichetați ca inamici în veșnica dramă a luptei binelui contra răului. Eric Hobsbwam împărtășea opinia că același lucru avea să se repete cu cei înfrânți în Războiul Rece, deși pentru o perioadă mai scurtă de timp.

Judecând în perspectivă și meditând asupra rolului *Scurtului secol XX* pentru viitorul îndepărtat, istoricul britanic compară această epocă cu războaiele religioase europene din sec. XVI–XVII, în special evocând exemplul Franței sfâșiate de catolici și hughenoți. Continuând această paralelă, el menționează că confruntările ideologice și religioase din secolul XX au construit baricade în calea viitorilor cercetători. Scopul principal al istoricului în acest context este nu de a judeca, ci de a înțelege chiar și ceea ce este greu de pătruns în esență pentru noi.

„ISTORIA NU ESTE NIMIC MAI MULT DECÂT AMINTIRI REÎMPROSPĂTATE”

Ion CHEPTENE[1]

„THE HISTORY IS NO MORE THAN THE REFRESHED MEMORIES”

Ce este Istoria?– o întrebare asupra căreia și-au frământat mințile cei mai însemnați istorici, scriitori și oameni de creație din toate timpurile. Renumitul scriitor canadian Peter C. Newman a definit istoria ca fiind amintirile reîmprospătate ale oamenilor. Enunțul este sprijinit și de scriitorul Alexandru Vakulovski, care plasează în fața cititorului, prin lucrarea „Afghanii”, editată în 2016, mărturiile a 11 combatanți afghani din satul Antonești, raionul Ștefan-Vodă. Autorul reușește să puncteze anumite aspecte al războiului din Afghanistan. Mai mult ca atât, o face într-un mod deosebit, apelând la memoriile individuale ale participanților, evită în mod intenționat abordarea prin prisma surselor istorice documentare în folosul celor orale cum ar filtrările sufletești, percepțiile și mărturiile ce aparțin intervievaților. Datorită utilizării unui chestionar bine pus la punct, Alexandru Vakulovski reușește să cristalizeze câteva linii de subiect, care, cu siguranță, vor suscita un interes deosebit cititorului. Printre acestea putem nominaliza: pregătirea ostașilor pentru plecarea în Afghanistan, relațiile extraregulamentare, utilizarea drogurilor, legăturile soldaților cu familia și casa părintească, contrabanda din armată, cotidianul uman și adaptarea la noile condiții de viață, precum și relațiile cu localnicii afghani. Lucrarea permite cititorului să pătrundă în lumea lăuntrică a combatantului, astfel cunoscând unele aspecte intime ce țin de reflecțiile acestora asupra vieții și a morții,

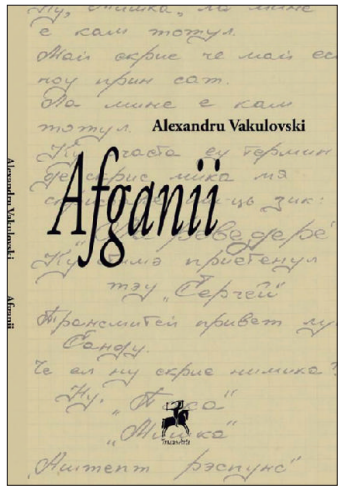

convingerile personale asupra cauzelor războiului, consecințele psihologice și fizice și, nu în ultimul rând percepțiile actuale asupra acestui război sumbru care le-a marcat întreaga viață.

În față avem o istorie inedită care este abordată mai cu seamă la nivelul psihologiei umane. Anume această abordare oferă posibilitatea să conștientizăm cum a fost comportamentul oamenilor care într-o bună zi s-au regăsit în epicentrul istoriei mondiale. Prin aceste mărturii se demonstrează cum războiul a scos soldații din zona lor de confort moral, provocând reacții diametral opuse, de la acceptarea destinului de a fi combatant în „Țara Munților” până la provocarea intenționată a unor defecte fizice prin automutilări sau chiar sinucideri. Mărturiile provocate evocă o idee primordială; nimeni nu știa ce greutăți îi așteaptă în

[1] *Ion CHEPTENE, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Filosofie.*

continuare după cursurile de instrucțiune militară. Cele mai emoționante mărturii în acest sens aparțin lui Victor Pricop, soldat dintr-o unitate de cercetași în perioada decembrie 1979 – decembrie 1980. Reflectarea relațiilor extraregulamentare ocupă o nișă importantă în toate interviurile publicate. Analiza acestei linii de subiect permite să evidențiem câteva legități specifice. Fenomenul „dedovșcinei" lipsea doar în unitățile de elită, cum ar fi cele ale cercetașilor sau ale detașamentelor de rachete balistice, pe când în restul diviziunilor aceste relații informale erau omniprezente, de regulă caracterizându-se prin maltratări fizice și psihologice sau conflicte interetnice. Recomand cititorilor să atragă atenția la mărturiile lui Anatolie Deleu, deoarece anume acestea reflectă ideea de trecere a relațiilor informale la nivelul de tradiție militară în armata sovietică. Istoria orală, expusă în lucrare, presupune relatarea unor detalii pe care este puțin probabil să le întâlnim în documentele oficiale. Este vorba despre întrebuințarea de către combatanți a substanțelor narcotice, cât și despre contrabanda cu arme și stupefiante. În acest sens, țin să remarc că intervievații evidențiau consumul excesiv de substanțe narcotice de către soldați, de regulă pentru a evita stresul parvenit în urma acțiunilor militare. Totuși, intervențiile autorului în discuție scoate la iveală și unele excese, cum ar fi dependența unora față de heroină și transformarea acestui fapt într-un trend pe toată durata războiului. Ce ține de contrabandă, mărturiile combatanților Feodor Morari, Veaceslav Bojonca și Anatolie Deleu marchează modalitățile prin care aceasta avea loc, fie prin scoaterea din exploatare a unităților de transport cu ulterioara lor vânzare sau perpetuarea unor modalități inumane, cum ar fi înlocuirea, în sicriul de zinc, a defunctului cu cutii de opiu sau heroină. Lucrarea cristalizează file necunoscute din istoria războiului din Afghanistan, nu în zadar mărturiile relatează despre lipsa corpului jurnalistic sovietic care să fi comunicat despre acest flagel militar nepopular sau cum ar fi cenzurarea scrisorilor către rude și familie. Prin urmare, guvernarea sovietică tindea să mușamalizeze nemulțumirea societății, astfel perpetuându-se linia generală de dezinformare a publicului. Alexandru Vakulovski reușește prin lucrarea aceasta să umanizeze acest război prin faptul că în grila sa de întrebări plasează accentul pe latura socială, și anume viața cotidiană a soldatului, precum și relația acestuia cu populația autohtonă. Fiecare combatant vine cu percepția și experiența sa proprie, însă sunt detalii care pot bulversa presupunerile cititorului privind realitățile războiului. Un exemplu remarcabil sunt mărturiile lui Stepan Gaidău, care arată comportamentul ofensator, chiar inuman, al soldaților sovietici față de femeile și copiii afghani. Interviurile consemnează perpetuarea ideologiei sovietice în mentalitatea soldaților din Afghanistan, astfel majoritatea din ei și la distanța de zeci de ani păstrează convingerea că au luptat contra „imperialismului american" și prin jertfirea de sine nu au admis înființarea bazelor militare ale SUA în Afghanistan. Cu toate acestea, mărturiile demonstrează că războiul a schimbat mentalitatea combatantului afghan, cu care toată propaganda ideologică, totuși ascultau emisiuni la radioul „Europa Liberă", „Vocea Americii" și ori cât părau blugi, și, oricât ar părea de paradoxal, Coca-Cola și gume de mestecat, deschizând pentru sine o nouă lume și alte perspective asupra acestui conflict militar în care ei au fost actori de primplan. Totuși supravegherea permanentă și realitățile din armată nu le permiteau să se detașeze de traumatismele obținute în cadrul luptelor, drogurile fiind unica soluție.

În concluzie, țin să constat că meritul semnificativ al lucrării este tratarea temei respective într-un cadru care, mult timp, chiar și în prezent, este considerat nul. Domeniul se referă la evocarea cugetului și a percepției omului simplu, aflat în centrul procesului istoric. Alexandru Vakulovski este unul dintre puținii observatori contemporani care a coborât studiul istoric de la nivelul politicului la nivelul general uman. Evident, mărturiile combatanților au un grad de subiectivism absolut, însă neglijarea acestora ar însemna o lacună semnificativă în reconstituirea trecutului istoric. În final, menționez că mă bucură faptul că la etapa actuală s-a conștientizat aportul mărturiei nescrise în cercetarea trecutului. Acest lucru, într-un final, va impune istoricii să ia în considerare cadrul temporal limitat al acestui izvor nesecat al istoriei naționale și universale. Lucrarea în cauză reprezintă doar unul din puținii pași ce se fac actualmente în această direcție de cercetare științifică.

Scriitorul Alexandru Vakulovski, autorul celebrelor interviuri cu „afghanii" din satul Antonești, raionul Ștefan-Vodă, prezintă lucrarea la Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun".
Foto: Leonid Școlnîi, 16 februarie 2017

ОЧЕВИДЕЦ ПРОИСХОДИВШИХ СОБЫТИЙ

Нелли РЕЗНИЧЕНКО[1]

A WITNESS OF THE PAST EVENTS

Я представлю книгу, которая посвящена теме войны в Афганистане. Автор монографии «Afganistanul – pământ promis mujahedinilor» Василе Ефрос является очевидцем происходивших событий. Книга является личным свидетельством, автор делится воспоминаниями, которые оставили неизгладимый отпечаток в его сознании. Именно поэтому данная книга представляет собой особую ценность. Несколько слов об авторе. Василе Ефрос родился в селе Дрэсличень; после окончания Тираспольского государственного университета, Факультет географии в 1979 г. был призван на службу в Советскую Армию в качестве рядового солдата на 14 месяцев в ряды «ограниченного контингента Советской Армии в Афганистане». Вернувшись домой, даже спустя много лет, автор не мог забыть то, что он пережил. Поэтому он решил изложить те события на бумаге и поделиться ими с читателем.

Книга разделена на две основные части: описание основных событий, происходивших на протяжении истории Афганистана и в период непосредственно войны 1979-1989 гг. (Автор использует официальные источники информации), а также часть, озаглавленная «Видел и я Афганистан», в которой представлены личные свидетельства и переживания, описание своего пути, – все на основании своей памяти, что и является самым верным источником информации.

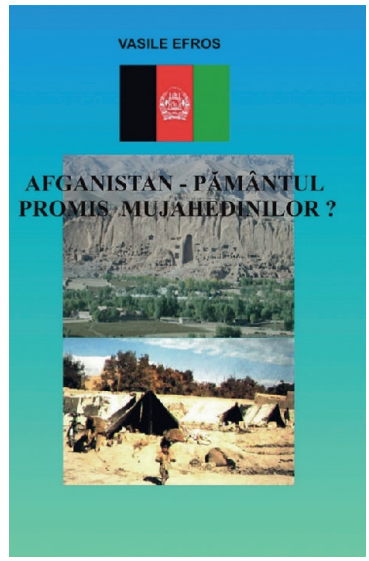

Автор начинает с географических данных государства Афганистан. Здесь он отмечает Афганистан как загадочную, необычайной красоты восточную страну, также и труднодоступную и местами неизвестную, благодаря ее природной изолированности от внешнего мира. Далее следует глава «Афганистан – волнительная история», в которой описывается непростая судьба Афганистана на протяжении истории, полная борьбы за власть и владение. Сначала господство тахиризов, саманизов и сафаризов в XI–X вв.: в XVI–XVII вв. разделение Афганистана между Персией и Монгольской Империей, затем длинный путь к обретению независимости, полученной. 28 февраля 1919 г. Рассматривается далее положение Афганистана в международном отношении:

[1] *Нелли РЕЗНИЧЕНКО, Историко-философский факультет, Молдавский государственный университет.*

это советско-афганские отношения, которые начали развиваться в 30-х гг. XX в., а также присутствие США и Великобритании. Находясь на перекрестке интересов великих держав, Афганистан всегда привлекал к себе внимание. Дойдя до периода начала войны, автор переходит к историческим фактам, которые относятся к предпосылкам войны, а также и к ее ходу. Автор изначально задает некоторые вопросы, один из которых, был ли причастен Советский Союз к апрельской революции?

Автор начинает с государственного переворота в 1973 г., когда был свергнут Захир Шах. После этого следует заголовок «Саурская революция». Из нее можно выделить основные события. 27 апреля 1978 г. произошел второй государственный переворот, который обозначается еще и как социалистическая революция. Власть захватил Революционный военный консилиум во главе с полковником авиации Абдул Кадыром. Премьер-министром при этом был Нур Мохаммад Тараки. Была провозглашена Декларация Революционного консилиума. Далее следует отметить заявление Тараки о том, что в Афганистане не существует ни одной партии кроме Народной демократической партии Афганистана. А также, именно под ее руководством была осуществлена апрельская революция. К тому же, автор обращает внимание, что политическая система из одной только партии очень напоминает систему СССР, кроме того, скопирована и структура партии у КПСС. Были те же пятилетки, даже приобщение населения к православию. Звучит вопрос автора: кто же лидеры революции? Ответ появляется после «перестройки» и «гласности», в 1990 гг. Итак, после своего появления PPDA находилась в постоянных связях с КГБ. Ее лидеры Тараки и Кармаль были в дружественных отношениях с КПСС. Исследования автора приводят к тому факту, что апрельская революция и дальнейшее преобразование Афганистана по советскому образцу были запланированы за много лет совместно с КПСС. После революции следует террор Тараки, который проводит политику «очищения», уничтожая «врагов народа». Далее следует вопрос автора: Что принесла революция афганскому народу? Главными преобразованиями были реформа воды и аграрная реформа, а также ликвидация безграмотности. Хорошие намерения революции должны были лишь привлечь большинство сельского населения. Однако автор делает вывод, что, хотя революция и распространилась по стране, завоевать афганское общество не удалось. В дальнейшем обстановка в Афганистане только накалилась. Также вмешательство и провокации посторонних стран вынудили правительство Афганистана обратиться за военной, экономической помощью к Советскому Союзу 29 декабря 1979 г. На этом автор завершает историческую часть книги.

Страницы личной истории написаны от первого лица. Мысли автора изложены настолько искренне, как только может передать человек, прошедший через испытания войной, который находился вполшага от смерти, который пережил расставание с любимыми людьми и родной землей, пройдя через несправедливость, унижение, человек, который будучи оторван от привычной мирной жизни, вмиг оказался в «аду» войны.

Итак, будучи призван на службу в армию в 1979 г., автор, Василе Ефрос

оказался в ряду тех, кого отправят на войну против «врага» в Афганистан. Пока он не знает, да и никто из призванных еще ничего не знал об этом: куда и для чего их направляют. Одно знали они: только бы не оказаться в Азии или Сибири. Загрузив солдат в вагоны как «товар», их направили в Черновцы. И тогда последовало облегчение, выраженное в фразе: „Хорошо, недалеко, это не Дальний Восток, не Сибирь, не Центральная Азия. Это все-таки недалеко от дома». Далее, будучи отправлены в Тернополь, снова звучит эта фраза: «Хорошо, недалеко, это не Дальний Восток». Сколько боли и сколько надежды в этих словах. После военных обучений следует направление в Афганистан. Глава, в которой описывается путь названа: «По дороге в ад». Достигнув места назначения, автор был распределен в отряд химиков. Ему повезло. Больше чем пехоте, тем, кто должен был идти на поле сражения. Автор рассказывает о первой жертве в их отряде, о первой перестрелке, в которой он прошел «первое крещение». Насколько неизгладимы в памяти картины войны и ее ужас. Через несколько месяцев ему посчастливилось получить разрешение поехать домой на десять дней, даже попасть на свадьбу к сестре. После возращения в Афганистан прошло несколько лет и наступил момент, когда они должны были покинуть навсегда эту страну. Те, кто имел высшее образование, должны были пройти специальные курсы подготовки для резерва в качестве офицеров. Это был долгожданный момент. Путь домой был непростым, с препятствиями. Автор состоял не по своей воле в кандидатах для вступления в партию. По определенным причинам необходимо было вернуться обратно за удостоверением. Снова эта дорога, жара и пыль. Сколько же завистливых глаз было устремлено на него. Их он никогда не забудет. У него впереди возвращение домой, встреча с семьей. Спустя много лет, живы те чувства, которые он пережил при возвращении, а вместе с ним переживает и тот, кто читает эти строки. Так может писать только очевидец ужасов войны. Таким образом, Василе Ефрос вернулся целым и невредимым, благодаря многим обстоятельствам, сложившимся в его пользу…

Благодаря этой книге, можно узнать не только об исторических событиях, но и о том, в каких условиях служил и воевал советский солдат, и что происходит внутри самой войны. Данная книга имеет не только историческую, но и культурную и моральную ценность.